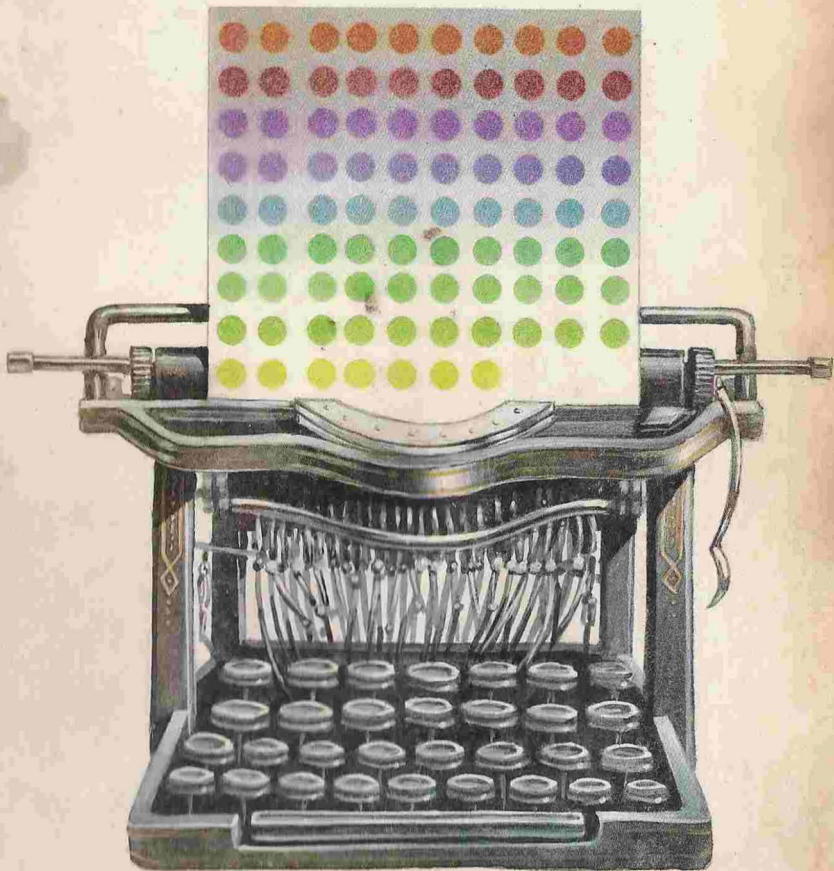

aziz nesin
AH BİZ
ÖDLEK AYDINLAR

ADAM

ÖNSÖZ

Göçe göçe batıya gelmişiz. Avrupa'ya pençemizi atıp bir parçasına tutunmuşuz. Buyüzdten işimize gelince Avrupalı, işimize gelince Asyalı oluveriyoruz. Son konağımıza konalı sekiz - dokuz yüzyıl oluyor. Bana kahrısa sekiz - dokuz yüzyıldanberi de göçebelikten kurtulamamışız. Buyüzdten göçebelik içimize işlemiş.

Türk dilinde «fiil»ler, «isim»lerden daha zengindir. Niçin? Binlerce yıldanberi göçen insanlar hep devini içinde (hareket halinde) olduklarından, zorunlu olarak, deviniyi anlatan «fiil»ler üretmişlerdir. Türkçe'de «isim»lerin de pekçoğu «fiil» kökünden üretilmiştir.

Düşünmek için durmak, durağan olmak, yavaşlık gerekir. İnsan koşarken, hız ve hızlı devini içindeyken düşünemez yada iyi ve yoğun düşünemez.

Yerleşik toplumların dillerinde «isim»ler «fiil»lerden daha zengindir. «Fiil»lerin çoğu da «isim»lerden üretilmiştir.

«Fiil» deviniyle üretilir; buyüzdten «fiil»ler somuttur. «İsim» üretmek soyutlamaktır. Yerleşik toplumların soyutlamak ve soyutlayarak «isim» üretmek için daha çok zamanı olmuştur. Bizse hep devini içinde olduğumuzdan somut dünyada yaşamışız, somutu anlatan «fiil»ler üretmişiz. Buyüzdten biz Türkler çoğunlukla somutlamaya eğilimliyizdir. Benim kafa yapım da çok soyut ve karmaşık konuları somutlamaya ve yalına indirgemeye yatkındır.

**

Binlerce yıl anakaralar arasında göçmüşüz: Uzak Asya'dan, Orta Asya'dan, Küçük Asya'dan ta Avrupa'nın göbeğine... Ta Afrika'ya... Sonra geri göçler... Sonra Anadolu ve Rumeli içinde göçler... Sonra işçi göçleri... Sonra Osmanlı artığı olanların dramatik göçleri... Ve sonra kent içinde göçler...

Benim çocukluğum ve gençliğim, İstanbul'un içinde mahalleden mahalleye, semtten semte, sokaktan sokağa göçlerle geçti.

Durmadan göçen Türk insanı, durmaya, yerleşmeye, oturmaya öylesine özlem duyar ki «oturmak» fiiline, başka dillerde olmayan çok zengin değişik anlamlar vermiştir. Örnekler:

«Bu akşam bize gelin de oturalım.»

«Gelemeyiz. Bize de filancalar oturmaya gelecekler.»

«Öyleyse biz de kahveye oturmaya gideriz.»

«Dün ne yaptınız?»

«Komsuda oturduk.»

«Biz de pazara filana oturmaya gideceğiz.»

Türk insanı yıllar yılı bitürlü oturamadı. «Oturmak», kentlileşmek «burjuvalaşmak» demektir. Türkler içinde pekızı, son yirmi- otuz yıldan bu yana yeni yeni yerleşmeye, yani kentlileşmeye başladı.

Altı ay, bir yıl, ençok iki yıl bir evde oturur, ordan İstanbul'un başka bir yerindeki bir eve taşınırdık. Annem, eşyalar evden taşındıktan sonra, çıktığımız evin döşeme tahtalarını arapsabunlarıyla siler, her yanı süpürür, pencereleri camları oğarak temizlerdi. Hela taşıma tuzruhuyla arıtırdı. Çıktığımız bir evin sobadan islenmiş bir odasının duvarını badanaladığını bile anımsarım. Çıktığımız evleri, pırıl pırıl, tertemiz bırakmak için canı çıkardı zavallı annemin. Hem de hastaydı. Babam buyüzden çok kızardı anneme. Annem de şöyle derdi:

— Yeni taşınacaklar, bizim için, ne pis, ne pasaklı insanlarmış demesinler...

Oysa bizden sonra o eve taşınacak olanları tanımazdık. Onları hiç görmeyecektik. Belki de çıktığımız ev aylarca boş kalacaktı.

— Olsun, derdi annem, bizi tanımasalar da arkamızdan kötü söz söylemesinler...

Annemden alışmış olacağım, günlük işime gitmek için bile evimden çıkarken masamı derleyip toparlayıp düzenlerim. Ne olur ne olmaz, dışarda ölüp kalırsam, arkamdan «Ne dağınık, ne savrukmuş...» demesinler diye...

Hele bir haftalığına, on günlüğüne evimden ayrılacaksam, salt masamı değil, odamı, dolaplarımı, bütün eşyayı temizler, düzenlerim. Hele hele bir yurtdışı gezisine çıkacaksam, odamı, masamın gözlerini, dolapları, rafları düzenlemek, derleyip toplamak için biriki gün uğraşırım. Geziye çıkacağım gece sabahladığım bile olur. Ölürsem, herşeyimi yerli yerinde ve düzenli bulsunlar istiyorum. Kimse arkamdan, «Amma savrukmuş, ne de pismiş...» demesin. Çok korkarım bundan...

**

Yaşım yetmiş diye ölmeye hiç de niyetim yok. Ama ölüm, ta gençliğimdenberi beynime saplanmış bir kıymık gibi bana kendisini anımsatmaktadır. Böyle olmasından da memnunum. Çünkü bu, bana bir ayak önce işlerimi yetiştirmek çabası ve iyi olma ve iyilik yapma ve dünyaya olan borçlarımı ödemeye çalışma duygusu veriyor.

Ölüm ki, dönüşü olmayan bir göç yolculuğudur. Alışkanlığım gereği, bu yolculuğa çıkmak üzereyken, geride bırakacaklarımı derleyip toparlayıp düzenlemek istiyorum. Benden sonra herşeyimi yerli yerinde ve düzenli bulmalarını diliyorum. Örneğin nelerimi? Neyim olabilir ki benim? Yazılarım, notlarım, müsvertelerim, mektuplarım, belgelerim, andaçlarım vb. İşte bu kitabım da, benden geriye kalacak yazılarımdan derleyip toparladıklarımın bir bölümüdür. Daha derlemem toparlamam gereken çok şey var geride, çoğu da kalacak...

Eh, yolculuğa hazırlanıyorum işte, hem de güle eğlene...

Yıllarca yıllarca durmadan yazdım. Bu kitaptakiler, öykü değil, köşeyazıları değil, makale de sayılmaz, olsa olsa deneme türüne girebilir; en iyisi yazı deyip çıkmalı.

Göreceksiniz, belki binlerce yıldanberi sürüp atalarımın bana dek gelen göçebelik kalıtımından dolayı, yazılarımda soyut ve karmaşık konuları somutlaştırıp yalına indirgemeye çalıştım.

Bu yöntemi küçümseyen seçkinler, süzölmüş seçkin aydınlar var. Onların da yolu açık olsun. Ama bilsinler ki, bir konuyu somutlaştırmak ve yalınlaştırmak, sandıklarından çok daha zor bir iş tir. Ben, herkesçe ve herkesin kendi alıcı anteninin gücüne göre, kolay anlaşıl mak isteyen bir yazarım.

Sevgili okurlarım, «Ah Biz Ödlek Aydınlar» adlı bu kitabım, bir yolculuğa hazırlığın sizlere armağanıdır.

Nişantaşı
21 Mart 1985

‘AH BİZ ÖDLEK AYDINLAR

«Halk iyidir, aydınlar kötüdür.» Bu yargıyı ortaya atanlar yine aydınlar. Halkı tavlama için, özellikle politikacı ve yönetmen olan aydınların büyük kandırmacası bu. Bu yanlış yargıdaki «halk» yerine «işçi sınıfı»nı da koyabiliriz. Örneğin KANLI PERŞEMBE olayını yaratanlar, nedense halk sayılmaz da, o Kanlı Perşembe'nin kurbanları halk sayılır. Oysa, ikisi de bizim halkımız, iyisiyle kötüsüyle. Aydınlar döneklık, kaypaklık eder de, işçiler etmez mi, etmemiş midir? Ancak, halkın — kötü olması değil — kötülük yapmasının sayılamayacak kertede nedenleri, gerekçeleri vardır: Eğitilmemiştir, öğretilmemiştir, bilisiz bırakılmıştır, gerici birikimle koşullandırılmıştır, aldatılmıştır, sömürülmüştür vb. Ya aydınların kötü olmaları, kötülük yapmaları için gerekçeleri ne? Hiçbişey yapmamış olmak da, yapılabilecek kötülüklerin en kötüsüdür. İşte aydının sorumu da, suçu da burada: Halka olan borcunu ödememek...

Türk aydınları olarak durumumuzu ötedenberi düşünmüşümdür; ama özellikle son üç - dört yıldanberi Türk aydınının niteliği, karakteri, durumu beni her zamankinden daha çok düşündürüyor; yani bibakıma kendikendimi de düşünmüş oluyorum. Bizler ne tür bir aydınız? (Burda aydınların çoğunluğunun bileşkesi sözkonusudur; yoksa, diyelim binde üç - beş oranındaki ayrıcalardan sözetmiyorum.) Bu yazının dar sınırı içinde, saptayabildiğim niteliklerimizden — Türk aydınının niteliklerinden — üçüne değineceğim.

Kısagörüşlülük, dar çevrenlilik

Tastamam ellibeş yıl oldu ben o karikatürü görelî, ama

unutamıyorum. Bir geminin burnu karaya iyice çukurlanmış; o denli ki, bir ağacın dalları, geminin burnunda gözcülük yapan denizcinin kafasına çarpmış. Ancak batarına ağacın dalları çarptıktan sonra gözcü haykırıyor.

— Karaaaa!

Bu öyle bir aptalca haykırış ki, ben o karikatürdeki gözcünün boğuk, korkak, kısık sesini ellibeş yıldanberi hâlâ duymaktayım. Unutamadım, çünkü aydınlarımızın ancak iş işten, atı alan Üsküdar'ı geçtikten, Üsküdar'da sabah olduktan, kafasına dank dedikten sonra gerçeği görüp haykıran o aptal ve korkak sesleri, hep sürüyor.

Günün verilerine dayanarak geleceği sezmek yada bulgulamak, sonra da bunu duyurup halkı uyarmak aydınların asal göreviyken, ne 27 Mayıs'ı, ne 12 Mart'ı, ne de 12 Eylül'ü önceden görüp halka duyurabildik.

Gönlüne göre gerçek

«Şu yazımda da söylediğim gibi» demek hiç hoşuma gitmez, ama beni lütfen bağışlayınız, ilk kez bu yazımda bir eski öykümü özetleyeceğim. Öykünün adı «Ah Biz Eşekler».

Eskiden eşeklerin kendilerine özgü zengin bir dilleri varmış. Kendi ülkelerinde eşekçe konuşurlar, yazışırlarmış. Günün birinde kurt sürüleri, eşeklerin ülkesine saldırmış. Eşekler, kurtların saldırıya geçtiği haberini almışlar ama «Yok canım, kurtlar ne diye bize saldırırsın...» diye kendilerini avutmuşlar. Kurt sürüleri yaklaştıkça kurt kokusunu da almaya başlamışlar ama, «Yok canım, kurt değildir, inşallah kurt değildir,» diye yine kendilerini avutmuşlar. Kurtlar daha da yaklaşmış, ayak sesleri duyulmaya başlamış, eşekler yine kendilerini avutmuşlar: «Kurt değildir... Ne diye kurt olacakmış...» İyice yaklaşan kurtları gözleriyle görmüşler, ama gönülleri elvermediği için «Bunlar kurt değil, kurda benzer bişeydir...» diye avunmuşlar. Sonunda kurtlar dişlerini sağrılarına geçirince eşekler de

gerçeği anlayıp can acısından haykırmaya başlamışlar: «Aaaaa! Oooo!» Korkudan dilleri tutulduğundan başka bişey konuşamıyor, salt «Aaa, oymuş, kurtmuş...» anlamına, salt «Aaaa! Oooo...» diyebiliyorlarmış. O zamandanberi eşşekler dillerini unutmuşlar «Aaa - ooo» diye anırmaya başlamışlar.

Biz aydınlar, kurdun pençesi yakamıza yapışınca, dişleri ensemize geçince korkudan dilimiz tutulup haykırıyoruz. Daha önceleriye göre gerçek uyduruyoruz: Yok canım değildir, ne diye o olsun... İnşallah değildir.

Üstelik bu avuntunun adını da «iyimserlik» koymuşuz; Gerçekçi iyimserlik.

Biz ödlekler

Yine eski bir öykümün özeti. Adı «Padişaha Giren Kazık». Bir zamanlar bir ülkede bir kişi: «Aman bana kazık giriyor!» diye bağırmaya başlamış. Başkasına giren kazıktan bana ne deyip kimse aldırmamış. Derken «Bana kazık giriyor» diye bağırانların, acıdan kıvrانانların sayısı artmaya başlamış. Önceleri halktan kişiler kazık giriyor diye bağırırlarken, sonraları üst düzeydekiler de başlamışlar bağırmaya: «Aman yetişin, kurtarın... Bana giren kazığın acısına dayanamıyorum...» Bir zaman sonra, başkalarına kazığın girdiğine inanmayan yada aldırmayan nazırlar (bakanlar), vezirler de yedikleri kazığın acısından kıvrانarak, kazık giriyor, diye haykırmaya başlamışlar. O ülkede kendisine kazık girmeyen tek kişi padişah kalmış. Ama o da günün birinde kazık yemekten kurtulamayıp «Amanın... bana dahi kazık girmektedir» diye inleyip kıvrانıp haykırmaya başlamış.

Türkiye’de kazık kendisine girmedikçe, başkalarının yediğı kazıkla ilgilenilmediğini anlatan yüzlerce olayı örnek olarak gösterebiliriz. En sonuncusu şudur: Ancak yeni basın yasası tasarısından sonra, dördüncü kuvvet denilen (gerçekte üçbuçukuncu kuvvet) basınımız bağırmaya başlamıştır.

Her dönemde, o dönemin koşullarına göre aydınların yapması gereken görevleri vardır. Düşünmeliyiz: Halkımıza olan borcumuzu ödüyor, görevimizi yapıyor muyuz?

Büyük yurtsever Namık Kemal, çağdaşları olan aydınların kısıtgörüşlülüğünü, sorumsuzluğunu, ödleklliğini görüp dayanamamış da şöyle haykırmış:

«Ne utanmaz köpekleriz
Kimi görsék etekleriz»

Sabır, taşı bile çatlatır. Ama gün gelir, aydının vurdum duymazlığı karşısında sabrın kendisi bile çatlar.

Namık Kemal, salt çağdaşları için söylememiş bu taşla mayı, ne uzakgörüşlüymüş ki, daha o zamandan bizi bile görmüş.

Nişantaşı - 11 Ekim 1988

1983 YILINDA TÜRKİYE'DE YAZARIN DURUMU

1983 yılında Türkiye'de yazarın durumu, öyle mi? 1982' de nasıldı ki? Ya 1970'te, 1960'ta, 1945'te? Yazarlığımın el-linci, profesyonel yazarlığımın kırkdördüncü, gazeteciliği-min de otuzdokuzuncu yılındayım. Bunca yılın kalem emek-çisiyim, Türkiye'de yazarın durumu hep BB (Brigitte Bar-dot değil elbet) olmuştur, olmaktadır. Ama bugünkü kadar BB olduğunu hiç görmedim.

Eski Vatan gazetesinin yönetim ve basımevinin üst ka-tındaki oda kapılarının üstünde «Yazı İşleri», «Sekreterlik», «Yazar» yazılı küçük levhalar vardı. Rahmetli Adnan Veli bigün «Yazar» yazılı tabelanın başına «zor» sözcüğünü ek-lemişti: Zor yazar!... Yazar olarak ben beni bildim bileli Türkiye'de yazar, yazar ama, zor yazar... Elbet «zor yazar» olmayan yazarlarımız da var, var ama öyleleri yazsa ne ya-zar, yazmasa ne yazar!

Zor mor, üniversitedekilere, hani şu bizim bilimcilere ve bilginlere göre, yine de iyidir yazarlarımız. Yirminci yüz-yılın ortasında uygar Fransa'nın asker havacıları ve para-şütçüleri Cezayirli yurtseverlere kankusturur, işkence eder-lerken, Paris'te bir hukuk profesörü — yazık ki şimdi adını anımsayamıyorum — kürsüye çıkmış ve öğrencilerine: «Ba-ğışsızlıklarını isteyen Cezayirlilere işkence eden böyle bir yönetim altında profesörlük cüppesini giymekten utanıyo-rum...» diyerek cüppesini (binişini) çıkarıp atmış ve bir daha ders vermeyerek tekbaşına bir bilimci olarak tarih önünde Fransa'nın onurunu kurtarmıştır. Kimi ülkelerde öyle dönemler olur ki, bir profesör, bir yazar, bir sanatçı bütün bir ulusun onurunu tarih önünde tekbaşına yücelte-bilir. Profesörlük cüppesini giymekten utanan o Fransız profesörünü anımsadıkça, zaman zaman sizin de «Utanan

insan aranıyor!» diye bağırasınız gelmez mi? Ne yapsın bizim zavallılar! Alta tükürseler sakal, üste tükürseler bıyık! Sokağa tükürseler ceza kesilir. Yutsalar? Mideleri bozular. Eh, bilimcilere göre, yazar olarak bizim durumumuz yine de iyidir. (Bizim banka iyi bankadır. Yoktur birbirimizden farkımız, ama biz yazarız.)

Hani şu evleri, yayınevlerini, basımevlerini basıp kitap arıyorlar, kitap topluyorlar ya, ben işte bu kitap baskınlarından yanayım. Zamanımızda kitap da, eroin gibi, gizli randevuevlerindeki kadınlar, kaçak silah gibi oldu, aynı düzeyde. Tam onüç yüzyıl önce Nasrettin Hoca'mız kehanet gösterip bugünleri söylemiş bize: «Bu köyde taşları bağlayıp köpekleri salmışlar...» Neden kitap baskınlarından yana olduğumu söyleyeyim: Elimden gelse, bizleri yönetenlerin evlerine baskın verir, evlerinde kitap olup olmadığına bakardım. Kalıbımı basarım, çoğunun, pekçoğunun evinde, renkli TV, video, onbeşinci Lui biçiminin suyunun suyu taklidi koltuklar, arabesk müzik kasetleri, hatta porno fotoğraf albüm ve dergileri vardır, ama kitap yoktur; olsa da işte o biçim kitaplar, ya vitrin raflarını süslesin diye, ya kafayı tutsülesin diye... Sorun bunlara: Evlerinde bir klasik müzik plağı var mı? Bir röprodüksiyon resim albümü olsun var mı? Yaşamları boyunca kendiliklerinden bir kez olsun bir klasik müzik konserine gitmişler midir? Parayla bilet alıp bir tiyatroya gitmişler midir? Bunlar ve eşleri Avrupalara, Amerikalara gidince ne yaparlar, dersiniz? Müzeleri, sanat galerilerini mi gezerler? Kitaplıklara, kitapçılara mı giderler? Konserlere, konferanslara mı giderler? Hayır, hiçbirine! Nereye gittiklerini, hayır, gittiklerini değil, nerelere koştuklarını söyleyeyim: Süpermarketlere... Beleşten kazanılmış paraları varsa, onu da kuruşu kuruşuna hesaplayarak, gece kulüplerine, eğlence yerlerine de giderler, kültür edinmek için... Oralara da yaşamak için değil, ağızlarının suyu akararak seyretmek için...

Bu, salt bugünün görünümü değil, ben bildim bileli hep böyle bu... E yönetmenlerinin çoğunun böyle olduğu bir ülkede yazar da ne demek oluyor?

Eski Devlet Başkanlarından Cevdet Sunay, Sovyetler Birliği gezisinden dönüşünde gazetecilere şöyle demişti: (Gazetelerde çıkmıştır.) «Türkiye'nin sanat elçisi olarak Zeki Müren'i Sovyetler Birliği'ne göndereceğiz!»

Sanat güneşinin Zeki Müren olduğu bir ülkede, zavallı Bülent Ersoy'un kendine vagina açtırması yada deldirmesi yüzünden, ahlak adına başına gelenleri yazamıyorsak, bize de hâlâ yazar denir mi?

1983 yılında yazarın durumu, ha! Kuzum, siz gerçekten yanıtını almak için mi bu soruyu soruyorsunuz, yoksa bizi mandepsiye bastırıp başımızı belaya sokmak için mi?

Rahmetli Abdi İpekçi, ölümünden iki yıl öncesine dek bana dargındı. Neden, biliyor musunuz? Açıklayayım: DP iktidarının son günleri. O güne dek görülmemiş bir ağır baskı altında inliyoruz. Ortalama haftada bir gazete, biriki dergi kapatılır, bir kitap toplatılırdı. İşte o günlerde İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Enstitüsü, Cağaloğlu'ndaki eski Halkevi yapısında bir toplantı düzenledi. Toplantının konusu: Basının kendikendini denetimi... Yumruğun tepemize indiği o günlerde, başka hiçbir derdimiz, sorunumuz yokmuş gibi, basının kendikendini denetiminin öncüsü ve önderi Abdi İpekçi'ydi. Sıra bana gelince konuşmamda şöyle demiştim:

«Öyle bir araba düşününüz ki, her yeri ve her yanı fren... O arabada frenden başka hiçbirşey yok. Elinizi neresine atsanız fren; el freni, ayak freni, otomatik fren... Böyle bir araba yürümez. Şimdi de basının kendikendini denetimi isteniyor. Öyle bir basın ki, o basında zaten denetimden başka hiçbirşey yok. Gazetenin sahibi denetler, ilan veren müşteriler denetler, kredi veren bankalar denetler, polis denetler, savcı denetler, sıkıyönetim denetler, hükümet denetler, yasaların üstündeki Tahkikat Komisyonu denetler... Bütün bunları az bulup, bir de basın kendikendini denetleyecek. İnsaf ediniz, buna basın denmez, baskı denir.»

İpekçi küsmüştü bana. Ölümünden iki yıl önce, gazetede beni yemeğe çağırmıştı da, o yemekte — o eski olaydan hiç sözetmeden — barışmıştık.

Dikkatinizi dilerim: Bugün de basının en önemli ve güncel sorunu, basının kendikendini denetimi olmuştur. Boşuna değil elbet...

Gelelim yazarın durumuna: Yangın yerlerinde, deprem yerlerinde, ören yıkıntılarında, hani yıkılmış duvarlar olur. Bir bakarsınız, birbirinin üzerine yığılmış taşların arasından, çocukluğumuzda «Anasına babasına pay veren» dediğimiz o olağanüstü çiçek çıkıvermiş. O ne güzel renklerdir, güzel ve değişik... O ne güzel biçimdir öyle! Bu çiçek bir mucizedir. Çünkü, sıkışık taş yığınları arasından, yani bir çiçeğe hiç uygun olmayan bir ortamda kendiliğinden yetişir. Ne kimse ekmiş, ne kimse dikmiştir... Ne besleneceği yeterli toprak, ne gübre vardır, ne de zavallıyı bir sulayan... Kupkuru ve sıkışık taşların arasından o olağanüstü boynunu güneşe doğru uzatıvermiştir. Bu yoksunluklar yetmezmiş gibi, zavallıyı çoluk çocuk koparır, taşla ezerler, tekerlekler çığner. Ama o inatla güzel çiçeğini verir. Kimileyin kökünden söküp atarlar biyana... Dört bir yana tohumlarını saçar, bir de bakarsınız, taşlar arasından çıkıp güzelliğini sunmuş insanlara...

Türkiye'de yazarın durumu, işte bu mucize çiçek, «Anasına babasına pay veren»in durumu gibidir. Aslında biz yazarsak, kimsenin bizi gereksindiğinden, istendiğimizden değil, biz arsızlığımızdan, yüzsüzlüğümüzden yazarız. Toplumun üst basamaklarındakilerden hiçkimse istemezken, çorak ve kurak yerlerde, susuz ve bakımsız ve besinsiz ve horlanarak ve aşağılanarak, halkımızın güzelim renklerini, biçimlerini, kokularını çiçek çiçek insanlara, bütün dünya insanlarına sunuyoruz. (İnanınız lütfen, yazımın burasında dayanamayıp, Türk edebiyatı ve yazarları adına ağladım.) Taşlar arasından çıkan «Anasına babasına pay veren» çiçeğinden bizim bir ayırdımız var, bizler anasına babasına değil, başkalarının ağzının payını veriyoruz. Ezilmemiz, çiğnenmemiz bundan...

Öyle ülkelerde öyle yazarların jübilelerinde bulundum, anma törenlerine katıldım ki, o yazarlar adına anıtlar dikilmiş, müzeler kurulmuş, alanlar açılmış, yontular yapılmış,

mıştı. Oysa bizde onlar düzeyinde, hem de üçüncü beşinci dereceden on-onbeş yazar değerleri hiç bilinmeden aramızda yaşayıp durmaktadır.

Umutsuz muyum? Hayır... Böyle gelmiş, böyle gider mi? Hayır, böyle gitmez, böyle gidemez! Halkıma, Türk insanına, yurduma, geleceğe sonsuz güvenim var. İsterseniz benim bu güvenime avuntu deyiniz. Olsun, benim güvenim var yine de... Şuna içtenlikle inanıyorum: Üç yıl mı desem, otuz yıl mı, elli yada yüz yıl mı desem, ama gün gelecek ve işte o gün, kuraklarda, çoraklarda kendiliğinden yetişen, inadına yaşayan bu mucize yaratıkların kimler oldukları, onlara eziyet eden, onları horlayıp aşağılamaya, küçültmeye çalışan insanların çocuklarına, torunlarına ve torunlarının torunlarına okul sınavlarında sorulacak ve onlar bilemezlerse sınıfta bırakılacaklardır. Ve gelecekteki o öğrencilerin bugün yaşamakta olan dedeleri, torunlarının kendi adlarını, kim olduklarını bileceklerine güveniyorlar mı? Güvenebilmeleri için, kendileri dedelerinin dedesinin adını söylesinler. Oysa hepsi de Pir Sultan'ı biliyor, bilmek zorunda. Ne şaşılası değil mi?

Taksim, 7 Şubat 1983

SAYIM SUYUM YOK

*«Bu yazımı çağımızın en çirkin insanına adıyorum;
ama biliyorum ki o hiç üstüne alınmayacak.»*

«Asâr-ı atika»nın Türkçesi eskil yapıtlar... Arapça «atik» ile batı dillerindeki «antique»i birbirine karıştıranlar «asâr-ı atika» yerine «asârı antika» diyorlar. Antik ile Antika, aynı anlama gelse de, dil onlara ayrı anlamlar yüklemiş. Antik değerlidir, oysa antikalık değersizliktir. «Antiklik etme!» denilmez de «antikalık etme!» deyince başka bir anlam çıkar.

Eski günlerden sözetmek hoşuma gitmiyor, çünkü artık antika olmuşum, antikalık ediyormuşum gibi geliyor.

Müze, eskil ve değerli şeylerin ve yapıtların bulunduğu yerdir. Bir insanın müzede yeri olması değerini, ama «müzelik» olması değersizliğini gösterir. Geçmişten sözetmek hiç hoşuma gitmiyor, çünkü kendimi müzelik olmuşum sanıyorum.

«Bizim zamanımızda...» diye söze başlamayı da sevmiyorum, çünkü tarih olmak hoşuma gitmiyor. Hoşuma gitsin gitmesin, işte tarih olmuşum bile.

Bir zamanlar ben ortaokul öğrencisiyken, fırınların vitrin camlarına yapıştırılmış kâğıtlarda «6 1/4 gruş» yazardı. Ne demek «6 1/4 gruş»? TV bilgi yarışmalarında sorulsa, ne soran ne sorulan bilir. Altı kuruş on para demektir. Bir ekmeğin fiyatı altı kuruş on paraydı ve ekmekler de somundu, bin gram. Kaç yıl bu böyle sürdü? Belki on, belki onbeş yıl. Şimdiki gibi akşam fiyatı yüz lira olan şey, sabah kalkınca bin lira olmuyordu. Sonra günün birinde ekmeğin fiyatına zam yapılacağı denildi. Yapılsın mı yapılmasın mı, yapılacaksa ne kadar yapılsın tartışmaları aylarca sürdü.

Ekmeğin fiyatı «6 1/2 gruş» olmuştu da kıyametler kopmuştu. Bütün gazeteler on paralık zam yüzünden «Milletin ekmeğiyle oynayamazsınız» yollu başlıklar atmıştı. Kırk yılda bir zam olursa elbet kıyamet kopar, her kırk saatte bir kopan kıyamete bile insan alışır.

Şimdi biliyor musunuz bir ekmek kaçadır ve kaç gramdır? Ben bilmiyorum. Nasıl bilebilirim? Her ay gramı iniyor, fiyatı biniyor. Sizi bilmem, ama ben sayıyı şaşırdım. Herhangi bişeyi alacağım zaman, satıcı sekiz lira da dese, seksen lira da dese, sekizyüz lira da dese, aradaki ayrımı anlamaz oldum.

İlk telif hakkımı 1943 yılında Sedat Simavi'den almıştım. Babıali'nin en cömert patronuydu. «Fahri Bey!» diye muhasebecisine seslenmiş, bana telif hakkımın ödenmesini söylemişti. Zarf içinde beş lira almıştım. Bir öykümün karşılığıydı. Aynı tarihte Tan gazetesinde çıkan öykülerime, Babıali tarihinin en cimri patronu Halil Lütü bir lira veriyordu. 1953 yılında Yusuf Ziya Ortaç, Akbaba'da çıkan öyküm için on lira ödetirdi ama, elime sekizyüzelli kuruş geçer, yüzelli kuruşu vergiye kesilirdi. Akbaba'nın başyazarısıyla çeviri öyküsü dışındaki bütün yazılarını ben yazardım ve taş çatlasa — göbeğim de çatlasa — haftada elli liradan çok alamazdım.

O zamanlar bütün fiyatları öykülerimin sayısı ile ölçerdim. Ev kirası mı? Üç öykü... Çocuklara ayakkabı alınacak, dört çocuk için beş öykü. Gazsobası mı alınacak? Eyvaah, on öykü yazmam gerekiyor.

Bunca çok öyküyü, keyfimden yazmadım, zorda kaldığımdan yazdım. Yazdığım öyküler üçbini geçmişdir. Bu bir dünya rekorudur. Salt öykü mü? Yusuf Ziya Ortaç «Sen bir rotatifsin!» derdi. Hayır, hiçbir rotatif bu zora elli yıl dayanamazdı. Buna dayansa dayansa ancak yazar — ama Türk yazarı — dayanabilir. Ben de pek dayandım sayılmam ya, üç kez bozulup kırılıp tekledim: Böbrekten, yürekte, beyinden (inme)...

Gelelim günümüze. Üç kez bozulup tekleyen bu rotatif, artık yazsa yazsa ancak yılda on-onbeş öykü yazabiliyor.

Benim narhım oldukça yüksektir. İyi ama alıcısı var mı? Kapiya yığılıp kuyrukta bekleyen yok. Üstelik çoğu dergilerden telif hakkı da almam. Bugün oturduğum apartımanın aylık kirasını ödeyebilmem için beş öykü yazmam gerekiyor. Demek, yılda yazabileceğim öykülerin yarısı bir aylık ev kirasına gidiyor. Öyleyse nasıl geçiniyorum? Hani bir zamanlar, bir liraya, beş liraya, on liraya yazdığım öykülerimin kitap olarak yeni yeni basımlarıyla. Ya rotatif olmasaymışım da normal bir yazar olsaymışım! Hergün aldığım dört ayrı ilacım var, her ilaç kutusu, her ilaç şişesi bir öykü... Buna yazar değil, gerçek bir rotatif bile dayanmaz. Türkiye’de sayılar çıldırmıştır.

Bir zamanlar yazmış olduğum kitaplarımın yeni basımları demiştim ya, o kitaplardaki bütün sayıları, kitapların her yeni basımında değiştirmek zorunda kalıyorum. Örneğin kitabın ilk basımındaki bir öyküde bir evin 500 lira olan kirasını çok yüksek diye yazmışım. Kitabın ikinci basımında 500 lira en ucuz kira durumuna düştüğünden kirayı 5 000 liraya yükseltiyorum. Üçüncü basımında 5 000 lira da para sayılmıyor, kirayı 50 000 liraya çıkarıyorum. Kitabın dördüncü basımı yapılırken 50 000 lira da yüksek değil, beleş sayılıyor, ben de kirayı 150 000 liraya çıkarıyorum. Her basımda durmadan kiraları yükseltiyorum: 200 000, 300 000, 500 000... Sayılar çıldırmamış mı?

Diyelim bir kitabımın ilk basımındaki bir öykünün kahramanı 10 lira rüşvet alıyor. Kitabımın ikinci basımında 10 lira rüşvet değil sadaka için bile az geldiğinden, rüşveti 100 liraya yükseltiyorum. Üçüncü basımında kitabımın 100 liranın bahşiş değeri bile kalmadığından, rüşveti 1 000 lira yapıyorum. Dördüncü basımda 10 000 lira. Bu 10 000 lira, beşinci basımda 100 000, altıncı basımda 1 000 000 lira oluyor. Şu geçende kırkına bile varmamış gemicinin bakana verdiği söylenilen rüşvet ne kadardı? 25 000 000 lira mı? Ya kaçakçılık sanığı Dünder Kılıç’ın verdiği söylenilen rüşvet? 2 000 000 000 lira mı? Demek ben bir yazar olarak, istesem de rüşvet veremeyeceğim. Bir rüşvet verebilmek için kaç yüzbin öykü yazmalıyım. Siz söyleyin, sayılar delirmemiş

mi?

Otuz yıl, kırk yıl önceki bir öykümde adam metresine ayda 1000 lira verse, metresi adama günde beş vakit göbek atardı. Bu öykünün bulunduğu kitabın ikinci basımını yaparken, hizmetçinin aylığı 1000 liraya yükseldiğinden metresin aylığını 10 000 liraya yükseltmek zorunda kalıyordum. Üçüncü basımda 100 000... Dördüncü basımda 500 000... Beşinci basımda 1 000 000... E, benim kitaplarım da — maşallah — on, onbeş basım yapıyor. Her yeni basımda yeni sıfırlar eklemek zorundayım, yoksa öykülerim gerçekçi olmaz. Gazeteler yazdı ya, hani şu onsekiz yaşındaki tefeci oğlan Ahu adlı bombanın bir geceliğine 150 000 lira vermiş... Ahu'nun aylığı 5 000 000 liraya geliyor. Hem akli, hem parası olan elini çabuk tutup tetik davranmalı, çünkü bu hızla bombanın aylığı gelecek hafta 50 000 000 liraya fırlayacak. Peki, ben böyle bir işe kalksam, yani bombayla bir gece... Niçin olmasın, herkesinki can, benimki patlıcan mı? Bir geceliği için altı-yedi öykü yazmam gerekiyor.

Gecede altı öykü yazınca kimde bombalık hal kalır ki... Buna rotatif değil, linotip değil, entertip değil, tıfdruk da dayanmaz, ofset de...

Görülüyor ki, sayılar delirmiş, sayılar çıldırmıştır ve bu çılgın sayılar ülkesinde artık bir yazara — rüşvet bile veremediğine göre — yaşam hakkı kalmamıştır. Kitaplarımın yeni basımları sürerse, sayıların önüne sıfırları dize dize, sayılar satırlara, sayfalara sığmaz olacaktır.

Eskiden çocuk oyunlarında çocukların sıklık kullandıkları bir deyim vardı: «Sayım suyum yok!...»

Bu çılgın, bu deli sayılar beni iyice şaşırttı: «Sayım suyum yok. Oynamıyorum...»

Nişantaşı

7 Mart 1985

Milliyet Sanat Dergisi (15 Mart 1985)

ÖZELEŞTİRİ

İçtenlikle özeleştiri yapmanın, biri kendimize, biri de başkalarına dönük, iki zorluğu var. Kendimize dönük nedenden ötürü özeleőtirinin zorluğu, kendimizi beğenmişliğimizden geliyor. Bir zorlama olmayınca, insan umarsız ve bir dar yerde kalmayınca özeleştirisini içtenlikle yapabilir mi? Sanmıyorum. Kendimizden memnun değilseniz, bu, kendi yüzümüzden değil, başkalarının yüzündendir. Olsa olsa, ancak çok acı başarısızlıklara uğradığımız zaman bir özeleştiri gereksiniriz, ama o da yine kendimizi suçlamadan...

İçtenlikle özeleştiri yapmamızın başkalarına dönük nedenler yüzünden zorluğu da, bir bakıma özeleőtirilerin (otokritik) özyaşamlara (otobiyografi) benzemesi, işin içine kendimizden başkalarının da girmesidir. Yeryüzünde tekbaşımıza yaşayamadığımızı göre, nasıl özyaşam salt kendimizi anlatmak değilse, özeleştiri de aynı nedenle, salt kendimizi eleştirmek, salt kendimizi suçlamak değildir. Özyaşamda isteristemez kendimizi savunma da vardır; özeleőtiride de yine isteristemez, kendimizi eleştirenlere karşı nedenler, gerekçeler vardır.

Bir özeleőtiride, şu işi yanlış yaptım, öyle değil, böyle yapmalıydım, diyoruz. Hemen arkadan kendiliğinden şu soru gelir: Neden, hangi nedenle? Bu neden, her zaman kendimiz değildir. Özyaşamda olduğu gibi özeleőtiride de sorum ve suç, isteristemez bizden başkalarına da bulaşır.

Ancak gerçekten çok büyük ve kendi büyüklüğüne kendisi inanmış — gerçekten büyük yazarlar, kendi büyüklüklerine herkesten önce inanmışlardır — sanatçılar, yaptıkları yanlışlarda kendilerini sorumlu görür ve bunu açıklamaktan çekinmezler. Bir yazarın büyük bir yüreklilikle, büyük bir yiğitlikle kendi sorum ve suçluluğunu ortaya koy-

duğunu varsaysak bile, başkalarına, özellikle yakınlarına zararı dokunacağı, onları sorumlu ve suçlu düşüreceği düşüncesiyle, yazar özeleştirisinde herşeyi açıklayacak denli içten olamaz.

Tolstoy, özeleştirisini yapmış olsaydı, daha çok eser vermemiş olmasının sorumlunu karısına yükleyebilir miydi? Haydn, geçimsiz karısının yüzünden daha iyi besteler yapamadığını, özeleştirisinde açıklayabilir miydi? Beethoven de yeğeninden çektiklerini, özeleştirisinde anlatamazdı, sanırım. Ne var ki, sanatçı yapmak isteyip de yapamadıklarıyla değerlendirilmediği için, yanlış ve eksiklerine gösterdiği hiçbir neden, uydurulmuş bahaneden başka bişey sayılmıyor ve mazur görülüyor.

Bir sanatçı olarak ne yapmak istedim?

Çocukluğumda ve gençliğimde, ne yapmak istediğimi, yapmak istediğim şeyin kesin olarak ne olduğunu bilmiyordum. Ama çok önemli, çok değerli, çok büyük bişey yapmak istiyordum. Sanırım, bu «çok, çok»lu istek, her genkte, hiç değilse gençlerin pekçoğunda vardır. Öyleyse neden yapamadık? Kendimize dönük neden olarak kendimizi sorumlu gösterip «Kabiliyetimiz o kadarmış!» diyelim. Ama ya kabiliyetliler? Bozuk düzenli toplumlarda tesadüflerin insan yazgısına egemenlik oranının çok daha yüksek olduğunu söylemek, hepimizin bildiği bir gerçeği bir daha açıklamaktan başka bişey değildir.

Çocukluğumdan beri yazar olmak istediğim, çevremdekiler de kabiliyetlerimin bu yönde olduğunu söylediği halde, tesadüflerin zorunlu itkisiyle yazarlığın tam tersi olan bir uğraşın içinde buldum kendimi, asker oldum. İyi ki mutlu bir tesadüfle asker olabildim de okuma olanağı elde ettim, hiç değilse böylece kırk yaşımdan sonra yazar olabildim. Yoksa yazar olmak isteyip olamamış, ama kendini yazar sanan, doyumsuzlukları ve aşağılık duyguları yüzünden o dünyanın en kötü insanlarından biri olacaktım.

Sonra yazar olayım diye, ne uğruna olursa olsun, asker-

likten kurtulmak için yıllarca çırpınışlar... İkinci Dünya Savaşı yılları, subaylar ne istifa edebilir, ne de emekliye ayrılabilirdi. On yıl önce emekli olmuş subayları bile orduya almışlardı. Sekiz yıl doğu ve batı sınırlarımızda görev. O koşullar içinde havaya uyararak erkenden evlilik... Bütün bunlar, özeleştirici değil de özyaşammış gibi gelebilir. Ama bunlar, yazarlıkta neleri yanlış, eksik yaptığının gerekçelerini gösterir.

Genellikle yazarlar otuz yaşlarına doğru ün basamaklarını çıkar, ünlenir. Oysa ben otuz yaşında askerlikten kurtulup daha yeni başlamıştım yazarlığa.

Olanaklarım, deneyimlerim, bilgim, yaşıtılarım olan yazarlardan çok eksikti. Her bakımdan düşünsel gelişmem o denli geç oldu ki, otuz yaşımıdayken bile bilinçli bir sosyalist değildim. İsmail Hakkı Baltacıoğlu'nun «Yeni Adam» dergisinde hikâyelerim yayımlanırdı. On hikâyemden dokuzunu geri çeviren Baltacıoğlu, hikâyelerimi yazdığım kâğıtların arkasına «Bu sosyalist bir hikâye, neşredilemez!» diye yazardı. Hikâyemi geri veren Yeni Adam'ın idare müdürü Mahmut Bey'e «Ben sosyalizmin ne olduğunu bile bilmiyorum, sosyalist hikâye yazmadım!» diye hırçınlaştırdım.

Her bakımdan çok geç gelişebildim. İlk kitabım kırk yaşımıdayken yayımlanabildi. O zamanlar yaşıtılarım ve arkadaşlarım olanlar, Sabahattin Ali, Sait Faik, Orhan Veli, Haldun Taner, Orhan Kemal, Yaşar Kemal, daha niceleri birer ünlü sanatçıydılar. İlk kitabım kırk yaşında çıktığına, bugün de ellibeş yaşında ve ellibeş kitabım olduğuna göre, bütün bu gürültü patırtı onbeş yıl içinde olup bitmiştir. Yani içimde hep geç kalmış olmanın, yetişememenin, yetiştirememenin acelesi vardı, yine de var... İşte bu acele yüzünden eserlerime isteğimce özen gösteremedim, daha dikkatli ve titiz davranmadım. Kısa zamanda çok şey öğrenmek ve çok şey yazmak zorundaydım. Salt kabiliyetle sanatçılığın bir yere dek yürüse bile, sonuna dek yürüyemeyeceğini anlamıştım. Kendimi yetiştirmem için, beşbuçuk yıllık cezaevi yaşantım, benim için gerçek bir üniversite oldu. Ancak 1960'tan sonra bereketli yağmurlar gibi ya-

yımlanabilen kitapları, biz cezaevlerinde, basılmamış çevirilerini elle çoğaltıp gizli gizli okurduk, üzerinde tartışmalı konuşmalar yapardık. İyileriyle, kötülerıyla, cezaevlerinde eğitilmeme yardım eden bütün arkadaşlarıma teşekkür borçluyum.

Yukarda anlattığım, çok yazmamın, yazılarımda titiz davranmamamın kendime dönük nedenidir. Bunun bir de dışa dönük nedeni var. Çok yazmamın bir nedeni de, bizde — hele o zamanlar — telif hakkının azlığı yüzünden kalabalık ailemi geçindirebilmek zorunuydu. 1955 yılına kadar Akbaba'nın her sayısına iki hikâye, beş fıkra, birkaç yergi, bir ya da iki taşlama, bir roman tefrikası, daha biriki küçük mizah yazısı yazar, bütün bunların karşılığı olarak da haftada 50 - 80 lira telif hakkı alırdım ama bunun da yüzde onbeşi vergi olarak kesilirdi. Bu durumda yaşayabilmek için elbette makine hızıyla yazmak zorundaydım. Yüzlerce röportaj, makale, binlerce günlük gazete fıkrası, onbeş tefrika, roman, eleştiriler, incelemeler, her türde yazı yazdım. Yayımlanmış kısa hikâyelerim ikibinden çoktur; bunlardan ancak seçilmiş olan beşyüzü kitaplarıma girmiştir. Eski kitaplarımda yeni basımları yapılırken, kimi hikâyelerimi çıkarıp atmak, kimilerini de değiştirip yeniden yazmak zorunda kalıyorum. Nasıl yazmışım diye şaşıtığım, yazmış olduğum için utandığım yazılarımda çoktur. Ama öğreti yönünden, bugün de altına imzama atamayacağım hiçbir yazım olmadığı için övünürüm. Gerçekte çok titiz, dilde çok özenli bir yazar olduğum halde, en büyük yanlışım, hiç olmazsa kırkbeş yaşına kadar, yazılarıma gereken özeni, titizliği gösterememiş olmamdır. Bir zamanlar, önemli olan ne anlattığımdır, yoksa nasıl anlattığım önemli değildir, diye düşünüyordum. Çünkü, çok şeyi en kısa zamanda anlatmak için acelem vardı. Şöyle yada böyle anlatmanın ayırdında olmadığımdan yazılarımda titiz ve özenli degildim.

Yazar olarak yanlışlarımdan biri de yazarlığa gazeteci olarak başlamamdı. Gazetecilikle edebiyatçılığı bağdaştırmak, sonra da gazetecilik çemberini kırıp edebiyatçı ol-

mak çok, çok zor bir iştir. İkisi de yazı işi olduğundan, gazetecilikle edebiyatçılık aynı iş, hiç değilse benzer iş sanılır. Gazeteciliğin, edebiyatçılığı beslediğini söyleyenler bile vardır. Oysa gazetecilik, edebiyatçılığı yer bitirir. Edebiyatta çok kabiliyetli arkadaşlarımız gazetecilik yüzünden dökülüp gittiler. (Bu gerçeği çok geç anlamış olan değerli yazar Çetin Altan, son birkaç yazısında bu dramı nasıl derinlemesine acıyla yaşadığını belirtmiştir; itiraf etmiştir demek daha doğru olur.) Bunun böyle olduğunu daha başlangıçta anlamıştım. Ama ne başlangıçta gazeteci olmak, ne de sonradan gazetecilikten kurtulmak elimdeydi. Bizde yazarlıkta ün kazanmanın da, para kazanmanın da en kolay yolu, gazete yazarlığıdır. Bana önce gazetecilik kâpısı açılmıştı ve geçinebilmek için gazetecilik yapmak zorundaydım.

Yapmak istediklerimi yapabildim mi?

Yapmak istediklerini yapabildiğini söyleyecek o talihli yazar, tarihin ve dünyanın neresinde? Yoktur böyle yazar, olamaz. Onun için bir yazar, kaç yaşında ölmüş olursa olsun, hâlâ eser verebilecek durumdaysa, yine de erken ölmüş demektir. Bu düşünce, bir yazar bencilliği değil, bir halk ve kamu elçiliğidir. Yazarın yazarca bencilliği, okurları uğruna elçiliği demektir.

Ben de yapmak istediklerimin pek, pek azını yapabildim. Oysa her yazar, her eserine bütün soluğunu koyar. (Kimi eserleri için böyle olmadığını söyleyen yazarlar, o eserlerinden memnun olmadıkları için, kendilerini kandırırlar.)

Bilindiği üzere mekanik bilimindeki hesaplarda, bir makine, kâğıt üzerinde hesaplanmış teorik olarak vereceği verimin, pratikte ancak yüzde birkaç eksikliğini verebilir. Pratikteki bu kaçak verime «tecviz-i hata» benimsenebilecek yanlış denilir. Yazarlıktaki verim, makinelerdeki kaçak verim kadar bile değildir. Yani yazarlar, verimlerinden çok kaçak verirler. Her eserimize bütün soluğumuzu koyduğum-

muz, koymak istediğimiz halde, gücümüzün, bilgimizin, yeteneğimizin, kısacası varlığımızın yarısını koyabilmişsek, bu, bir yazar için büyük başarıdır.

Makine makine, insan da insan olduğu için, insanın verim kaçağı daha çoktur. Verimimizi azaltan nedenler, sayılamayacak kadar çoktur: Aşk, doyumsuzluk, kapı zili, telefon zili, parasızlık, çok para, yalnızlık, kalabalıklık, ünsüzlük, ünlülük, herşey, herşey...

Yaptıklarım ile yapmak istediklerim arasında o denli çok aralık var ki, bütün hızımla bu aralığı kapamaya çalıştıkça, yapmak istediklerim daha da çoğaldığından bu aralık gittikçe artıyor. Şu kadarını söyleyeyim; hiç başka birşey yapmadan bir makine hızıyla durmadan çalışsam, yalnız elimdeki dosyalar dolusu oyun notlarımdaki oyunlarımı yazabilmem için en az altmış yıl daha yaşamam gerekiyor. Oysa bu notlar hiç durmadan artıyor. Bir yazar, ölümden sonra, başka hiçkimsenin yapamayacağı geriye neler, neler bırakır ve bunların hepsi de o yazarla birlikte gider. Bence iyi yazar, yüz yıl yaşasa da, bin de eser vermiş olsa, ölümünden sonra «Ne erken öldü, ne az eser verdi...» denilebilen yazardır.

Bana yöneltilen eleştirilerde doğru yada yanlış bulduklarım

Çalakalem yazdığımı söyleyenler haklıdırlar. Kırkbeş yaşma dek böyle yazdım. Yukarda bunun nedenini açıkladım. Şu konuyu çok düşünmüşümdür: Bir yazar, yayımlanan bir yazısını sonradan değiştirebilir, düzeltebilir mi? Yayımlanan bir yazı, kamunun malı olduğuna göre, artık yazarın o yazıyı sonradan değiştirmeye hakkı olmamalıdır. Ama yazar biryanda yaşamakta olduğuna, yani kendisi de değiştiğine göre, eskiden yayımlanmış bir yazısını sonradan değiştirebilir. Hangi düşünce daha doğrudur, bilemiyorum. Ama ben, yeni basımlarında eski kitaplarımı değiştiriyorum. Birbakıma böylece günahlarımı ödemeye çalışıyorum. Örneğin iki basım yapmış ve çok da satmış olan «Gol Kra-

lı» adlı romanımı üçüncü basımına hazırlamak için, bu romanı ilk yazışımından daha çok zaman harcadım, üç - dört katı kadar... Ya onun zorluğu, düzeltmek, yazmaktan çok daha zor.

Yazılarımda, tekrarlar olduğunu söyleyenler haklıdır. Ama ben bu tekrarları, sanatımın aleyhine olduğunu bilerek, isteyerek yaparım. Çünkü, yaptığım sanat kadar da okurlarıma, seyircilerime yararlı olmaya çalışıyorum. Okur ve seyirci olarak kendime yalnız seçkin aydınları almıyorum. Az okuryazarları, hatta hiç okuryazar olmayanları da düşünüyorum. Böylelerine, ne demek istediğimi dönüp dönüp yeniden anlatmak zorundayım. Sanatımın aleyhine olan bu durum yüzünden yazılarımda yaygınlığı sağlanabilmiştir.

Yazılarımda ekonomik olmadığımı söyleyenler, kimi yazıları için haklıdır. Bunu da istemeyerek, ama bilerek yapıyorum; yine daha iyi anlatabileyim, o konuda anlatamadığım bişey kalmasın diye...

Her yayınlanan yazısını kitaba alıyor diyenler haksızdır. Çünkü onlar benim ne çok yazdığımı, bunlardan pek azını kitaplarıma aldığımı, kitaplarımda yeni basımlarında da bunlardan ne kadarını çıkardığımı ya da değiştirip düzelttiğimi bilmiyorlar. Ama yine bu yaşımdan sonra — ileride düzeltmeye vakit kalmadığına göre — daha titiz davranmam gerektiğini biliyorum ve böyle yapıyorum.

En büyük yanlışım

Yazarlıkta en büyük yanlışım, vazgeçilemeyecek, dönülemez, başka türlü yapılamayacak olan bir yanlış. Bu yanlış ya da bu eksik, yalnız bende değil, kuşakdaşım olan bütün yazarlarda vardır. Bizden sonraki kuşak yazarları bugünkü başarıları bizim yanlışları yapmamıza, kendilerinin de görmelerine — görebilenler elbet — borçludurlar. Bu yanlış şuydu: Biz her yana birden koştuk, koşmak zorunda bırakıldık... Tarih, ekonomi, politika, edebiyatın her dalı, hikâye, roman, tiyatro, sosyoloji,

daha neler, neler... Olmaz, olmamalı böyle şey. Olur, demek, hiçbirini tam olamaz demektir. Biz, bu denli dallı budaklı alanlara yayılmayı isteyerek yapmadık. Yaşadığımız toplum koşulları bizden bunu istedi. Tıpkı, içinde bulunduğu bir gemi delinip su almaya başlayınca, salondaki kemancının bile kemanı bir yana bırakıp deliği tıkamaya koşması gibiydi bizim durumumuz. Her açılan delikten öbür deliğe koşuşup durduk; onun için günlük politikaya girmek zorundaydık, ekonomiye, tarihe, sosyolojiye el atmak zorundaydık. Biryandan da sanatçıydık ve bu durum sanatımızın aleyhine oldu. Ne var ki, her zararlı olan şeyin yararı, her yararlı olanın da zararı vardır. Bugünün bizden sonraki kuşaktan sanatçıları, pek zor anlayacakları bizim bu delikten deliğe koşmamız yüzünden sanatımızda uğradığımız kayıpları kınasalar da, biz bu yöndeki yanlışımız ve doğrularımızla ancak ne yapılabilirse onu yaptık. Sanırım, Sartre'ın «Yalınayaklara ayakkabı yapmak dururken yazı yazmanın yanlışlığını» anlatan sözü, bizim kuşak yazarlarının 1940-1960 durumunu çok iyi anlatmaktadır.

Özeleştirimde kuşakdaşlarımla benzerlikler

Her kuşaktan yazarların birbirine benzerlikleri vardır ama, bizimki denli benzerlikler olabileceğini sanmıyorum. Bikez yetişmemiz ve kökenimiz bakımından kuşakdaşım yazarlar birbirlerine çok benzerler. Hemen hepimiz halk çocuklarıyız, ya emekçi sınıfından ya da küçük burjuvanın en yoksul kesiminden geldik. Kaynağımızın bütün meziyet ve kusurlarını ortaklaşa taşıyız. İyi eğitilmedik, iyi öğrenim görmedik, yabancı okullarda, Avrupa'da yetişmedik, çoğumuz yabancı dil bilmeyiz, bilenimiz de iyi bilmez. Her nereye ulaştıksa, dirseklerimizle ite ite, anlatılmaz zorluklarla, soluk soluğa geldik. İsteristemez içine daldığımız politika bizim için ne lüks, ne fanteziydi. Ana baba parasıyla, devletin verdiği bursla yapmadık politikayı. Buyüzden göze aldığımız tehlikeler de, yaptığımız işe oranla çok büyüktü. İşte bu nedenlerle özel yaşantımızda da, sanatımızda da kayıplarımız büyük oldu.

Neler yapmayı düşünüyorum

Bir yazarın firma haline gelmesi, yani sanat kişiliğini kabul ettirmesi zordur. Ama bir yazar firma haline geldi mi, daha yaşarken ölümünü de başlıyor demektir. Bizim edebiyat piyasamız bu türlü canlı kadavralarla doludur. Bunlar hâlâ yaşayabiliyorlarsa, eski ünlerinin gölgesine sığınarak yaşayabiliyorlar.

Bir yazar için kişiliğini bulduktan, ustalaştıktan, yani firma olduktan sonra, bundan daha zor olanı kendi çizgisini aşabilmek için kendisini değiştirmesi, yenilemesidir. Bu, gerçekten çok zordur. Çünkü, yenileşeceğim, değişeceğim diye yazarın maskara olmak ihtimali çok kuvvetlidir. Bundan başka, artık firma haline gelmiş yazarın kendi kalıplarından kurtulmasını okurlar kabul edemez, karşı korlar. Okurlar, eczaneden aldıkları bir aspirin tüpü içinden, di-yelim müshil hâpı çıkmış gibi, kenilerini kandırılmış sayarlar. Yazar, kendisini değiştirmez, yenilemezse, yaşarken ölmüş olur; değiştirir, yenilerse bu kez de reddedilir, benimsenmez. Yazar bu engeli de yenmek, kendini yeniden kabul ettirmek zorundadır. Ben işte, zurnanın zırt dediği bu yere, yazarlığımın bu bıçak sırtı yerine gelmiş bulunuyorum. Son altı - yedi yıldır böyle bir savaşın içindeyim. Son hikâyelerimin, genellikle oyunlarımın kimilerince yadırganış nedeni budur.

Özellikle oyunlarımda bir tiyatro yeniliği yaptığımı inanıyorum. Yaptığım işin anlaşılması ya da kuramlarını açıklayabilmem için, en az aynı türde on - onbeş oyun yazmam gerekiyor. Bu bakımdan benim için «Mizahı küçümsemediği için böyle oyun yazıyor» diyenler çok haksızdırlar. Mizahı nasıl küçümsemiş olabilirim ki, yazarlık yaşamım mizahın çok ciddi bir iş olduğunu anlatmakla geçti. Bugün bu gerçek anlaşıldıysa, bunda benim çabam yok sayılabilir mi?

Yapacaklarım, yapmak istediklerim o kadar çok ki... «Böyle gelmiş böyle gitmez» adlı özyaşamımın öbür ciltlerini yazmam, okurlarıma karşı bir borç oldu benim için. Sonra Nâzım Hikmet'in özyaşam romanını yazmayı tasar-

lıyor ve üzerinde çalışıyorum yıllardır.

Kısa hikâye türünde kendi çizgimde üç aşama var sanırım. İlk aşamada, sayıları en çok olan mizah hikâyelerimde, çağdaş Türkiye'nin toplumsal topografyasını vermeye çalıştım. İkinci aşamada, masallarla sembolik ve allegorik satir yolunu denedim. Sonra «Namus Gazi» kitabımdakilerde olduğu gibi, mizahta soyutlama ve genellemeye yöneldim. Açıkça söyleyeyim ki, mizah hikâyelerinde bundan sonra yapabileceklerim bundan önce yaptıklarımın değişik biçimde, aynı doğrultuda başka denemeleri olabilir. Çok isterim ama, mizah yolunu o denli çok zorladım ki, uzun zaman mizahta bir yenilik, bir değişiklik, yeni bir aşama yapabileceğini sanmıyorum.

Sonra oyunlarım, oyunlarım, oyunlarım...

İşte nice içten olunabilirse onca içtenlikle yazdım özeleştirim. Elli altı yıllık yaşamın, ellibeş kitabın özeleştirisini daha da özetlemek olanaksız. Elbet yazamadıklarım yazdıklarımın, eksiklerim ve yanlışlarım doğrularımın, yapamadıklarım yaptıklarımın çok...

Yeni Edebiyat — Ocak 1971

Eleştiriler :

Emin Özdemir

Eleştirinin görevi nedir ya da ne olmalıdır? Çok tartışılmış bir sorudur bu. Kimilerine göre eleştirinin ilk işi, sanat yapıtlarını okuyucuya götürmektir. Kimileriye yeterli bulmamakta bunu, sanatçı ile sanat arasında çok boyutlu bir etkileşim sağlama görevini de eleştiriden beklemektedir. Gerçekte kesin çizgilerle birbirinden ayıramayız bu görevi. Çünkü her sanat yapıtının, okuyucusunu da yaratıcısını da içeren bir bütünselliği vardır. Ne ki üzerinde düşünülecek sorun bu değildir bugün. Önemli olan, eleştiriden beklenen işlevin, ülkemizde gerçekleşip gerçekleşmediğidir. Başka türlü söylersek sanat ve edebiyatımızı donmuş-

luktan kuntaracak, onun temel gelişimini etkileyecek nesnel bir eleştirel ortama sahip miyiz?

Dergilerde yer alan eleştirilere baktığımızda bunların, böyle bir soruya evet dedirtecek nitelikte olmadığını söyleyebiliriz. Çoğu, dostluk ya da arkadaşlık itkisiyle yazılmış soluksuz yaklaşımlar. Bunların dışında kalanlar da geniş anlamıyla edebiyatımızdaki açılımsızlığı belirleyecek nitelikten yoksun. Böyle olunca sanatçının kendi kendisiyle hesaplaşması, kendini bir özeleştiriden geçirmesi doğal bir gereksinim olarak çıkıyor ortaya. Böyle bir gelenek de oluşmuş değildir bizde. Kendisiyle yapılan konuşmaların ötesinde, bir sanatçının, kendi sanatı üzerinde düşündüğünü, düşündüklerini yazıya geçirdiğini pek göremeyiz. Aziz Nesin, bu gereksinimi duymuş. «Yeni Edebiyat»ın bu sayısında (Ocak 1971) özeleştirisini yapıyor. Kişinin — sanatçının demek daha doğru olacak — kendini özeleştiriden geçirmesi görüldüğü kadar kolay mıdır? İçtenlik, açık yüreklilik ve büyük bir yiğitlik gerektirir bu. Yazısının girişinde bu noktalara değiniyor Aziz Nesin:

«İçtenlikle özeleştiri yapmanın, biri kendimize, biri de başkalarına dönük, iki zorluğu var. Kendimize dönük nedenden ötürü özeleştirisinin zorluğu, kendimizi beğenmişliğimizden geliyor. Bir zorlama olmayınca, insan umarsız ve bir dar yerde kalmayınca özeleştirisini içtenlikle yapabilir mi? Sanmıyorum. Kendimizden memnun değilsek, bu, kendi yüzümüzden değil, başkalarının yüzündendir. Olsa olsa, ancak çok acı başarısızlıklara uğradığımız zaman bir özeleştiriye gereksiniriz, ama o da yine kendimizi suçlamadan... Bir yazarın büyük bir yüreklilikle kendi sorum ve suçluluğunu ortaya koyduğunu varsaysak bile, başkalarına, özellikle yakınlarına zararı dokunacağı, onları sorumlu ve suçlu düşüreceği düşüncesiyle özeleştirisinde her şeyi açıklayacak denli içten olamaz.»

Bu güçlüğüne karşın, özeleştiriden kaçınmıyor Aziz Nesin. Bir sanatçı olarak ne yapmak istediğini, yapmak istediklerini gerçekleştirip gerçekleştirmediğini, kendisine yöneltilen eleştirilerde doğru ya da yanlış bulduklarını, 'en bü-

yük yanlışın ne olduğunu, kuşakdaşlarıyla benzerliklerini, neler yapmayı düşündüğünü açık seçik anlatıyor bize. Bugüne değin Aziz Nesin üstüne bunca yazı yazıldı. Kimi dergiler özel sayı düzenledi adına. Soruşturmalar açıldı sanatı ve yapıtlarıyla ilgili olarak. Diyebiliriz ki bunların hiçbiri bu özeleştirici ölçüsünde bizi, Aziz Nesin'in dünyasına yaklaştırmadı.

Varlık — Şubat 1971

Haluk Aker

Bu ayın dergilerinde ilgimi çeken yazılardan biri «Aziz Nesin Özeleştirisini Yapıyor» idi (Yeni Edebiyat, sayı 3, 1971). Aziz Nesin özeleştirisini şu ara başlıklar altında yapıyor: «Bir sanatçı olarak ne yapmak istedim?», «Yapmak istediklerimi yapabildim mi?», «Bana yöneltilen eleştirilerde doğru ya da yanlış bulduklarım», «En büyük yanlışım», «Özeleştirimde kuşakdaşlarımla benzerlikler», «Neler yapmayı düşünüyorum». Özeleştirisinin beni çarpan satırları şunlar: «... Bizden sonraki kuşak yazarları bizim yanlışları yapmamıza, kendilerinin de görmelerine — görebilenler elbet — borçludurlar. Bu yanlış şeydi: Biz her yana birden koştuk, koşmak zorunda bırakıldık... Tarih, ekonomi, politika, edebiyatın her dalı, hikâye, roman, tiyatro, sosyoloji, daha neler, neler... Olmaz, olmamalı böyle şey. Olur, demek, hiçbiri tam olamaz, demektir.» Sanırım Aziz Nesin'in sözünü ettiği bu trajik durum, Türkiye'nin birçok kuşaklarını perişan etmiştir. Yalnız kendi kuşağını değil, kendinden sonraki kuşakları da. Hâlâ ülkemizde birçok alan boşluklarla doludur ve burada yazar kendi alanını kollarken isteristemez başka alanların boşluklarını duymakta, bu da sonuçta yazarlığına pahalya oturmaktadır. Daha birkaç kuşağın da bu acıyı çekeceğini, hem de daha yoğun çekeceğini sanıyorum. Çünkü gedikleri kapatmak yazarları aşmıştır, gedikler bir yandan kapatılır sanılırken birçok başka

gedik açılmaktadır. Bunların bir yoluna konulması ulusça gireceğimiz büyük bir atılıma bağlıdır. Öyleyse kaçınılmaz biçimde politikanın içindedir yazar, bundan kaçmasının kolay kolay çözebileceği bir şey yoktur. Ama başka bir sorun var: Yazarlığından ödün vermeden ya da en az ödün vererek nasıl sağlayacaktır bunu? Yazarlığının güme gitmesini nasıl önleyecektir?

Dost — Şubat 1971

EY GÜZEL YETMİŞ YAŞIM, MERHABA!

Demek, yetmiş yaşındaki insan işte böyle, yani benim gibi olurmuş. İnanılır gibi değil! İnanılır gibi olmadığı için, ben de inanmıyorum ya... Haaa, inanmayan bir ben değilim, yarı yaşımdaki kimi arkadaşlarım da inanmıyor ve özellikle hanım arkadaşlarım.

Her zamanki gibi açık söylemeliyim: Lise öğrenciliğimde elli yaşında biri ölünce, eh, ölme zamanı gelmiş de ölmüş, diye düşünürdüm. Altmışında biri ölmüşse, sanki ölüme biraz gecikmiş gibi gelirdi bana. Hele yetmişindekiler? Niçin ortalarda dolanıp kalabalık ediyorlardı? Ençok, yirmi - otuz yaşlarında ölenlere acıdım. Bu acımasızlığım hayınlığımdan gelmiyordu. Öyleyse ya neden? Zaman ve uzam değerlendirmelerimizin yaşımla değişmesinden. Çocukluğumuzda ova kadar geniş sandığımız bir oyun alanı, oraya kırk yaşımda gittiğimizde avuç içi kadar daracık gelmez mi bize? Çocukluğumuzda oyunla geçen bir yarım gün, bitip tükenmezmiş gibi gelirken, elli yaşımdan sonra göz açıp kapayana dek yıllarımız hafta gibi çabuk geçmiyor mu? Ölüm yaşı da işte öyle. Onsekiz yaşımdayken, elli yaş, altmış, yetmiş yaş öyle uzaklarda sanılıyor ki...

Bir giz daha vereyim size: Benim yaşıma gelip de, dişlerini, tırnaklarını, ellerinin arasından kaymakta olan yaşama geçirip, kendi gözlerinde bile aşağılanıp küçülerek ille de ölmemek için direnenlerden iğreniyorum; yaşlılık işte o zaman bana acıklı ve acınası geliyor. Asıl olan yaşamaktır; ama yaşam, her ne olursa olsun yaşamak için yaşamak değil ki...

Son yıllarda, benden on-onbeş yaş küçük yada daha genç bir tanıdığım, dostum, arkadaşım ölünce, onca genç biri ölmüşken hâlâ yaşamaktan, utanca benzer bir duygu

duyuyor, kendimi sanki suçlu duyumsuyorum. Hele ölen, yaratıcı, üretici biriye bu duygum daha da artıyor.

Paris'te, Londra'da, Moskova'da, Berlin'de, İstanbul'da, her yerde gördüm onları; ama en çok İstanbul'da. Nuruosmaniye camisinin oralarında, Kapalıçarşı'ya girip çıkarken görüyorum. İnsanın genç yaşında, orta yaşında dünyayı gezip dolaşmasını anlıyorum. Ama bunlar tindi çıkmış yaşlı kadınlar, erkekler, kokanalar, moruklar; içleri de geçmiş dışları da... Sarsak sarsak yürürler, elleri titrer, başları titrer, sesleri titrer, kimbilir daha neleri ve nereleri titrer... Yürürken birbirlerine dayana dayana düşünmeye çalışırlar. Desteklenmeden basamak çıkamazlar, otobüse binemezler. Taaa dünyanın nerelerinden kalkıp gelmişler. Ne o, bir cami, bir kilise, bir eski taş seyredecekler. Böylelerini görünce içimden hep şöyle demek geçer:

«Bir camiyi, bir kiliseyi gördükten sonra ölmekle, görmeden ölmek arasında nasıl bir ayrım var ki, bu yaşınızda, bunca zahmete katlanıyorsunuz a enayiler!»

Biliyor musunuz, beşon yıldanberi aynı enayiliğin başka bir biçimini kendim yaşamaktayım. Okumak isteyip de bitürlü okumaya zaman ve fırsat bulamadığım kitaplarımı bakıp bakıp, «Ah, ya bunları okuyamadan ölürsem...» diye kendikendime yazıklanıp duruyorum. Sonra o yaşlı turistler için acımasızca düşündüklerimi anımsayıp kendikendime şöyle diyorum:

«A enayi, bu kitapları okuduktan sonra ölmekle okumadan ölmek arasında nasıl bir ayrım var ki, bu yaştan sonra böyle yazıklanıyorsun?»

Olsun işte, sanki bu kitapları okuduktan sonra ölüm, daha bir güzelleşecekmiş gibi geliyor ve o yaşlı turistlerin tarihsel yapıların duvarlarına neden enayi enayi bakıp durduklarını şimdi anlıyorum. Ne güzel bir enayilik!

Yaşlandığımı ençok ne zaman anlıyorum, biliyor musunuz? Eskiden basılmış kitaplarımı yeni basım için düzeltip düzenlerken. Örneğin, kırk yaşında yazdığım bir öykümde şöyle demişim: «Elli yaşındaki moruk, yirmisindeki fıstık gibi kızı almış...» Elli yaşına gelip de bu kitabımın yeni basımını yaparken o sözü şöyle değiştiriyorum: «Altmış yaşındaki moruk, yirmisindeki fıstık gibi kızı almış...» Altmış yaşına geldiğimde, moruğun yaşı da yetmiş oluyor: «Yetmiş yaşındaki moruk, yirmisindeki fıstık gibi kızı almış...»

Şimdi yetmiş yaşındayım. Benim için yetmiş yaşındaki insan moruk olmayacağına göre o sözü yine değiştiriyorum: «Seksen yaşındaki moruk, yirmisindeki fıstık gibi kızı almış...»

Seksen yaşına gelebilsem, elbet moruğun yaşı da doksan olacak, ama o fıstık gibi kızın yaşı hiç değişmeyecek, hep yirmisindedir fıstık.

Safiye Ayla bigün bana şöyle demişti:

«Telefon defterimdeki numaraları çizme çizme, şimdi her sayfada ya bir, ya iki numara kaldı, kimi sayfada hiç kalmadı.»

Bu yaşlara gelen hepimizin çektiği ortaklaşa bir acı bu... Ölümün defterlerini dürdüğü dostlarımızın telefon numaralarını telefon defterimizden çiziyoruz. Bu acıyı elimden geldiğince az duyabilmek için, her yıl, hatta altı ayda bir, yeni telefon defteri alıyorum.

Ölümün bana en gülünçlü gelen yanı, öteki dünyada yaşayacağımız tasarısıdır. O olmayan öteki dünyayı varsayarsak ve öteki dünyada yaşayacaksak, bizden önce oraya gidenlerle karşılaşp buluşmamız çok gülünç olacaktır. Çünkü, ölümler yaşlanmadıklarından — anılarımızdaki gibi

kaldıklarından — yaşıtlım hatta yaşları benden büyük olan pekçok arkadaşım, dostum öteki dünyada bana ağabey demek zorunda kalacak. Düşünebiliyor musunuz, Orhan Veli' den daha şimdiden otuzdört yaş, Orhan Kemal' den ondört yaş büyüğüm. Benden dokuz yıl önce doğmuş olan Sait Faik'ten otuz yaş büyük oldum daha şimdiden. Kemal Tahir benden beş yaş büyüktü, şimdi ben ondan da oniki yaş büyük oldum. Benden ondört yaş büyük olan Nâzım Hikmet'in öteki dünyada, bugün bile kendisinden on yaş büyük olduğum için bana «Aziz ağabey» dediğini düşünsenize... Hem niçin salt bizimkiler? Molière'ler, O. Henry'ler, daha kimler bana öteki dünyada, Aziz Ağabey neyse de, Aziz Anca derlerse ne olacak?

Yaşıtlarımdan kimilerinin yirmibeşle kırk yaş arasında güzel hanımlara — hem de içleri giderek — «kızım», «hanım kızım», «evladım», «yavrum» filan diyerek baba numaraları yapmalarından, hele hele sözde babaca okşayıp makas almalarından iğrenirim. Ne edepsiz olur şu yaşlı erkekler! Ama onlardan daha çok iğrendiklerim de var. Yukardaki yaşlarda bir güzel hanım arkadaşım ile birlikte olduğum zamanlar bana,

— Kızınız mı efendim? diye şaka yollu soran yaşlıca kadınlardan, içyüzlerini gördüğüm için, tiksiniyorum.

Eskiden... Ama ne kadar eskiden? Otuz kırk yıl eskiden, konuşulması bile ayıp sayılan, özellikle cinsellik üzerine kimi konular, şimdilerde evlere giren gazetelerde yazılıyor, çocuklara bile anlatılıp açıklanıyor. Böyle olunca artık ben de bu konuya ucundan, kıyısından değinebilirim. Biz erkek milleti varız ya, bu cinsellik konusunda çok palavracıyızdır ve yaşlandıkça cinsellik üstüne palavracılığımız da artar. Bigün Müjdat Gezen'in arabasındayım. Arabada yaşıtlım bir yazar da var. Yaşıtlım ama, beş dakika önce söylediğini ve kendisine söylenileni unutuyor. Damar sertliği var; her yanı yumuşamış da salt damarı sertleşmiş zavallının.

Müjdat Gezen, benim yaşıma vardığında başına neler geleceğini merak ettiğinden öğrenmek için,

— Ağabey, kaç? diye sordu.

Ne de olsa eski kuşaktan olduğumdan, böyle konular-
da konuşmayı sevmem. Yanıt vermeyecek, sözü değiştire-
cektim. Ama damar sertleşmesi unutkanı yazar arkadaşım
birden sesini de sertleştirerek,

— Enaz iki!.. diye bağırılmaz mı?

Hay sen çok yaşa, e mi?

On yıl önce, İsviçre'de yaşayan Avusturyalı ünlü bir
oyun yazarı konuk gelmişti İstanbul'a. Benden, çok değil,
iki-üç yaş büyüktü. Bir akşam yemeği söyleşisinde demişti
ki:

— Tiren yolculuklarında filan kimileyin yaşımı unutup
genç hanımlarla kıştırmaya kalkıyorum. Onlar da uygun
davranıyorlar. Sonra birden aklım başıma geliyor. «Ya evet
derse, ben ne yaparım!...» diye paniğe kapılıp kendime ge-
liyorum.

Yaşlı erkeklerin palavrasıdır demenizi de göze alarak
söyleyeyim: Ben, genç hanımların bana evet demelerinden
değil, hayır demelerinden korkuyorum. Her yaşın bir ken-
dine göreliği vardır. Önemli olan, yetmiş yaşındayken in-
sanın kendisini kırk yaşındaymış gibisine yutturmaya kal-
kıp da kalpazanlık ederek rezil olmamasıdır.

Benim en amansız eleştirmenim ve en iyi arkadaşım
olan oğlum Ali Nesin, yetmişinci yaşım dolayısıyla Ameri-
ka'dan gönderdiği mektubunda bu konuda şunları yazıyor:

«Tam Aziz Nesin'lik bir olay duydum burda. Bir gülüt
(fıkra) değil, gerçekten yaşanmış bir olay. Bunun neden
tam Aziz Nesin'lik olduğunu benden başka kimse anlaya-
maz.

Bir Amerikan yargıcı emekli olmuş. Doksan yaşına gelmiş. Ama çok dinç olduğu için hâlâ çalışıyormuş. Bigün arkadaşlarıyla yolda giderken önlerinden olağanüstü çekici, çok güzel bir kız geçiyormuş. Doksanlık yargıç, genç kızı görünce bir ıslık öttürüp,

— Ah, demiş, şimdi yetmiş yaşında olacaktım ki...

Hızlı yaşamak diye bişey var ya, gençken de hızlı yaşırdım, ama yaşım ilerledikçe yaşam hızım da artıyor. Yanlış anlaşılacak istemem; hızlı yaşamak, güçlü yaşamak değildir. Yetmiş yaşında insanın gücü herneyse, işte o güçle yaşıyorum, ne artık, ne eksik... Ama hızlı, daha daha hızlanarak... Yaşamın sonuna yaklaştıkça neden böyle artarak hızlanmakta olduğumun — kendimce — bilimsel açıklamasını da buldum. Ortaokul fizik dersinden ($m^2 \times L = X$) formülünü anımsayacaksınız. Yüksekten atılan herhangi bir cismin düşüş hızı (kütlesinin karesiyle yükseklik çarpımı kadar) yere yaklaştıkça artar. Eh, ben de toprağa doğru yaklaştıkça doğal olarak hızlanıyorum; en hızlı zamanımda toprağa düşmüş olacağım.

Ancak bu yaşında ayımsayabildiğim kimi doğrular beni şaşırtıyor. Örneğin kimi şeyleri (hatta pekçok şeyi) kendimiz düşünüp araştırıp denemeden, başkaları bize nasıl ezberleterek öğretmişse, biz de öylece doğru sayıp bilmekteyiz. Bize yanlış öğretilenlerden biri de, yaşamımızdan pişman olmamamız gerektiğidir. Bize sıklık sorarlar:

«Bikez daha doğsanız nasıl yaşardınız, ne olmak isterdiniz?»

«Yeniden dünyaya gelseniz ne yapardınız?»

Çoğumuzun yanıtı hazırdır:

«Yine aynı şeyleri yapar, aynı biçimde yaşardım.»

Ben de kaç kez bu soruyu hep bu biçimde yanıtladım.

Bikez de «Her ne yaptımsa, onları daha çok ve daha güçlü yapardım...» gibilerden yanıt vermiştim. Ne kendini beğenmişlik!... Çünkü bize, yaşadığımızdan pişman olmamayı yigütlük diye belletmişlerdi.

Pişman olmamak, yaşamdan ders almamak, yani boşuna yaşamak demektir. Ders almayacaksam, yanlışımı anlamayacaksam, daha güzelini yapmak ve yaşamak istemeyeceksem ben o geçmişı niçin yaşadım?

Şimdi yetmiş yaşımda, yaşadıklarımın pekçok pişmanlıklar duyuyorum. Öyle çok, öyle çok yanlışlar yaptım ki... Herşeyden önce, en değerli varlığım ve herşeyim olan zamanımı istegimce ve iyi kullanamadım. Bugün yetmiş yaşımdayım. Bana öyle geliyor ki, zamanımı iyi kullanabilseydim, bugün yetmiş değil, bu yetmiş yılda yüz kırk yaşımda, yani enaz iki kat verimli olurdu. Yarı yarıya zamanımı, yani kendimi ziyan etmişim demek.

Bu yetmiş yılda ne yaptım? Yetmişsekiz kitap yazdım. Şimdi size bir itirafta bulunuyorum: Herbiri beşon basım yapmış olan bunca kitap bana, sanki yazacağım kitabın müsvettesi gibi gelmiştir. Yetmişsekiz kitapta, hep ilerde — ne zaman olduğunu bilemediğim zamanda — yazacağım o kitabın müsvettesini yaptım. Kimbilir, belki de hep müsvette yapıyorum, yaşamım belki de bu müsvetteler içinde geçip gidecek, o kitabı — hangi kitapsa — hiçbir zaman yazamadan...

Gençlikle yaşlılığın en büyük ayrımı, yüreklilik ve korkaklıkta görülür. Çoğunlukla gençler yürekli ve çoğunlukla yaşlılar korkak olur. Ne var ki gencin yürekliliğı, bir kör yürekliliktir. Buyüzden, daha yaşam güzelliklerinin tadına bile varamamış körpecik gençleri savaşlarda kolaylıkla ölme sürerler.

Buna karşılık, seyrek de olsa, bilinçten kaynaklanan yaşlılığın yürekliliğı karşısında durulmaz. Bence güzel bir yaşlılık, korku duvarını aşmak demektir. Ölümün eşigin-

deki akıllı bir yaşlı artık neden korksun ki... Böyle bir yaşlı, korkan değil, korkulan insandır.

Peki, bu yetmiş yaşında ben ne istiyorum? İstediğim tek şey var: Ölümü hakketmek... Ölen insanların pekçoğunun ölümü hakkederek ölmüş olduklarına inanmıyorum. Ölüm, insanın ulaşabileceği en üst düzey, en yüce en ulu yer bence... Çünkü yaşamın en olgunluğunda ölüyoruz. Bu yüce, bu ulu, bu en üst düzeydeki yere layık olarak, ölümü hakkederek mi ölüyoruz? Hakkedilmesi en zor şey ölümdür. Ben ölünce, ölümü hakketmiş olmayı isterim. Kaç ölü, ölümü hakketmiştir? Ölümü hakketmemiş olanlar, yaşamışlardır ama, yaşadıkları yaşamı da hakketmemişlerdir. Ölümlelerini hakketmiş olanlar ancak yaşamlarını da hakketmiş, hatta yaşamdan alacaklı kalmış olurlar.

Yetmiş yaşındayım ve dolu dolu seviyorum ve yetmiş yaşımı seviyorum. Ey benim güzel yetmiş yaşım, sana merhaba demek ne güzel! Elbet bundan daha güzeli de var. Kimbilir, belki o güzeli de yaşarım. Umüt işte...

Ey benim güzel yetmiş yaşım, merhaba! Ey benim bunca yıllık pişmanlıklarım, merhaba!

Nesin Vakfı

10 Kasım 1984 Cumartesi

TELEVİZYON VE EDEBİYAT

Sorunları bütünüyle görmeyip, yalnız o bütünün parçalarını, ayrı ayrı, ucundan kıyısından, parçapürçük ele alırsak, o sorunlara kökten çözümler getiremeyiz. Televizyonda edebiyat konusu da, bir bütün sorunun parçalarından biridir. Televizyonda edebiyat konusu, ancak bir kültür izlencesinin (programının) içinde belirlenir. Kültür izlencesini kültür politikası, kültür politikasını da genel politika belirler... Oysa Cumhuriyet iktidarlarından hiçbirinin bugüne dek yazılı ve belirli bir kültür politikası olmamıştır. Devleti oluşturan öğelerden en önemli biri olan bugünkü hükümetin ve hükümet ortağı iki partinin kültür politikaları nedir? Bu kültür politikasına göre çizilmiş olan kültür izlencesi nedir? Televizyonda edebiyat konusu da, başka kültürel konular ve eylemler de ancak bu kültür izlencesi doğrultusunda saptanabilir. Böyle yapılmazsa, bütün kültür işleri gibi, televizyonda edebiyat konusu da bir gelişigüzellik içinde, genel müdür, yönetmen, hatta prodüktör gibi özel kişilerin çabalarına, becerilerine ya da beceriksizliklerine, olumlu ya da olumsuzluklarına bağlı kalır ve ancak kısa süreli geçici umarlar bulunabilir.

Bir kültür izlencesinin olması, bütün kültür işlerinin düzene konulmuş olması demek değildir, ama iktidarın kültür politikası saptanmış demektir ki, o zaman kişiler ve örgütler de buna göre davranışlarını seçerler.

Kültür izlencesine yön veren kültür politikası da, iktidarın genel politikasına göre belirlenir. Bunun en göze çarpan örneği, «Yeni Sömürgeci» ülkelerin, sömürme temeli üzerine oturtulmuş kültür politikalarıdır. Örneğin Türkiye'nin de etki alanı içinde bulunduğu sömürge ülkelerin kültür izlenceleri, genel sömürme politikalarına göre be-

lirlenmiştir. Bu, adı konulmamış olan bir kültür sömürüsü (kültür emperyalizmi)dir. Çünkü kültür sömürüsü, sömürülecek ülkede, ekonomik, sosyal ve politik sömürüye uygun ortam hazırlar. Kültür sömürüsü, ekonomik sömürünün yol açıcısıdır. Sömüreceği ülkenin insanlarını — kendi ülkesinin insanlarını da — akla gelen gelmeyen kültür araçlarıyla (televizyon filmleri, çizgi romanlar, çocuk oyuncakları, amacından saptırılmış spor, serüven romanları vb.) sömürü amacına uygun, kişiliksiz, üçüncü boyutsuz, pazar insanları, tüketmen yapmaya çalışır. Böyle bir kültür izlencesi, emperyalist ülkelerin genel politikasına uygundur ve onun için televizyonda edebiyat konusu ve başka sanat konuları da, böyle bir kültür izlencesinin içinde yer alır.

Biz, daha bir kültür politikamız ve bu politikanın belirleyeceği kültür izlencesi bile yokken televizyonda edebiyat konusuna tek başına nasıl kökten bir çözüm getirebiliriz?

Önce genel kültür politikası saptanmalıdır. Türk insanı, kapitalist büyük endüstri ülkelerinde olduğu gibi bir tüketici olarak mı, (yani, bir örnek olarak, insanlarımız reklamların etkisiyle durmadan ciklet çiğneyen yeni bir gevışgetirici insan türü mü olacaktır,) yoksa bir üretmen olarak mı yetiştirilecektir? Kültür sömürüsüne karşı Türk insanına kültür yoluyla ulusal kişiliği kazandırılacak mıdır, yoksa kültür sömürüsü olmadığı söylenerek insanlarımız pazar yarattığı olarak mı yetiştirilecektir? Türk sanatı (edebiyatı da) ülke sınırları dışına nasıl, hangi amaçla yansıtılacaktır? Yoksa şimdi yapıldığı gibi, sınır dışına taşmasından korkularak Türk edebiyatı yok mu sayılacaktır? Sınır dışındaki işçilerimize, başka ülkelerdeki soydaşlarımıza ve yine başka ülkelerdeki Türkçe konuşan insanlara Türk edebiyatı götürülecek midir, yoksa yapılmakta olduğu gibi Türk edebiyatı baskı altında mı tutulacaktır?

Açıkça görüldüğü gibi bunlar gibi daha pekçok soruları yanıtlaması gereken kültür izlencesinin sınıfsal bir karakteri olacak demektir. Elde böyle bir kültür izlencesi bulunsaydı, desteklemek yada karşısında olmak, beğenmek, yada eleştirmek, övmek yada yermek ve önermeler yapmak

olanağımız bulunabilirdi. Oysa bugün üzerinde konuşup tartışacağımız kültür izlencesi olmadığına göre, televizyonda edebiyat konusu bir bütünden kopmuş bir parça olarak ele alınabilir. Bu durumda televizyonda edebiyat konusunda söyleyeceklerimiz şunlardır:

1 — Televizyonun bir anlatı aracı olmaktan çok bir görsel araç olduğu unutulmamalı, edebiyat da televizyondan anlatı olarak değil, görüntü olarak sunulmalıdır. Televizyondan seslenenler, dinleyici yada okur değil, seyircidirler, onlara edebiyat seyrettirilmelidir. Seyir için, edebiyatın ille de oyun yada film biçimine sokulması da gerekmez. Görüntüye daha çok ağırlık verilerek, şiir, öykü, roman, her tür edebiyat görsel biçime sokularak seyrettirilebilir.

2 — Televizyonda edebiyat sunulurken, Türk seyircisinin okuryazarlık oranı, okuryazarlık düzeyi, öğrenim ve eğitim durumu gözden uzak tutulmamalıdır. Çok az satırlı haftalık, aylık ve üç aylık edebiyat dergilerinde, edebiyatın en ince, en ayrıntılı sorunları yazılıp çizilip tartışılabilir. Bunun için de, çok önemli bir görev yapan o dergilerin satışları çok azdır. Edebiyatın bu tür ince ve ayrıntılı sorunları televizyona getirilmemelidir. Seyirci halkımızın bir orta düzeyi, bir kültür bileşkesi düşünülerek televizyonda edebiyat izlenceleri düzenlenmelidir.

3 — Televizyonun tiyatrolara ve sinemalara olumsuz etkisi ortadadır. Televizyonda edebiyat izlenceleri düzenlenirken, bu olumsuz etki gözönünde tutularak, edebiyatı da televizyonun olumsuz yönde etkilememesine, tersine olumlu etkilemesine çalışılmalıdır. Televizyonda edebiyat izlenceleri, kitap yaygınlığını aksatmamalı, tersine kitap yaygınlığını hızlandırmalıdır. Bu da, seyirciyi, seyircilikten okur durumuna getirmek demektir. Bunun için hem edebiyatın ilginç, herkesi ilgilendiren konuları seçilmeli, hem de ilginç bir biçimde sunulmalı ve merak uyandırmalıdır.

Televizyonda edebiyat konusunda daha başka öneriler söylenebilir. Ama her ne olursa olsun, televizyonda edebiyata şimdikinden daha çok yer verilmelidir. Örneğin niçin

Dağlarca, Anday, Ahmet Arif, Cemal Süreya, Tahsin Saraç, Turgut Uyar, Arif Damar, Ülkü Tamer, Nâzım Hikmet, Rifat Ilgaz, Hasan İzzettin, Edip Cansever, Kemal Özer, Behramoğlu, Nihat Behram, Refik Durbaş ve daha pekçokları gibi sayıları da değerleri de gür olan şairlerimizin şiirleri, müziklendirilerek, bale yapılarak, efektlerle, ı ışık gösterileriyle, görüntülerle televizyondan sunulmaz? Değ il mi ki, bütünü bırakıp ayrıntılara indik, hiç suya sabuna dokunulmayacak biçimde, örneğ in şairlerimizden aş k şiirleri seçip bunları televizyonda görsel biçimde sunmak, şiir birikimi olan halkımızın en çok ilgiyle izleyeceğ i televizyon izlencesi olabilir. Televizyon, edebiyat yiyen obur bir devdir. Bizim öykücülerimizin çok zengin öyküleri bu obur devi patlatıncaya dek doyurabilir.

Milliyet Sanat Dergisi — 14 Haziran 1974

ZİNCİRİN HALKALARI KOPMUŞ

Demokratik kurumların bizde geleneği yok. Çünkü onları hak etmemişiz, onlar bize verilmiş. Verilmesinin de başlıca iki nedeni var; biri dış dünyanın etkisi, biri de bu dış etkiye koşut olarak tepeden inme istekler.

Bir hakkın alınabilmesi için, bu hakkın alınması yolunda bir geleneğin olması, birikimin sağlanması gerekiyor. Birikime gidememiştir. Çünkü gelenek zincirinin halkaları kopuk kopuk kalmış. Türk emekçileri, demokratik haklarını elde etmek için hiç çaba göstermemişler değil. Ama her çaba, yukardan gelen baskıyla söndürülünce, kendisinden sonra gelene bağlanamamış. Böylece birtakım kopuk kopuk savaşımalar biçiminde kalmış.

Bu yazımda, Türk emekçilerinin haklarını almak yolundaki savaşımlarından birinin bir küçük belgesini sunacağım.

Türkiye Cumhuriyeti kurulalı daha beş ay olmuş. 1923'ün Eylülündeyiz. Türkiye'de yayımlanan gazetelerin mürettiplerinin «Türk Mürettibin Cemiyeti» adıyla bir dernekleri var. Bu dernek, gazete sahiplerinden, bugün bize çok gü-lünç gelebilecek olan, bazı haklarını istiyor: Hasta oldukları zaman çalışmamak, yılda bir hafta dinlenme, belirli bir iş saati, belirli iş ücreti...

Bu konuda, gazete sahipleriyle mürettipler arasında bir yıldan beri anlaşmazlık sürmektedir. Gazete sahipleri, mürettiplerle konuşmaya bile yanaşmamaktadırlar. Sonunda aralarında bu görüşme başlamıştır. Ama bu görüşme, kısa sürmüş, gazete sahiplerinin temsilcileri mürettiplerin dileklerinden hiçbirini yerine getirmek istememişler, böylece görüşme de yarıda kesilmiştir.

Mürettipler, haklarını elde edebilmek için son çare ola-

rak greve giriyorlar. Haklı isteklerini kamuya duyurabilmek için de kendileri bir gazete çıkarıyorlar. Mürettepler grev yapınca, gazete sahipleri gazetelerini çıkarmak için çok zor duruma düşmüşlerdir. Mürettepler onlara, emekçiler olmadan hiçbir iş yapamayacaklarını da çıkardıkları gazeteyle ispat etmektedirler.

8 Eylül 1923 günü greve giren «Türk Mürettibin Cemiyeti»nin gazetesinin başlığı şöyle:

«Türk Mürettibin Cemiyetinin naşir-i efkârıdır. Sabah ve akşamları neşrolunur, hakkın müdafii».

Bu sözleri günümüz Türkçesine şöyle aktarabiliriz: «Türk Dizgiciler Derneği'nin yayın organıdır. Sabah ve akşamları yayımlanır, doğrunun savunucusudur.»

Gazetedeki bildirilerini, bugünkü dile çevirirsek, şöyledir:

«Sayın okurlarımıza!

Dört günden beri gazete sahipleri delegeleriyle Türk Mürettepleri delegeleri arasında süren görüşmelerin patronların inadı üzerine kesilmiş ve her türlü anlaşma umutları kırılmış bulunması yeni bir durum yaratmıştır. Bu yeni durum gereğinden biri de şimdiye kadar çok acele ve yalnız bir grev gazetesi niteliğinde yayımlanmakta olan gazetemizin bu nitelikten kurtularak, normal renk ve biçimde yayımlanmasıdır. Kurumumuz bu yeni durum ve bu yeni gereği idrak ederek okurlarımızın her türlü okuma ihtiyacını tatmin edecek surette bir gazete sunmak için her türlü fedakârlığı göz önüne almıştır. Örgütümüzü inşallah bir iki güne kadar tamamlayarak herhalde pek sayın okurlarımızın bizi özendirmelerini hak edecek biçimde yayıma başlayacağız.»

Emekçilerin bu türlü bütün haklı davranışlarından, haksız olan patronların yaptıkları bir davranış vardır: Emekçilere iftira ederek, onları hükümete ihbar etmek; böylece kendileri için hükümetin desteğini sağlamak. Her zaman olduğu gibi, patronlar greve giren mürettepleri hükümete ihbar etmişlerdir. Ama o zaman, komünist iftirası

şimdiki gibi yaygın olmadığından, Cumhuriyetin o ilk günlerine uygun bir iftiraya kalkmışlardır. Patronlar çıkardıkları gazetede, müretteplerin inkılaba karşı olan hain Ali Kel Kemal'le işbirliği yaptığını söylemişlerdir.

Türk Mürettepleri, yayın organları olan Haber adlı gazetede bu iftiraya şu yanıtı veriyorlar:

«Günahkâr kim?

Bütün günahları, alınterlerinin, göz nurlarının mütevazî karşılığını istemek olan müretteplerin azimli davranışlarından şaşırın gazete sahibi beyler dün sabahki gazetesinde Türk müretteplerinden birkaç arkadaşın Ali Kemal'in yazılarını dizdiklerini ileri sürüyor ve bununla dizgi işçilerini kamuoyu önünde lekelemek istiyorlar. (Dikkat: Atış grevinde de buna benzer bir taktik kullanmışlardı, Aziz Nesin.) Çok şükür ki kamu, gazete sahipleri kadar unutkan değildir. Herkesin pekiyi hatırladadır ki Ali Kemal «Peyam-ı Sabah»ta muhalefeti, millî mukaddesata kadar saldıracak biçime soktuğu zamanlarda, o gazetenin yazılarını dizmemek için Cemiyet Başkanı Hayri Bey tarafından verilip, sureti aşağıya alınan bildiriye, yönetim kurulunda görüşen ve verilen kararı uygulamaya çalışan ve bu millî mücadeleleri yüzünden İngiliz polisine teslim ettirilenler hep bugünkü müretteplerdir. İşte kamu, günlerce süren ve o zaman bizi mahkûm etmek isteyen efendilerin gazetelerinde takdirle yazılan bu olayı unutmamıştır. Ancak, kamunun hiç bilmediği birşey vardır ki, onu da bugün ister istemez ilan edeceğiz.

Geçen yılların birinde müretteplerle mal sahipleri arasında bugünkü gibi bir iş saati, ücret miktarı sorunu çıktı. Şi ve sorunun bir grevle sonuçlanması olasılığı başgösterdiği zaman, çünkü nüshalarında bizi Ali Kemal'in yazılarını dizmiş olmakla suçlayan gazete sahipleri, bizlere karşı cephe kurmak maksadıyla Tasvir-i Efkâr idarehanesindeki toplantılarına Ali Kemal'in idare müdürünü de kabul ve o Peyam-ı Sabah'la ortaklaşa bir gazete yayımlamak için karşılıklı imza vermişlerdi.

Ali Kemal gözlerinde kötü idiyse niçin onun gazetesini aralarına aldılar? Değilse neden bizi orada çalışmış olmakla suçlamaya kalkıyorlar? Kaldı ki bu suçlama, yukarda bildirdiğimiz gibi kesinlikle olmamıştır.

Efendiler! Siz daha çok şaşırarak, çok hırçınlaşacaksınız. Çünkü şimdiye kadar hiçbir zaman hak ile bu kadar yakın değinmemiştiniz. Bu değinişin ciddi yüzü gözlerinizi daha çok karartacak, sizi daha çok yanılığlara sürükleyecektir. Bununla birlikte mateminizi tutacaklar elbette biz olmayacağız.»

Bu bildiriden, kırkiki yıl önceki dizgicilerin ne kadar olgun ve bilinçli oldukları, kendilerini nasıl bilinçle savundukları açıkça belli oluyor. Ne yazık ki, bu türlü olumlu davranışlar zincirin kopuk halkaları halinde kalmış ve bir birikim sağlayacak gelenek kurulamamıştır.

Bu gelenek zincirinin halkaları kopmamış, kopartılmamış olsaydı, hem Atış grevcileri haklı davalarında kamuyu nasıl kendilerinden yana çekeceklerini bilirler, hem de başka iş dallarındaki emekçiler, onları bu davalarında yapayalnız bırakmazlardı. Bundan başka, bugün elde edilen emekçi hakları çok daha önceden elde edilmiş olur ve biz bugün neden demokrasi hâlâ yerleşmedi, neden devrimler kökleşemedi diye, oldukça akılsızcasına soruları birbirimize yöneltmezdik.

Daha Cumhuriyet kurulmadan, Türk dizgicilerinin, Devrim ve Mustafa Kemal ve Kuvvayimilliyeye düşmanı Ali Kemal'in yazılarını dizmemek için aralarında aldıkları karar, Türk emekçilerinin bugün de övüncü olan bir belgedir:

«... Türklüğün bağımsızlığı uğrunda Tanrıya yaraşır bir cehd ve gayretle düşman karşısında kanlarını akıtanların bu vatan görevleri, bazı hainlerce gereken saygıyı görmedikten başka, namusumuzu korumak için çarpışan milli mücahitlere değil, düşmana karşı bile söylenmesi uygun düşmeyecek bayağı iftira ve kaba sözleri türlü yazılarla ve bir benzeri görülmemiş bu hainlikle eşsiz bir cinayet işlenmekte olduğu ne yazık ki her gün görülmektedir. Cemiye-

timiz, gerek milli mücadele ve gerek mücahitler hakkında Türklük için yüzkarası olan bu gibi garazlı yazıları dizmeye alet olmamayı kendisine milli ve vatani ve kutsal bir görev bilir.»

Türk Mürettepler Cemiyeti Başkanı
H. Hayri

Bu grevde Türk mürettepleri, öylesine bilinçli davranmışlardır ki haklı davalarında yalnız kalmamak için, gazetelerin fikir işçilerini de yardımlarına çağırmışlardır: «Patronların gözünde yazı işçileri» başlıklı başyazı böyle bir çağrıdır.

Bu belge, niçin demokrasinin hâlâ Türkiye'de yerleşmemiş olduğunu bize anlatan olaylardan birinin kanıtıdır.

Akşam — 18 Mayıs 1964

AZİZ NESİN'İN DÜNYA GENÇLERİNE MEKTÜBÜ

27 Temmuz - 5 Ağustos 1973 günlerinde Onuncu Dünya Festivali için beş kıtanın gençleri Berlin'de toplanacaklardır. Festival, dünya gençliği arasında antiemperyalist dayanışmaya, barış ve kardeşliğe adanmıştır. İşte bu nedenle «Beş kıtanın yazarları, beş kıtanın gençlerine» sesleniyor belgisi (şiarı) altında yayınlar yapılacaktır. Aziz Nesin'den de Onuncu Dünya Gençlik Festivali için bir yazı istenmiştir. Aziz Nesin'in Almanya'da ve başka ülkelerde yayımlanacak yazısını sunuyoruz .

DÜNYA GENÇLERİNE

Dünya Gençlerine!

Büyük umutlarımız,

Beş kıtanın Berlin'de toplanacak olan gençlik temsilcilerini yürekten selamlarım.

Eskiden beri gençliği, bugünden yarına uzanan bir köprüye benzetmişlerdir. Yerinde bir benzetiştir bu.

Onuncu Dünya Gençlik Festivali'ne katılanlara ve onların aracılığıyla da bütün dünya gençlerine, bu gençlik köprüsünün durumunu kısaca anlatmak istiyorum. Bu köprü, kültür emperyalizminin baskısı altında bulunan Türkiye'ye benzer birçok ülkelerdeki gençliğin de durumunu yansıtmaktadır.

Bugün her alanda yönetimi ellerinde tutanların sözlerine bakılırsa, ülkeye egemen olanlar, insanlığın geçmişten geleceğe uzanan bu gençlik köprüsünün sağlam olmasını istiyorlar. Ama sağlamlıktan anladıkları nedir? Herhangi

bir köprünün sağlam olabilmesi için, her şeyden önce, o köprünün dayandığı, bütün ağırlığı çeken iki ayağının sağlam olması gerekir. Çürük ayaklara dayanan bir köprü elbet sağlam olamaz. Oysa bugün, birçok ülkelerde bu gençlik köprüsünün bugüne dayanan ayağı da, geleceğe dayanan ayağı da sağlam görünmüyor.

Dünyayı gençlerin ellerine emanet ve teslim etmek isteyenler, onlara nasıl bir rezil dünya bırakacaklarını ve bu rezil dünyayı tutan kendi kirli ellerini hiç düşünmüyorlar. Bugünün egemen sınıflarının insanları, güzelim dünyayı kirli ve kanlı ellerinde rezil etmiş olanlardır. Onlar, gençleri, kendi kurdukları sömürü düzenini sürdürecektir biçimde yetiştirmek istiyorlar. Oysa gençlik, egemen sınıf insanlarının sözleriyle eylemlerinin birbirini tutmadığını görüyor. Konuşmaları davranışlarına aykırı olan insanlar gençlere, «Namuslu olun, ahlaklı olun!» diye öğütler verirken, gençler onların namuslu davranmadıklarını biliyor. Bugün egemen sınıfların çocukları, genellikle, babalarına güvenmeyen, inanmayan, hatta onlardan öğrenen, utanan gençlerdir. Bu durum ise gençlerin bunalıma düşmelerinin başlıca etkeni olmuştur. Demek, bugünden yarına uzanan gençlik köprüsünün bugüne dayanan ayağı çürüktür.

Depremi önceden sezen kimi yaratıklar gibi, gençlik de toplumda bugünün belirtilerine bakarak, kendi toplumunun yarınını sezer. Toplumsal yapı değişikliğine doğru giden, böyle bir değişikliğin zorunlu olduğu ülkelerin gençleri, gelecekteki bir toplumsal depremi, daha şimdiden duymaktadırlar. Yıkılacağını bile bile bir çürük yapı içinde yaşamak gençleri tedirgin etmekte, bunalıma sürüklemektedir. Bugünün bunalım nedenlerinden biri de, tıpkı bir depremi önceden sezişteki tedirginlikten geliyor. Gençlik, kendi yaşam güvenliği için, sağlam bir dünya istiyor. Oysa bir ayağı bugünün çıkarıcı bencilliğine, öbür ayağı geleceğin tedirginliğine dayalıyken, gençlik nasıl güvenli olabilir!

Her iki ayağı da çürük olan bir köprü de çürük olacağına göre, yarın büsbütün umutsuz mudur? Hayır. Çünkü, bu-

gün Türkiye'de, ayaklarından birini bastıkları bugünü eleştirebilen, öbür ayaklarını bastıkları yarını da bilinçle anlayabilen gençler de vardır. Onlar, ülkeye ve her alanda yönetime egemen olan kendilerinden bir önceki kuşağı, doğru ve bilimsel bir yöntemle eleştirebiliyorlar ve yarınki toplumsal yapı değişikliğinin gereğini duyuyorlar. Bu arada elbet pekçok yanlışlar da yapılıyor. Bu yanlışların, doğruları arayıp bulmak için yapılmış olması en büyük umuttur.

Güzel bir dünya yaratacaklarına güven duyduğum beş kıtanın gençlerine selam!

Güzel dünyamızı bugünkü kirden, pisliklerden arıtacak olan dünya gençliğine selam!

Bugünkü çürük yapıları yıkıp, sağlam ve güvenli bir dünya kuracak olan dünya gençlerine selam!

Uğruna bir yaşam koyduğumuz ve yaşam boyu duyduğumuz dünya barışı özlemimizi gerçekleştireceklerine yürekten inandığım beş kıtanın gençlerine selam!

Onuncu Dünya Gençlik Festivali'nin başarılı geçmesi dileklerimle.

a Dergisi — Mayıs 1973

HÜKÜMET DESTEĞİ

Allah razı olsun, hükümetimiz Türk sinemasını ve özel tiyatrolarımızı destekleyecekmiş. Yıllardanberi beklenen, istenilen şey en sonunda oluyor işte.

Bu destekleme yüzünden kimileri anlam veremediğim telaşa kapılmışlardır. Yıllardanberi, hükümet sanatı desteklemiyor, diye yakınanlar, şimdi tam hükümet desteğini göstermişken bu kez de «Hükümet bizi destekliyor.» diye, sanki kendilerine kötü bişey yapıyormuş gibi feryada başlamışlardır.

Bu durumda hükümet ne yapsın! Desteklese bitürlü, desteklemese bitürlü. Esasen herkesi birden memnun etmek mümkün olmadığından, hükümet bütün sinema ve tiyatrocuları sosyal adalete uygun ve eşit olarak desteklemelidir.

Bu destekleme işinden sanki ben sorumluymuşum gibi bāna gelip soranlar oluyor. Bir gazeteci geldi:

— Hükümetin bizi desteklemesine ne dersiniz?

— Hükümetle sizin aranızda bir sorun bu, beni hiç ırgalamaz, lütfen beni araya sokmayın.

— Ama siz bir aydın olarak bu konuda...

Hay Allah, hangi sözünü bilmez, aydın olduğumuzu yaydı da bizi böyle zor duruma sokuyor.

Anladım ki, ille de kendisi gibi düşünmemi istiyor. Ama yine de yüreklice kendi düşüncemi söyledim:

— Ben destekten yanayım.

Gazeteci sözlerimden düşkürlüğüne uğrayarak,

— İyi ama abi, dedi, hükümet destekleyeceğim diyorsa, bu kazıklayacağım demektir.

— O ne biçim söz? Koskoca hükümet kazıklayacaksa ne diye destekleyeceğim desin, ne yapacaksa doğrudan söy-

ler onu.

— Öyle ama her mesleğin kendine özgü bir ayrı sözlüğü vardır. Örneğin bir kadın, «Burda olmaz» derse «Başka yerde olur» demek istiyordur. Bir hükümet adamı, «Falan şeye zam yok derse, ona zam yapılacak» demektir. Bir diplomat «Hayır» derse o «Evet» demektir. Hükümet de destekleyeceğim derse anla ki... Hükümet sözlüğünde «destek», «kazık» anlamına gelir.

— Ama her hükümet birbirine benzemez... Şimdiki hükümet her ne söz verdiyse hepsini yaptı. Örneğin enflasyonu durduracağız, dedi, durdurdu. Dışsatımı artıracamız dediydi, artırdı. Dostlarımızdan daha çok borç alacağız, dediydi, aldı. İşsizliği, hayat pahalılığını, fiyat artışlarını önleyeceğiz dediydi... (Pardon, böyle bişey demediymiş galiba...) Yani, her ne dediye yaptı ve her ne demediye yapmadı. Bütün işler düzeldikten sonra, şimdi sıra sinemaya, tiyatroya geldi. Atatürk zamanında «Bireyin yapamadığını devlet yapar» denilirdi. Şimdiyse devletin yapamadığını birey yapıyor. Bak örneğin, madenleri devlet işletemiyor, bireyler işletecek. Sinemayla tiyatroyu da buyüzdən destekleyecekler işte.

Bu bilimsel konuşmamdan hiçbir şey anlamayan gazeteci küskün, kırıgın, kızgın gitti.

Tiyatroculardan da gelip soranlar oluyor:

— Ne dersiniz bu konuda?

Atlatmak için anlamazdan gelip,

— Hangi konuda? Bankerler konusunda mı? Paralarını kaptıranlar hükümetin desteğiyle yakında... derken, sözü mü kesip,

— Tiyatroya, sinemaya hükümetin desteğini soruyorum, diyor.

— Bence çok yerinde.

— Ama sansür koyacaklar.

— Aman ne güzel!

— Aman abi...

— Şimdi sinemada sansür var mı? Var. İşte bu sinema sansürü sayesinde, evlerinde ve okullarında seks dersi gö-

remeyen okul öncesi ve ilkokul çocukları sinemalara gidip sansür edilmiş uygulamalı cinsel ilişki filmlerini seyredip hem görsel, hem işitsel olarak eğitiliyorlar. Nasıl oluyor bu? Hep sansür sayesinde... Geçenlerde bir çocuk, anahtar deliğinden dikizlediği babasının yanlışını yüzüne vurmuş; baba o öyle olmaz diye... Zavallı adamın işten zamanı yok ki, o da gidip o biçim filmleri seyrederek yanlış bişey yapmasın. Şimdi sansür tiyatromuza da geliyor. Yani ne demek? Filmlerde görülenin bu kez sahnede canlısı seyredilecek demektir ki, bize borç veren, kredi açan bütün ileri ülkelerde de bu böyle yapılır. Herifler bize boşuna yardım etmiyorlar ya, bizi de kendilerine benzetecekler.

— Ama bu kez sansür böyle olmayacak.

— Elbette böyle olmayacak. Bu kez son derecede ahlaki olacak; ulusal geleneklerimize, göreneklerimiz ve törelerimize uygun olacak. Yani ne demek? TV’de gösterdikleri, ahlakımıza, ulusallığımıza, geleneklerimize, göreneklerimize ve törelerimize aykırı olan filmleri hattır edecekler; öyle değil mi?

Tiyatrocu da kırıgın, dargın, kızgın gitti.

Kurtulamıyorum bu sorulardan. Gelip soranlardan başka mektupla, telefonla, hatta telgrafla soranlar bile oluyor: «Senaryo ve oyun metinlerinin sansür edilmesi konusunda ne düşünüyorsunuz?»

Soranlarla başedemediğim için ben de bu konudaki düşüncemi gazete yoluyla herkese ilan ediyorum. Lütfen aşağıdaki ilanımı çift sütun olarak yayımlamanızı rica ederim:

DUYURU : Sansürden yanayım

Hükümetin sansür koyarak sinema ve tiyatroları destekleme kararına karşı ben de hükümeti desteklerim. Sansür, sanatın korunması demektir. Sansürün olmadığı zaman, Eşref’in söylediği şu «Önce söyletirler sonra severler valdeni» dizesindeki söz gerçekleşecek demektir. Sansür, işlenecek suçü önlemek ve sanatçıyı korumak içindir. Sansüre karşı olanlar, ya hükümete güvenmiyorlar yada san-

sürden kaçırmak istedikleri gizli bir niyetleri vardır. Sansürün salt sinemaya, tiyatroya değil, bütün sanatlara ve özellikle romana, şiire, hikâyeye, anı defterlerine, not defterlerine, mektuplara da konulmasını, böylece yazarların ve tüm yurttaşların suç işlemekten, daha baştan önlenerek korunmasını dilerim. Koruyucu hekimlik, koruyucu polislik gibi, sansür de koruyucu hukuk demektir. Edebiyata sansür konularak, hem ulusal gelenek, görenek ve törelerimiz korunmuş olur, hem de bu vesileyle hükümet, edebiyat diye, yazar diye Türkiye’de bişeyin var olduğunu da öğrenmiş olur. İşte bu nedenlerle sanatı destekleyen hükümeti ben de destekliyorum.

Ancaaaaaak, Türk sinema ve tiyatrosunu herkimler destekleyecek ve sansür edeceklerse, hiçbir kitap karıştırmadan, kimseye sormadan, hiçbir kimseden kopya almadan lütfen şu soruları yanıtlasınlar:

- 1 — Çok değil, on klasik film adını bir kâğıda yazınız.
- 2 — Çok değil, on çağdaş oyun yazarı adı yazınız.
- 3 — Klasiklerden on dram, on da komedi adı yazınız.
- 4 — On değil, beş büyük rejisör adı yazınız.

5 — Yurtdışı gezilerinizde, süpermarketler ve porno-film gösteren sinemalar dışında, gittiğiniz on müze, on tiyatro, on sinema adını yazınız.

6 — Hepsinden vazgeçtik be, doğru dürüst on çağdaş Türk yazarı adı yazın yeter.

Yazabilenlerin alnından öpülecek, yazamayanların da alnı karışlanacaktır.

*Çatalca — Nesin Vakfı
12 Şubat 1982*

KAÇINCI DÜNYA SAVAŞI'NDAYIZ (Aydınlar ve Barış)

Barışın karşıtı olan savaş nedir? Elli küsur yıl önceden kalma askerlik bilgime göre, «Savaş, seferberlik ilanı anından antlaşma yapılana dek iki devlet arasındaki durumdur.» Bugünkü anlamda savaşın ne olduğunu anlatamayan bir tanım bu. TDK'nın Türkçe Sözlük'ünde savaşın tanımı şöyle: «Ekonomik ve politik amaçlarına ulaşabilmek için devletlerin yada toplumsal sınıfların giriştikleri silahlı eylem.»

Elli yıl önce bizdeki savaşın tanımında «toplumsal sınıflar»ın yeri yoktu.

Hiçbir tanım sürgit değerini ve doğruluğunu korumuyor. Zamanın değişen koşullarına göre tanımlar da değişiyor ve yeni biçimler alıyor. Buyüzden tanımlara sürekli belbağlamamız doğru değil. Bir zaman için doğru sayılan bir tanım, bir zaman sonra eksik kalıyor ve geçerliğini yitiriyor. Ama yine de kimi durumları anlayabilmemiz ve anlatabilmemiz için tanımların saptanması gerekiyor.

Türkçe Sözlük'teki savaş tanımının da eskidiği, günümüz savaşlarına bakarak, eksik kaldığı belli. Yeni bir savaş tanımı denemesine girişecek değilim. Ancak bu tanımın da eskidiğini sayılara da dayanarak kanıtlamak istiyorum.

Tarihler, İkinci Dünya Savaşı' bitiminden günümüze dek bir dünya savaşı olmadığını yazacaklar. Gerçekten de kırk yıldır bir dünya savaşı yok mu, olmuyor mu? Yoksa bir dünya savaşının içindeyiz de haberimiz mi yok? Evet, Birinci ve İkinci gibi sayılanmış bir dünya savaşı olmamıştır kırk yıldır. Bir de yaşadıklarımıza ve yaşadıklarımızı anlatan şu sayılara bakalım.

Savaş, yoketmek, ortadan kaldırmak ve insanları öl-

dürmek amacına yöneliktir. İkinci Dünya Savaşı'nda, yirmi milyon Sovyet yurttaşı, altı milyon da Yahudi olmak üzere, altmış milyon insan öldürülmüştür. Değişik uluslardan altmış milyon insan öldürülmemiş olsaydı, o yaklaşık beş yıl süren (1939-1945) zaman dilimine İkinci Dünya Savaşı adını vermezdik. Peki, İkinci Dünya Savaşı bitiminden bugüne dek, insanların öldürülmesi bakımından durum nedir? Bilimsel bir yazanaktaki sayıyı bildiriyorum: İkinci Dünya Savaşı sonundan bugüne dek yapılan bölgesel savaşlarda yirmibeş milyon insan öldürülmüştür. Devletlerin kendi içlerindeki savaşlarda (içsavaş, sınıf savaşı, anarşi vb.) ölenler bu sayının içinde değildir. Bunların da kesin sayısını bilmesek de, onbeş milyon dolaylarında olduğunu kestirebiliriz. Yine bilimsel bir yazanağa göre, dünyada her yıl açıktan ölenlerin sayısı elli milyondur ve gelecek yıl bu sayının ellibeş milyona yükseleceği sanılmaktadır.

Yoketmeyi, öldürmeyi amaçlayan savaş insansoyuna daha başka ne yapabilirdi? Bölgesel savaşlardan şimdiye dek 25 milyon, devlet içi savaşlarda 15 milyon ve her yıl açıktan 50 milyon ölmüşse, ölmekteyse, nasıl olur da biz hâlâ bir dünya savaşı olmadığını söyleyebiliriz? Bugün sayısı konulmamış, adına daha üçüncü nitemi eklenmemiş bir dünya savaşı içinde yaşıyoruz.

Salt iki devlet arasında, yada kimi devletlerin kendi içinde geçtiği için mi bu savaşlara dünya savaşı denilmiyor ve sayı verilmiyor. Burada bir kandırmaca olduğu belki kendi kendimizi kandırdığımız açık. Örneğin iki komşumuz İran-İrak savaşının gerçekte salt bu iki devlet arasında geçmeyip başka devletlerin de dolaylı olarak bu savaşa katılmış oldukları şurdan da belli ki, ileri teknik düzeye ulaşmış ve sözde bu savaşa katılmamış devletlerden kimisi, salt giyim, yiyecek, araç gereç değil, hem İran'a hem Irak'a aynı silahları aynı zamanda satmakta ve yine savaşta bozulan İran ve Irak tanklarını, savaş araçlarını onarmaktadırlar.

İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden bu yana bütün dünyada sürmekte olan bu savaşa hâlâ dünya savaşı denilmesinin ve Üçüncü Dünya Savaşı diye sayılamamasının ger-

çek nedeni, o teknik üstünlükleri olan büyük devletlerin kendi ülkelerine savaşın edimsel olarak (fiilen) bulaşmasının bencilliğidir.

Aydın niçin barışçı olmak zorundadır?

Aydın kişi barışçı olmak, barışsever olmak, barışı kurmak ve korumak, bu uğurda savaşım vermek zorundadır; çünkü barış bir edilgenlik değildir. Aydın barışçı olmak zorundadır, çünkü, barış, aydının kendisini, özünü, varlığını, varolma gerekçesini koruması, daha doğrusu bir anlama «nefis savunması»dır.

Her insanın o insanı bütünleyip insan yapan ve başka yaratıklardan ayıran birbirinden ayrılmaz iki varlığı vardır; biri görünen fizik ve biyolojik varlığı, biri de görünmeyen ama belirtileriyle belli olan manevi varlığı... Görünmeyen, ama davranışlarımızla, eylemlerimizle, edimlerimizle belli ettiğimiz manevi varlığımız, kültürümüzdür. İnsan manevi varlığının zenginliği oranında aydındır. Savaş, insanları salt fizik ve biyolojik varlık olarak yok etmiyor, kültürümüzü de manevi varlığımızı da yok ediyor. İnsanları manevi zenginliklerinden yoksun bırakıyor, geriye insandan kala kala bir fizik ve biyolojik varlık kalıyor ki, bu kalan insanın bütünü değildir.

Bir aydın, kendisini aydın yapan değerlerden, özelliklerden, niteliklerden yoksun kalarak salt tartıda şu kadar kilo diye ölçülebilen canlı fizik ve biyolojik bir varlık değildir; o zaman salhanede kesimden önce tartıya çekilen sığırla insanın ayrımı kalmaz. Bizler biyolojik ve manevi varlığımızla birlikte insanız ve manevi varlığımızın zenginliği oranında aydınız.

Biyolojik varlığımız olan canımız kutsaldır; onu korumak canımızı savunmak nasıl en ön hakkımızsa, insanlığımızı bütünleyen, bizi insan yapan insanı başka yaratıklardan ayıran manevi varlığımızı da savunmak yine canımızı, kendimizi savunmamız demektir. Yoksa, aydının barıştan yana oluşu, salt bir acıma duygusunun başkalarına vah-

vah demenin bir duygusallığı değildir; aydının kendini savunmasıdır. Elbet acıma duygusu, başkalarına yapılanı kendine yapılmış saymak da çok önemli bir insancılıktır ama, aydının barışçı olmasının ana nedeni, bu insancıl duygunun da ötesinde, doğrudan kendini, onu aydın yapan, insanı insan yapan manevi varlığını korumadır. Savaşlar aydınların öz varlıklarını yok etmeyi amaçladığı içindir ki, her aydın barışsever, barışçı olmak, barışı kurmak ve korumak zorundadır. Barışseverlik, herşeyden önce aydının kendini savunup koruması demektir.

İKİ DÜNYA

Kalın çizgisiyle bugün birbirinden ayrı iki dünya var: Sosyalist Dünya ve Kapitalist Dünya. İkisi arasındaki Üçüncü Dünya, dahaca kemiklenememiştir; geleceği için de bir yargıya varmak kolay değildir.

Kapitalist ve Sosyalist dünyadan hangisinin gerçekten barıştan yana olduğunu bilmemiz gerekir. Nasıl birey olarak bir aydının barıştan yana olması herşeyden önce, kendi çıkarı, kendi varlığının sorunuysa, bu iki ayrı dünya için de sorun başka türlü değildir. Bu iki dünyanın barıştan yana yada barışa karşı olmaları, bir iyilik, bir duygusallık değil, bir çıkar sorunudur. Kapitalist dünyanın mı, Sosyalist dünyanın mı barıştan yana olduğunu anlayabilmek için kendimize şu soruyu sormalıyız: Barış hangisinin, savaş hangisinin işine yarıyor? Savaş, kapitalizmin mi, sosyalizmin mi yararınadır?

Sosyalist ülkelerdeki sosyalizm uygulamaları, gözlemlerimize, izlenimlerimize göre, gerekli görüyorsak, elbet beğenmemek, eleştirmek hakkımızdır. Bunun gibi, kapitalist ülkelerdeki başarıları, olumlu şeyleri övmek de hakkımızdır. Bütün bu haklarımızı kullanmamızın ötesinde, hangi dünya görüşünden olursak olalım şu sorunun yanıtını namusluca vermek zorundayız? Savaş, sosyalizmin mi, kapitalizmin mi yararınadır? Birinci Dünya Savaşı'nı kim çıkarmıştır, sosyalistler mi, emperyalistler mi? İkinci Dünya Savaşı'nı çıkaran sosyalistler midir? Bu günümüzde sürmekte olan sayısı konulmamış (Üçüncü) Dünya Savaşı olan bölgesel savaşları ve devletler içi savaşları çıkaranlar sosyalistler mi, emperyalistler mi?

Yineliyorum, uygulamalardaki eleştiri hakkımız saklı kalmak koşuluyla, şu apaçık doğruyu görmeliyiz: Kapita-

lizmin bugünkü gelişmiş biçimi olan çağcıl emperyalizm (klasik emperyalizm bile değil) ancak savaşıyla beslenebiliyor. Savaş olmazsa, savaş çıkaramazsa besinsizlikten, açlıktan ölür emperyalizm. Emperyalizmin utkusu için kesinlikle savaş gerekir; bu savaş dahaca sayısı konulmamış bir dünya savaşı olamadığı zamanlar, günümüzde olduğu gibi bölgesel savaşlar biçiminde sürdürülen savaşlar ve iç savaşlardır, devletlerin içindeki savaşlardır. Oysa sosyalizmin utkusu ancak ve ancak barışa bağlıdır. Bu yargı, sosyalist ülkeler savaş çıkarmaz yada savaşmaz anlamına gelmez elbet.

Emperyalizm ancak savaşıyla beslenip yaşayabilen ve durmadan yiyen ve şişen bir obur dev olduğu için de, dünyadaki savaşlar, edimsel olarak (fiilen) kendi ülkelere bulaşmadıkça, kendi çıkardıkları yada körükledikleri bölgesel savaşlarda, sayılanmış dünya savaşlarında ölenlerden daha çok insan ölse bile, bu savaşı bir dünya savaşı saymaktadırlar. Oysa dünyamız, İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden beri, sayısı konulmamış olan bir Dünya Savaşı'nın içindedir. Belirtilerinden öyle görünüyor ki, bu obur dev, bölgesel savaşlarla da yetinemediği gün yaşayabilmek ve doğasının gereği zorunlu olarak durmadan şişebilmek için dünya savaşının sayısını da koyacaktır: Üçüncü Dünya Savaşı...

Evet, savaş, salt bir insancıl sorun, bir acıma, bir vah vah sorunu değildir; aydınlar için yaşamsal bir sorundur. Buyüzden hep sormalıyız kendimize: Biz aydın mıyız ve yine sormalıyız; biz insan mıyız?

Nesin Vakfı — 24 Ağustos 1984

SANAT DALLARININ KOPUŞMASI VE NASIL BÜTÜNLEŞEBİLECEĞİ

İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (şimdi Mimar Sinan Üniversitesi'nin 1. Sanat Etkinliklerinden, DGS Akademisi Sinema - Televizyon Enstitüsü'nde 24 Ekim 1977 günü «2000 Yılına Doğru Sanatlar Sempozyumu»nda sunulan bildiridir.

Bütün sanatları ve felsefeyi kapsayan okullar

Yirminci yüzyılın başlarına dek ortaya çıkan sanat okulları, aşağı yukarı bütün sanat dallarını, kimileyin felsefeyi de kapsamaktaydı. Onyedinci yüzyılın Klasisizmi, salt bir yazın okulu değildi. Yunan ve Latin eski klasiğinin canlanması «sanat için sanat» estetik görüşüyle, yazında olduğu kerte, yontuda, resimde, müzikte, mimarlıkta, tiyatrodaki ve felsefede de geçerliydi. 18. yüzyılın Romantizmi bütün anlatım sanatlarında, bütün görsel ve işitsel sanatlarda etkili olduktan başka felsefe ve politikada da etkindi. Klasisizm gibi Romantizm de bütün çağa damgasını vurmuştu. Barok ve Neoklasisizm okulları da hemen bütün sanat dallarını kapsıyordu. Ondokuzuncu yüzyılın Realizmi de çağına damgasını vurmuş, bütün sanat dallarını ve felsefeyi yönlendirmiş bir okuldur. Natüralizm de, kısa yaşamında, bilimi, felsefeyi ve ayrı sanat dallarını kapsamaktaydı. Sembolizm de, şiirdeki ağırlığından sonra resme, tiyatroya, sinemaya geçmiş bir okuldur.

Günümüze doğru yaklaştıkça süreçleri gittikçe kısalan İzlenimcilik (Empresyonizm) ve karşıtı olarak oluşan Dışavurumculuk (Ekspresyonizm) de bütün görsel ve işitsel sanatları ve anlatım sanatlarını etkileyerek dünyaya yayılmıştır.

Sanat akımlarının salt bir yada iki sanat dalı için geçerliliği

İnsanoğlu zamanı gittikçe daha yoğun yaşadığı için, eskiden yüz - yüzelli yılda bir sanat ve felsefe okulları oluşurken, özellikle yirminci yüzyılın başlarından, hele Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, daha kısa sürelerle sanat akımları doğmaya başlamıştır. Ancak bu sanat akımları, eskiden olduğu gibi, bir okul olarak bütün sanat dallarını ve felsefeyi etkileyememiş, daha çok her sanat dalı, hatta her sanat dalının her ayrı kolu içinde bir akım olarak kalmıştır. Örneğin Fovizm (1905), Kübizm (1906) salt resimde, Futürizm (1909) ağırlığıyla şiirde, Dada'cılık (1916) yazında, Konstrüktivizm (1920) daha çok yontuda, Gerçeküstücülük «Sürrealizm» (1924) ağırlığıyla resim ve yazında, Epik akım salt tiyatro ve şiirde, Letrizm (1945) şiirde, Varoluşçuluk «Ekzistansiyalizm» salt oyun ve romanda, Pop'art (1955) salt resimde, Op'art (1965) resim, moda ve süslemede etkin sanat akımları olabilmişlerdir.

Yirminci yüzyıldan bu yana bütün sanat dallarını kapsayan bir sanat okulu oluşmamış, akımlar okullaşamamıştır. Eskinin en az sayıda sanat dalını kapsamış bulunan Gotik okulu bile, onikinci yüzyıldan Rönesans'a dek dört yüz yıl süren uzun tarihinde, başta mimarlık olmak üzere, resim, yontu, elyazmaları, süsleme, tezhip, vitray, nakış, kuyumculuk, mobilyacılık gibi pekçok sanat ve zenaatı etkilemiştir. Yirminci yüzyıldan bu yanaysa, sanat akımları salt bir yada iki sanat içinde kalmış, öteki sanatlara sıçrayamamıştır. Ayrı sanat dallarının sanatçıların da, özellikle yüzyılımızın ilk dörttebirinden sonra, aralarındaki ilişkiler, bağıntılar, birliktelikler gittikçe azalmıştır. Bu gözlem bize, özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra sanat dallarının birbirlerinden gittikçe kopuştuklarını göstermektedir. Eskiden, değişik sanat dallarından sanatçıların mektuplaştıklarını biliyoruz; sanat ansiklopedilerinde, sanat tarihlerinde, basılı albümlerde, ressam, edebiyatçı, müzisyen vb. gibi sanatçıların ve felsefecilerin toplu çekilmiş resim-

lerini görüyoruz. Bunlar, değişik dalların sanatçılarının yakın ilişkilerini gösteren belgelerdir. Günümüze doğru geldikçe bu ilişki yitmektedir.

Yüzyılımızda sanatların birbirlerinden kopuşmasının ve ayrı dal sanatçıları arasında ilişki kurulamamasının bir tek ayrıcası vardır: Sosyalist Gerçekçilik... Plehanov, Bielinski, Çerniçevski, Gorki, Jidanov gibi yazarların ve yazın kuramcılarının başlattıkları Toplumcu Gerçekçilik, Sovyet devriminden sonra, bir okul olarak, yazından başka resim, yontu, mimarlık, müzik, tiyatro vb. gibi bütün sanat dallarında etkin olmuştur.

Sanat dallarının kopuşma nedenleri

Ayrı daldan sanatçıların birbirleriyle ilişki kuramamaları, aralarında konuşup söyleyip tartışamamaları, sanatların birbirlerindeñ esinlenmek, kaynaklanmak, etkilenmek olanağından yoksun kalmaları demektir. Oysa, her sanat dalı, öbür sanat dallarıyla bütünleşerek etkinleşebilir. Sanat dallarının birbirlerinden kopuşmalarının, yalıtılmalarının 2000 yılına doğru gittikçe artmasının nedenini araştırmak gerekir. Bu denli karmaşık bir toplumsal olgunun varlığını tek nedene bağlamak elbette yanlış olur. Ama en belirgin nedenleri sıralayabiliriz. Sanatçılar arasında değinilerin eksikliğinin başlıca nedeni, ekonomik koşulların elverişsizliğidir. Dünyanın her yerinde, sayıları pek az olan kimi değerli yorumcuların dışında, bütün yaratıcı sanatçılar, kendi düzenlerindeki başka iş alanlarında çalışanlara göre daha az kazanan, bu nedenle de kendilerine rahat yaşam ve çalışma ortamı hazırlayamamış kişilerdir. Onlar için en lüks şey, kendileri için vazgeçilmez zamanlarını, çalışmalarını dışında işlere ayırmaktır. Gözler doğallıkla sürekli olarak sanatçıların üzerinde olduğu için kimi büyük sanatçıların çok kazandıkları sanılırsa da, onların bu çok kazançları bile, önde gelen bir endüstricinin, bir komisyoncunun, bir tüccarın, bir bankacının kazancı yanında hiç kalır. Sanatçıların kendileri de az kazanmayı o denli doğal saymak-

tadırlar ki, onların yüksek kazancı göze battığı gibi, kendileri bile bunu yadırgarlar. Örneğin Charles Dickens, konferanslar vermek için gittiği Birleşik Amerika'dan İngiltere'ye dönüşünde, bu konferanslardan ne kazanmış olduğunu soran bir gazeteciye «O kadar çok ki, söylemeye utanırım.» yanıtını vermiştir. Sanatçı çok kazanmaktan bile utanmaktadır. Herhalde Dickens'in Amerika'daki konuşmacılığından kazancı ne denli çok olursa olsun, Dickens düzeyinde bir İngiliz tüccarının kazancı yanında, hiç kalırdı.

Sanatçıya zamanın yetmezliği

Yalnız ekonomik nedenlerle değil, işlerinin gereği olarak da, çağımızın sanatçılarının aralarında özel toplantılar, söyleşiler, tartışmalar için eskiden olduğu gibi, zamanları yoktur. Eski yıllar için çok kez «Paranın para ettiği zaman» diye para değerini belirttiğimiz gibi, «Zamanın zaman olduğu zamanlar...» diye de zamansızlığımızı belirtiriz.

Başka her iş dalındaki insanlar için sözkonusu olan «Boş zamanları değerlendirme» denilen şey, çağımızın gerçek sanatçısı için olası değildir. Çünkü yoğunlaşla yoğunlaşla zamanın büsbütün yetmez olduğu, zamansızlaşan bu çağda gerçek sanatçının — uyku saatleri bile içinde — boş zamanı olamaz. Burda Balzac'ın «Ben dinlenirken çalışırım, çalışırken de dinlenirim» sözünü anımsayalım. Demek ki Balzac'ın ne dinlenirken ne çalışırken boş zamanı vardı. Gittikçe yoğunlaşan yaşam yüzünden 2000 yılına doğru sanatçının zamanı büsbütün azalacaktır. Bugünün yirmidört saati, Onyedinci, Onsekizinci, Ondokuzuncu yüzyılların, hatta 1920'lerin yirmidört saati denli uzun değildir. İnsanlar «Nerde o eski zamanlar, nerede o eski günler, haftalar, aylar...» demekte haklıdırlar.

2000 yılına doğru geleceğe bakılınca, hangi ülkede, hangi siyasal yönetimde olursa olsun, yaşadığımız bu atom, bu bilgisayar, bu otomasyon ve hertürlü teknolojik ilerleme çağında ve isteristemez toplumsal yaşamın da — gecikerek

olsa bile — bu ilerlemeye uyarlanması sonucunda, çalışma günlerinin ve saatlerinin gittikçe azalacağı ve bunun sonucu olarak da insanlara kendileri için daha çok boş zaman kalacağı ve bu boş zamanlarını insanların kendi kültürel gelişmeleri için kullanabilecekleri düşünülür. Daha şimdiden dünyamızın çok yerinde haftanın çalışma günleri beşe, çok yerde günlük çalışma süresi de 5-6 saate indirilmiştir. 2000 yılına doğru, insanların kültürel gelişmesine yarayacak bu boş zamanların daha da artacağı kuşkusuz. Ama sanatçılar için zamansızlık durumu hiç değişmeyecektir. Çünkü sanatçının işi, resmi günlük iş saati, yada haftalık iş günüyle bağlı ve sınırlı olmayıp, yalnız kendisine bağlıdır. Sanatçı, yaratıcılığının gereği olarak, günün her saati, dahası Balzac'ın da dediği gibi, dinlenirken bile, uykudayken bile bilinçaltıyla, çalışmak zorundadır.

Toplumsal koşullar

Sanatçının yaratıcılığından ötürü zaman yetmezliğinden başka bir de toplumsal koşulların ortaya çıkardığı zaman yetmezliği vardır. Artan, daha doğrusu patlayan nüfus, sanatçıların sayılarının ve sanat ürünlerinin artması ve bunları ileten iletişim araçlarının da artması demektir ki, sanatçı bütün bunların bombardımanı altında yaşamakta ve bunalmaktadır. Onsekizinci ve Ondokuzuncu yüzyıllarda ne bu denli çok kitap yayımlanıyor, ne bu denli çok kitap çevriliyor, ne de o günlerin sanatçıları bugünkü gibi günde enaz üç-dört günlük gazete, birkaç haftalık yada aylık dergi okumak, postadan gelen bülten, broşür, çağrılık, mektup yağmuru altında bunalmak, cansıkıcı sayıda telefonla konuşmak, gerekli radyo programlarını dinlemek ve gerekli TV programlarını izlemek zorunda kalıyordu.

Demek ki, sanatların kopuşmasının ve ayrı dallarda sanatçıların eskiden olduğu gibi tartışma ve söyleşilerle birbirlerini destekleyip bütünleşememelerinin nedenleri, ne yalnızca ekonomik, ne yalnızca sanatçının zamansızlığıdır. Toplumsal koşullar da, sanatçıya başka daldan sanatçılarla düşün alışverişi için olanak vermemektedir.

Kent yaşamının zorunlu sonucu

Herhangibir yazara haftada en az dört - beş resim sergisi için çağrılık gönderilir. Ama yazar, üzülerək bu sergilere gidemez. Çünkü bir resim sergisine gitmek, yaşanan büyük kentin türlü kentsel sorunlarından ötürü bir gününü, en az yarım gününü alacaktır. Yazar, herşeyden önce kendi sanatı için resim sergilerine gitmesi gerektiğini, resamlarla konuşup söyleşip tartışarak yazarlığını resimle bütünleştirebileceğini bilir, ama yine de buna olanak bulamaz. Buna karşılık ressam da, yine ekonomik koşullar, toplumsal koşullar, zamansızlık ve kentsel yaşamın zorluklarından ötürü konser dinlemeye, müzikçilerle düşün alışverişinde bulunmaya olanak bulamaz. Müzikçi tiyatroyla kendi sanatını besleyeceğini bilir, ama tiyatroya gidemez, tiyatrocularla yakın ilişki kuramaz. Bu örnekleri, bütün sanat dallarının sanatçıları için de sürdürebiliriz. Yazarlar, işleri güçleri yazıp okumakken, masaları üstüne okumaları için yığıdıkları, önemlerine göre sıraladıkları kitapları okuyamamanın acısını çekerler.

Endüstrileşmenin doruğuna vardığı çağımızda kentleşmenin bugünkü durumuyla sanatçılar ister istemez kendilerine kapanmaya, çok dar çevrede sınırlanmaya, yalnızlığa, öbür sanat dallarından kopuşmaya itilmişlerdir. Bu kopuşmuşluk, daha hızlı endüstrileşme, daha hızlı kentleşme, kentlerin daha hızlı yoğunlaşmasıyla, 2000 yılına doğru daha da artacak gibi görünmektedir.

İletişim sanatları bütünleyebilir mi?

İletişim araçlarının ve iletişim düzeninin günden güne gelişmekte olmasının, sanatlar arasındaki ilişkiyi artıracığı sanılıyor. Oysa, iletişimin gelişmesi, sanat ürünleriyle insanların değinileri bakımından çok yararlıysa da, sanatların birbirinden kopuşmuşluğunu ortadan kaldıramıyor. Çünkü sorun, salt bir sanatçının, başka daldan sanat ürünleriyle değinmesi değildir. Sanatçı için gerekli olan, salt

sanat ürünleriyle değinmek değil, başka sanat dallarının yaratıcılarıyla karşılıklı ilişkiye geçebilmektir. Ayrı dallardaki sanatçıların düşüncelerini birbirlerine aktarmaları, düşün alışverişinde bulunmaları gerekir. Oysa her iletişim aracının iletmediği düşün, salt düşüncenin üretilmiş donuk bir sürecidir, canlı değildir. Gazetede, kitapta, dergide basılmış bir yazı, TV’de görülmüş bir görüntü, sinemada seyredilmiş bir film, radyoda dinlenilmiş bir müzik, donmuş bir anı saptayan fotoğraf gibidir, canlı ve devingen değildir. Canlı olan, devingen olan, üretilebilen sözdür, karşılıklı konuşma, söyleşme ve tartışmadır. İşte günümüzde sanatçının asıl yoksunu olduğu budur. Sanat dallarının birbirlerini düşün alışverişleriyle bütünleyememesi yüzünden sanatlar eksikli kalmaktadır. Bunun da başlıca nedeni, kentleşmenin yarattığı zorluklardır.

Çevre kirlenmesiyle doğa, kendisini gittikçe daha çok, daha aşırı, ama gittikçe daha düzensiz olarak sömüren insanoğlundan intikam alıyorsa, teknik de kendisini yaratan, ama kendisi için gereken koşulları ve düzeni yaratamayan insanoğlundan intikam almaktadır. Yoğunluğu da aşıp katılaşmış kent trafiği sıkışıklığı içinde insanın çabuk ulaşımı için yapılmış olan arabalar, caddelere sığışamayacak denli çoğalınca, yapılaşmanın tersine, ulaşımı ağırlaştırmakta, giderek olanaksızlaştırmaktadır. Egzos kokuları, baca dumanları, kalorifer yakıt dışkıları, mikroplu tükürük ve balgamlarla ıslatılmış sokaklarıyla kent, insanı kendinden iğrendirmektedir. Elbet çok arınmış kentler de var. Ama oralarda bile, temizlik aracı deterjanlar yaşamın en ayrıntılı delikdeşiğine dek sızdığından, yalnız ineklerin memelerinden deterjanlı süt akıyor, emzikli anneler de memelerinden bebelerine sütle karışık deterjan emziriyorlar. Yapay yemlerle beslenip irileşen boylan kesim hayvanlarının etleri tatsızlaşmıştır. Yapay gübreyle beslenen yemiş ve meyvelerin boyları büyümüş, ama tatları kalmamıştır. Yapay vitamin haplarıyla beslenen genç kuşak da boylanıp güzelleşmiş, ama o oranda da tatsızlaşmıştır. Yarı pırların beton yığınlarıyla labirentleşen, çağcıl bir mağazanın

ya dönen kentlerde yaz günlerinin bütün sıcaklığını emen betondan dağlar ve yolların asfaltı bu sıcaklığı, kışın da emdiği soğukluğu gece-gündüz insanların üstüne kusmaktadır.

Sanatçının kente bağımlılığı

Sanatçı, kent yaşamının saldırdığı bütün bu karabasan bunalımını, bu bungunluğu, başkalarından daha çok duymaktadır. Ne var ki, sanatçının olanakları bulunsa da kentten kaçması olanaksızdır, sanatçı kente zincirlidir. Bir kısa çalışma yada dinlenme süresi kentten ayrılrsa bile, sonunda dönüp dolaşıp geleceği, sığınacağı yer yine kenttir. Kaldı ki, kent dışında yaşamak, başka sanatçılarla kopuşmasını büsbütün artıracaktır.

Sanatçı kentten kurtulamaz. Çünkü tarih boyunca uygarlığın gelişmesini sağlayan en uygun ortamın kent olduğu bellidir. Sanat ve bilim kentlerde gelişir. Kültür, eski ve büyük kentlerde gelişmiştir. Örneğin İstanbul'un bugün, yani Ankara'nın başkent oluşundan elli şunca yıl sonra bile hâlâ Türkiye basın ve yayınının merkezi kalabilmesi, yani kültürümüzün fiili başkenti olması, İstanbul'un Ankara'dan çok daha eski ve çok daha kalabalık kent oluşundandır.

Çok kötü, aşağılık ortamlarda yaşamak zorunda kalmış güzel ve iyiyürekli kadınları eski yazıncılar «Bataklık Çiçeği» diye nitelerlerdi. Bir oranda anlatmaya çalıştığımız bu nitelikteki büyük kentlerin ürünü olan sanat, gerçekten bir Bataklık Çiçeğidir. Bu bataklık çiçeklerini yetiştiren sanatçılar bu toplumsal bataklıkta yani kentlerde yaşamak zorundadırlar.

Sanatların birbirlerinden kopuşmasının, birbirlerini bütünlüyememelerinin baş nedeni, kent yaşamının sanatçıyı bunaltan, zamansızlaştıran zorluklarıdır. Bir de bunlara, Türkiye'mizin bugünkü koşullarının sanatçıya yükümlendiği toplumsal ve politik görevleri eklememiz gerekiyor. Yurdumuzda sanatçıların, özellikle yazıncılarla tiyatrocular başta olmak üzere, anlatım sanatçılarının bugünkü ortamın koşullarında toplumsal ve politik görevler yüküm-

lenmesi namus ve insanlık borcu olmuştur. Bu politik ve toplumsal görevler de, kimileyin ayrı dalların sanatçıları bir araya getiriyorsa da, ayrı dallardan sanatçıların sanatları konularında söyleşip tartışmalarına, düşün alışverişlerine engel olmakta, yani sanatçıları kopuşturmaktadır.

Çözüm yolu nedir?

Buraya dek anlattıklarım gözlemlerim ve olgulardır. Sanatların kopuşmasına karşı umarımız nedir? Nasıl bir çözüm yolu bulmalıyız.

Ayrı sanatların birbirlerinden kaynaklanması, esinlenmesi, yardım almaları, böylece sanatların bütünleşmesi gerektiği tartışılmayacak bir gerekliliktir. Bu nasıl olacaktır?

Bu soruna kesin bir çözüm getireceğimi söyleyecek değilim. Ancak, kimi çözüm yolları üzerinde düşünebiliriz. Bir düşünme alıştırması gibi üzerinde durduğum bu sorunun çözümüne yarayacak ve tartışma konusu olması gereken düşüncelerim şunlardır.

Devlet

Kopuşmuş sanatların bütünleşmesi için, ilk akla gelen — daha doğrusu gelmesi gereken — devlettir, devlet yardımı ve devlet desteğidir.

Konuşmamın başında, yirminci yüzyıl başından bu yana, eskiden olduğu gibi, bütün sanatları kapsayan bir okul kurulmamış olduğunu, ancak bunun bitek ayrıcası olarak Sovyetler Birliği'nde Toplumcu Gerçekçilik okulunun kurulmuş olduğunu söylemiştim. Sovyetler Birliği'nde de, Toplumcu Gerçekçilik okulundan buyana, altmış yıldanberi ne yeni bir sanat okulu, ne yeni bir sanat akımı oluşmuştur. Salt yazında kalan Fantastik yazın akımı varsa da, bu akım da resmileşemediği gibi, yaygınlaşamamıştır da. Hangi nedenle Toplumcu Gerçekçilik okulunun yirminci yüzyılda kurulabilmiş olduğunu düşünürsek şu verileri bulabiliriz:

1 — Toplumcu Gerçekçilik akımı, devletin felsefesine uygun ve rejime koşut düşmüştür.

2 — Hemen bütün sanatçılar devrimin içindeydiler ve devrimle uygundular.

3 — Bu nedenlerle de, Toplumcu Gerçekçi sanat, devletin koruması altında geliyordu.

Başta kentsel sorunların yarattığı zorluklar ve ekonomik sıkıntılar olmak üzere türlü nedenler yüzünden kopuşmuş olan sanatların bütünleşmesi için ilk akla gelen elbette sanatı ve sanatçıyı devletin korumasıdır. Çünkü, sanat ve sanatçının korunması devletin başlıca görevleri arasındadır. Sovyetler Birliği örneğinde gösterdiğimiz gibi, devletin sanatı ve sanatçıyı koruması için, sanat anlayışının devletin felsefesiyle koşut, sanatçının da devletle, yani devletin en belirgin kuruluşu olan iktidarla uyumlu olması gerekmez. Pekçok kapitalist ülkede, devlet, iktidarına aykırı görüşteki sanatçıların örgütlerini de korumaktadır. Örneğin Avusturya'da bütün sanatçı örgütleri, yazarlar örgütleri, devletle uygunluğu aykırılığı bile düşünülmeden korunur, desteklenir. Hatta hükümet çevrelerinde «Biz yazarlarımıza, bizi eleştirsinler diye yardım ediyoruz.» sözü yaygındır.

Türkiye'ye gelince, hemen bütün sanatçılar, kendilerini de, sanatlarını da, örgütlerini de, devletin desteklemesini, korumasını istemezler. Çünkü bu türlü desteklemeler, ancak bağımsızlıktan özveri uğruna olabilir. Özellikle anlatım sanatları, Türkiye'mizde sürekli olarak iktidara karşı olduğu için, devlet de anlatım sanatlarını ve özellikle yazın'ı yoksaymıştır. Daha önce birkaç kez de yazdığım gibi, Türk edebiyatının devleti yoktur. Böyle olunca, çağımızda kopuşmuş sanatların bütünleşmesi için yurdumuzda bugünkü devletin yardımını bekleyemeyiz, umamayız.

Bütünleşmenin başka yolları

Çağımızda sanatın başka sanatlarla, sanatçının başka dallardan sanatçılarla ilişkisi kopuk olduğu gibi, sanat ve

sanatçının olması gereken başka ilişkileri de kopuktur. Örneğin sanatın ve sanatçının doğayla, toplumla, toplumun sınıflarıyla ilişkisi de gittikçe azalmakta, kopmaktadır.

Bu konuşmamla hepimizin derinden duyduğumuz bir olguyu salt bikez daha gözlemlememize yardımcı olabiliyorum, ama kesin bir çözüm yolu salık veremiyorum. Pek çok ayrı ayrı çözüm yöntemleri gösterilebilir. Amacım da hepimizin çözüm yolu aramaya yönelmemizdir.

Devletten, bugünkü gidişi içinde, sanatların bütünleşmesine yardımcı olması umudumuz olmadığına, sanatların bütünleşmesinin de gereğine inandığımıza göre, iş başa düşmüş demektir. Sanatçıların kendileri başlarının umarına bakacaklardır. Bunun için de en iyi, en olumlu çözüm yolunu örgütlenmekte buluyorum. Çağımızda örgütlenmemiş insan, gücünün yüzdebirini bile kullanamaz ve çağdışı kalmıştır. Hele sanatçı örgütlenmemişse, kendisi büsbütün yalnızlaşmış, çevresinden, sınıfından, halkından, giderek doğadan bile yalıtılmış demektir.

Sonuç olarak, sanatların birbirleriyle bütünleşmesi, hiç değilse bütünleşmeye doğru yol alabilmesi için, her sanat dalının kendi içinde örgütlendikten başka, ayrı dallardan sanat ve sanatçı örgütlerinin daha büyük, birleşik örgüt içinde toplanması, güçlenmesi gerekir. 2000 yılına doğru sanatların kopuşmaları daha da artacak gibi görüldüğüne göre, sanat örgütlerinin bir büyük örgütte birleşmeleri, bu kopuşmayı bir oranda önleyebilir, sanatların bütünleşmesini sağlayabilir. Bu büyük örgütle, sanatlar ve sanatçılar arasında yakın ilişkiler kurulacağı gibi, partiler de kültür politikalarını saptamaya ve programlarına koymaya zorlanabilir, halkımızla ilişki kurulabilir, işçi sınıfımızın örgütleri olan sendikalarla değiniye geçilebilir, eğitim ve öğretim kurumları sanat ortamına yöneltilebilir ve daha önemlisi de sanatçı devleti oluşturan kurumlardan biri olan iktidara aykırı düşse, karşı olsa bile devletin yine de sanatı korumasının ve sanatçıyı desteklemesinin görevleri arasında olduğu gerçeği anlatılmaya çalışılır.

Bu konuşmama fırsat veren, değişik dallardan sanatçı-

ların, düşünürlerin düşün alışverişlerine olanak hazırlayan bu sempozyum bile, somut olarak örgütün yararını ortaya koymaktadır.

Bu sözlerimle örgütün yararlarını anlatmak istemiyorum. Çünkü bu, herkesçe bilinen bir doğrudur. Anlatmak istediğim, herkesçe bilinen örgütlenmenin yararlarına bir ek olarak, örgütlenme yoluyla, kopuşmuş olan sanatlar arasında bütünleşmenin sağlanabileceğini göstermektir. Elbet bunu, tek yol olarak da salık vermiyorum. Ama her ne olursa olsun, gittikçe daha çok kopuşmakta olan sanatların bütünleşmesi gereği üzerinde dikkatinizi çekmek istiyorum.

Teşekkürlerim ve saygılarımla.

SANAT EĞİTİMİNİN YIĞINLAŞMASI VE SANATIN DEMOKRATİKLEŞMESİ

İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi (şimdiki Mimar Sinan Üniversitesi)'nin 2. Sanat Etkinliklerinden, DGS Akademisi Sinema - Televizyon Enstitüsü'nde 22 Ekim 1979 günü «Türkiye'de Sanat Eğitimi Sempozyumu»nda sunulan bildiridir. Sonradan genişletildi.

Bir toplumsal kültür kurumu olan sanatın varolabilmesi için, bilindiği üzere, şu üç ögenin bir araya gelip bütünleşmesi ve aralarında sanatsal ilişkinin kurulması gerekir:

- 1 — Sanatçı,
- 2 — Sanatçının yapıtı,
- 3 — Sanatçının yapıtı aracılığıyla seslendiği kişiler (izleyiciler).

Bu üç öğeden biri eksik olursa yada üçü arasında sanatsal ilişki kurulamazsa sanat olayı varolamaz. Örneğin Kafka, bitakım yazılarının yayımlanmadan yokedilmesini vasiyet etmişti. Bu vasiyetine uyulup o yapıtları yakılmış olsaydı, yazar olarak bugünkü Kafka olmayacaktı. Bir de kendimizden bir örnek verelim. Cumhuriyetimizin ellinci yıldönümü dolayısıyla İstanbul'un kimi işlek caddelerine yonutlar dikilmişti. Sözkonusu yonutlardan birinin önünden geçerken iki kişinin şu konuşmasına tanık olmuştum:

— Bu güzel caddeye şu briketler yığılır mı hiç!

— Hiç olmazsa şu duvarın dibine bir yere filan yığsalar.

Sanatın oluşması için, yonutçu, yonut ve izleyici olarak üç öge de varken, bir modern yonutu üstüste konmuş

briket yığını sanan bu insanlara göre, yonutla izleyici arasında sanatsal ilişki kurulamadığı için, sanat varolamıyor. Önünden geçen bütün insanlar o yonutun üstüste yığılmış briketler yığını olduğunu sansalardı, ordaki yonut ne denli üst düzeyde bir sanat yapıtı olursa olsun, bir sanat yapıtı olarak varsayılamayacaktı.

Başka bir örnek: Burhaniye ile Ayvalık arasında yol üzerindeki bir büyük köyün alanında bir Atatürk yonutu görmüştüm. Atatürk yonutundaki giysi, nefti renkli yağlıboya ile boyalı olduğu için ilgimi çekmişti. Bu yonutu, o köyden yetenekli bir kalaycının yaptığını, Atatürk yonutundaki giysinin mevsimine uygun olarak, yazın beyaz, güzün nefti ve kışın da koyurenk yağlıboya ile boyandığını öğrendim. O yapıtı görenler, bunun bir Atatürk yonutu olduğunu elbet anlıyorlardı. Böylece, yonutçu kalaycı olan sanatçı, boyalı yonutu olan yapıtı aracılığıyla ordaki insanlara seslenebiliyordu. Yapıtı, kimilerince ne denli düzeysiz ve beğenisiz sayılırsa sayılsın, seslendiği insanlarla (izleyicilerle) arasında sanatsal ilişki kurulmuş oluyordu.

Sözkonusu köydeki yağlıboya ile boyanmış Atatürk yonutu, İstanbul'un bir işlek caddesine konulmuş ve kimilerinin briket yığını sandığı yonutun yerine konulamaz elbet. Bunun tersini yapmak da olanaksızdır. Çünkü, bir sanat yapıtının biçimini, içeriğini, niteliğini ve özelliklerini ve beğeni düzeyini belirleyen, yaratıcısı olan sanatçıdan daha çok, yapıtın seslendiği izleyici kişilerdir. Her sanat yapıtının değeri, doğrudan yada dolaylı yolla, ama zorunlu olarak, seslenebildiği kişilere, onların beğeni düzeylerine göre belirlenir. Bu, herşeyden önce, bir ekonomik sorun olarak da böyledir. Bir sanat yapıtı, ister kimi toplum düzenlerinde olduğu gibi bir mal sayılsın, ister bir sanatsal yaratı ürünü sayılsın, o yapıtları elbet alıcıları yada izleyicileri kendi beğeni düzeylerine göre değerlendirip belirleyeceklerdir.

Bir sanat yapıtının seslendiği kişilerce değerlendirilip belirlenmesi, salt izleyiciler açısından bir ekonomik sorun değil, ayrıca sanatçının yapıtıyla varolabilmesi için de zo-

runludur. Çünkü her sanatçı, ancak yapıtını değerdendirlerce, beğenenlerce, onu anlayıp sevenlerce sanatçı olarak vardır.

Sanat yapıtlarının, izleyicilerce belirlendiğini, değerdendirildiğini çok somut olarak gösteren üç önemli olay yaşamaktayız:

- 1 — Mobilya mağazaları,
- 2 — Sanat galerileri,
- 3 — Ansiklopedi yayınları.

Otuz-kırk yıl önceleri en kalabalık sanat merkezi İstanbul'da tek sanat galerisini bile yaşatmak olanaksızdı. Adalet Cimcoz bütün yetenek ve çabalarına karşın Maya Galerisi'ni yaşatamamıştı. Ondan beş-on yıl sonra açılan Beyoğlu'ndaki o olağanüstü güzel Galer-i I de ne yazık ki yaşayamadı. Otuz yıldan bu yana, İstanbul ve Ankara'da durmadan sanat galerileri açılmaktadır. İstanbul'daki sanat galerileri kırkı bulmuştur. Resim fiyatları, kırk yıl öncesi için düşünemeyecek düzeyde yükselmiş, resim satışları da artmıştır. Bu çok olumlu sanat olayının başka bir olayla koşut geliştiğini gözden kaçırmamamız gerekir: Mobilya fabrikalarının ve mağazalarının artması...

İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde son otuz yıldan bu yana mobilya mağazalarının artışı çok dikkat çekicidir. Gittikçe artan mobilya mağazaları İstanbul kentine sığışamayıp Kadıköy'den Tuzla'ya doğru Anadolu'ya ve Topkapı'dan Çekmece'ye doğru Trakya'ya, yol boyunca sağlı sollu, koca koca görkemli ve kat kat yapılarla taşmıştır.

Mobilya mağazalarıyla resim galerilerinin ve mobilya satışlarıyla resim satışlarının doğru orantılı olmasının elbet bir anlamı vardır.

Mobilya mağazaları, arkasından hemen resim galerileri ve hemen ardından alabildiğine artan ansiklopedi yayınları... Cumhuriyetin ilk yıllarında Cumhuriyet gazetesinin (Zekeriya Sertel'in) yayımlamış olduğu Hayat Ansiklopedisi, Türkiye'nin tek ansiklopedisiydi ve bir kültür olayıydı. Ondan sonra Türkiye, yıllarca ansiklopedisiz ya-

şamıştır. Ama nasıl mobilya satışları resim satışlarını hızlandırmışsa, bu ikisi de ansiklopedi gereksinmesini doğurmuştur. Son on yıldan bu yana, kimisi telif, kimisi çeviri olmak üzere yayımlanan ansiklopedilerin sayısı otuzu geçmiştir. Bunca alıcı için — çoğunluğu için — ansiklopedi nedir? Gerektiğinde, konuklar birden bastırıldığında, yemek yapılamadığında, yalancıdolma konservesi, patlıcan konservesi neyse, ansiklopediler de tıpkı öyle, gerektiğinde sayfaları açılacak olan bilgi konserveleridir. Bilgi konservesi ansiklopediler, kafanın güvencesidir.

Cumhuriyetten bu yana geliştirilmeye, hatta varedilmeye çalışılan kentligillerin* (burjuvalar), ilk kuşak olmanın yarı insan yarı balığa benzer garipliğiyle, yarı köylü yarı kentli, yarı ağa yarı bey kırmalığıyla, yani bütün kasabalılıkları, görmemişlikleri ve görgüsüzlükleriyle o mobilya mağazalarındaki 16. Lui taklidi mobilyaların boylarını bulup, on numara daha büyük olsun diye 26. Lui boyunda mobilya almaya kalkmaları bir zamanların gülmece konuları olmuştur. Gelişen iletişim araçları (fotoğraflar, sinema, TV, radyo, yazılı ve özellikle renkli basın) kentligilleşmeyi ve kentligillerin mobilya almalarını, mobilya alımı resim alımını, resim alımı da ansiklopedi alımını hızlandırıyordu. Elbet yatak odası, yemek salonu, oturma salonu takımlarına uygun resimleri de satın alacaklardı. Yine aynı dönemde — Türk kentligillerin ilk kuşağı dönemi olan 50'li yıllar — mobilya olarak evlere kitaplıklar da girince, ciltli ve gömlekli kapaklarına parlak resimler basılmış kitapların satışı da artmaya başladı.

Dünyanın en eski korsanlarının, ilk haydutlarının, amansız soyguncu ve insafsız yağmacılarının torunlarının torunları oldukları için, kuşaktan kuşağa süzüle süzüle, seçkinleşe seçkinleşe bugün dünyanın en incelikli, beğeni-

* «Burjuva» yerine «kentsoylu» denilmesini uygun bulmuyorum. Çünkü burjuvalığın soylu ve soylulukla hiçbir ilişkisi yoktur. Türkçe'mizde yaygın «gil» sözcüğünü sonek olarak kullanıp burjuva yerine «kentligil» demek bana daha doğru geliyor.

leri en yüksek düzeyde ve sanatta uzmanlaşmış soyluları gibi, bizim gecikmiş kentligillerin ilk ya da ikinci kuşağı olan bu kabasabaların, bu görmemişlerin, bu sonradan görmelerin torunları da — yaşamları elverirse — elbet günün birinde incelemek ve seçkinleşeceklerdir. İşte o zaman çok daha değerli ve beğenili sanat yapıtlarını gereksineceklerdir.

1950 yılından günümüze dek gittikçe artarak, mobilya fabrika ve mağazalarının, sanat galeri ve resim satışlarının, ansiklopedi yayınlarının çoğalması, gecikmiş Türk kentligillerinin artık oluştuğunu gösteren birbirine bağlı üç belirtidir.

Her toplumsal kurumu olduğu gibi, bilindiği üzere, sanatı da, toplumsal üretim biçimi ve ilişkileri belirler. Bu nedenle de sanatın sınıfsal niteliği vardır. Yukarda sunduğum örneklerde sanatın sınıfsallığı açıkça ortaya çıkmaktadır.

Egemen sınıf, sınıfsal egemenliğini sürdürebilmek için, ancak kendi sınıfının ideolojisi doğrultusunda ve kendi beğeni düzeyinde olan sanata pazar açarak yaşama hakkı ve özgürlük tanır. Sanatçı, egemen sınıf ideolojisiyle bütünleşirse ürünlerine pazar bulur, hatta nimetler ve ihsanlarla ödüllendirilir. Her dönemde değilse bile kimi dönemlerde sanatın her dalında egemen sınıf ideolojisiyle bütünleşmiş sanatçılar bulunur. Örneğin yazın alanında Abdülhak Hamid, Yahya Kemal Beyatlı, Ruşen Eşref Ünaydın, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Enis Behiç Koryürek ve daha birçok yazarlar — yapıtlarının sanatsal değerleri biyana — egemen sınıf ideolojisiyle bütünleştikleri ve o doğrultuya girdikleri için büyükelçi olarak Türk devletini yabancı ülkelerde temsil görev ve güvenini kazanmışlardır. Yine yazarlık değerleri biyana, Hüseyin Rahmi Gürpınar, Ahmet Rasim, Fâlih Rıfki Atay, Orhan Seyfi Orhon, Faruk Nafiz Çamlıbel, Yusuf Ziya Ortaç, Behçet Kemal Çağlar, Ahmet Muhip Dıranas ve daha birçokları egemen sınıf ideolojisini benimsemiş oldukları, hiç değilse o ideolojiyle ters düşmedikleri için, milletvekili olabilmiş

lerdir.

İster sağcı, ister solcu olsun, egemen sınıf ideolojisiyle bağdaşamayan yazar ve şairlerse, örneğin Tefvik Fikret, Mehmet Akif Ersoy**, Nâzım Hikmet vb.'ları her türlü egemen sınıf ödüllendirilmelerinden uzak kalmışlardır.

Bir sonraki yazıncı kuşaksa, büyükelçi yada milletvekili olmak şöyle dursun, egemen sınıf ideolojisiyle ters düştükleri için, cezaevlerinde, sürgünlerde, davalar ve kovuşturmalar yada işsizlikle baskı altında tutulmuşlardır. Bu baskı yazın ve resim alanında açıkça görülmüştür. Daha 1960 yılına dek, resim sergileri polis, kumarhanelerden daha çok baskın verdiği yerlerdi. Pekçok ressamımız, resimlerdeki çizgi yada renklerin polisçe şu yada bu simgeye benzetilmesi ve kendilerince bitakım andırımlar yüzünden kovuşturmaya uğramışlardır. Örneğin yayımlamakta olduğum «Baştan» adlı bir dergide basılmış olan ressam Kemal Sönmezler'in yaptığı, kucagında çocuğunu taşıyan bir kadın resminde, kadının dudağı «3» sayısına benzetildiği için Ağır Ceza Mahkemesinde yargılanmışım ve ancak dördüncü duruşmada, resimdeki kadının dudağının üçe benzetilmesinin neden suç sayıldığını öğrenebilmişim. — Yargıç, İsmail Hakkı Ketenoglu'ydu — Resimdeki kadın dudağının üç sayısına benzetilmesi, Üçüncü Enternasyonal'i andırıldığı iddia ediliyordu. Böyle olduğu siyasi polisin ve ayrıca bilirkişinin yazanağında açıklanmıştı.

Şimdi Devlet Resim ve Heykel müzelerinde ve galerilerinde değerli resimleri bulunan — hemen hepsi öldü — Güzel Sanatlar Akademisi'nin kimi ressam hocaları, öğrencilerinin sergilerine polisçe bilirkişi atanıyor ve mahkemeler için öğrencileri aleyhine yazanak düzenliyorlardı. 27 Ma-

** Mehmet Akif Ersoy, ölümünden çok sonraları, günümüz iktidarının ideolojisiyle bağdaşmış durumdadır. Daha doğrusu, Atatürkçülük gösterişindeki günümüz iktidarı, Mehmet Akif Ersoy'un ideolojisiyle bağdaşmış görünmektedir. Atatürk'ten sonra kâğıt paralara resmi basılan tek kişi, laik Atatürk'ün karşılığı düşüncede olan ümmetçi Mehmet Akif Ersoy olmuştur.

yıs 1960 askeri yönetiminin cezaevine attığı iki gazeteci-
den biriydim. (Öteki de milletvekili İhsan Ada.) Biz ceza-
evindeyken, resim sergisi açmış olan dört ressam tutukla-
nıp cezaevine sokulmuştu. (Marta Tözge, Avni Mehmedoğ-
lu, Kemal...)

Bu baskılar kimi sanatçılar üstünde etkisini göstermiş-
tir. Soyadlarını değiştiren yada hiç kullanmayan yazarlar
ve şairler olduğu gibi, büsbütün susanlar yada yön de-
ğiştirenler de olmuştur. Resimde soyutun hızlandığı dö-
nemdir. Kimi ressam, gerçekçilikten soyut resme sığın-
mışlar, resimleri ve yazılarıyla soyut resmi savunmuşlar
ve kuramsal gerekçeler bulmuşlardır. Bunlardan kimisi, ol-
dukça demokratik buldukları koşulda yeniden gerçekçi
resme dönmüşlerdir.

Yazın alanında varoluşçuluk ve şimdilerde de Yapı-
salcılık vb. yenilikçi akımlar, baskı dönemlerinde yazıncı-
ların korunağı olmuştur. Şiirde Garip, daha sonra da İkinci
Yeni akımının siyasal baskının çok arttığı döneme düşme-
si rastlantı değildir.

Her egemen sınıf, doğal olarak, kendi sınıfsal ideoloji-
si doğrultusunda sanatçı yetiştirmek için sanat eğitimi-
ni düzenleyecek ve sanat yapıtlarının kendi beğenisine uygun
üretilmesini isteyecektir. Böyle olunca da, İstanbul'un işlek
bir caddesindeki yonutu kimilerimiz yığılmış briketler sa-
nacak, kimimiz üstündeki giysi mevsime göre boyanan Ata-
türk yonutunu beğenecektir ve Tophane'de İş ve İşçi Bul-
ma Kurumu önündeki alana dikilen işçi yonutunun kolla-
rını yine işçiler kıracaklar ve işçi yonutunu kolsuz bira-
karak işçi anıtı yerine bugünkü sanat eğitiminin sakatlığı-
nı gösteren bir kolsuz işçi anıtı koymuş olacaklardır. (Son-
radan bu yonutun kırık kolu yerine eklenerek takılmıştır.)

Yine Cumhuriyet'in ellinci yılı nedeniyle bir alana ko-
nulan kadın yontusu, çıplaklığı yüzünden yönetmenlerin
utanma duygularını incittiği için yerinden kaldırılarak par-
çalanmaktan korunmuştur.

Sartre'in bir sözünü anımsıyorum. Anlam olarak şöy-
leydi: İnsanların yalnayak dolaştığı bir ülkede yazarın

görevi roman yazmak değil, ayakkabı yapmaktır.» Belleğimde kaldığına göre aşağı yukarı böyle söylemişti Sartre. Besbelli, Sartre, bir doğruyu, vurgulamak için aşırı abartarak, dile getiriyor. Hiç kuşkusuz yalınayaklar var diye yazar yada ressam ayakkabı yapmayacak ama, o yalınayaklara, yaratacağı yapıtların nasıl sesleneceğini, ne söyleyeceğini de düşünecek.

Türkiye’de sanat eğitimi, egemen sınıfın ideolojisi doğrultusunda olmak koşuluyla, salt sanatçının yetiştirilmesi, eğitimi ve öğretimi olarak anlaşılmaktadır. Böyle yetiştirilen sanatçılar da, egemen sınıfın beğenisine seslenen yapıtlar üreteceklerdir ki, yapıtları pazar bulsun da yaşayabilsinler. Sanat eğitimi denilince anlaşılan, sanat meslek okulları, akademiler, üniversitelerdeki sanat eğitim bölümleri, sanat ışıkları gibi sanatçı yetiştiren eğitim kurumlarıdır. Oysa, ne denli çok ve değerli sanatçı yetiştirilirse yetiştirilsin, ne denli çok ve değerli sanat yapıtı yaratılırsa yaratılsın, sanatın sesleneceği kişiler (izleyiciler) olmadıkça, sanatçı — yapıtı — izleyici arasında bütünleşme olmadıkça, sanatsal ilişki kurulmadıkça, sanat olayı oluşmaz.

Sanatçı eğitilip yetiştirildiği, ama sanatın sesleneceği insanlar eğitilip yetiştirilemediği için, günümüzde sanatçı, örneğin lokantacı, otelci, memur, yada başka görevliler gibi toplumun gereksindiği bir insan değil, kendisini zorla topluma benimsetmeye çabalayan, ama egemen sınıfın beğenisini kazanan, halka yabancı bir insandır. Buyüzdendir ki, eski Güzel Sanatlar Akademisi’ni (şimdiki Mimar Sinan Üniversitesi) yada benzeri sanat eğitimi kurumlarından çıkışlı yonutçuların üçte ikisi, mimarların yarısı yaşamlarını kazanabilmek için, eğitimlerinin dışında işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır. Yazıncı yazarların durumu çok daha acıklıdır. 50 milyonluk Türkiye’de toplu toplamı salt yazıncılıkla geçinebilen on yazar ya var, ya yoktur. Yazarlar da içinde, günümüzde sanatçılar, toplum, sanatlarına gereksindiği için değil, zorlamayla ve yapay olarak sanatlarını sürdürmektedirler.

Sanatın, toplumun özdeksel gereksinimi olması için,

salt sanatçı eğitip yetiştirmenin yeterli olmadığı açıktır. Bunun için sanat eğitiminin yığinsallaşması gerektiği ortaya çıkar. Yani, özgürce yaratılacak sanat ürünlerinin halkın beğenisine seslenebilmesi, halkın bu beğeni düzeyine göre eğitilmesi, sanat etkinliklerinin halkın malı olması gerekir ki, buna sanatın demokratikleşmesi diyoruz.

Sanat eğitiminin içeriğini, sanatın ne ve niçin olduğu belirler. Önce sanat gerçekten bütün insanlara gerekli midir? Toplumsal bir gereksinme midir? Yoksa egemen sınıfı oluşturan zenginlerin üstünlük duygularını doyumlayan bir araç mıdır?

Sanatın demokratikleşmesi için, sanatın neye yaradığını, niçin gerekli olduğunu bilmemiz gerekir. Ne var ki, sanatın neye yaradığını, niçin gerekli olduğunu düşünmemiz yada bilmemiz, hiçbir biçimde sanatçının işine karışmak, yaratma ve üretme özgürlüğünü sınırlamak diye yorumlanmamalıdır.

Sanat nedir ve niçindir sorusuna şu yanıtları veriyoruz:

1 — Sanat, herşeyden önce, yaşamımızı kolaylaştırır (kolaylaştırmalıdır), değerlendirir (değerlendirmelidir), güzelleştirir (güzelleştirmelidir).

2 — Sanat, yaşanmakta olan gerçekliği, yaşanması istenen gerçekliğe dönüştürmek çabası ve savaşıdır. Bunun için de sanatçı, yapıtlarıyla ve bütün etkinlikleriyle, kendisini ve kendisiyle birlikte çevresini, toplumunu ve dünyayı güzelleştirmek için değiştirmek ister. Seslendiği kişilere bu değişme ve değiştirme istek ve bilincini vermeye, o özlemi duyurmaya çalışır.

Üretim ilişkileri demokratikleşmedikçe, salt sanatın demokratikleşmesi olası değilse de, Türkiye’de bugün sanat eğitiminin amacı hiç değilse böyle bir bilinci yaratma yolunda olmalıdır kanısındayım.

Teşekkürlerim ve saygılarımla.

BİR MEKTUP

Çatalca, 4 Kasım 1979

Sevgili Necdet Ökmen,

Ah, ah, ah... Bu «Ah!»larla sayfalar doldursam, ciltler dolusu «Ah!»lar yazsam, yine de nasıl bir «ah-vah» içinde olduğumu anlatamam. Derginde düzenleyeceğin «12 Mart Hikâyeleri Özel Sayısı» için benim bu 12 Mart siyasal dep-remi üstüne düşüncemi bir yazıyla belirtmemi istiyorsun. Ne yapayım bilmem ki... «Zamanım yok, yazamam...» desem, inanır mısın? Çoğu gibi, sen de inanmazsın, üstelik darılırsın... Yazabilsem, yazmaya zamanım olsa, yaşlı bir yazarın o büyük dramını yazmaya çalışırdım. Korkunç bi-şey bu. Bu dramı, en az onbeş yıldanberi, ta iliklerimde duy-maktayım.

Toplum yazara veriyor, veriyor, veriyor ve sonra ver-diklerini, aşırı faiziyle geri istemeye başlıyor. Ödeyebilir-sen öde bakalım... Sanırım, hiçbir yazar bu ağır borcu öde-yememiştir.

Toplum yazara verdiklerini elbet durup dururken ver-miyor; yazar istiyor ve alıyor. Yazar, bu aldıklarını, bigün çok ağır faiziyle ödeyeceğini hiç düşünmüyor.

Doğrusunu söyleyeyim; ben toplumdan, yani halkım-dan çok şey aldım; bana halkım çok, çok şey verdi. Maddi ve manevi o denli çok şey verdi ki bana halkım, bunları uygulananmadan, gözyaşlarımı içime akıtmadan düşünemem bile... Halkımın bunca cömertliği karşısında, onun yok-sulluğunu, umarsızlığını düşündükçe utanıyorum da...

Görüyorsun işte, darmadağınık yazıyorum.

Gençken yazmak çok daha kolaydı. Bu denli sorumlu duymuyordum kendimi. Nasıl yazdığım değil, ne yazdığım

önemli sanıyordum. Besbelli gençken kendimi beğeniyormuşum, kendime çok güveniyormuşum. Şimdi öyle değil... Yazar olarak bana verilen yerin ben de hakkını ödemek istiyorum; yazılarımla, davranışlarımla, eylemlerimle, konuşmalarım... Zor, anlatması bile zor iş...

Senin istediğin yazıyı yazabilmem için üç gün çok sıkı çalışmalıyım. Üç gün değil, üç saat ayıracak zamanım yok.

Haftada en az elli mektup geliyor; bunun on-onbeşi dış ülkelerden... Düşünebiliyor musun, ne demek elli mektuba yanıt vermek? Yanıtlamakla da iş bitmiyor, çoğunun benden istedikleri şeyler, işler var. Ödeyeceksin eski borçlarını, zorunlusun yanıt vermeye, dileklere elinden geleni yapmaya... Telefonlardan ve gelenlerden kurtulup daha sıkı çalışmak için arefe günü Çatalca'ya gelip Vakf'a kapandım. Sıcak odada gevşediğim için, beş gündenberi (bayram günleri) soğuk odada oturup çalışıyorum, mektuplara yanıtlar yazıyorum, notlar tutuyorum. Bu arada yanıt verme sırası senin mektubuna geldi. Sen mektubuna yanıt istemiyorsun, benden yazı istiyorsun.

Yalnız şu son bir ay içindeki çalışmalarımı sıralasam, başın döner: Dört kez sendika yönetim kurulu toplantısı, çocuk yayınları semineri üç günlük, Ankara'da Kültür Yüksek Kurulu toplantısı, bir podyum, iki TV izlencesi, okunan dergiler, gazeteler, kitaplar ve mektuplar, mektuplar... Bunların hepsi bir ay içinde... Gelecek ay daha da yoğun; iki yabancı konuk yazar gelecek, Edebiyat Yıllığı hazırlanacak... Öyle bir hızlı yaşam ki, neyi yaşadığımı bile ayırsayamıyorum. Durmadan artan bir hız... Sonunda çarpacağım yer belli, ama küt diye toprağın içine çakılınca dek bu hızlı yaşamı durdurmak da, yavaşlatmak da elimde değil... Korkunç bişey, başım dönüyor, inan, gerçeği söylüyorum, kendi hızımdan gözlerim kararıyor. Ve ben bu hıza isteyerek girmedim, itildim, geri dönmek de elimde değil... Altmış yaşımdan sonra yazlık evim oldu. Beş yıldanberi daha o evi görmeye bile gidemedim. Yaşamımda bir oh çekebileceğim hiçbir dinlencem olmadı. Haaa, o 12

Mart dolayısıyla zorunlu dinlencemi saymazsak... Anlatırım o zorunlu dinlenceyi...

Karım bana acıyıp, «Her çağrılan yere gitme... Her istenilen yazıyı yazma... Her gel diyene koşma!» diye öğüt veriyor. Kendi açısından haklı da... Ama toplumundan çok şeyler almış altmışbeşlik bir yazarın borçlarını bilmiyor.

Okurlarım, tarihimiz boyunca hiçbir yazara vermediğini bana verdi. Benim kadar düşmanı çok yazar, çok azdır, yalnız bizde değil, dünyada da... İşte bu düşmanlara karşı beni altmışbeş yaşına dek dimdik ayakta tutan okurlarımdır. Ne sevindirici, ne müthiş bişey! Okurlarım beni yıllardanberi, daha çok genç olduğum yaşımdan beri, polise karşı, hükümetlere karşı, siyasal baskılara karşı, gericiilere karşı, kendilerini ilerici sanan aptallara karşı, dedikodulara karşı, Türkiye dışındaki kimi gruplara karşı tuttu, savundu, destekledi. Ben okurlarımla, halkımla varım, onlarla varoldum. Şimdi de borçlarımı ödetiyor, ağır ödetiyor, gücümü aşarak ödetiyor... Ama ödeyeceğim, hiç değilse, son soluğuma dek ödemeye çalışacağım.

İşte savruk düşünceler... Belki, bir haftadır yalnız kaldığım Vakıf'ta, mektubunu bahane ederek içimi dökmek istedim.

Senin sorduğun 12 Mart olayı mıydı? Yazamam, zamanım yok; hele bir inceleme, bir araştırma için... Ama yine de, anlatıya dayanan biiki söz söyleyebilirim.

Hani deprem gibi, yangın, su baskını, toprak kayması gibi doğal afetler vardır ya, bu 12 Mart ve benzerleri olaylar da toplumsal afattır. Biz Türk halkı ve özellikle aydınlar ve işçiler, 12 Mart'ta bir toplumsal afata uğradık. Ölelimiz, yaralananımız, acılananımız oldu, hem de çok...

12 Mart'taki tutuklanmam benim son tutuklanmam oldu. (Dilerim, son olsun.) Bakın, anılar nerden nereye gidiyor.

Paşakapısı Cezaevi'nde idim. Sabahattin Ali ziyaretime gelmişti. Onunla son konuşmamız oldu. Anlatması uzun ya, bir yeri konumuza değgin. Sabahattin, bir kamyon aldığıını, güney illerine yük taşıyacağını söyledi. Çok para

kazanacaktık.

— Bak Sabahattin, dedim, bu kamyon yükçülüğünü sen nasıl olsa yapacaksın. Yap. Ama para filan kazanamazsın. Ne var ki, sen bu kamyonculuktan para kazanamazsın ama, bu serüvenden üç hikâye çıkarabilirsen, Türk edebiyatı çok şey kazanabilir.

İşte böyle... 12 Mart tutuklanmamdan üç hikâye çıkardım ben de... Bu hikâyeler «Ah Biz Eşekler» adlı kitabımın sonundadır. Baktım, Vakıf'ta bu kitabı bulamadım. Bulsam, sana gönderecektim. Hikâyelerin adları şunlar: «Kimliksiz Adam», «Ramazan Aydın», «Üç Nöbetçi». Bu üç hikâyeyi, Kanada'da Bayan Ann Doull İngilizceye çevirdi. Çok şaşılacak bir şey bu. Çünkü, bu Kanadalı kadın, bu üç öykünün öyküsünü bile bilmeden, onca öyküm içinden bu üç öykümü kendiliğinden seçip çevirdi.

Bu tutuklanmamdan önceydi. Yine 12 Mart gecelerinden biri... Avukat Orhan Apaydın'la eşi bizim evdeydi. Telefon çaldı. Telefonda kendisinin binbaşı olduğunu söyleyen kalın sesli biri, çok kaba biçimde ertesi sabah tutuklanacağımı, benden hesap soracağını söylüyordu. Sövdüyordu da... Adını soruyordum, söylemiyordu. Telefonu kapatmak zorunda kaldım. On-onbeş dakika sonra yine telefon çaldı. Yine o binbaşı... Yine kabasaba, sövüğüyle konuşuyordu. Ertesi sabah canıma okuyacağını söylüyordu. Kapadım telefonu. Sinirlerim bozuldu. Ama konuklara ve eşime belli etmedim. Daha sonra avukat Gülçin telefon etti. Sesi coşku ve korkuyla titriyordu. Yeni tutuklanan İlhan Selçuk'u Harbiye Cezaevi'nde ziyarete gitmiş. Orda olmadık aşağılamalara uğramış. Gülçin anlatırken sesiyle ağlıyordu. Orda Gülçin'e bir genç subay gelip gizlice, ertesi sabah benim tutuklanacağımı söylemiş. Gülçin de bana bunu haber veriyordu.

O günlerde telefonumun dinlendiğini Gülçin bilmiyor muydu?

— Gülçin, çabuk kapa telefonu... diye bağırdım.

O zaman, bana iki kez telefon eden binbaşının ne demek istediğini anladım. Binbaşı, adını, kimliğini bildirme-

den, ertesi sabah tutuklanacağımı bana bildirerek, bu beladan savuşmamı, evden gitmemi dolaylı yoldan söylüyordu. Belli ki, beni seven biriydi.

Saat 24... Evde sessizlik. Üstelik yeterince param da yok. Apaydın'larla, eşimle vedalaştım. Çocuklarım, odalarında uyuyordu.

Gecenin karanlığına çıktım. Koskoca İstanbul'da gidebileceğim, sığınabileceğim hiçkimsem yok. Var elbet. Ama öyle bir baskılı, korkulu günler ki, kimseye beni bir yarı gece için evinde konuk etmesini söyleyemem. Üstelik kimden, niçin kaçtığımı da bilmiyorum.

Kemal Tahir'in evine gittim. Hey gidi... Bunlar ince ince yazılacak. Kemal, kanser ameliyatı olmuş, ciğerinin birini aldırmış, hastaneden yeni çıkmıştı. Hele o Semiha... Allah allah, ne yiğit bir kadındı... Kemal'le pekçok konuda anlaşılamazdık. Ama can dostuyduk, birbirimize sonsuz güvenirdik.

Kemal yataktan zor kalkabiliyordu. Gece onların konduğu oldum, çok sıcak bir arkadaşlık havası içinde. Şimdi bunu anlamak kolay. Ama o zorlu, korkulu dönem için kolay değil. Bir duysalar, tek ciğerli Kemal'i de, Semiha'yı da içeri atabilirlerdi.

Uzundur... Sabah erkenden Kemal'in kardeşi Ratip, Kemal'in arabasıyla beni Kartal iskelesine getirdi. İskelede Mustafa Kemal Ağaoğlu'yu gördüm. O da arabayla 12 Mart'tan kaçıyormuş. Beni ta Bursa'ya dek getirip uğurladı. Ordan ver elini Ören... Hastayım. Gözlerimde glokom denilen belalı bir hastalık var. Sinirlenince göz tansiyonum artıyor.

Yaşamımda hiç dinlencem olmadı mı demiştim, doğru değil. Ören'de bir motelde kaldım onbeş gün. Ama buna dinlence denilemez. Kimi şeylere alışamadım gitti. Örneğin paralı olmaya, örneğin zengin olmaya, cebimde yada bankada param olmasına ve yine örneğin dinlenmeye... Onbeş gün nasıl dinlenebilirim? Yanımda notum, yazım, dosyam, kitabım da yok... Ne yapayım? «Böyle Gelmiş Böyle Gitmez»in «Yokuşun Başı» bölümünü orda yazmaya baş-

ladım. Anımsayabildiğim anılarımı not ediyor ve sabah-tan akşama dek de sövüyordum.

İşte «Böyle Gelmiş Böyle Gitmez»in ikinci cildinden o bölümün bikaç satırı: (sayfa 12)

«... Yaşamımda sıklıkla böyle durumlara düştüm. Ama hiçbirinde, hiçkimseye, beni bu acılı durumlara düşüren iktidarlara, egemen sınıflara bugüne dek hiç ilenmedim. Gücümün yettiğince savaştım. Ama bugün? Şu satırları yazarken ne korkunç durumdayım... Sarhoş gibiyim. Sürekli başım dönüyor. Yine tansiyonum yükselmiş olmalı... On üç saattenberi otobüslerde, otomobillerde durmadan yolculuk ettiğim için gözüme de ilaç damlatacak fırsat bulamadım. Gözlerim ağrıyor yine. Bu yaştan sonra da bu hastalıklara — artık eskisi gibi — yorgunluklara dayanamıyorum.

Başım öyle dönüyor ki, Ören'deki Motel Örtur'un odasına girer girmez, son gücüm de tükenmiş gibi sendeledim. Yatağa oturdum.

-- Allah belanızı versin! Allah belanızı versin! diye söylendim.

Çok umarsızdım. İlenmekten başka yapacak hiçbirşeyim yoktu.»

Bu anılarımın altına da kitapta şu satırları eklemişim:

«Bu karamsar yazıyı hangi etkenler altında, neden yazdığımı şimdilik açıklayacak değilim. İlerde bigün belki açıklarım.»

Bu satırları yazalı dokuz yıl olmuş. Dokuz yıl sonra, pekaz da olsa, o karamsarlığın nedenini açıklamış oldum.

Sevgili Necdet Ökmen, bu yazı işine yararsa derginde, olduğu gibi kullanabilirsin. İşine yaramazsa kaldır at... İsteddiğin incelemeyi yazmaya inan ki zamanım yok. 12 Mart için kanım şudur: 12 Mart, tarihimizdeki toplumsal afetlardan bir küçük depremdir ki (6-7 derecelik filan) en büyük yıkıntısını da edebiyatımızda yapmıştır. Ama özverili Türk yazarları, bu yıkıntıdan da yararlanmasını ve edebiyatımızı zenginleştirmesini bilmişler, acılarından edebiyat ürünleri vermesini başarmışlardır. Gözlerinden öperim.

ÇAĞIMIZIN İNSANI VE POLİTİKA

İnsanoğlu, tarihi boyunca kendikendisinin bilincine vararak durmadan kendisini tanımlıyor ve kendisinin ne olduğunu bilmeye, öğrenmeye çalışıyor. Ama insanoğlu hiç bir zaman kendisini kesinlikle tanımlayamıyor, yani kendi kendinin tam bilincine varamıyor. Çünkü insanoğlu çağıyla birlikte değişmekte, yeni nitelikler kazanarak değerlendirilmektedir. Çağıyla birlikteki bu değişimlerinde insanoğlu kendini tanımak, tanımlamak için uğraşmaktadır.

«Düşünüyorum, öyleyse varım!» yargısı, «İnsan, düşünen hayvandır» gözleminin bir tanımlamasıdır. «İnsan, düşünen hayvandır» yargısından çok önceleri de elbet insanoğlu düşünüyordu, ama ancak Descartes'la ve o çağda kendisindeki düşünce eyleminin bilincine varmış oldu. Bu demektir ki, insanoğlu düşüncesinin bilincine vardıktan sonra, düşünmeyenler artık insan olarak varsayılmazlar. Örneğin balık, onun balık olduğunu bilen insanlar için balıktır.

«İnsan, iki ayaklı hayvandır», «İnsan, yaratıkların en yetkinidir.» (Ekmel-ül mahlukat), «İnsan, iradeli hayvandır», «İnsan, gülen hayvandır», «İnsan, alet yapan hayvandır», «İnsan, toplumsal hayvandır», «İnsan, politik hayvandır», «İnsan, sınıfsal hayvandır», gibi tanımlar, insanoğlunun belli çağlar içinde kendindeki niteliklerin bilincine vararak kendikendini tanımlamasıdır. Çağları içindeki bu tanımlar doğru, ama gelecek çağlar için hepsi eksiktir.

Çağımızda insan nedir? Öyle görülüyor ki, üstüste büyük savaşların umarsız bıraktığı; kendi yarattığı tekniğe genellikle sahip olamadığı için tekniğin boyunduruğu altına giren; geleneksel üstyapı kurumlarına sığışamayan, ama o dar kalıpları çatlatıp kendine yeni kalıplar da yarata-

mayan, buyüzden kendine gittikçe yabancılaşan; bitürlü sahibi olamadığı endüstri çağının ezdiği ve yalnızlaştırdığı insan, varlığını koruyabilmek için kendine bitek kurtuluş yolu bulabilmiş: Örgütlenmek... Çağımızın insanı, tekbaşına eksik kalmakta, kendikendini bütünleyebilmek, varolabilmek için örgütler içinde korunabilmektedir. Politik, toplumsal ve sınıfsal olan insan, bireysel varlığını bile, bireysel güçleri içinde koruyamaz olunca, varlığını sürdürebilmek ve koruyabilmek için tek kurtuluş yolunu örgütlenmekte buluyor. Örgütlenmemiş tekbaşına insan, ezilmek, tükenmek, yokolmak durumundadır. Çağımızda insanoğlu özgürlüğünü ve bu özgürlüğünü kazanabilmek için de sorumlarını, ancak bağı bulundğı örgütler içinde buluyor. Örgütlenmemiş insan, çağımızda ne özgürdür, ne de sorumludur, yani çağının sorumunu taşımamaktadır. Çağımızın en büyük özelliğı, insanın örgütsel olmasıdır.

İnsanoğlunun bugün örgütsel yaratık olduğunun en belirgin gözlemi, insansal ürünlerin hiçbirisinin tek kişinin çabasıyla ortaya çıkmamasıdır. Eski çağlarda, mikrobu bulan, şu aşığı yapan, şu fizik kuralını bulan tek tek kişiler bellidir. Oysa çağımızda, füzeleri yapan, uzay gemilerini yapan, uzayın doğa yasalarını bulan kişilerin adlarını bile bilmiyoruz; bilmiyoruz, çünkü bunlar tek kişi değil, örgütlerdir. Çağımızda bilim, örgütsel ürün olmuştur. Ensonunda tek kişiye dayanan sanat bile, yaratıcısı tekil olsa da, kaynakları bakımından çoğul ve örgütsel bir yaratmadır.

Çağımızda insan, sendikaya, partiye, derneğe, birliğe üye olmadıkça, yani örgütsel birçok bağlarla kendini sınırlayıp sorum yükümlenmedikçe, özgür olamayacak, varlığını koruyamayacaktır.

Toplumun egemen sınıfları, sömürülen sınıfların bilinçlenmemeleri için, önce onların örgütlenmelerine, yani çağdaş insan olmalarına engel olmak istemişler, ama temel zorlama karşısında bunu beceremeyince, bukez de örgütlenmeyi amacından uzaklaştırarak yozlaştırma yoluna

gitmişlerdir. İnsan, derneğin, sendikanın, birliğin üyesi olacak, ama bu örgütler politikayla uğraşmayacak. Yani bu, tek insanı bölmek, parçalamak, dağıtmaktır. Oysa örgütlenmenin amacı, insanın kendini bütünlemesi, kendini var edip korumasıdır.

Örneğin «Öğrenci dernekləri politikayla uğraşmayacak!» yada «Sendikalar politikayla uğraşmamalı!» dedikleri zaman, bu sözün insanı dağıtıp parçalamaktan, kendisinin örgütsel varlık olduğu bilincine vordırmamaktan başka amacı yoktur. Politika nedir, nasıl bişeydir ki, bir öğrenci derneği, bir sendika onunla uğraşmayacak? Yada bu soruyu şöyle değıştirebiliriz: Dernekler ve sendikalar politikayla uğraşmayacaksa, ya neyle uğraşacak?

Bu soruyu yanıtlamadan önce bir geçmiş olayı anlata-
yım.

Yıl 1945... Memurların politika yapmaları, politikayla uğraşmaları yasaklanmış. Adliye Müfettişı olan Esat Adil Müstecaplıoğlu, Tan gazetesinde yazdığı fıkralarda politika bulunduğu iddiasıyla Ağırceza Mahkemesine verildi. Bu fıkralarda politika bulunup bulunmadığını araştırma işini, mahkeme, İstanbul Üniversitesi'nden üç profesörden kurulu bilirkişiyeye verdi. (Prof. Hilmi Ziya Ülken, Prof. Ziyaettin Fahri Fındıkoğlu, üçüncüsünü unuttum.) Bu üç profesör, yazıların politik olduğuna değgin rapor verdi. Profesörler, düşüncelerini açıklamaları için, mahkemeye çağrıldı. Esat Adil, yazılarının niçin politik olduğunu sordu. Bıçok şeyler söylediler. (Örneğin biri, yazılar günlük olduğu için politiktir deyince, kendisine, bu iddiaya göre, günlük yumurtanın da politik olması gerektiği hatırlatıldı.) Üç profesör, sözkonusu fıkraların neden politik olduğunu ispat edemedikleri için Esat Adil aklandı.

Oysa o yazılar, tam politikti. Başka türlü nasıl olabilir? Neyin politik olup olmadığını bize kim, nasıl belirleyebilir? Çünkü politika, insan yaşamının her alanda, her türlü eylem ve işlemini kapsayan davranışların tümüdür. Bir örnek verelim: Öğrenci dernekləri, örneğin, üniversite harçlarının kaldırılması için bir kampanya açmış olsalar, bu

kampanya bugün tıpkı milletvekillerinin ödeneklerine yapılması istenen zam ve bu zamma karşı gelmek gibi politik bir iş olur.

Parlamento, yasa yapar. Yasaların içine, insan eylemlerinin tümü de girer ve bunların hepsi de politiktir, ayrıca hepsi de birbirine ayrılmaz biçimde bağlı ve içiçedir.

Çağımızda, örgütsel varlık olan insan, hertürlü örgütün içinde isteristemez politika yapmaktadır. Engeller karşısında politika yapmadığını sandığı zaman da, yine bir başka politikanın içindedir. Örneğin, üniversite harçlarına karşı gelmemek, yine bir politika değildir de nedir?

Çağımızda örgütsel varlık olan insan, herhangi bir örgütün içine girdiği anda, politikanın içindedir: Girmeyince de çağının insanı değil, yani çağındaki niteliğinin bilincine varmış değildir.

Akşam — 29 Nisan 1965

TATİLDE NE OKURMUŞUM?

Son zamanlarda gülemez olmuşum; iyi ki bu soruyu sordunuz da beni güldürdünüz. Sağolun. Tatilde ne okurmuşum, ne okuyacakmışım, başkalarına ne okumalarını salık verirmişim? Ay, ne güldüm... Ben bütün yaşamımda tatil nedir, bilmedim ki... 66 yaşımıdayım, 66 saat bile tatil yapmadım. Salt bikez, bir zorunlu tatilim olmuştu... Şu çok ünlü 12 Mart'tan bikaç zaman sonra, evde konuklarımız varken geceyarısından sonraki bir saatte, telefonla ertesi sabah tutuklanacağım haberini almıştım. Hiçbir neden yoktu tutuklanmam için... Benimki de laf işte; sanki tutuklanmak için ille de bir neden gerekirmiş gibi... Neyse, geceyarısından sonra sokağa çıktım ne yapacağımı bilmeden... Sabaha karşı aklıma geldi ki, Ören'de benim bir yazlık evim var. O zamana dek o yazlık evi görmemişim. Git tim oraya. (Daha sonra da hiç gitmedim.) Zorunlu bir tatildi orda geçirdiğim iki hafta. Ama o zorunlu tatilde ne yaptım, biliyor musunuz? Sayayım: İki çocuk kitabı yazdım; «Bu Yurdu Bize Verenier», «Borçlu Olduklarımız»... Daha var: «Surname»nin ilk müsvettesi... Bitmedi: «Seyahatname»... Daha da var: «Böyle Gelmiş Böyle Gitmez»in notları... Ve yazmayı tasarladığım Kurtuluş Savaşı'mızın romanı üstüne notlar...

İşte benim yaşamımda arımsayabildiğim tek tatilim odur. Orası, çok sessiz bir yerd, kalabalık da olmadığından bu denli yoğun, geceli gündüzlü çalışma fırsatı bularak iyice dinlenmişim.

Tatil mi? Osmanlıcanın en güzel, en şiirli benzetmesidir mezara «ebedi istirahatgâh» denilmesi... Gelgeç olan hiçbir şeyi sevmiyorum; tatilin bir haftalık, bir aylık olan gelgeçini de sevmem... Adı üstünde «ebedi istirahatgâh»ımda

öyle bir tatil yapacağım, öyle dinleneceğim ki...

Tatilde okumaya gelince... Tatil için ayrı okuma izencem yok. Sürekli okumaktayım. Bikaç kitabı birden okurum. O bikaç kitaptan biri ön alır, kendini zorla okutur. Şu anda okumakta olduğum, yani elimdeki kitaplar şunlar: Tahsin Yücel'in «Anlatı Yerlemleri», Türk Dili Dengisi'nin Yazın Akımları Özel Sayısı — ki içinde Toplumcu Gerçekçilik akımı yok, ne ayrı — Prof. Gürsel Aytaç'ın çevirisi Dürrenmatt'ın «Babil'e Bir Melek İniyor» oyunu, Naci Girginsoy'un «Mavinin Ölümü», Zeki Kuneralp'in «Sadece Diplomat»ı ve daha bikaç kitap... Karmançorman değil mi? Evet...

Okunacak, okumam gerekli kitapları masama diziyor, üstüste koyuyorum. Yazık ki, onları okumaya yetişemiyorum. Kitaplar yükseldikçe, kimisini okumadan kitaplık rafına koyuyorum ve okuyamadığım için müthiş üzülyorum. Bir de eskiden okuduğum «Benim kitaplarım» dediğim kitaplar var; onları ölmeden bikez daha okumak istiyorum.

En büyük üzüntüm nedir, bilir misiniz? Kitaplığımдаki kitaplara ve özellikle okumam gerekli kitaplara bakarım bakarım «Yazık» derim, «Ben bütün bunları okuyamadan öleceğim.» Sanki, ölüm bakımından, okuyup ölmekle okumadan ölmek arasında bir ayrım varmış gibi... İşte bir insancıl enayilik!...

Özellikle Nuruosmaniye Camisinin avlusundan geçerken, çekirdekleri sallanan içi geçmiş moruk ve kokana pinpon turistleri görürüm de içimden, «Ölmene şurda ne kalmış... Otursana oturduğun yerde. Sallana titreye gezip göreceksin dünyayı da ne olacak... Kapalıçarşı'yı görüp ölmekle görmeden ölmek arasında ne ayrım var...» derim. Benim kitapları okumadan öleceğim diye kaygılanmam, bir tıridi çıkmış turistin diyelim Efes'i görmeden ölmek istemeyişinden ayrımlı bir enayilik değil. Ne var ki, insan kendi enayiliğini görmüyor ve iyi ki görmüyor.

Okurlara, tatilde, neler okumalarını salık verirmişim? Önce, okuyun da her ne okursanız okuyun yeter ki, derim.

Ondan sonra da, aman benim kitaplarımı okuyun, derim. Çünkü, Nesin Vakfı için her ay beşyüzbin lira harcanıyor; çok parayı gereksiniyorum*.

Okurlar kimileyin bana sorarlar:

— Hangi kitabınızı salık verirsiniz? En sevdiğiniz hangisi? Hangisini alalım?

Bu soruda, elbet işi ucuza getirme kurnazlığı ve kolaylığı var.

Onlara şu yanıtı veririm:

— En kalın, en pahalı kitabımı salık veririm.

Nesin Vakfı

14 Haziran 1981

* Hükümetin para politikası sayesinde 1985 yılında Nesin Vakfı'nın aylık gideri 2 milyon liraya yükseldi.

OTUZBEŞİNCİ YILINDAYIZ

Birinci Dil Kurultayı, 26 Eylül 1932'de Dolmabahçe Sarayında toplanıyor. Onyediyi yaşında bir lise öğrencisiydim.

O zamanlar, ilgimizi çeken olaylar şimdikinden daha mı azdı? Niçin bütün gazeteler, Dolmabahçe Sarayında toplanan Birinci Dil Kurultayına o denli önem veriyor, sayfalarında geniş yerler ayırıyorlardı? Ne olayların azlığından, ne basının özdenliğindendi bu ilgi. Gazetelerin yayınlarını, Dil Kurultayı üstüne yoğunlaştırmasının bence, iki nedeni vardı: Çünkü Atatürk böyle olmasını istiyordu ve çünkü Atatürk dil konusunda kendisine karşı olsun olmasın, bütün ünlü yazarları çağırmış, onları bu konu çevresinde toplamıştı.

Olası değil ya, bir varsayım olarak şöyle düşünüyorum; bugün Türkçemizin arınmasına ve özleşmesine karşı olanlar, yani dilde gerici ve tutucular o sıra olsalardı, kimbilir Atatürk'e yaranmak için, dil sorununda en aşırı uca gidecek ne dalkavukluk gösterileri yapacaklardı.

Gençliğimde, niçin dil özleşmesine karşıydım hiç değilse bu soruna ilgisizdim, diye düşünüyorum; ama bunu o zaman değil, ancak şimdi düşünebiliyorum. Şimdi anlıyorum ki, karşı oluşumun, ilgisizliğimin başlıca nedeni, «kraldan çok kralcı»lar, «kahve dövücünün hık deyici»leri, «vur deyince öldürenler»di. Nitekim böylelerinden, sonradan dönüştürüp edip, dil sorununda en ileri aşırı uçtan, en geri aşırı uca gelenler çoktur. Türk Dil Kurumu böylelerinin öncekileri yazdıklarıyla sonraları yazdıklarını toplayıp bu çelişkiyi, bu özdenliliği belgelese, büyük bir görev yapmış olur.

O zamanların, yaranma için yapılan özdenliğin bir örnek vermek isterim. Lisede bir tarih öğretmeni-miz vardı. Atatürk'ün başkent yaptığı Ankara'da, Çanka-

ya Köşkünün üstünden küçük bir bulut geçse, İstanbul'da şemsiye açması gerektiğini sanan bir kişiydi. Bize derste anlatıyordu: Bir varsayıma göre, Amerika kıtasıyla Asya kıtasının kara parçasıyla bitişik olduğu tarihsel dönemde Türkler, Ortaasya'dan yürüyerek, belki atlar üstünde, Amerika'ya gitmişlermiş. Orada uzun, upuzun bir nehir görmüşler, şaşmışlar,

— Amma uzun! demişler.

Amma uzun, amma uzun derken bu söz, sonradan Amazon olmuş; işte Amerika'daki Amazon Nehrinin kaynağı...

Uydurmuyorum, bunu bize tarih öğretmenimiz derste çok ciddi anlatmıştı.

Amerika kıtasına varan Türkler, orda çok, ama çok gürültüyle akan bir çavlan görmüşler, çok şaşmışlar,

— Ne yaygara! demişler.

Ne yaygara, ne yaygara, derken bu söz, Niyagara olmuş...

Onyediyi yaşıyor, bu saçmalıklara inanamıyordu. Yalnız inanmıyor değil, başkaldırıyordum.

Güneş-dil kuramıyla, dil özleşmesi başlangıçta birbirine karıştırılmıştı. Her sözcüğün kökü Türkçedir diyenlere karşı şöyle alaylar da duyuluyordu: «Araplar da, bütün sözcüklerin Arapçadan çıktığını söylüyorlar. Onlara göre, Vladivostok'un aslı Arapça 'Bilâd-ı festek'tir».

Amazon ve Niyagara örneklerinden esinlenip ben de uyduruyordum. İlk Türkler, Avrupa'nın göbeğine yürürlerken, önlerinden kaçanların ardından,

— Bre ulan! Bre len... Bre len! diye sesleniyorlarmış.

Bre len, bre len... derken, zamanla Berlin oluvermiş.

Türkler, Avrupa'nın kuzeyinde bir adaya varmışlar. Kaçan yerlilere bağırırlarmış:

— Len dur haaa! Len dur haa!

Len dur ha... derken, derken Londra oluvermiş.

O zaman da, dilde gericiler, dil özleşmesiyle alay ediyorlardı. Sözde, Dil Kurultayında bir üye, «evliya» yerine, «ölüsü kandilli», «sabıkalı» yerine «geçmişi boklu», «merhume» yerine «geçmişi kınalı» denilmesini önermiş.

Şimdi de bu biçim alaylar sürüyor. Sözde «İstiklâl Marşı»nın Türkçesi, «Ulusal düttürü», «Hostes», «Gök konuksal avrat», «imam bayıldı»nın Türkçesi de «içi geçmiş dinsel kişi»ymiş.

Hiçkimse, durup dururken piyano çalmaya, beste yapmaya kalkmaz. Ama hemen herkes, durup dururken, hiçbir hazırlığı olmadan, şiir yazmaya, hikâye, roman yazmaya kalkar... Çünkü, edebiyatın gereci dildir, herkes de anadilini bildiğine göre edebiyatçı olabilir. Dil konusu da böyle. Tıp, ekonomi üzerine gevezelik etmek zordur, ama anadilimiz Türkçe olduğuna göre, Türk dili konusunda enine boyuna dilediğimizce konuşabiliriz sanıyoruz kendimizi. Bir bakıma herkesin dil konusuyla ilgilenmesi çok iyi; ne var ki, bu konuda tartışmaya girenlerin çoğu, daha önce neler yazılıp çizildiğini bilmedikleri için, her konuşmalarında Amerika'yı yeniden keşfe kalkışıyorlar. Dil tutucularının pekçok savları vardır ki, bunlara birçok değişik biçimlerde inandırıcı yanıtlar çoktan verilmiştir. Vapurda, trende, yolda, şurda burda, birisi size,

— Evet ama, der, bu özleştirme dediğiniz şey, Osmanlıcanın bir başka türüsü oluyor. Halkla aydınların arası açılıyor; oysa dil bir anlaşma aracıdır. Oysa, dilde özleşmenin amacının, halkla kaynaşmak, kolay anlaşmak olduğu üzerine, bu savı ispâtlayan yüzlerce yazı çıkmıştır.

— Ama der, halkın bildiği, yerleşmiş kelimeleri neden atalım?

Bunu söylerken, stadyumları dolduran binlerce seyircinin, «Hâkime gözlük» diye bağırıldığını bilmezden gelir. Kaç yüzyıldır, şu «hakem»le «hâkim» sözcüğü halk arasına bitürlü yerleşmemiştir; ikisi arasındaki ayrım bilinmez.

— Evet, ama, halk bu yeni kelimeleri anlamıyor.

Osmanlıca «aksülâmel»in Türkçesi «tepki», Fransızcası da «reaksiyon». Şimdi, üçü de bir anlama gelen bu sözcükleri duymamış, bilmeyen halk karşısında konuşuyoruz diyelim. Konuşmamız sırasında bin kez «aksülâmel», bin kez «reaksiyon» geçse, bu sözcüklerin anlamını yine de anlayamayacaklardır; anlayabilmeleri için, bu sözcüklerin an-

lamını ayrıca öğretmek gerekir. Oysa konuşmamızın içinde üç kez, dört kez «tepki» geçse, halk, üçüncüsünde değilse dördüncüsünde, sezinleyerek «tepki»nin ne demek olduğunu kendiliğinden anlar, giderek kendisi de kullanır; çünkü bu sözcüğün kökeni, tepmek'i bilir. Okurlar da, bir yazı içinde geçen, anlamını bilmedikleri Türkçe bir sözcüğü, sezinleyerek anlar ve öğrenirler.

— Evet ama, zorla dil değişmez ki, bu zorlama neden?

Hepsinin yanıtı çoktan verilmiştir. Zor denilen şey nedir? Candarma gücüyle mi dilimiz arınıyor, özleştiriliyor? Ortada zorlama diye birşey yok... Yasalara, tüzüklere, bu gibi resmi belgelere Türkçenin yerleşmesi anlatılmak isteniyorsa, bu zorlamanın ne denli yararlı olduğunu anlamak için örnekler çoktur. Zorlama dedikleri bu tutum olmasaydı, bugün hâlâ «mülâzımievvel, kânunusani, miralay, abdülhamidisani» diyecektik. Dilde zorlamaya karşı olanlara,

— Kânunuevvel hangi aydır? diye sorsak, birden yanıt bile veremeyeceklerdir; çünkü, Aralık ayı dilimize iyice yerleşmiştir artık.

Bugün, mülâzımievvel'le teşrinievvel'in hangisinin su-bay rütbesi, hangisinin ay adı olduğunu bilenler çok azalmıştır.

— Evet ama, mesela Hamidiye suyu ne olacak, ona da Hamitlik suyu ya da Hamid'in suyu mu diyeceğiz?

Dilde ırkçılıkla, dilde özleştirmenin ayrımını anlatan yüzlerce yazı çıkmıştır. «Paşa» yerine «general» sözcüğü alındığı zaman, bir lokantanın yemek listesinde «General Ali kebabı» yazılı olduğunu görmüştüm. Ali paşa kebabı, kaldığı sürece Ali paşa kebabı olarak kalacak elbet, Hamidiye suyu da Hamidiye suyu olarak...

— Evet ama, uydurulan her kelime tutmuyor ki...

Tutan tutar, tutmayan tutmaz... «Ölen ölür, kalan sağ-lar bizimdir...»

Daha birçok «evet ama»ların yanıtları çoktan verilmiştir. Dil konusunda konuşmak, yazmak, tartışmak hakkı, ama bu konularda daha önce yazılanlar bilinmezse, Ame-

rika'yı yeniden keşfetmek olur ki bu, yalnız Kristof Kolomb'un hakkıdır.

Dil bayramının otuzbeşincisini kutluyoruz. Türkçenin özleşmesi ve arınması, artık bir olgudur ve önüne geçilemez. Dil özleşmesine ve arınmasına karşı kimi tutucu yazarlar, yeni türetilmiş sözcüklerle epey alay etmişler, ama sonra bu sözcükler tutunup yayılınca, onları yazılarında kullanmak zorunda kalmışlardır. Türk Dil Kurumu'nun olanağı var, bir zaman alaya aldıkları Türkçe sözcükleri sonradan yazılarında kullanan yazarlardan, bu çelişkilerini saptayan bir seçme yazılar derlese, Dil devriminin başarisını belgeleyen bir yapıt ortaya çıkmış olur.

Akşam — 27 Eylül 1967

DÖNEM DÖNEM DİL SORUNLARI

Soru — Dil konusunda hangi dönemlerde ne gibi sorunlarla karşılaştınız?

Yanıt:

1 — Dört yaşımıdayken bana Arapça öğretmeye başladılar. Çünkü, Arapçayı öğrenmeyen Osmanlıcayı bilemezdi. Ama Arapça öğretilenlerden hiçbiri, Arapçayı öğrenmiş olmazdı. Peki, Osmanlıcayı öğrenebilir miydi? Hayır! Ne denli Arapça ve Farsça öğrenirsen öğren, yine de Osmanlıcayı tam öğrenemezdin. Ben dokuz yaşıma dek Arap «sarf ve nahv»ini, «emsile, bina, maksud» hatta «avamil» denilen bölümlerini okumuştum, yani Osmanlıcayı iyi bilenlerden sayılırdım. O yaşında sınava girecek imamlara Arapça dersi bile verirdim. Yine de Cumhuriyet gazetesinin o zamanki köşeyazarı Abidin Dâver'in yazısının sürekli başlığını «Hem na'lene Hem Meyhane» diye okur, bundan bir anlam çıkaramaz, bilgisizliğim ortaya çıkmasın diye de bu başlığın ne demek olduğunu kimseye soramazdım. «Hem na'lene Hem Meyhane» diye okuduğum yazının ne olduğunu, doğru okunuşunu ancak yeni abecenin alınmasından sonra o başlığın yeni abeceyle basılmasıyla öğrenebilmiştim «Hem Nalına Hem Mihnâ». Ne çok utanmıştım.

Osmanlıca hiçbir zaman tam olarak öğrenilemeyen yapay bir dildi.

Babam beni saygın kişilere,

— Mahdum bendeniz!... diye tanıttırdı.

Niçin, oğlum demiyor da «Mahdum bendeniz» diyor diye yerin dibine geçerdim. Salt babam değil, herkes böyleydi. Konuşma dilinde en çok kullanılan söz «bendeniz»le «zatıalınız» idi. Erkekler, incelik olsun diye eşlerini,

— Refikam cariyeniz... diye tanıttırlardı.

Niçin böyleydi? Günlük yaşamda anadilimizle konuşur, ama yazarken ve saygın kişilerle konuşurken Hacıvatça konuşulurdu. Çocukluğum, bu Hacıvatçadan utanmakla geçti.

Çocukluğumun dil sorunu, Hacıvatçadan utanmaktı.

2 — Lisedeyken birçok arkadaşım, ezberleyerek söyledikleri Arapça bilimsel terimin anlamını bilmedikleri, yada bildikleri bişeyin, Arapça terimini bilmedikleri için sınıfta kalmış ve okuldan atılmışlardır. Örneğin «teşrih» ve «vü-cud-u beşer» denilen fizyoloji dersinde bir arkadaşımızı «akciğer» dediği için öğretmenimiz «Burası ciğerci dükkânı değil, defol!» diyerek derslikten kovmuştu. Akciğeri bilmek yetmez, akciğerin «rie» demek olduğunu da bilmek gerekirdi. Ama hiçkimse «riem hasta, riem ağrıyor» demez, «ciğerim ağrıyor» derdi herkes.

Bu ikili dil, ikiye bölünmüş insan yetiştiriyordu. İkiye bölünmüş ve kafası ikiye bölünmüş insan... Benim gençliğim, ikiye bölünmüş insan yetiştiren ikiye bölünmüş dille eğitimle geçti. «Zaviyetan-ı dahi-letan-ı mütecaviretan», «zaviyetan-ı haricetan-mütecaviretan»... Bunları ezberlemek, bilgi edinmekti. «İç bitişik açılar», «Dış bitişik açılar» demek, Türkçe olduğu için bayağı görülüyordu. Gençliğimin dil sorunu, dilde ve dilden tüm yaşama geçen ikiye bölünmüşlüktü.

3 — O zamanlar gerçekten Atatürkçü generaller vardı. Kendilerine paşa denilmesine kızarlardı. Çünkü yasa onlara general diyor ve onlar da yasalara uyuyorlardı. Çünkü paşalık, Osmanlılıkla birlikte geride kalmıştı ve onlar ilericiydiler.

Önce «cemaziyülevvel, cemaziyülâhır»dan kurtulmuş-tuk. Sonra «teşrinievvel, teşrinisani, kânunuevvel, kânunu-sani ve mülazımievvel, mülazımisani»den kurtulduk. Mustafa Kemal'in Kurtuluş Savaşı'nda «mülazım»ları, yüzbaşı-ları olan o generallerin ben teğmeniydim. Hepsi de dil öz-lesmesinden yanaydı. Bir General Kurtcebe vardı ki, bütün yaşamımda ondan daha coşkulu bir dil özleştirmecisi ve öz-dilin uygulayıcısını görmedim. Yemekten sonra «Afiyet olsun mu diyelim, yarasın mı?» Ben o zamanki alışkanlı-

ğimla hâlâ «yarasın» diyorum, yadırgansam bile... Çünkü aklım, «yarasın»ı, «afiyet olsun»dan daha doğru, daha güzel ve daha benim buluyor. Bugün hâlâ «Bay-Bayan»ın salt mektup zarflarında kaldığını söyleyenler var. Bay ve bayan, soyadları içindir, küçük adlar için değil. Soyadını kullanmazsan, elbet bay-bayan da zarflarda kalır. General Kurtcebe, herkesi soyadıyla çağırırdı.

Gazi Paşa, paşaydı. İsmet Paşa, paşaydı. Fevzi Paşa, paşaydı. Çünkü onlar tarihti. Ama coğrafyamızda paşa yok, general vardı.

Gençliğim, Türkçenin özleşmesi coşkusuyla, sevinciyle geçti. Sorunum, daha öz, daha yalın konuşup yazarak halkıma bütünleşmekti, kendi dilimi arayıp bulmaktı.

4 — Yazar oldum. 1945 yılında, daha otuz yaşımdayken Tan gazetesinin köşeyazarıydım. (O zaman, ancak yazını başını almış olanlar köşeyazarı olabilirdi.) Bir köşeyazımın konusu şuydu: Üç kuşak, dede, oğul, torun konuşuyorlar, ama dil kargaşası yüzünden birbirlerini anlayamıyorlar. Yazım gülmece değil, gülünçtü. Sözde dil özleşmeyle alay etmişim. Bu yazım büyük yankı uyandırdı. Telefonlar, mektuplar geldi. Bu yazım için beni kutluyorlardı. Eski kuşaktan, kimi yaşlı yazarlar da beni kutlamışlardı. Ama bu gazete yazarları, benim yazılarını sevdiğim, düşüncelerini beğendiğim, dünya görüşlerini doğru bulduğum kişiler değillerdi. İşte o zaman düşündüm: Ben nasıl bir yanlış yaptım ki, bu tutucular, gericiler beni beğeniyor?

Bu, çok önemli bir ölçüttür: Karşıtı oldukların seni beğeniyorsa, bir yanlış yöne saptın demektir.

Bu kutlamalar beni uyardı. Dil konusunda okudum. Dilde özleşmeden yana olanlarla karşıtı olanların düşüncelerini öğrendim. Doğruyu yanlış seçtim. O dönemde dil sorunum: Salt Arapça, Farsça değil, İngilizcesiyle, Fransızcasıyla, bütün yabancı sözcüklerin, terimlerin, deyimlerin yerine, zorlayarak değil, alıştırarak, sevdirerek, en uygun, en benimsemiş Türkçeleri koymaya çalışmak...

5 — Gelelim günümüze: İki türlü inat vardır, biri kör inat, halkımızın «İnadım inat, kıçım iki kanat» dediği aptal

inadı, dediğim dedik inadı, yanlışından dönmeme ve ders almama inadı, inanç inadı, öbürü de aydın inadı. Nedir aydın inadı? Düşüne düşün, araştıra araştıra, kuşkulardan geçe geçe ulaştığın doğruyu, bütün tehlikeleri göze alarak sonuna dek savunma inadı... Bugün dildeki sorunun, işte bu aydın inadı çizgisidir. Hem de Atatürk adına Atatürk'ün dil ilkelerini — bütün öbürleri gibi — tersyüz ediyorsunuz, öyleyse ben daha da çok arı dilden, öz dilden yanayım. Ne iyi ki, böyle inatçılarımızın sayıları hiç de az değil. Bugünün dikenli telli radyosunda ve televizyonunda insanlar yasaklanmış sözcüklerle konuşuyor, saçma yasakları çiğniyorlar. Ne güzel...

Ancak anlamadığım bişey var: Kapatılan TDK üyeleri nerde ve ben nerdeyim? TDK'nun her kurultayında yollukların, gündeliklerin artırılması için söylev çekenler şimdi nerde? Atatürk'ün kesesinden (kalıtından) devrimcilik yapan paralı askerlerle Türk diline gerçekten gönül verenlerin ayırt edilmesinin tam zamanıdır. Çağımızda örgütsüz insan, insanlığından çok şey yitirir. İnsanları örgütsüz bırakmaya çalışmaları boşuna değil ki... Ve her koşulda yapılması gereken doğru bir çıkış yolu vardır.

İşte şimdiki dil sorunun da bu.

Nişantaşı

8 Şubat 1985

Milliyet Sanat Dergisi — 15 Şubat 1985

ADAM İKİ YAŞINDA

Adam Yayıncılık bir yaşını doldurmuş. Bu konuda ne yazacağımı araştırırken, bizde yayıncılık (kitapçılık) tarihi var mı, diye düşündüm. Bildiğime göre böyle bir tarihimiz yok. İlk kitap yayınlayan özel yayıncı kim, ilk yayınevi? Büyük yayınevleri? Başarı kazananlar, batanlar? Yayıncılıkta doruğa yücelme dönemini kapayarak sönenler? Ve bunların nedenleri? Çok yazık! Böyle bir kitap, hem tarih, hem de yayıncılığın toplumbilimi olurdu. O zaman öğrenirdik, ders alırdık, bir yayınevinin başarı yada başarısızlık nedenlerini.

Anılarıma dayanarak, ama öznel ölçütümle bildiğim yayınevlerinin başarı yada başarısızlık nedenlerini anlatmaya çalışayım.

İlk özel yayıncılarımız — karikatür ve tiyatrodan da olduğu gibi — sanırım yine Ermeni yurttaşlarımız. Benim ilk ilişkiye girdiğim yayınevi «İnkılap Kitabevi»dir. Ben o zaman, oniki yaşında bir ortaokul öğrencisiydim. Bir roman yazmaya başlamıştım. Romanın olay örgüsü, hiç bilmediğim İzmir'de geçiyordu. İzmir'i, sıra arkadaşım İzmirli Reşat'tan dinlediklerime göre biliyordum. Romanımın etkisini anlamak için, yazdığım bölümleri her akşam babama okurdum. Romanın, kumar gibi zararlı, hiç değilse yararsız ve zaman öldürücü şey olduğuna inanmış olan babam, kendisine okuduğum bölümleri dinlerken ağlardı. Eh babamı ağlatabildiğime göre, etkili roman yazmayı başardımı inaniyordum. Neydi romanımın adı? «Bir Çift Siyah Kuyu» mu, işte öyle şey... Bu kötü ad, bir kadının gözlerini simgeliyordu. Bir küçük defterin yarısından çoğunu yazmıştım. Babalı'deki kitapçıların hepsine mektuplar yazıp gönderdim: «Bir roman yazdım. Yayınlamak ister misiniz?»

Ağdalı sözcüklerle çok ağırbaşlı bir mektup yazmıştım ki, kitapçılar benim bir çocuk olduğumu anlamasınlar. Başarmış olacağım ki, salt bir kitapçıdan çok usturuplu, saygılı bir yanıt almıştım: İnkılap Kitabevi'nden. Uçmuştum, uçmuştum sevincimden... Daha ortada roman yok. Başarız diye yanıt alırsam, hemen romanın gerisini de yazacağım. Roman yazmak da bir iş mi sanki... Kendim götürmeyecektim, postayla gönderecektim. Romanım basıldıktan sonra ortaya çıkacaktım ve o zaman karşılarında bir çocuk görüp şaşacaklardı.

İnkılap Kitabevi'nden gelen yanıtta «Elde neşir sırasını bekleyen pekçok roman bulunduğundan maalesef romanınızın tab edilemeyeceği» yazılıydı. Öyleyse nedendi bu sevincim. Çünkü mektup «Muhterem Mehmet Nusret Beyefendi» diye başlıyordu ve bu denli ciddi bir mektubu ilk alıyordum. Yazık, elli altı yıl önceki bu mektup şimdi elimde değil.

İnkılap Kitabevi, Türkiye'nin başarılı bir yayıncısıydı. Bu başarının pekçok nedenleri olabilir. Ama bana göre ya da benim bildiğim başarı nedeni şudur: İyi bir bürokrasi kurmuştu... Şu bütün dünyanın yaka silktiği bürokrasinin ne denli önemli bir iş olduğunu yayıncıların bilmesi gerekir. Yayıncılık için, sağlam bir bürokrasi kurmak çok gereklidir. Yanıtı ister olumlu, ister olumsuz olsun, en masasapan mektup bile yanıtlanmalıdır örneğin.

Ondan çok yayınevine başvurmuştum, yanıt veren salt İnkılap Kitabevi olmuştu, hem de olumsuz bir yanıt... Nasıl olsa olumsuz diye mektubumu kâğıt sepetine atmamışlardı. Verdikleri yanıt olumsuz olduğuna göre yanıt ne işe yaramıştır? Baksanıza, elli altı yıl sonra bile olsa o yayınevini övüyorum. Az mı? Bir yayınevinin kurumlaşması için, sağlam bir bürokrasinin olması koşullardan biridir.

Gazeteciliğe başladığım yıllarda şöyle bir söz söylenirdi: «Bu Babialı öyle bir yokuştur ki, alt başından çıplak girenler üst başından arabayla çıktıkları gibi, arabayla alt baştan girip üst baştan donsuz çıkanlar da çok olur.»

Babialı, belli bir yayın semtinin adıdır ama, gerçekte o

ad bir simgedir. Salt İstanbul'da değil, Türkiye'nin her yerinde yayıncılık yapılan her yer Babıali'dir. İsterse Nişantaş'ında olsun, isterse Maslak'ta.

Kırk yıllık gazeteciliğim sırasında gerçekten bu yayın piyasasında, özel arabası içinde gelip de donsuz kaçanları da, donsuz gelip Türkiye'nin parmakla gösterilen sayılı zenginlerinden olanları da gördüm.

Öyle yayıncılar bilirim, bu işi başarmışlardır, ama gerçekte kaz çobanı bile olamazlar. Peki, nasıl başarmışlardır? Hah, işte sorun bu. Bunların başarı nedeni olarak önemli meziyetleri vardır, tıpkı batıların da önemli eksiklikleri olduğu gibi.

Benim bir yayıncım vardı — ki büyük zengin olmuştur — yayınladığı kitaplardan hiçbirini okumaz. Çünkü, okuma alışkanlığı olmayan bir kimsedir. Düşününüz, kitap yayınlayıp satıyor, para kazanıyor, ama kendisi kitap okumuyor ve hiç kitap satın almıyor. Buyüzden ona öyle kızardım ki, kitaplarımı okumaya zorlar ve sonra okumuş mu diye sınava çekerdim. Ancak böylece, yetmiş kitabımdan iki tanesini ona zorla okutabildim.

Remzi Kitabevi, yayınladığı kitaplarla Türk kültürüne çok büyük hizmetler etmiş bir kuruluştur. Bu bakımdan rahmetli Remzi Bey'in kitapçılık ve kültür tarihimize saygının bir yeri vardır. Kesin tarihini bilemiyorum, ya İkinci Dünya Savaşı içinde, ya öncesinde olacak, bigün Remzi Bey'i, yayınladığı bir kitaptan dolayı Emniyet Müdürlüğü I. Şubesine siyasi polise götürüp sorguya çekerler. Sorgudan dönen Remzi Bey bir yazara şöyle der:

«Borjiyalarla portreleri sordular boyuna. Nedir bu borjia morjia?»

Oysa Remzi Bey'e, I. Şube müdür yardımcısı ünlü Parmaksız Hamdi, sorgusu sırasında «Borjiya» değil «burjuva», «Portre» değil «proleter» demiştir birkaç kez.

Peki, bu Remzi Bey yüksek düzeyde kültür yapıtlarını nasıl yayınlatabilmiştir? Remzi Bey'in birçok meziyetleri yanında bana göre başarılı bir yayıncı olarak en büyük meziyeti kendisine iyi danışmanlar seçebilmiş olmasıdır.

Hangi kitapların basılması gerektiğini ona bu gönüllü danışmanlar salık verirdi. O da bu danışmanlara güvenirdi. Danışmanlık para karşılığı yapılmazdı. Yeter ki yararlı, iyi yapıtlar kazanılsın diye o kültürlü insanlar Remzi Bey'e gönüllü yardım ederlerdi. Şimdi aklıma geliveren danışmanları şu kişilerdi: Hayrullah Örs, Hasan Âli Yücel, Hasan Âli Ediz, Mustafa Nihat Özön, Mansur Tekin vb.

Tekin Yayınevi sahibi Kemal Karatekin, çok zor sıkıntılı yerlerden sıyrılarak kısa zamanda yayıncılıkta başarı kazanmıştır. Nedir başarısının gizi? Bana göre çok yalın bir davranışı onu başarıya ulaştırmıştır: Borcunu sözverdiği miktarda ve sözverdiği zamanda hemen ödemek... İşte bu denli yalın bir davranış onu başarıya ulaştırmıştır. Çünkü, sanki bir gelenekmiş gibi, yayıncılar para konusunda, özellikle yazarlara karşı, sözlerinde durmazlardı. Karatekin, sıkıntı çeker, ne yapar eder, sözünü tutar. Bu da bir başarı nedeni işte!

Büyük bir başarı örneğiyle, aynı zamanda çok büyük başarısızlık örneği olarak Çağlayan Yayınevi gösterilebilir. Kitapçılık tarihimizde Çağlayan Yayınları kertesinde kısa sürede başarı patlaması gösteren başka bir yayıncılık olduğunu sanmıyorum. Refik Erduran, ilk gazete reklam ve ilancısı Kemal Salih Sel'in oğlu ve Ertem Eğilmez kurmuştu bu yayınevini. Akıl ve iş Ertem'den, para ötekilerden bildiğime göre. Kısa süredeki başarısının türlü nedenleri olabilir, ama bana göre şudur: İlk kez Türkiye'ye, Avrupa ve Amerika'da o zaman çoktan yaygınlaşmış olan, parlak ve renkli kapaklı cep kitabı türünü getirmiş olması ve o zamana dek görülmemiş reklama dayanması... Peki bu başarılı yayınevi neden gümbür gümbür battı? Bütün bunlar yayıncılar için derstir. Çok şaşılacak şey ama, Çağlayan Yayınevi çok satıştan battı. Bir kehanet değil, o çok satışın yayınevini batıracağını sezinlemiş ve söylemiştim. Bir yayınevi çok satıştan nasıl batar? Diyelim yüz kitap çıktı. İlk on kitap kapışılıyor. Kitapçılardan telgrafla istekler yağar: Yüz daha gönderin, beşyüz daha gönderin, ikibin daha... Normal olarak onar bin basılan bu kitapla

rın ikinci, üçüncü, beşinci basımları yapılır. Bu artık bir tempodur. Bu hızla gider. Ellinci, altmışıncı kitap da bu sayıda bikaç basım yapar. Oysa bu sonuncular, ilk kitaplar gibi çok satmamaktadır. Ama satıcı hâlâ ister. Çünkü o satışa göre para ödeyeceğinden yüksek basımdan zarar etmeyecektir. Buyüzden, hâlâ ister: İkiyüz daha, beşyüz daha... Satılmayan kitaplar kamyonlar dolusu gelmeye başlar. Depolar almaz kitapları... Kitap depoya girdi mi, artık o kitap hayvan gibi para yiyor demektir: Depo kirası, taşıma gideri, hammaliye vb... Böylece durduğu yerde kitabın gideri artar. Bir yayınevinin, büyük satışı kitaplardan sonra kitaplarının basım sayısını azaltması kolay değildir. Çünkü, satıcılardan işteklere gelmektedir. Basım sayısını dengelemek için büyük deneyim gerekir. İşte — bana göre — Çağlayan Yayınevi böyle battı.

Yayıncılığımızda büyük başarı olarak, İkinci Dünya Savaşı öncesinde Zekeriya Sertel'in çıkardığı herbiri on kuruşa cep kitaplarını da saymalıyız. Başarı nedeni, kitapların ucuzluğu ve değerli kitaplar olarak orta düzeyde iyi okurlara seslenmesiydi.

Kimileyin de kitabın ederinin ucuzluğu satışını önler. Çünkü, az yüzde alacağı için satıcı satmak istemez. Örneğin bugün ederi 20 lira, 50 lira olan kitabın satış şansı yok denilebilir.

Semih Lütfi Kitabevi, bir zamanlar çok parlak bir yayıneviydi.

Ahmet Halit Kitabevi... İnsel Kitabevi... Vakit Yurdu Yayınları... Şimdiki Altın Kitaplar Yayınının babası olan Bozkurt (Aziz Bozkurt) yayınları... Naci Bey'in Maarif Kitabevi... Hepsi yayıncılık tarihimizde çok önemli yeri olan, kimisi bugün de çalışmalarını sürdüren yayın kuruluşları... Kimisi batmış, kimisi dinginleşmiş... Parlamasının da, durgunlaşmasının da, batmasının da nedenleri olacak elbet. Kendimce bu nedenleri bildiğimi sanıyorum.

Hilmi Kitabevi, yayın ve kültür tarihimizde başlıbaşına bir dönemi doldurmuştur. Yayıncı - yazar işbirliğinin (İbrahim Hilmi ile Hüseyin Rahmi) güzel bir örneği veril-

miştir bu yayınevinde. Hilmi Bey, yayınladığı her kitabın başına bir önsöz yazmak merakındaydı. Hep düşünmüşüm-
dür: Gerçekten kendisi mi yazardı o çeviri kitaplardaki ön-
sözleri, açıklamaları?... Kaç dil bilirdi? Sanmıyorum.

Varlık Yayınlarının başarısı da büyük olmuştur. Ne-
denleri nelerdir?

Rahmetli Oğuz Akkan Cem Yayınevi'yle yayın dünya-
mıza aydın bir yayıncı tipini getirmişti. Başarısı bence
burdan geliyordu.

Ya bizim Kemal Tahir'le kurduğumuz Düşün Yayın-
evi'nin batış ve başarısızlık nedeni? E Yayınları'nın başarı
patlaması ve sonra hızla sönmesi?

İki yaşına basan ADAM YAYINCILIK kuruluşunun bü-
tün bu başarı ve başarısızlık nedenlerini iyice araştırması-
nı ve başarılı olmasını dilerim. Çünkü onun başarısı, ki-
taplarımla bağlı olduğum için, benim için, benim de para
kazanmam demektir. İşte buyüzden zaman zaman Nazar
Büyüm dostuma, şöyle yapın, aman böyle yapmayın filan
diyorsam da, sözümün geçtiğini pek sanmıyorum.

ADAM YAYINLARI yaşasın, aman çok yaşasın... Yaşa-
sın ki, arada biz de yaşayalım.

Taksim - 9 Şubat 1983
Adam Haber — Şubat 1983

ÖDÜL KONUŞMASI

Ünlü yazar Aziz Nesin, bu yıl Türk Dil Kurumu'nun tiyatro dalı ödülünü kazanmış ve ödül dağıtma töreninde bir konuşma yaparak ilgi çekici önerilerde bulunmuştur. Aşağıda, bu konuşmanın tam metnini yayınlıyoruz.

Sayın Genel Başkan, sayın Yargıcılar Kurulu, sayın üyeler, sayın ve sevgili arkadaşlarım!

Türk Dil Kurumu'nun tiyatro dalında «Edebiyat Ödülü», bu yıl «Çiçu» adlı oyunuma verildiği için, değerlendirenlere teşekkürlerimi sunarım. Bu türlü törensel konuşmalar genellikle pek biçimsel olur. Ama bu tören konuşmalarındaki sözler daha da etkilidir. İşte bu etkiyi gözönünde tutarak, törensel konuşmalar töresini biraz aşarsam, bağışlamanızı dilerim.

Türk Dil Kurumu Edebiyat Ödülleri'ne değgin iki kısa önerim var. Ödülü kazanmadan bu önerilerimi açıklayamazdım. Salt bu düşüncelerimi anlatabilmek için, Türk Dil Kurumu ödülünü almayı her yıl deneyerek onbeş yıl sabırla bekledim.

Önerilerimden biri biçimsel, öbürü ödüllendirmenin özüne değgindir. Önce biçimsel önerimi sunuyorum. Dünyanın birçok yerlerinde ulusal ve uluslararası edebiyat ve sanat yarışmaları ve ödüllendirmeleri düzenlenir. Bunların içinde ödül olarak para verilenler de vardır, verilmeyenler de... Ama ödül kazananlara bir onur diploması, bir ödül belgesi, bir madalya, bir nişan, bir plaket verilmeyeni hiç yoktur. Yalnız bunun bitek ayrıcası vardır: Türk Dil Kurumu. Herhalde Türk Dil Kurumu, Türk yazarlarının addan, sandan çok, namdan, ünden çok paraya gereksindiklerini düşünerek, böyle bir gerçekçi görüşle, ödül ka

zananların eline yalnız para verir. Biz Türk yazarları için beşbin lira çok paradır, beşbin lira, sırasında elli lira bile çok paradır. Parayı aldık, kabul ettik, sağolunuz. Ama... Sizler de kendinizden çok iyi bilirsiniz ki, biz yazarlar her ne denli, «ad-san için yazmıyoruz!» dersek de, şair sözü elbette yalandır, deyip bu alçakgönüllülük gösterisine inanamamak gerekir. Ödül kazanmış bir yazar, odasının bir kiyısına koyacağı bir plakası bulunsun ister. Kendisinden sonra, çocukları, torunları, bu maden parçasıyla övünecekler diye boşuna da olsa avunur. Ne diye bunları sizlere açıklıyorum? Sizler de bunu kendinizden bilmez misiniz sanki...

Atatürk'ün kurduğu Dil Kurumu, pahalı gelecekte altından değil, gümüşten değil, bakırdan, dahası demirden, en ucuz madenden bir levha üzerine bir Atatürk başı kabartması yaptırıp ödül kazananlara niçin vermez diye hep düşünür dururum. Ödül olarak verilen paralardan da kesilerek böyle bir plaka yapılabilir. Daha da olmazsa bu ödüllü belgeleyen bir basılı kâğıt, onur diploması da mı verilemez?

Savaşlarda kollarını, bacaklarını verener, göğüslerine taktıkları nişanlarla, kol ve bacaklarından daha çok övünürler. Hem bilmez miyiz, dünyanın en sevimli delileri göğüslerini nişan, madalya, demir ve tenekelerle donatıp sokaklarda dolaşanlardır.

Bu önerimde kendimi öylesine haklı buluyorum ki, sizlerin de beni onaylayacağınızı umarak, yalnız bundan sonrası için değil, ta başındanberi Türk Dil Kurumu ödülü kazanmış bütün yazarlara bir belge verilmesini diliyorum.

Ödüllendirmenin özüne değgin önerim, yargıcılar kuruluyla ilgilidir. Her yıl Türk Dil Kurumu ödüllendirmesine katılan yapıtlar üzerine yargıcılar kurulu üyelerinin verdikleri kazanma yada kazanmama gerekçelerini bildiren raporları, niçin yayınlanmaz, hiç değilse niçin açıklanmaz? Yargıcılar kurulu üyelerinin hepsi de böyle birer rapor verince mi, vermezler mi, bunu da bilmeyiz. Oysa çok büyük devlet karışılacağı kesin olan bu gerekçe raporlarının, yalnız bazı yazarlar için değil, edebiyat severler ve okurlar

için de büyük yararları vardır.

Bu yararlardan birincisi, katılıp da ödül alamayan yazarlar, bu raporları okuyarak niçin kazanamadıklarını anlar ve gerekli görürlerse bu raporların doğrultusunda kalemlemlerini denetlerler. Bu raporlardan kendileri için yararlı bişeyler öğrenirler.

Gerekçe raporlarının ikinci yararı, ödül kazanamayan yazarın bu yargıyı benimsemekte yada benimsememekte bir dayanağı olur. Hiçbir yazar, kazanamamayı haklı bulmayabilir, ama hiç olmazsa kamuoyu bu raporlarla yargısını verir. Böylece edebiyat dünyamız canlılık kazanır.

Katılıp da ödül kazanamayan yazar, neden kazanamadığını bilmelidir. Örneğin, genç oyun yazarı Merter, Cumhuriyet gazetesindeki bu açıklamasında, Rauf Mutluay'ın bu yılki ödüller üzerine bir tahmin yazısına karşı gelerek, benim ödüllendirmeye katılan «Çiçu» adlı oyunumun mu, yoksa eski bir yazar olduğum için geçmişimin mi gözönünde tutulduğunu sormuştur. Gerekçeli raporlar açıklanmadıkça hiçkimse, benimle birlikte bu yıl ödüllendirmeye katılan Bay Merter'in haksız olduğunu söyleyemez. Yazar, insanın doğal oluşumundan ötürü kazanamamayı kabul etmese bile, gerekçeyi kamuoyu anlamış olur. Yine örneğin ben, geçmiş yıllarda niçin «Biraz Gelir misiniz?», «Birşey yap Met!» adlı oyunlarımla, «Zübük» adlı romanımla, «Namus Gazı» adlı hikâye kitabımla, «Memleketin Birinde Hoptirinam» adlı masal kitabımla, «Böyle Gelmiş Böyle Gitmez» adlı otobiyografimle neden ödül kazanamadığımı ve «Çiçu» ile neden ödül kazandığımı öğrenmeliyim.

Yargıcılar kurulu üyelerinin raporlarının yayımlanmasının en büyük yararı, sanırım, şudur: Biz, ödüllendirmeye katılan yazarlar, yargıcılar kurulu üyeleri önünde onların yapıtlarımızı değerlendirmelerine razı olarak bir bakıma sınava girmiş sayılırız. Ama yapıtlarıyla sınava girenler yalnız yazarlar değildir. Yargıcılar kurulu üyeleri de, yapıtlar için verecekleri yargılarıyla sınava girmişler demektir, tarih önünde, edebiyat tarihi önünde sınava girmişlerdir. Yargı vermekle işleri bitmiyor. Doğru mu, yanlış mı.

kimin doğru, kimin yanlış yargıda bulunduğu hususunda yargıcılar kurulunu da Türk edebiyat tarihi sınava çekecektir. Bizler hiçbirimiz yaşamamak bile, niçin şu yapıtın değil de bunun ödül aldığını tarih soracaktır. Yargıcıların bile doğru yada yanlış karar vermelerine göre sicil aldıkları düşünülürse, Türk Dil Kurumu Yargıcılar Kurulu üyelerinin rapor vermeleri bir görevdir. Bu raporlar, genellikle belge bakımından çok yoksun olan edebiyat tarihimiz için, en sağlam belgeler olacak, bu raporlara uyularak, yada karşı çıkılarak edebiyat tarihleri yazılacaktır. Ayrıca bu raporlar türlü gereksiz söylentileri de önleyecektir.

Sayın arkadaşlarım, konuşmamı eleştiri değil, öneri olarak benimsemenizi dilerim. Kendimi, üyesi bulunmadığım Türk Dil Kurumu'nun o denli içinde ve Kurum'la birlikte sayıyorum ki, olsa olsa bu sözlerim özeleştiri sayılabilir. Dikkate alınmasını çok istediğim için, törensel konuşma töresine aykırı düşebilecek olan bu önerilerimi burdan çekinerek söyledim.

Teşekkürlerimi bir daha sunar, hepimizi saygıyla selamlarım.

**Çiçi adlı oyunuyla TDK ödülü alan Aziz Nesin'in
26 Eylül 1970 günü TDK salonundaki konuşması.**

Devrim — 6 Ekim 1970

HEYKEL YERİNE

Polatlı'dan gelen mektupta şunlar yazılı:

«Merkezi 20 bin nüfuslu Polatlı'da bir Atatürk anıtının yokluğunu derinden duyarak, Atatürk anıtı yaptırmak için bir dernek kurmuş bulunuyoruz... Muhteşem bir anıt yaptırabilmemiz için yardım çareleri aramak zarureti, dernek olarak bizi zatıinalinize müracaat zorunluğunda bırakmıştır.

Derneğimize yapacağınız en ufak yardım, bu eserde sizin de bir nebze harcınızın bulunmasına imkân vereceği cihetle, yardım istirhamımızı reddetmeyeceğiniz ümidini muhafaza etmekteyiz.

Bizim için büyük bir değer taşıyacak yardımlarınızı aşağıdaki banka hesap numaralarından birine yatırmak zahmetine... sunarız.

Polatlı Atatürk Anıtı Yaptırma
Derneği Başkanı, Kaymakam
Sadri TURAN

Sayın Kaymakam Sadri Turan'a yanıtımız şudur:

Sayın Kaymakam,

Yardım «istirhamınızı» reddediyorum. Benim için «yardım istirhamınızı reddetmeyeceğim ümidinizi muhafaza» etmeyiniz.

Elimde olsaydı, ister Polatlı'ya ister daha başka yerlere dikilecek Atatürk anıtı için para verecek olan bütün yurttaşlarıma, bu yapılanın yanlış olduğunu, «yardım istirhamlarını» reddetmelerini tam tersine, 1963 Türkiye'sinde Atatürk'e heykel dikmenin Atatürkçülüğe aykırı bir davranış olduğunu anlatmaya çalışırdım.

Sayın Kaymakam, hiç kuşkusuz büyük bir iyiniyet ve Atatürk sevgisiyle giriştiğiniz anıt dikme işinin nice yanlış olduğunu, kanıtlarıyla açıklamak istiyorum.

Atatürkçülük deyince biz, şunları anlıyoruz:

1 — Önce, her bakımdan — yani ekonomik ve sosyal — ve tam anlamıyla «Ulusal bağımsızlık».

2 — Kurduğu partinin programına koyduğu «Halkçılık, halkçılık için Devletçilik, bu ikisinin sürekli olması için Devrimcilik, bunların engellerini kaldırmak için Laiklik, Ulusçuluk ve Cumhuriyetçilik».

3 — Zamanın koşullarına en iyi ve en uygun uyarlanma «Şartlara İntibak». (Çünkü Atatürkçülüğün bir felsefi temeli yoktur ama, gerçekçi bir temeli vardır.)

Bizim anladığımız gerçekçi Atatürkçülüğün özeti işte budur. Bunun dışındaki hertürlü Atatürkçülük yorumlarının, gerici gizli niyetlerin maskesi olduğu kanısındayız.

Şimdi diyoruz ki, Atatürk heykeli dikmek, önce akılcılığa, sonra da zamanın koşullarına uyarlanma ilkesine aykırıdır. Zamanın koşulları deyince, 1963 Türkiye'sini göz önünde tutmamız gerekir. Kısaca ve kalın çizgileriyle 1963 Türkiye'si şu gerçeklikte görünüyor:

Dış yardımlar ve dış borçlanmalar olmasa, ekmeklik buğdayını bulamayacak bir ülke... Gırtlığına dek borca batmış, bu gidişle, borçlarının faizlerini torunlarının torunlarına bırakacak bir ülke... Ulusal gelirin yüzde otuzüçünü, nüfusunun yüzde birinin cebe indirdiği bir ülke... İşleri olanlarının geçim sıkıntısında olduğu, işsizlerinin de kıvrandığı ve en değerli hazinesi insan gücünün, tütün, fındık, palamut ve salyangozdan önce ihraç maddesi olduğu bir ülke... Kendisinin en çok muhtaç olduğu emek gücünü bitürlü örgütleyip, üretime sokamayan, ondan üstün hiçbir değeri olmayan delikanlı ve genç kız emeğini yabancı-lara kiralamak zorunda kalmış bir ülke... Cumhuriyetin ila-nından buyana, kırk yıldır, halkının yüzde yetmiş hâlâ okuryazar olmayan bir ülke... Çocukları okulsuz, okulları öğretilimsiz, öğretmenleri gereksiz, gereçleri yetersiz bir ülke... En büyük kenti İstanbul'un ilkokullarında dörtlü

öğretim yapan (Yani her öğrenci iki günde yarım gün okula gidebilir) bir ülke... Bir başbakanının A'dan Z'ye bozuk dediği, ondan bu yana düzenin daha da bombozuk olduğu bir ülke... Bir bakanının, Meclis kürsüsünden zenginlerinin vergi kaçakçılığı yaptığını açıkladığı bir ülke...

Sayın Kaymakam, sizin de bizim kadar bildiğinizi umduğumuz bu acı gerçekler karşısında ve bu acı görüntüden bizim gibi acılandığınıza inandığımız yurdumuzda para toplayıp Atatürk heykeli dikmek neye yarar? Bu davranış, herşeyden önce, Atatürk'ün Türkiye'ye getirmeye çalıştığı Akılcılık'a, sonra da Atatürk'ün zamanın koşullarına uyarlanma «şartlara intibak» ilkesine aykırıdır.

Niçin doğrulara gözlerimizi yumalım, niçin kendimizi kandıralım; daha kalın çizgilerle şöyle söyleyebiliriz: Geçim için avucunu yabancılara açmış bir Türkiye, kendi halından para toplayıp Atatürk anıtı dikmeye kalkarsa, bu, Atatürkçülük olmaz. Atatürkçülüğü, coşkudan akılcılığa getirmek zorundayız. Yoksa bitürlü kurtulamadığımız ortaçağ geleneklerine bağlı kalarak, Atatürk'ü kentlerimizin ve kasabalarımızın her köşe bucağını saran yatırlar durumuna düşürmüş oluruz.

Bikaçı dışında, hemen bütün illerde Atatürk heykelleri var, ilçelerin pekçoğunda, bucakların çoğunda, köy alanlarında Atatürk büstleri var. Bu heykelleri daha da ha çoğaltsanız, her yüz adımda bir Atatürk heykeli olsa, ne olur bundan? Bu, biçimcilikten başka bişey değildir. İnsanın, bitürlü biçimcilikten kurtulup öze kavuşamıyor. Demokrasi, biçimsel demokrasi... Sosyal adalet? Anayasa basılı kâğıtta kalmış bir biçim... Atatürkçülük? Betonlaşmış, tunca, demire, alçıya dökülmüş bir biçim... Artık çağdaş bir akılcılıkla sorunlarımızın özüne varmak zorundayız. Türkiye'nin kalkınması, yani Türk halkının çalıştığı, hakettiği, layık olduğu oranda ulusal gelirden payını alarak kalkınması, birbirinden ayrılmaz ve birbirinin içinde şu iki eyleme bağlıdır: Üretim ve öğretim... Bunun başka bir yolu yok sayın Kaymakam.

Halktan para toplayınız ama, bu paralarla heykel yap-

tırmayınız; topladığınız paraları üretime ve öğretime yatırınız. Türkiye'nin aydınlarına, gerçek yurtseverlerine utanç veren gericiliği ve geri kalmışlığından kurtuluşu ancak üretim ve öğretimle olabilir. Okul açınız, halkı üretime yöneltiniz, üretim olanakları sağlayınız! Bunları da yapıyorsanız daha, daha yapınız; nice yapılsa az.

İyiniyetinizden hiç kuşkumuz olmadığı gibi, düşüncelerimizi benimsemesenez bile, sizin de bizim iyiniyetimizden hiç kuşkunuz olmayacağına inanıyoruz.

Saygılarımla.

Akşam — 1963

‘ATATÜRK OKULU YAPMALIYIZ

«Milliyet Gazetesi sahibi,
Yönetmenleri, yazarları ve işçilerine»

Sayın Baylar,

Düşün alanında geri kalmışlık, kutsal kavramların özünü yitirip, biçimciliğe saplanmakla belirir. Örneğin, hasta olmamaları için çocukların omzuna mavi gözboncuğu asmak, çivisinden çimentosuna kadar yabancıların icadı gereçlerle yapılmış ve içindeki bütün mallar dışardan getirilmiş büyük ve modern bir mağazanın kapısına karınca duası yerleştirmek, dinsel biçimcilikten başka birşey değildir.

Utunarak bin kere, yüzbin kere tekrarlamalıyız: Geri kalmış bir ülkeyiz. Bu yüzden de, saplandığımız biçimcilikten bitürlü kurtulamıyoruz.

Bunları bilmiyorsunuz, diye söylemiyorum. Ama hiçbirimiz kitaplıkları dolduran kitaplar kadar bilgi taşımıyoruz. Tıklım tıklım bilgiyle dolu o kitaplar raflarda kaldıkça ne işe yarar? Bizler tozlu raflarda kalmış kitap cansızlığında yaratıklar değilsek, bildiklerimizi yaşama aktarmalıyız. Aydın, yalnız bilen değil, bildiğini yapabilen kişidir. Hele aydın diye tanınanlar, bir de bildiklerinin tersini yapıyorlarsa, olumsuz yola sapmış olurlar.

Atatürkçüler de günümüzde özden sıyrılıp biçimciliğe saplanmıştır. Ve bütün tarih bize gösteriyor ki, bir toplum, bağlı olduğu bir kutsal kavramın özünü yitirdikçe, o kavramın biçimine daha çok sarılmıştır.

Bugün yurdumuzda Atatürkçülük de böyle oldu. Atatürk’ü anma törenlerinde gittikçe daha çok bağıırıyoruz; kendi bağırıtmız yetmiyor da, her yıl O’nun ölüm saatinde

klaksonları çaldırıp, vapur düdüklarını de öttürerek, bütün gürültüleri yardımımıza çağırıyoruz. Özden yoksun bu biçimcilik gericilerin çok işine yarıyor. Sesleri her yıl biraz daha yükselerek en çok bağırانlar da onlardır.

Atatürk'ün heykelini dikmek de, Atatürkçülük konusunda bir biçimciliştir.

Yapılacak herhangi bir işin yanlışlığı, doğruluğı, belli bir yer ve belirli bir zaman koşulu içinde anlaşılır. Atatürk heykeli dikilecek yer ve zaman: 1984 Türkiye'si... Bu yoksul görüntü hepimize üzüntüden, acıdan başka ne verir? Heykel, acılarımızın hangisini dindirir?

Atatürkçülük bir din, yozca bir inanç olmamalıdır. Atatürkçülük bu ülkede, yalnız bir sınıfın değil, tüm halkımızın kalkınmasını sağlar da ondan Atatürkçülük ilkelerini savunuyoruz. Bu kalkınmanın birbirine koşut iki yolu vardır: Üretim ve öğretim... Ama heykel değil... Yalnız siyasi değil, toplumsal ve ekonomik bağımsızlığına kavuşmuş bir Türkiye'de Atatürk heykelinin sayısı şimdikinın dört katı, on katı olsa, bu her yurttaşa kıvanç verir. Ama bugün değil...

Sayın baylar!

Çalıştığınız gazete Milliyet hiç şüphesiz çok iyiniyetle Atatürk heykeli yaptırmak için okurlarından bağış topladı.

Bir gazetenin yayımladığı düşünce, yalnız o gazetenin okurlar çevresinde kalmıyor, daha da genişleyip yurt yüzeyine yayılıyor. Milliyet'in Atatürk heykeli yaptırmak çabası da, heykeli olmayan ilçelere, bucaklara, köylere dek bütün Türkiye'ye yayıldı. Okulu yetmeyen, öğretmeni olmayan, öğrencileri hasta ve yalınayak olan yerlerde de Atatürk heykeli dikirmek için halktan para toplanmaya başlandı. Örnek, Milliyet oldu. Bugünkü koşullar altında heykel dikmenin Atatürkçülük olmadığını yazdığım zaman da saldırılara uğradım.

Milliyet, Atatürk heykeli için 500 bin lira topladı. Bu, bir başarıdır, sizi kutlarım. Ama bugün heykele değil, okula, Atatürkçüler yetiştirecek okullara ihtiyacımız var.

Sizlere bir öneride bulunuyorum. Toplanan 500 bin

lirayla heykel değil, okul yaptırınız: Atatürk Okulu...

Bir yanlıştan dönmenin de büyük bir yiğitlik ve yürek-
lilik olduğunu bilirsiniz. Heykel yaptırma yanlışından, okul
yaptırma doğrusuna dönerseniz, bütün gerçekçi aydınları
da yanınızda bulacaksınız.

Bunun bir sakıncası olduğunu söyleyebilirsiniz: Heykel
için toplanan parayla nasıl okul yaptırılabilir? Bu bağışlar
heykel için yapıldı.

Bu bir sakınca değildir. Çünkü, Atatürk Okulu yaptı-
racağınızı, heykel yapılmasında direnenlerin bağışlarını
geri almalarını birkaç gün Milliyet'te ilan ederseniz, ka-
nıma göre hiçbiri parasını geri almayacak, daha da bağışta
bulunacaklar çıkacaktır.

Ayrıca, çok olumlu bir yolun da öncülük şerefi sizin
olur. Her gazete, kendi okurlarından toplayacağı bağışlar-
la, her yıl birkaç Atatürk Okulu, hastanesi, kurtarma yur-
du açılmasına aracılık edebilir, etmelidir de.

Bu öncülüğü yapacağınızı umar, saygılarımı sunarım.

Akşam — 19 Ocak 1964

KARL MARX'IN YANLIŞLARI

Türkiye'de bugüne dek, Karl Marx'ın yanlışlarını çıkaran, Marxizmi çürüten yazıları, broşürleri, makaleleri, kitapları biraraya toplayıp büyük bir cilt yapmayı çok istedim. Üstelik, gülmece yazarı olduğuma göre, böyle bir işi yapmak da bana düşerdi. Çünkü Türkiye'de Marx'ın yanlışlarını çıkaran yazıların toplandığı kitap, dünyanın en büyük gülmece yapıtlarından biri olurdu. Bu kitabın başına da şu cümleyi ekledim:

«Kapital'in ve Karl Marx'ın bütün öteki eserlerinin yayımlanmadığı, yayımlanmasının da yasak edildiği Türkiye'de, Marx'ın yanlışlarını çıkaran, bu kitabı dolduracak kadar çok yazı, makale, broşür ve kitap basılmıştır.»

Üniversitelerimizdeki kitaplar

Üniversitelerimizde okutulan felsefe, ekonomi, sosyoloji kitaplarını açınız; açınız da o kitaplarda Marxizm'i arayınız!... Çok değerli profesörlerimizin, çok sayın bilimcilerimizin, pek ünlü bilginlerimizin yazdıkları — pardon, aktardıkları — kitaplarda Marxizm'e ya hiç yer verilmemiştir yada yarım sayfacık bir yer ayrılmıştır. Ondan sonra da, ya hiç verilmeyen, ya yarım sayfacık yarımyamalak yer verilen Marxizm, sayfalar dolusu eleştirilmiş, kötülenmiş, yerilmiş ve Marxizm'in yanlışları ortaya konulmuştur.

Bana inanmazsanız, başka ülkelerden tanıdığınız, solcu değil, liberal aydınlara sorunuz lütfen: Marxizm açıklanmadan, Marx'ın sözü edilmeden sosyoloji, felsefe, ekonomi kitabı yazılabilir mi? Ortaya konulmadan, yayımlanmadan Marx'ın yapıtları eleştirilebilir, yanlışları gösterilebilir mi?

Bir başka örnek alalım

«Bilim haysiyeti» nedir acaba, mustabey armudu mu? Koyu Hristiyan bir ülke düşününüz ki, orda Kuran'ın yayımlanması ve o ülke diline çevrilmesi yasaklanmıştır, ama oranın din adamları ve sözde bilginleri hiç durmadan Muhammed'in yanlışlarını çıkarıyorlar, Kuran'ı eleştiriyorlar. Ne mutlu ki, böyle varsayımsal ülke bile yok yeryüzünde.

Türkiye'de hiçkimsenin, hiçbir kurumun gerçekten komünizmin düşmanı olduğuna inanmıyorum. Hepsi de düşmandır gibi görünüyorlar, ama gerçekte düşman değiller. Çünkü, bir insanın herhangi birşeye düşman olması, olabilmesi için, önce düşman olduğu şeyin ne olduğunu bilmesi gerekir. İnsanın bilmediği, tanımadığı birşeye düşmanlığı akıldışıdır. (İçgüdüsel varlığı koruma sezgisi, bilgi değildir.)

Kraldan çok kralcı olmak

Türkiye, gelmiş geçmiş ve şimdiki hükümetleriyle, kapitalizmin en uç yerine ve en tepe noktasına gelmiş olan Birleşik Amerika Devleti'nden daha mı çok komünizm düşmanıdır? O Amerika'da Karl Marx'ın da, Engels'in de bütün eserleri çevrilip yayımlanır. Bununla da yetinilmez, ayrıca Marxizm'in ne olduğu öğretilir. Üniversiteleri bırakınız, Amerikan ordusunda erlere öğretilir. Ben bir Amerikalı subayın elinde, Kapital'den özetlenmiş bir broşür görmüştüm; bir dizi broşürler... Bunları, İzmir'deki Amerikan erlerine öğretiyorlarmış. Amerikan eri, neyin, niçin karşısında olduğunu bilmezse, nasıl görevini yapabilir?

1940'tan bu yana düşün tarihi

Türkiyemizin çok yakın geçmişindeki düşün tarihine şöyle bir bakalım:

1940'ta, köylümüzün, işçimizin yoksulluğundan sözet-

mek komünistlik sayılıyordu.

1944'te sendikaların kurulmasını isteyen herkese, komünist diye bakılıyordu.

1946'da grev hakkı istemek, komünist olmak için yetiyordu.

1950'de toplumcu bir partinin kurulmasını istemek, toplumcu bir parti kurmaya kalkmak, en büyük komünistlik...

1955'te basamaklı vergi istemek, toplumsal adalet ve güvenlik istemek...

Ya bugün? Ulusal gelirin hakça, emek oranında üleşimini, topraksız köylüye toprak ve tarımsal üretim aracı dağıtımını, dış ticaretin devletleştirilmesini istemek, komünistlik diye suçlanıyor.

İyi ama, daha önce istenilenlerin çoğu bugün uygulanıyor, komünist mi olduk?

Batı'nın akılcılık çağı ve biz

Akılcılık çağından kaç yüzyıl geriyiz, şunu bir bilseydik, çok iyi olacaktı. Batı akılcılığının çığır açanları, düşmanı oldukları düşüncelerin bile söylenmesini savunma uğruna ölümü göze alıyorlar.

Voltaire, Rousseau'yu hiç sevmez, ona düşmandır, onun düşüncülerini de hiç beğenmez. Öylesine sevmez ki, bir arkadaşına yazdığı mektupta «Maymun nice insana benzerse, Rousseau da o kadar filozofa benzer» der. Voltaire'e göre Rousseau bağnazdır, gericidir. Ama İsviçre hükümeti, Rousseau'nun kitabını toplatıp yasaklayınca, buna başkaldıran Voltaire «Düşüncelerine karşıyım, ama istediği gibi yazmak hakkını ölünceyedek savunacağım» der.

Biz, bu kadarına çok, çok uzağız... Düşman oldukları düşüncelerin yayımlanmasını savunmalarından geçtik, ama neye düşman olduklarını bilsinler, niçin düşman olduklarını bilsinler, o bile yeter.

Acı gerçek ve profesörler

Kuran kursu hocasının, köy okulu öğrencilerinin ayak-

topu oynamaları İslamlığa aykırı diye, köylüyü kışkırtıp öğretmeni linç etmeye kalktıkları, kaymakamı dövdükleri gün, evet o gün, Başbakanın başkanlığında bakanlar, rektörler, dekanlar ve profesörler, üniversitelere sızan aşırı akımları önlemek için açikoturumları kisma, sınırlama, yasaklama kararı alıyorlardı. Vah vah!... Bana göre, o profesörler, Kuran kursu hocasından da, öğretmeni, kaymakamı linç etmeye kalkan o zavallı, geri bırakılmış köylülerden de çok daha bağınazdırlar.

Bir adam düşününüz ki, durup dururken söze,
— Öyle değil! diye başlıyor.

Şaşar kalırsınız. Nedir öyle olmayan, belli değil...

Bizde, Karl Marx'ın ve Marxizm'in yanlışlarını anlatanlar, söze «Öyle değil!» diye başlıyorlar. Kulaktan dolma, ağızdan tıkma, bilgi yoksunu bitakım gazete yazarları, yabancıl dil bilmezler, Marxizm'i bilmezler, Kapital'i okumamışlar, hatta görmemişler bile, ama suyunun suyu aktarmaları yineler ve göğüslerini gere gere yazılarında Karl Marx'ın yanlışlarını çıkarırlar. Çünkü karşılarında ne Karl Marx var, ne Marxizm'i savunacak kişi... Boşluğa karşı yığıtlenip, havayı yumruklayan kabadayılar, bir de kollarını butlarına vura vura, «Yendik» diye sevinçle horoz gibi ötseler ya...

Önde gelen düşün özgürlüğüdür

Ben Karl Marx'ı savunmuyorum, bana düşmez o iş, Marx'ın da buna gereksinmesi yok; ben yurdumu, yurdu-
mun düşün özgürlüğünü savunuyorum.

Karl Marx'ın düşünlerinden bugün ençok yararlananlar kimlerdir dersiniz? Bana göre, Marxsız'den ençok yararlananlar, kapitalistlerdir. Marx, yoksullar daha yoksullaşacak, zenginler daha zenginleşecek, sonunda kapitalizm kendi içinde patlayıp çökecek, demiş de, dedikleri çıkmamış. Bak şu yalancı Karl Marx'a sen? Bütün dünyayı aldatmış canım...

19. yüzyılın soyguncu kapitalizmi, dişleri bilenmiş, tır

nakları kanlı emperyalizmi, canını kurtarmak ömrünü uzatmak için Marx'ın bulup getirdiği yasalardan yararlanıp, sosyal adalet ilkelerinden beslenip, çağcıl kapitalizmi, yeni emperyalizmi kurmamış olsaydı, bugün Karl Marx'a söven o yazarlar, sendikalarının, toplu sözleşmelerinin güvenliği altında olabilirler miydi? Çağcıl kapitalizm, yeni emperyalizm, tüm varlığını, bütün canını Karl Marx'a borçludur.

Neden Marx değil de sömürge avukat

Kim Dergisi, Sorbonne Üniversitesi Sosyoloji Profesörü Raymond Aron'un bir kitabından «Marxizm'in çelişmesi» adlı bölümü bir ek broşür olarak verdi. Kim Dergisi, bu broşürü okurlarına şöyle tanıtıyor:

Marxizm'i mesela Marx'a anlattırmak, bugünün dünyasında aydın okuyucuları tatmin etmeyebilirdi.»

Bu sözlere güler misiniz, yoksa ağlar mısınız?

Ayıp diye bişey vardır, acaba bu söz nerde, ne zaman kullanılır?

Bütün tarihimizde Karl Marx ne zaman verilmiş ki... Hiç! Marxizm'in ne olduğunu, kendi adını alan bu öğretinin kurucusu, yaratıcısı olan Karl Marx kendisi anlatırsa, yani Marx'ın yapıtlarından Marxizm anlatılırsa, «Bugünün dünyasında aydın okuyucuları tatmin etmeyebilir»miş... Onun için de, bir modern sömürge avukatı olan Fransız profesörünün yorumlarından Marxizm'i okurlara öğretecekler. Acaba bu adamlar İslamlığı, şimdiki Papa'dan mı öğrenmişlerdi?

TÜRKİYE'DE FİKİR GAZETECİLİĞİ VE SORUNLARI

Cumhuriyet gazetesi, 10 Mayıs 1974 tarihinde, Gazeteciler Cemiyeti Konferans Salonunda «Türkiye'de Fikir Gazeteciliği ve Sorunları» konusunda bir açıkoturum düzenlemişti. Bu açıkoturuma, Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil, İlhan Selçuk, Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya, Sabahattin Selek, Şevket Süreyya Aydemir, Aziz Nesin katılmışlardı. Aziz Nesin'in bu açıkoturumdaki konuşması aşağıdadır.

Biz fikir gazeteciliğini bugün tanımlamak istiyorsak soruyu şöyle sormamız gerekli. «1974 Türkiyesinde 'bu koşullarda fikir gazeteciliği nedir?» 1950'de aynı şekilde değildir. 1930'da, 1830'da aynı şeyler değildir. Başka ülkelerdeki fikir gazeteciliği de aynı şeyler değildir. Biribirine benzeyen, aynı koşullarda oluşan ülkeler elbette vardır. Bugünkü Türkiye'de bugünkü koşullarda, bu zamanda fikir gazetesi toplumsal yapıyı oluşturan her sınıfın kendi öğretisi doğrultusunda olayların haberlemesi için, haberleri bu doğrultuda yorumlayan, değerlendiren ve okurlarında da bu yönde fikir yaratabilen gazetedir. Madem ki toplumumuzu o toplumsal sınıflar yaratıyor. Her sınıfın ayrı öğretisi vardır, işte bütün yazılarını, haberlerini, resimlerini bu doğrultuda veren gazete fikir gazetesidir, diyemiyoruz. Aynı zamanda hem böyle olacak, hem de okurlarında bu yansıyacak. Bir örnek verelim: Televizyon kulesi kurulmuş, ama Türkiye'nin hiçbir yerinde televizyon aygıtı yok. Bu Türkiye'de televizyon var demek değildir. Radyo istasyonları var, hiçkimsenin evinde radyo aygıtı yoktur, bu radyo vardır demek değildir. Nitekim 1908, 1914, 1920, 1923 dönemin-

de bizim gazetelerimizde çok ilginç, çok değerli ve ayrıca sınıfsal öğretiyi gösteren yazılar çıkmıştır. O kadar taze ve geçerlidir ki, o yazıları bugün bile alıp gazeteye koyarız. Ve geçerli olabilir. Ama onlar yine fikir gazetesi işlevini yapamamışlardır. Çünkü okura hiç yansımamıştır. Hiç ses vermemiştir. Bu bir alıcı-verici işidir. Ancak toplumsal yapıyı oluşturan toplumsal sınıfların öğretisinde ona göre seçilen haberleri, yorumları değerlendiren ve okurlarında bunu yansıtan gazete fikir gazetesidir. Bu türlü düşünenlerin düşüncesidir. Tabii kesin değildir. Başka türlü bir tanım da yapılabilir. Şimdi Türkiye’de bu açıdan bakılacak olursa bu tanıma göre fikir gazeteleri toplumsal sınıfların sınıf bilincine vardıkları ve örgütlenmeye başladıkları dönemden sonra ancak oluşabilir. Ondan önceki fikir gazeteleri bu tanıma girmez.

Ama bitakım fikir yazıları olan gazeteler vardır. Bunların da öncüsü hepimizin bildiği gibi Cumhuriyet gazetesi- dir. Başlangıcından beri Cumhuriyet gazetesi fikir gazetesini olarak nitelendirilir. Oysa benim görüşüme göre gerçekten öncü olan bu konudaki Cumhuriyet gazetesi ve diğer gazeteler 1950, özellikle 1960’tan sonra; Türkiye’deki sınıflar bilinçlenmeye ve örgütlenmeye başladıktan sonra fikir gazetesi olabilmişlerdir. Daha önce fikir gazeteleri niteliğine sahip olamamışlardır. Çünkü bu sınıflar gerçekten bilinçli, birikimli sınıflar haline gelmemişlerdir. Bir örnek vereyim, somut örnek vererek kolay açıklamak istiyorum. Örneği Cumhuriyet gazetesinden vereceğim, çünkü Cumhuriyet gazetesi Türk fikir gazeteciliğinin öncüsü olmuştur. Bugün de en başta gelenidir. Ayrıca da bu açığı düzenlemekle bizim eleştirilerimizi bağışlayacak durumdadır. Şimdi burada durup dururken başka bir gazeteden söz etmek yerinde olmaz. Cumhuriyet gazetesinin 25 Ocak 1953, yani bundan 21 yıl önceki sayısını açalım, Pazar günüdür. İkinci sayfayı açalım, beşinci ve altıncı sütunlarda çift sütun bir ilan göreceğiz. Herkesin o zaman da gözünden kaçtığı bugün de kimsenin farkına varmadığı, bir küçük ilandır bu. O ilanı okuyorum. «İntihardan vazgeç-

tim, intihar için evden çıktığım bir sabah, rastladığım bir arkadaş, elime bir kitap tutuşturdu. Kitabı bitirdikten sonra intihardan vazgeçtim. Bütün bezginlere, kederli ve küskünlere Geriye Kalan isimli mizahlı ve hikâyeler kitabını tavsiye ederim. Hayatımı kurtaran yazarına, dizlerine, başına açık teşekkürlerimi bildiririm. — Bir vatandaş. Geriye Kalan salı günü çıkıyor, satış yeri Ankara Cad. No. 59.»

Bu Türk Fikir Gazeteciliğinin 1953'teki durumunu gösteren bana göre, çok önemli tarihsel bir belgedir. Neden bu kitap yazarının adı yoktur. Bir yazar 1953 yılında yine fikir savaşından ötürü, sınıfsal fikir savaşından ötürü zamanın iktidarınca hapsedilir, çıkar hapishaneden, işsiz güçsüzdür. Bütün gazetelerde, dergilerde yazı yazamaz. Çaresiz geçinebilmek için işi de yazarlık olduğundan bir küçük kitap çıkarır. Kitabını nasıl duyuracak, satacak. Gazetelere ilan verir. Bütün gazeteler yazarın adından ötürü ilanı koymazlar. O sırada gazetelerde barların, pavyonların hepsinin ilanları vardır. Yazar, fikir gazetesi olduğuna inandığı için Cumhuriyet gazetesinin idare müdürüne götürür ilanı, idare müdürü ilanı reddeder. Okuyun der, okumak zorunda değilim der. Gazetenin o zamanki yazışları müdürüne gider, rica eder, yine ilan konmaz. O zaman çaresiz kalan, üstelik o küçük kitabı bastırmak için borçlanan yazar bu yola başvurur. Bu yol da tabii sonuç vermez, yazar borçlanır. Demek ki bir yazar sadece adından ötürü kitabının ilanını veremiyorsa bir fikir gazetesine, orada sınıfsal bilinçlenme yavaş yavaş başlamış, ama fikir gazeteciliği başlamamış demektir.

Türkiye'de 1950'den sonra yavaş yavaş başlayan fikir gazeteciliği 1960'ta gelişen ve bugün olmadığını söyleyemeyeceğimiz, ama tümüyle de somut olarak var diyemeyeceğimiz fikir gazeteciliğinin işlev olarak iki olayına tanık olduk biz yaşadığımız sürece. Çünkü fikir gazeteciliği var demek yalnız fikir yazıları demek değildir. Hatta sınıfsal açıdan bile ols'a okurların cevap vermesi, tepki göstermeleri demektir. İki olaya tanık olduk ki bunlar önemlidir. Bir tanesi 1961 yılında yeni çıkan Tanin gazetesinde oldu. Tanin

gazetesi sosyal bir gazete, başlığıyla çıktı ve büyük ilgi gördü. 48 000 satışa ulaştı. Birdenbire yazarlarından biriyle yazışları müdürü tutuklandı. Gazetenin sahibi o yazarın kendi kadrosunda olmadığını ilan etti, iki günde 3 000'e düştü satış. İşte bu okurların verdiği cevaptır. Ve o gazetenin fikir gazetesi olduğunu gösterir.

İkinci örnek Cumhuriyet gazetesinin başına gelmiştir. Yazarlar kadrosu değiştirildiği zaman büyük tiraj birdenbire düşmüştür. İşte o zaman anlarız ki bu işlevden, bu eylemden fikir gazetesi niteliğini kazanmıştır bir gazete. Bu tepkiler olmadıkça fikir gazetesi fikir gazetesi sayılamaz. İçinde fikirler olsa bile.

Şimdi Dış Dünya olayları ve Türk Fikir Gazeteciliği üzerinde kısaca durmak istiyorum. Bunu da yine çok kısa örneklerle açıklamak yolunu tercih ettim. İkinci Dünya Savaşı başlamış fakat İngiltere savaşa girmemiş. İngiltere savaşa girsin mi, girmesin mi diye sanatçılar, yazarlar, düşünürler arasında anketler yapılmakta. Bernard Shaw'a da bir gazeteci sorar. «İkinci Dünya Savaşı'na İngiltere girsin mi?» Bernard Shaw der ki «Birinci Dünya Savaşı'nda üç imparatorluk yıkıldı. Çarlık yıkıldı, Osmanlı İmparatorluğu yıkıldı, Avusturya - Macaristan yıkıldı. Eğer İkinci Dünya Savaşı'nda Büyük Britanya İmparatorluğu yıkılacaksa, girelim bu savaşa» der. O zaman der ki gazeteci «Siz sürekli olarak basın özgürlüğünün olmadığını mı söylemek istiyorsunuz, bunun için mi söylüyorsunuz? Nasıl olur da basın özgürlüğü yok?» Shaw: «Siz benim neler söylediğimi daha bilmiyorsunuz ki» der.

Bikaç olay vermek istiyorum, yaşadığımız, sanırım ki bütün dinleyicilerin de tanık olduğu önemli dış olaylardan birisi Kore Savaşı'ydı. Kore Savaşı Türkiye'yi ilgilendiren en önemli kararlardan bir tanesiydi. Bu Kore Savaşı'na bir hükümet kararıyla Türkiye'nin girdiğini biliyoruz. O zaman 28 - 30 milyonduk. Bir tek gazetemizde Kore Savaşı'na karşı yazı çıkmazdı. Çıkmamıştır. Türk basını için övünülecek bir durum değildir. 28 milyon insanın fikir temsilcileri bir tek ses olarak, bir bando gibi ortaya çıkmışlardır.

Bunlara karşı bir avuç aydın, Barışseverler Derneğini kurmuşlar. Hepsi birden tutuklanmışlar, hiçbirinin savunuculuğu Türk gazetelerinde yapılmamıştır. Ki sonuçta benim sınıf arkadaşlarım şehit oldular, çoğu yaralı, gazi geldiler efendim, şimdi de Kuzey Kore ile Güney Kore birleşince! Bizim orda bacaklarımızı, canlarımızı niye verdiğimiz kime sorulacaktır? 27 Mayıs nasıl yanlış bir yöne çevrilmiştir ki mahkeme salonunda kadın donu bayrak gibi sallandırılmış, ama o sorumlu saydıkları kişilere Kore kararını neden aldıkları bir kere bile sorulmamıştır.

İkinci önemli olay Kıbrıs'a savaş açılma olayı idi. Burada da bizim basınımız iyi bir sınav verdi diyemeyiz ki olay da çok geç olmuştur. O savaşın gereğine inananlar elbette yazardı. Ama gereğine inanmayanlar yazma olanağını bulamamışlardır. Hiçkimse bu savaş emperyalist güçlerin Türkiye ve Yunanistan'ı sürüklemekte oldukları bir savaştır, bu bir bağımsızlık savaşı değildir, bu bir kurtuluş savaşı değildir diye yazamamış, yazma olanağını bulamamışlardır. Bir başka olay benim tanık olduğum Dünya Barış Kongreleri olayıdır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra dünyanın ileri gelen aydınları Paris'te toplanmışlar böyle bir kongreyi kurmuşlar. Türkiye o zamandan bu zamana kadar kongreye katılmadığı gibi komünistlerin aletidir diye bu kongreye karşı gelmiştir. Şimdi o olaydan bir haber vermek istiyorum.

Ben o barış kongresine iki kez katıldım. Son kongre 144 ülkeden 3600 delegenin katıldığı bir kongre idi. Türkiye'den özel olarak biz iki arkadaş bulunuyorduk. Ve orada gördük ki, kongrede ikinci kere bulunduğum için söylüyorum: Komünistler, sosyalistler var, liberaller var, papazlar var, hahamlar var, barışçı bütün güçler var. Yalnız Türkiye yok. Ayrıca bu dünya barış kongresinde hükümetler dışı güçler Lenin temsilcileri de bulunuyordu. Hükümetlerle ilgili bir kongre değildir. Bizim basınımız buna sürekli olarak karşı gelmiştir. Şimdi yine Cumhuriyet gazetesinden fikir gazetesi olduğu için hem de bu açikoturumu düzenlediği için örnek vereceğim.

23 Haziran 1953 Salı günkü Cumhuriyet: «Zekeriya Sertel Komünistlerin Kongresinde. Moskova radyosu, Budapeşte Barış Kongresinde Zekeriya Sertel'in Türkiye'yi temsil ettiği hezeyanını savurdu. Moskova radyosunun dün gece verdiği bir habere göre Budapeşte'de toplanmış olan Dünya Barış Kongresinde Türk delegesi olarak Zekeriya Sertel bulunmuştur. Sovyetler'in Barış kampanyasını genişletmek maksadıyla hazırladıkları bu kongreye iştirak edenlerin hepsi de, Rus delegeleri tarafından ortaya atılan teklifleri itirazsız tasdik etmişlerdir. — Edilmediğini ben gördüm. — Bu teklifler h r milletlerin tecavüze karşı kurmakta oldukları birliği parçalamak gayesini gütmektedir. Sovyet Komünist Partisi organı olan Pravda, Budapeşte'den alarak verdiği haberde Zekeriya Sertel'den Türk milletini temsil eden delege diye bahsetmek k stahlığında bulunmuştur. Diğer taraftan Türkiye dışında bulunan komünistlerin son zamanlarda nazarı dikkati çekecek bir şekilde kıpırdanmakta oldukları da müşahede edilmektedir. Sovyet Rusya'nın siyasetinde yaptĐı bir değişiklikle Türkiye'ye yana makta olduğu hissini uyandırmaya çalıştığı bir sırada Türkiye dışındaki komünistlerin de bu şekilde kıpırdanmaları dikkatle takibe değer.»

 Bu  rnekleri kesinlikle bir eleştiri niteliğinde söylemiyorum. Elbette bunu da söyleyebiliriz, ama öyle söylemiyorum.  unu demek istiyorum ki bizde fikir gazeteciliği ancak sınıf bilincine vardıktan sonra ba lamı tır. Neden, nasıl yapmak gerekir. Nasıl gelişebilir, ikinci konuşmada anlatmaya çalışacağım efendim.

Konumuz, Cumhuriyet gazetesi değil, o konumuzun dışında bir gazete.  rnek almak zorundaydım, herhangi bir gazeteden, bu a ıkoturumu düzenlemiş olduğu için çok daha yakın buldum da onu aldım. Şimdi herhangi bir gazeteyi alsaydım, yakı sız olurdu. Ayrıca, yani bir fikir gazetesi niteliğini taşıyan Cumhuriyet'te bunlar varsa öbür-

lerinde çok daha örnek vardır demektir.

Önemli olan tarihi gelişim çizgis doğrultusunda insanın gelişmesidir. Sağdan sola doğru, geriden ileri doğru gitmiş bir gelişim çizgisidir. Fakat ileriden geriye doğru gitmek, tarihe sırt çevirmek ve insanlığın dışına çıkmak demektir. Affedilmeyecek olanlar da bunlardır. Çünkü ancak bunlar çıkarları için ileriden geriye doğru giderler. Şimdi Türk Fikir Gazeteciliğinin bütün özgürlükleriyle ortaya çıkması için ne gereklidir, ne yapılması gereklidir. Elbet bu sınırlamaların birçok nedenleri vardır.

Türkiye'de fikir gazeteciliğinin bütün özgürlük ortamıyla oluşmamasının en baş nedeni bizi yıllardan beri emekçi sınıfının öğretisini ve onun öğretisinde giden insanların yanıltmış olmalarıdır. Türkiye'de bir sınıfın başka sınıflar üzerinde egemenlik kurması kanunca yasaktır. Bu yasak olan işler ben yaşadığım sürece yasaktır. Bir egemen sınıf öteki sınıfları ezecek. Eğer başka türlü olabilseydi biz ulusal endüstrimizi kuramaz olabilirdik.

40 milyon insanın hâlâ yüzde 70'i okuryazar olmaz olabilir miydi? Hâlâ Türkiye, Cumhuriyeti kurmuş olan dünyada ulusal bağımsızlığı meydana getirmiş olan Türkiye, bugün geri kalmış ve emperyalizmin etkisinde bir ülke olabilir miydi? Elbetteki bir sınıf kendi egemenliğini kurmuş ve benden başka sınıf, ezdiğim sınıf egemen olamasın diye önüne engeller koymuştur. Bu engeller çoktur. Bunların başlıcası 141. ve 142. maddelerdir. Bu maddelerin varlığı ve yürürlükte olması demektir ki, emekçi sınıfı iktidara geçemez. Türlü yollarla iktidara geçemez ama ben iktidar dayım. Benden başkası egemen olamaz demektir. Bunun türlü yolları denenmiştir. Ancak 141-142. maddeler kalkarsa, fikir gazeteciliği bütün anlamlarıyla gerçekleşir dersiniz, ben tabii buna evet diyemeyeceğim. Başka nedenleri de başka gerçekleşmesi gereken koşullar da vardır. Ne yapmamız gerekir bu durumda acil olarak? Kökenimiz hangi sınıftan olursa olsun egemen sınıfın çocukları da ol-sak köken olarak, ama öğreti olarak inanç olarak haklı insanlardan yanaysak, burda kendi savaşımızı aydınca ver-

memiz gerekir. Şimdi şü konuşmalardan aldığım sonuca göre bir küçük örnek vermek istiyorum. Son derece önemli konuşan Sayın Tunaya'nın örneklerine katıldım.

Sayın Tunaya 1950-1954 Demokrat Parti iktidarının başına nispi özgürlük yarattığını söyledi. 1950-1954 arasında benim gazeteci olarak Demokrat Parti'den neler çektiğimi eğer öbür aydınlar bilmiyorlarsa, biz bu toplumsal acıyı aydın olarak çekmiyorsak, yalnız bir halkçı, bir popülist düşünce, bir acıma duygusu olarak değil, gerçekten kendimizde duymuyorsak, bugünkü insanların çektiği çileleri, daha öncekileri duymuyorsak, bizim başımıza, çocuğumuzun başına, yanımızdakinin başına mutlaka bunlar gelecektir. Bunun tek çaresi, hepimizin derdi olduğunu kabul etmek, arkadaşlarımızın da söylediği gibi toplumsal düzeyde bu savaşı vermek gerekir.

SOVYET YAZARLAR BİRLİĞİ YEDİNCİ KURULTAYI İLE İLK KURULTAY'DA YAKUP KADRI'NİN KONUŞMASI

Sovyet Yazarlar Birliği'nin 7. Kurultayına çağrılı konuk yazar olarak katıldım. Bu ilişkiyle, hem Sovyet Yazarlar Birliği'nin 7. Kurultayını özetleyin anlatmak, hem de Sovyet Yazarlar Birliği'ne değgin biraz bilgi vermek istiyorum.

17 Ağustos 1934 tarihinde açılan ve iki hafta süren Sovyet Yazarlar Birliği'nin ilk kurultayına Türkiye'den iki yazar katılmıştır: Yakup Kadri (Karaosmanoğlu) ile Faliş Rıfkı (Atay). Yakup Kadri, bu kurultayda Fransızca bir konuşma yapmıştır. Yakup Kadri'nin bu konuşması bugüne dek Türkiye'de yayımlanmamıştır. Bu ilginç konuşmayı ilk kez okurlarıma sunuyorum. Sovyet Yazarlar Birliği'nin ikinci ve üçüncü kurultayına Türkiye'den yazar çağrılmamıştır. O tarihlerde Sovyetler Birliği'nde bulunduğu göre, Nâzım Hikmet'in 2. Kurultaya katılmış olduğunu sanırım. 1934 yılındaki ilk kurultaydan sonra, 2. Kurultaya dek, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle, başka kurultay toplanamamış, bunun dışında hiçbir aksama olmadan her beş yılda bir, Sovyet Yazarlar Birliği'nin kurultayları düzenli olarak sürmüştür.

1967 yılında yapılan SYB'nin 5. Kurultayına Türkiye'den konuk yazar olarak Haldun Taner katılmış, gözlemci olarak bulunduğu Kurultay'da konuşmamıştır.

1976 yılında (21 - 25 Haziran) toplanan SYB'nin 6. Kurultayına Türkiye'den çağrılı konuk yazar olarak ben katılmıştım. Gözlemci olarak bulunduğum 6. Kurultayda konuşma yapmadım.

Bu kez (1 - 4 Temmuz 1981) yine konuk yazar olarak

çağrılı olduğum 7. SYB'nin Kurultayında, hem toplantıda, hem de Kurultay dolayısıyla TV'de konuştum. Bu konuşmalarımı da bir belge olarak sunuyorum.

Sovyet Yazarlar Birliği nasıl bir örgüttür

Sovyetler Birliği'nde devrim sonrası (1917) ilk on yıl içinde, yazar ve eleştirmenlerin politik, ideolojik ve mesleki tutumları nedeniyle birçok yazın örgütleri ve grupları vardı. Bunlar, abartılı ve demagojik bildiriler yayınlayan küçük gruplardı. Aralarında göze çarpanlar şunlardı: Serapion Kardeşler (kuruluşu 1921), LEF (Sol Cephe), Dağ Geçidi (kuruluşu 1923), Konstruktivist Yazın Merkezi (kuruluşu 1924), İmgeciler (kuruluşu 1919), VOKP (Bütün Rusya Köylü Yazarları Derneği, kuruluşu 1925). Bunların arasında en etkin ve yaygın olanı RAPP (Rusya Proleterya Yazarlar Derneği, kuruluşu 1925) idi. Bu örgütlerin çoğunun yazınsal ve mesleki izlenceleri aşırı olarak tekyanlıydı.

Bunca örgüt ve gruptan birleşik bir yazarlar örgütü kurmak hiç de kolay olmadı. Çözülmesi gereken pek çok sorun vardı. Bir çözüm yolu olarak, partili olsun olmasın bütün yazarların bir örgütte toplanması düşünüldü. Yazarlar, Sovyetler Birliği'ndeki bütün yazarları toplayacak bir kurultay düzenlemek için, önce aralarında bir örgütlenme komitesi kurdular. Bu komiteye başkan olarak, yeni yazın'ın kurulmasındaki rolü genellikle benimsenmiş olan Gorky'i seçtiler. İşte böylece, 1934 yılı 17 Ağustos'unda, SYB'nin ilk kurultayı Moskova'da toplanmış oldu. Bu toplantı iki hafta sürdü. Bu ilk kurultaya onbeş ülkeden kırk yabancı yazar konuk olarak katılmıştır. Örneğin aralarında Rafael Alberti, Maria Teresa Leon, Louis Aragon, Martin Andersen, Nezval, Blumberg, André Malraux, Türkiye'den de Yakup Kadri, Falih Rıfkı katılmışlardı.

İlk kurultayda bulunan, adlarını ve yapıtlarını bildiğimiz Sovyet yazarları da şunlar: Gorky, Alexander Serafimovich, Vladimir Mayakovsky, Alexander Blok, Chukovsky,

Sergei Yesenin, İlya Ehrenburg.

Gorky'nin yanında devrim edebiyatının kurucularından olan Mayakovsky, SYB ilk kurultayı için «Bu, benim devrimim.» demıştır.

Bu ilk kurultayla Sovyet Yazarlar Birliği, örgütsel, ideolojik ve profesyonel biçimini almıştır. SYB bir parti örgütü değildir, üyeleri arasında partili de partisiz de vardır. SYB'nin tüzüğü dört kez değiştirilmiş, ama tüzükteki esas hep kalmıştır: Toplumun ideale ulaşması, toplumsal ilerleme ve ulusların kardeşliğiyle barış.

İlk kurultaya Sovyetler Birliği'ndeki 52 halkın yazını temsil eden yazarlar delege olarak katılmışlardı. Bu kurultayda başlıca ilke saptanmış, formüle edilmiş ve bu yöneme Toplumcu Gerçekçilik (Sosyalist Realizm) adı verilmiştir.

Sovyetler Birliği'ndeki büyüklü küçüklü 76 ulustan sekizbinden çok yazar, SYB'nin üyesidir. Ayrıca her Sovyet Cumhuriyetinde (15 Birlik Cumhuriyeti vardır) ve her Sovyet otonomunda (20 Birlik otonomu vardır) yerel Yazar Birlikleri vardır. Yerel örgütlerle birlikte, Sovyetler Birliği'nde 138 Yazar Birliği bulunmaktadır.

İlk kurultayda SYB için bir yazın fund'u (sermayesi) konuldu. Bu fund'un kaynağı, Sovyetler Birliği'ndeki okurların ve tiyatro seyircilerinin değerlerini benimsediği yazarların yapıtlarından elde edilmişti. Bu yazın fund'u bugün çok büyümüştür. Örneğin 1971-1975 yılları arasında SYB'nin yazın fund geliri şöyledir: Yayınevlerinden 30 milyon ruble, tiyatrolardan 10 milyon ruble, kitabevleri vb. kaynaklardan 2 milyon ruble ki toplam 52 milyon ruble. Rublenin bugünkü resmi kur değeri dolardan üstün görünmektedir. Ama diyelim ki, bir ruble 100 TL'dir; 52 milyon ruble, 5 milyar Türk lirasından daha çoktur.

SYB, şu komisyonlardan oluşur: Düzyazı yazarları, şairler, eleştirmenler, yazın öğrencileri, oyun yazarları, metin yazarları, püblisistler, çevirmenler.

Sovyetler Birliği'ndeki yazar birlikleri yüzden çok yazın gazetesi, haftalığı, aylığı ve yıllıklar çıkarır. SYB'nin

merkez yayın organı Yazın Gazetesi «Literaturnaya Gazeta»dır. Basım sayısı (tiraj) 2,5 milyondan çoktur. Bu yazın gazetesinin yüksek prestiji vardır ve halka yaygınlığı gittikçe büyümektedir. Bundan başka «Novy Mir» (Yeni Barış), «Yunest» (Gençlik), «İnostrannaya Literatura» (Yabancı Yazın Dergisi) vb. gibi pekçok yazın dergisi ve gazetesi vardır.

Sovyet yazarlarının okurlarıyla toplantı ve söyleşileri gelenektir. Örneğin 1978 yılında yazarlar, toplam olarak 5 milyon okurla toplantılarda söyleşilerde bulunmuşlardır. SYB, ülkede birçok yazın şölenleri ve şenlikleri düzenler. Bu şölen ve şenliklere şimdiye dek Türkiye Yazarlar Sendikası üyesi bulunan pekçok Türk yazarı katılmıştır. Bu yazın şenliklerinin en bilinenleri şunlardır:

Pushkin Şiir Şenliği, Alexander Blok Şiir Şenliği, Genceci Nizami Şenliği, Fyodor Tyutchev Şenliği, Nekrasov Şenliği vb... Bunlardan başka ünlü yazarlar için doğum yada ölüm yıldönümlerinde anma toplantıları düzenlenir; örneğin Sadrettin Ayni, Mahdum Kulizade vb. gibi.

Sovyetler Birliği'nde yazarlar için 19 dinlenme evi vardır. Dinlenme evlerinde yazarlar, SYB'nin parasal desteği olduğu için, çok ucuza kalabilmektedirler. Bu dinlenme evlerinde çalışıp yapıt yaratan yazarlar çoktur. Moskova'da, Karadeniz kıyılarında (Kafkasya kıyıları), Baltık kıyılarında vb. yerlerde dinlenme evleri bulunur.

Sovyet yazarlarından 18 Sovyetler Birliği Kahramanı, 46 Sosyalist Emek Kahramanı vardır. 27 yazar, Lenin Yazın Ödülü, 146 yazar da Sovyet Devlet Ödülü almıştır.

Her yıl Sovyetler Birliği'ni 700 yabancı yazar ziyaret eder ve bu sayıya yakın Sovyet yazarı da dünyanın altmış ülkesine geziye gider.

Yakup Kadri'nin konuşması

17 Ağustos 1934 tarihinde açılan I. SYB Kurultayı iki hafta sürmüştür. Falih Rıfkı'yla birlikte bu Kurultaya katılan Yakup Kadri, 25 Ağustos günü I. Kurultayda Fran-

sızca olarak şu konuşmayı yapmıştır: (Rusçasından Türkçeye çevrilmiştir.)

Dostlar, kardeşler,

Size dostlar diyorum, çünkü ben sizinle hemen hemen aynı zamanda emperyalizme ve saltanata karşı savaşan dost Türk halkı adına sizi selamlamaya geldim.

Eski Türkiye, kapitalist Avrupa için ekonomik ve politik bir sömürge alanıydı. Bu bakımdan Türkiye'nin yazgısı, bütün ülkelerin proleterlerinin yazgısıyla aynıydı. Kapitalizm canavarı Avrupa işçi sınıfının eti ve kanını yiyip içerek nasıl beslendiyse, Anadolu köylüsünün eti ve kanını da yiyip içerek öyle beslendi. Kapitalizmin birlik cephesine karşı savaşırken silah kardeşleri olarak birbirimize yaklaştık. Ülkenizde neler geçmekte olduğunu özenle izledik.

Bugün Sovyet yazarlarının kurultay çalışmalarına katılmaktan mutluyum. (Alkışlar.)

Dünya savaşı, çok eski toplumsal ve politik kültür değerlerini yıkan bir felaket (katastrof)tir. Ve kuşkusuz, Dünya Savaşı, yeni bir sorunu ortaya koyan bir başlangıç oldu. Oysa uygar insanlık dünyası, bu sorunun çözümünü bekliyordu; çünkü bu sorunların çözümü bütün dünyaya yeni bir toplum düzeni getirmeliydi.

Bu sorunlardan biri, görüşümüze göre, yazın ve sanat sorunudur ve bizler burada bu sorunları, insanların felsefi düşüncülerini çözümlemek için toplandık. 35 - 40 yıl önce şiirle anlatılan insanlığın hali kendisini açıklamak istiyordu. Eskinin tragedyası ve draması bize bugün yalın, çocuksu geliyor. Bizim için yazın ve sanat yapıtları, özellikle 19. yüzyılın ikinci bölümünün yapıtları aklanmış belgelerdir. Söylediğim yapıtlarsa toplumsal denetim bilmeyen kaos içindeki toplumların tipik ürünleridir. O yazın yapıtları, hem ahlak, hem toplumsal ve politik bakımdan yozlaşmış toplumların çok güzel tanıklarındır.

1934 yılının genç erkeği, hangi sınıftan olursa olsun Werther'in Acıları'nı paylaşabilir mi? Yada 1934 yılının genç kadını, Madame Bovary'nin trajik figürü için ağlar mı?

Bence ne Flaubert, ne Anna Karenina'nın ünlü yazarı zamanımız genç kızının yüreğinde nostalji yaratamaz.

1934 yılının genç erkeği yada kızı için bu türlü insan tipleri ancak tarih meraklıları için bir değer taşır. Yirmi yıl önce yaratılmış roman tipleri için de böyledir. Evlilik dışı ilişki yazınının romanda başlatıcısı olan Paul Bourget, tiyatrodan başlatıcısı olan Alexander Dumas'ın, burjuva yazınının bu adulter konusu (evlilik dışı sevi ve cinsel ilişki) artık çağımızda şöyle bir hafif gülümseme yaratır ancak. İşte görülüyor ki yeni çağ başlatanların çabaları artık aklanmıştır. Yürekllerimizde de devrimin olduğunu duyuyoruz, görüyoruz ve devrimden güvençliyiz. Şair ve yazarlardan yeni bir söz bekliyoruz. Ne olacaktır bu yeni söz? Yazık ki yeni yazını yaratmayı hedef alan yeni kuramların yıkıldığına kimileyin tanık olduk. Yaratıcılık, endüstrinin herhangi bir kolu gibi belli bir teknik gerektiriyor. Kimilerinin sandığı gibi, yaratıcılık kaotik ve anarşik bir edim değildir. Elbette, entelektüel endüstrinin yöntemleriyle ekonomik endüstrinin yöntemleri bir değildir; bunlar birbirinden ayrılmıştır. İşte buyüzdün kimi devrim ülkelerinde — Türkiye de içinde olmak üzere — yazarlar çağlarını tam yansıtan ölümsüz yapıtlar yaratamamıştır. Öyle görülüyor ki, çağımızın sanatçıları dediğimiz insanların görmek ve anlamak yetenekleri, yazının eski yöntemlerine göredir. (Eski yöntemleri kullanıyorlar.) Geçmiş kuşağın sanatçısı dünyayı nasıl inceliyorsa, bugünkü sanatçı da aynen öyle inceliyor. Şair, ama havası (melodisi) eskimiş. Sizin yazınızda bile sınırlı gerçekçilik, hastalıklı bireycilik ve psikanaliz egemendir. Kahraman tipleri eski örneklerde olduğu gibi kurulmuştur. Ben Sovyet yazınına değgin, daha doğrusu okuma olanağını bulduğum kimi Sovyet romanları üzerine konuşuyorum. Onlarda kimileyin zavallı Ras-koinikov ve ilginç olan eski örneklerle göre tipler, en gerçek ve en canlı tipler oluyor. Ama herşeyin planlı biçimde yapıldığı ve bütün güçlerin devrime verildiği çağımızda ahlak ve yazın değerlerimizin koruyucusu olan gerçek sanatçıyı kendi haline bırakabilir miyiz? Nasıl bırakabiliriz? O

sanatçı kendi özbeğenisine göre çalışmalı mı?

Bana göre günümüzün sanatçısı devrimin geçici yapısını verebilir. Dönem daha bitmemiştir. Yeni dediğimiz insanın yüreğinde eski toplumun filizleri hâlâ sürüyor ve insan eski toplum yaşamının koşullarını daha atamadı içinden. Şunu söylemek gerekiyor. Büyük kültür devriminden önce, örgüt ve toplumsal yapıcılık dönemi, ancak ondan sonra da yüksek kültür dönemi geliyor. Yüksek kültür devriminden önceki dönem, örgüt ve toplumsal yapıcılık dönemidir. Toplumsal örgütlenme devriminden önceki dönem, devrim dönemidir. Bilmiyorum, devrim döneminden önceki dönemin skolastik ve akıl duraganlığıyla despotizm, fanatizm ve cahillik dönemi olduğunu söylemek gerekiyor mu? Toplumsal devrim, eski, hemen hemen ölü değerleri yıktıktan sonra sanat tam anlamıyla üretici olacak, ve o zaman yeni temelleri üzerine kurulmuş genç toplum yeni kültürün ilk yazın yapıtlarını, başyapıtlarını rahat ve bol verecektir. Yeni Weimar şairlerine verimli bir toprak hazırlamak için onlara hoşgörü hakkı tanınmalıdır. Düşün hoşgörüsü dönemi Utreht Barış Antlaşması'nın imzalanmasıyla başlamıştır. Bu, Lessing'in Protestan skolastiğine karşı utkuyla biten savaşının sonucudur. Otuz yıllık savaş zaten bibakıma devrim aşaması, vicdan özgürlüğü savaşıdır. Vicdan özgürlüğü yalın bir politik hak olmadığı için Utreht anlaşmasıyla başlayan ve Lessing'in gelişiyle biten yazın ve sanat dönemi, çağının zekâsının bu yeni utkusunda sanat ve kültür yaratıcılığı için esin kaynağı oluyor.

Burjuva kültürü 19. yüzyılın antiklerikal (papazlığa karşı) ve laik platformunda ilerliyor ve zenginleşiyordu. Bu kültür Fransız Devrimi ve ona bağlı olan kanlı savaşlar dolayında düşüncelerin birleşmesinin sonucundan başka bir şey değildir.

İki dönem arasında bir ara gerekiyor bize ki, bu arada sanatçı gereken entelektüel dinlenmeyi sağlayarak, hem kendi yüreğinin atışını, hem kitlenin nabzını dinlemeye fırsat bulabilsin. Böylece ilkönce yaşadığımız dönemi incelemeliyiz; bu yapılmazsa yeni kültürün önemi ve doğasına

değgin varsayımı yaratamayız.

Yaşadığımız dönem, nasıl bir dönemdir? Biyandan parlamento yöntemleriyle varoluşunu savunan kapitalizm, öbür yandan Sovyet Rusya'da varolan komünist dünya ve üçüncü dünya olarak da kapitalizmin başka bir evresi olan faşizmdir. Savanarola'nın fanatizmini andıran küçük burjuva görüşüyle faşizm, ilk iki dünyaya tepkiden başka bir şey değildir. Ama son bir dördüncü dünya, iç ve dış ulusal bağımsızlığın gerçekleşmesini isteyen ulusal özgürlük savasını veren halkların dünyasıdır.

Ne, giyotinle ve halk ordularının silahlarıyla prestijini yükseltmeye çabalayan Büyük Fransız Devrimi, ne Otuz Yıl Savaşı, yaşadığımız çağ kertesinde devrimci olamamıştır. Çok yoğun ekonomik bunalım, işsiz orduları, sömürge ve yarı sömürge halkları, kanlı kıyımlar, ekonomik yapıcılığın artması, açık ve gizli olarak silahlanan uluslar, faşizmin Neronca canavarlığı, işte çağımız budur. Zamanımız insanlığa çok ağır bir görev verdi. Rönesans çağında, çağın sorunlarıyla salt üç yada dört küçük cumhuriyet ilgileniyordu.

Sözkonusu görev, sanırım, 19. yüzyılın başlangıcında insanlığın önünde varolan sorunlarla ölçülemez. O zamanki sorunlar Batı Avrupa'nın ancak birkaç ülkesini ilgilendiriyordu. Şimdiyse insanlar, birbirleriyle bağlı olduklarını ve aynı yazgıyı paylaştıklarını anlamalıdır. Ancak o zaman «ide»lerin büyük dünyasını yaratmaya olanak vardır. Ve bu düşünce dünyasına gelene dek devrimler dönemini bitmiş sayamayız. Dünya ulusları bugün aynı haklara sahip değiller. Ve yeni dünyayı yaratma yolunda aynı ölçüde yürüyemiyorlar. Ve yeni toplum kuruluncaya dek de, yeni anlamıyla hoşgörü dönemi gelemmez.

Devrim ve sosyalizmi kurmada Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ni örnek gösterebiliriz.

Büyük sanatın zamanı daha gelmedi. Ama bana göre, büyük sanatın zamanını hazırlayan epik dönem iki ülkede de duyumsanıyor: Sovyet Rusya'sında ve Türkiye'de.

Biz çağdaş yazarlar, gerçekçi romancılar olarak şu

tosfer'e yükselen, en tehlikeli derinliklere inen burdaki insanları, Sovyetler ülkesinin topraklarında gördüklerimizi yazabileceğimiz kuşkuludur.

Dev konuların Syklop tarafından yaratıldığı söylenir. Çeluskin'in (1932 yılında vapurlarla kutba ilk giden) destanı bütün dünyanın söylencelerini aşmıştır. Esinin bu kaynağından bütün uluslar, entelektüel ve ahlaksal hazineler alabilirler.

Ulusum Anadolu'da özgürlüğü için üç yıl savaş vermek zorunda kaldı. Bütün emperyalist dünya onu yemeye, zapt etmeye çalışıyordu. Türk ulusunu yoketmek için bütün emperyalist dünya altını ve silahı harekete geçirdi. Tarihimizin çok acılı bir dönemiydi. Toplar, zırhlı arabalar, tanklar, uçaklar, ölüm kusan silahlar her yandan ulusun yaşamını tehdit ediyordu. Ve yüzyıllar boyunca Avrupa için iştahacı bir parça olan Türkiye, iki yüzyıl içinde topraklarının sürekli paylaşılma tehlikesi altındaki Türkiye, Dünya Savaşı'ndan arta kalan bütün güçlerini toplamaya çalıştı istilacılara atılmak zorunda bırakıldığı için. Ya utku ya ölüm isteğiyle, zincirlerini kırmak mucizesini bütün dünyaya göstermek istedi ve bunu onurla başardı. (Alkışlar.)

Zırhlı arabalara karşı ancak kağıt gönderebildik, uçak filolarına karşı hepsi hepsi üç yada dört uçak. Savaşta utkuyu kazanmak için tüfeğimiz bile yetmiyordu.

Yoldaşlar: Türk köylüsünün özverisiyle, kahramanlığıyla bu utku kazanılmıştır. (Alkışlar.) Bütün tekniğiyle ve yıkım araçlarıyla emperyalist Avrupa, Anadolu toprağında yenilmiştir. Ama bu tarihsel olay, bizim sanat ve yazınımızda tohumlanmadı. Çünkü başka ülkelerde olduğu gibi bizde de sanatçılar zamanın sesini hemen duymuyorlar. Bugün epik şairimiz yoksa, inanıyoruz ki gelecekte olacak. Homer'in ortaya çıkmasından önceki dönemi yazık ki bilmiyoruz. Homer'den önce söylenen mistik şarkıların koleksiyonları ve fantezilerle dolu olan çobanların aşk şarkıları vardı. Bizden dörtbin yıl önceki Yunan - Roma kültüründen bize kalan bunlardır. Bu kültür, uygarlığımızı doğur-

muştur.

Büyük yazar Gorky'nin söylediği gibi, günümüzün işçi ve köylü şarkıları ve öykülerine dayanan yarının kültürünün çiçekleneceğine niçin inanmayalım? Onlar dahaca yazın dilini bilmiyorlar ve biz de kimileyin onların diline tam değerini veremiyoruz. Ama bugün gelecek ki, birleşme ve karşılıklı anlaşma gerçekleşecek. Ve yazının ilk kaynağının gücü, tam ve mutlu bir noktada birleşecek. (Alkışlar.)

Yakup Kadri'nin bu çok ilginç konuşması üstüne yorum ve değerlendirmede bulunmayacağım. Bunu, eleştirmenlerimizin ve yazın tarihçilerimizin yapacağına hiç kuşku yok. Ancak şunu söylemek isterim ki, bu konuşmasında Yakup Kadri'nin yazın sorunları üstündeki düşünceleri benim için çok şaşırtıcı olmuştur. Sonraları, o zamanki düşünceleriyle uygun olmadığı da açıktır.

Sovyet Yazarlar Birliği'nin 7. Kurultayı

SYB'nin 7. Kurultayı 1 - 4 Temmuz 1981 günlerinde, önceki 6. Kurultay gibi Kremlin Sarayı büyük salonunda yapıldı. Açılış söyleviden not tutabildiğim kısa bölümü sunuyorum:

«Dünyanın kültür işçilerine ve yazarlarına;

Bugün dünya halkları endişe içinde yaşamaktadır. Günümüzde «Olmak yada olmamak!» sorusu bütün insansoyu için uğursuz bir somutluk kazanmıştır: Bu dünya halkları için var olmak yada olmamak, belki evrende biricik açıklanamaz mucize olan insansal uygarlık için var olmak yada olmamak... Bu, bir hatibane (tumturaklı) soru değildir. Bugün dünyanın bütün namuslu bilimcileri termonükleer savaşın yeryüzünde yaşam için felaketli sonuçlarını haber veriyorlar. (.....) Hiçbir zaman yazarın ve kültür işçisinin sesi bu denli önemli olmamıştır. (.....) Zamanımızın kaçınılmaz sınavı şu soruyu içeriyor: Güvenli bir yarın

nı güvence altına almak için kişisel olarak bugün ne yaptın? (.....) Barış, insansoyunun ortaklaşa kalıtıdır ve zamanımızda varlığın en büyük koşulu onun varlığıdır. Ve barış, birleşmiş güçlerce korunabilir ve korunmalıdır. Ve bu fırsat elden kaçabilir. Zaman kalmamıştır. Gezegenimizin kültür işçileri ve yazarlarından Sovyet yazarları, görüşlerinin yansızlığıyla yapılabilecek olan herşeyi yapmalarını, çekirdeksel (nükleer) yokolmadan insansoyunu (mankind) korumak için barışı ve uluslararası birliktelik ve uyumu güven altına almaya çalışmalarını diler. Artık yitirilecek zaman kalmamıştır.»

Çok özetini verdiğim bu açık konuşmasından sonra, Sovyet Yazarlar Birliği'nin Birinci Sekreteri Georgy Markov, geçen kurultaydan bu yana beş yıllık dönemde Sovyet Yazarlar Birliği'nin çalışmalarını, etkinliklerini bir yazanak olarak sundu.

Kurultayın birinci günü, komisyonlar ayrıldı. Çağrılı konuk olarak gelen yazarlar, Barış Hizmetinde Yazının İşlevi ve Yazarın Görevi konusunda konuşup tartışacaklardı. Kurultayın ikinci günü (2 Temmuz) bu toplantı, SYB'nin Yönetim Kurulu üyesi ve «Savaşsız Yıllar» adlı yapıtın yazarı Anatoly Ananiev'in bir konuşmasıyla açıldı.

Ananiev, açık konuşmasında özetleyin şöyle dedi:

«Sevgili arkadaşlar, seçkin yabancı konuklar! Üçüncü bin yıllık döneme girmemize iki on yıldan daha az zamanımız kaldı. İstatistikler bize, her yıl bu dünyaya yüz milyondan çok yeni insanın doğmakta olduğunu söylüyor. Ve her yıl insansoyu askeri amaçlar için 500 milyar dolar harcamaktadır. Bu görünümeler gireceğimiz çağ başlangıcının (üçüncü bin yılın) çıkmazını (dilemma) anlatmaktadır. Savaş yada barış... Yaşam yada çekirdeksel küllerin altında kalmış mezarlık çölü... Bütün namuslu insanlar elbette savaşsız bir gelecek üzerine düşünmektedir. Ancak bugün barış üstüne düşünmek yetmez: Bugün, barış yolunda yaşam için en etkin aygıt yazındır; barış yazını olabilir ve olmalıdır.»

«Sözlerimi bitirirken, tarihimizin kimi olaylarına dön-

mek istiyorum. Kırk yıldan çok oldu, Gorky söylevinde (I. Kurultayda) dünyanın sanatçı aydınlarına şu soruyu yöneltmişti: 'Kültür ustaları kimden yanasınız?'

Zamanlar değişti, ama aynı soruyu sormak hâlâ yerinde olur. Emperyalist dünyanın kimi önde gelen ve etkin halkına kalırsa, 'Dünyada barıştan daha önemli ve savaştan daha kötü şeyler de var'dır.

Günümüzde namuslu yazarın kararsızlığa hakkı olmaz. Yazarların vicdanı, sorum seçimiyle yüzyüze gelmiştir: Yaşam ve barışa 'Evet', ve savaşa 'Hayır' demek; susmak, yansız olmak, ilgisiz kalmak, insanlıkdışı güçlerle kendini bir tutmak demektir. Dünyadaki bütün namuslu kültür ustalarının görevi, yaşam ve barışın yazgısı için yeteneklerini insancılığın hizmetine koymaktır.»

Bu toplantıda üçüncü konuşma benimdi. Dış ülkelerdeki bütün konuşmalarımı, yurda döndüğümde yayımlamak benim ilkesel yöntemimdir. Bu nedenle o toplantıdaki konuşmamı sunuyorum.

Numarasız bir dünya savaşı

Çok seçkin meslektaşlarım, arkadaşlarım, dostlarım!

Önce sizlere bütün ilerici ve demokrat Türk yazarlarının selam ve sevgilerini iletirim. Sovyet Yazarlar Birliği'nin 7. Kurultay üyelerini başarı dileklerim ve saygılarımla selamlıyorum.

Arkadaşlar, bilinir ki, kimi hayvanlar, daha olmadan depremin olacağını sezinleyerek, sesleri ve davranışlarıyla depremin olacağını bildirirler. Deprem bir jeolojik olaydır. Ama toplumsal depremler de vardır. Toplumsal depremlerin en amansız ve acımasız savaşıdır. Yazarlar da, hem sezgileriyle, hem de bilinçli uzakgörüşlülükleriyle daha olmadan olacak savaşı anlar, yazı ve sözle, olacak savaşı bildirirler. Jeolojik bir afet olan depremlerle, en büyük toplumsal afet olan savaş arasındaki ayrım, doğal afet olan depremin önlenememesi, ama toplumsal afet olan savaşların önlenebilir olmasıdır. Günümüzde savaş tehlikesini sez-

mek bir uzakgörüşlülük bile değildir. Özellikle benim yurdum Türkiye'nin kapısına gelip dayanmıştır savaş.

Dünya savaşlarına numara veriliyor Birinci Dünya Savaşı, İkinci Dünya Savaşı... Üçüncü dünya savaşı daha açılmadı, ama bugün dünyada bölgesel, yerel ve iç savaşlarla, numarasız bir dünya savaşı içinde yaşıyoruz. Bugün bir dünya savaşı var, ama dahaca numarası konulmamıştır.

Bugün için en büyük tehlike, sürmekte olan bu numarasız dünya savaşına bir numara konulması sanılıyor. Evet, hiç olmazsa şimdilik bunun için sürekli olan dünya savaşına numara konulmaması için çalışabiliriz.

Yazar olarak niçin savaşın karşısındayız? Her canlının yaşaması için nasıl hava, su, toprak gerekliyse kültürün varolması, yaşaması, gelişmesi için de, barışa, güvene, özgürlüğe gereksinme vardır. İnsan yaşamını kolaylaştırmak ve güzelleştirmek için barış istiyoruz. İşte bu nedenle barış, yazarın güncel ve öncel sorunudur.

Her yazarın düşündüğü yada düşünmesi gerektiği gibi ben de, barışın kurulmasına ve korunmasına nasıl hizmet edebilirim, barış içinde, güvenli, korkusuzca ve özgürce yaşanılan bir dünyanın kurulması için neler yapabilirim diye sürekli olarak düşünmekteyim. Bana öyle geliyor ki her yazarın bu yolda, biri yazın dışı, biri de yazın içi olmak üzere, ama birbirinden ayrılmaz, iki görevi vardır. Yazın dışı görevimiz, her ilerici ve toplumcu aydın gibi, ama yazar kişiliğimizle, barışı amaçlayan hertürlü politik, toplumsal, kültürel eylemlerde ve örgütsel çalışmalarda bulunmaktır.

Bu konuşmamda asıl sözkonusu etmek istediğim, yazarın barış yolunda yazın içi çalışmalarının neler olması gerektiğidir. Bu noktada isteristemez Sosyalist Realizm üzerine kimi düşüncelerimi açıklamayı gerekli görüyorum. Türkçede bir deyim vardır: «Tereciye tere satılmaz!» Sovyetler Birliği ve Moskova, hele Sovyet Yazarlar Birliği, Sosyalist Realizm okulunun kurulduğu ve sürdürüldüğü yerdir. Sosyalist Realizmin merkezinde ve Sosyalist Realizmin

uygulayıcılarına, benim Sosyalist Realizm üzerine konuşmam çok yersiz görülebilir. Ama ben tereciye tere satacak değilim. Ancak Sosyalist Realizme değgin kimi düşüncelerimi açıklayarak, sizlerden bunun tartışılmasını dileyeceğim.

Konuyu açmılayabilmem için, söze herkesin bildiği kaptan girmem gerekiyor. Bilindiği üzere her sanat okulu ve akımı, o dönemin toplumsal koşullarının yarattığı bir toplumsal sanat gereksinmesi olarak doğmuştur. Sosyalist Realizm de bir sanat okulu olarak, işçi sınıfı devriminin gerçekleşmesinden kısa süre sonra doğmuştur. Niçin o dönemde de, daha önce yada daha sonra değil? Çünkü o dönem bir ülkede sosyalizmin kurulması, uygulanması, sosyalist düzenin yapılması, sosyalist toplumun yaratılması zamanıdır. Öyleyse Sosyalist Realizm, yaratıcılık, kuruculuk, yapıcılık için gerekli olan sanat kurallarını ve yöntemini gösteren bir okuldur ve bir amaç değil, yaratıcılık, yapıcılık ve kuruculuk için bir araçtır.

Sovyetler Birliği'nde Sosyalist Realizmin kurulmasından, çok değil, birkaç yıl sonra patlayan İkinci Dünya Savaşıyla Sosyalist Realizmin anayurdu yakılıp yıkılınca, yapıcılık, yaratıcılık ve kuruculuk yeniden ve çok daha büyük bir gereksinim olarak gündeme gelmiş ve bunun en gerekli kültür aracı olan Sosyalist Realizm daha da canlanmışır.

Yaratıcılık, yapıcılık ve kuruculuk için, barış, güven ve özgürlük ortamının gerekli olduğuna inanıyoruz. Öyleyse, barışın sağlanması ve korunması bilincini okurlarımıza verebilmek için Sosyalist Realizm, yazılarımıza yön verecektir.

Barış deyince, dinginliği, suskunluğu, edilgenliği anlamıyoruz. Bizim barışımız, savaş isteyenlere, savaştan çıkarılanlara, savaş kışkırtıcılara ve savaşçılara karşı savaştır. Yazar olarak bizler de barışı sağlamak ve korumak zorundayız. Çünkü ancak barışta yaratabilir, yapabilir, kurabiliriz. Ancak bizim barış savaşımızın araç ve gereçleri silahlar değil, sanatımız ve sanat yöntemimizdir. Sos

yalist Realizm de, bu araçlarımızın başlıcalarından biridir.

Barış içinde, güvenli ve özgür yaşanan bir dünyanın kurularak, yaratıcılığın, kuruculuğun, yapıcılığın gelişmesi için sosyalist realist yapıtlar verirken, karşı güçler de yani ayrı dünya görüşünde olanlar da elbet başka sanat akımları, başka sanat okulları, yani kendi araç ve gereçlerini ortaya koymuşlardır. Bu akım ve okulları, Sosyalist Realizme uymuyor, ona aykırı düşünüyor diye hiçe saymak, yoksaymak yada yadsımak, bana kalırsa, insan zekâsına ve onun ürünlerine saygısızlık olur. Bütün akım ve okullar birer amaç değil, araçtırlar. Araçlarsa, kullanıldıkları amaçlara göre değerlendirilmelidirler. Örneğin bir bomba, bomba olduğu için suçlanamaz; çünkü o bombayı saldırgan sömürgeci de, yurdunu savunan namuslu insan da kullanabilir.

Gerek eskiden, gerek çağımızda — özellikle çağımızda — kısa sürelerle ortaya çıkan bütün yeni sanat akım ve okullarının, barış için, güvenlik ve özgürlük için kullanılma amaçlarına göre yeniden değerlendirilmesinin gerekli olduğu kanısındayım. Ve bu yeni akım ve okulların, Toplumcu Gerçekçi (Sosyalist Realist) yöntem içinde hangi oran ve biçimde kullanılabilirliğinin tartışmaya açılmasının yararlı olacağını sanıyorum.

Kimi eleştirmenler ve edebiyat tarihçileri, büyük bir devlet dairesinin evrak mahzenindeki tozlu ve eski dosyaları ayırır ve bölümler gibi, yazarları ve onların yapıtlarını da numaralayıp ve damgalayıp ayrı ayrı raflara koymaya pek düşkünlüdür. Böyle bir numaralama ve damgalama, yazarın ve yapıtının canlı olduğunu gözardı etmek demektir. Öyle eleştirmenler var ki, benimsedikleri sanat akım ve okulunun kalıplaşmış belli ölçü ve tartılarına göre bir yapıtı ölçüp tartıyor, o yapıtın üstüne küt diye «İşbu yapıt Sosyalist Realist'tir!», «İşbu yapıt eleştirel gerçekçidir!», «İşbu yapıt soyut ve bireycidir!», «İşbu yapıt coşumcudur!» vb. gibi damgalar vurup, onları ayrı ayrı raflara kaldırmaktadırlar.

Toplumcu Gerçekçiliğin (Sosyalist Realizmin) gerekçe-

si olan amaç maddesi nedir? Barış içinde, güvenli ve özgür insanlar dünyasında, yaratıcılığa, yapıcılığa ve kuruculuğa uygun ortam ve koşulların hazırlanması için dünyayı değiştirmek, insanın yaşamını kolaylaştırmak ve güzelleştirmek... Bu amaç doğrultusunda Sosyalist Gerçekçiliğin sınırlarının genişletilerek, birer araç olan başka akım ve okullardan da yararlanmak olası değil midir, diye düşünülmesini, tartışılmasını diliyorum.

Kendi sanatımdan örnek vermem gerekirse, yetmiş kitabımın pekçoğunun kahramanları olumsuz kişilerdir. Salt kişilerim değil, konularım da, anlattığım olayların çoğu da olumsuzdur. Benim için yazın, insanlar arasındaki — ya da insanın kendikendisiyle — çatışmasının estetik bir düzeyde anlatımı demektir. Matematikte nasıl eksi ile eksi- nin çarpımından sonuç olarak artı çıkarsa, ben de yapıtlarımda olumsuzların çatışmasından, seyircilerimin ve okurlarımdan olumlu sonucu, ben bildirmeden, kendiliklerinden çıkarmalarını istiyorum ve onlara bu yönde yardımcı olmaya çalışıyorum. Okurlarımda ve seyircilerimde, kendilerini ve dünyamızı değiştirme istek ve bilincinin uyanmasına çaba gösteriyorum. Olması istenen bu dünya, barış içinde, güvenli, özgürce yaşanılabilen, yaratıcılığa, yapıcılığa ve kuruculuğa elverişli, güzel bir dünyadır. Yapıtlarımda çatışan insanların özünü, özgerçeğini ortaya koyabilmek için de bir araç olarak soyutlamayı, simgeciliği ve daha başka yöntemleri kullanıyorum. Ve Toplumcu Gerçekçiliğin amacı doğrultusunda olmak koşuluyla, bütün sanat akım ve okullarının yöntemlerinden yapıtlarıma gerekli ve yararlı gördüklerimi seçerek onlardan yararlanıyorum. Çünkü bunlar, yanında da olsam, karşısında da olsam, insan zekâsının ürünleridir ve benim insan zekâsının yaratıcılığına sonsuz saygım var.

Bana verilen konuşma süresini daha da aşmamak için, bu konudaki bütün düşüncelerimi yeterince açıklamadım- sa da, bir tartışmanın açılabilmesi için düşündüklerimi kesin yargılara varmadan özet olarak anlatmaya çalıştım. Açılmasını dilediğim bu tartışmanın, Türkiye ve başka ül-

kelerin yazınları için de yararlı olacağı sanıyordum.

Bana bu olanağı verdiğiniz, beni dinlediğiniz için teşekkür ederim.

Moskova

**Ticaret Merkezi Konferans Salonu
2 Temmuz 1981 Salı**

Bu toplantıdaki konuşmalar içinde özellikle gazeteci ve oyun yazarı Genrich (Henri) Borovik'le, çok değerli bir yapıt olan «Çar Balık»ın yazarı Victor Astafiev'in konuşmaları çok önemliydi. Bu konuşmaların metinlerini Türk okurlarının okumalarını çok isterdim.

3 Temmuz 1981 günü, SYB'nin 7. Kurultayı dolayısıyla, SYB'nin sekreterlerinden (Dış İlişkiler Sekreteri) dostum Federenko'yla Moskova TV'si için bir söyleşimiz oldu. TV'de, Federenko'nun sorularını yanıtladım. Özellikle, Numarasız Dünya Savaşı dediğim savaşlar üzerine düşüncelerimi daha da açıkladım bu TV konuşmasında.

Moskova TV'sindeki konuşma

Çağımız, numara çağıdır. Daha önceki hiçbir çağda bu denli çok numarası yoktu insanların. Evimizin numarası vardır, evimizin bulunduğu sokağın numarası vardır. Otobüslerin, metroların numaraları vardır. Numarası olan evimizde oturduğumuz katın numarası vardır. Elektrik saatimizin, havagazı saatimizin, su saatimizin numaraları vardır. Kendimizin, dosyalarımızın ve telefon edeceğimiz her yerin telefon numaraları vardır. Kendimizin, eşimizin, çocuklarımızın, ayakkabı numaralarını, yaka numaralarını bilmek zorundayız, yoksa ayakkabı, gömlek alamayız. Başımızın kaç numara olduğunu da bilmeliyiz ki o numarada şapka alabilelim.

Herhangi bir şeyin numarası yoksa, o şey de yoksayıyor. Örneğin numarasız bir evi postacı yoksayacaktır. Bizi götürecek otobüsün numarasını bilmiyorsa, gideceğimiz

yer de yok demektir. Ama gerçek böyle midir? Başımızın numarasını bilmiyorsak, numarasını bilmediğimiz için şapka alamıyorsak, gerçekten de başımız yok demek midir? Baştan sona numara çağı olan bu numaralar, bakınız, bizi ne saçmalıklara götürüyor.

Çağımızda insansoyunun numara merakının en tehlikeli, dünya savaşlarına numara koymasıdır. Bir dünya savaşına numara konulmamışsa, o dünya savaşı yoksayıyor. Bugüne dek, dünya savaşlarına birinci ve ikinci diye numara konulmuştur, ama dahaca üçüncü numara verilmediği için dünya savaşı bugün yoksayıyor. Gerçekten bugün, numarası konulmamış diye, bir dünya savaşı yok mu? Birinci diye numaralanan dünya savaşında 10 milyon ve ikinci diye numaralanan dünya savaşındaysa 60 milyon insan öldürülmüştür. İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden günümüze dek, istatistiklerin verdiği bilgiye göre, iç savaşlarda, bölgesel savaşlarda ve yerel savaşlarda öldürülen insanların sayısı da 60 milyondur. Bu ne demektir? Biz 60 milyon insanın öldürülmüş olduğu bir dünya savaşının içindeyiz, ama içinde olduğumuz bu dünya savaşını numaralamadığımız için, dünya savaşını yoksayıyoruz; tıpkı numarasını bilmediğimiz telefonun sahibini, numarasını bilmediğimiz için başımızı da yoksaymamız saçmalığı gibi... Bugün bir dünya savaşı vardır. Bu, Numarasız Dünya Savaşı'dır. Numarası konulmadı diye dünya savaşını yoksaymak saçmalıktır. Numarasız Dünya Savaşı'nın içindeyiz.

Bir gazeteci — Numarasız Dünya Savaşı deyimini ilk siz mi kullanıyorsunuz?

A.N. — Evet... Daha önce hiç duymadım. İlk burda kullanıyorum.

Yerel ve bölgesel savaşların ne demeye geldiğini, anlamını, bir gülmece fıkrasıyla anlatmaya çalışacağım.

Bir toprak ağasının evine gelen konuk, evin bahçesinde, olmayan bir ayağının yerine tahta bağlanmış bir kuzu görünce şaşarak, neden kuzunun ayağının birinin olmadığını, ayak yerine neden tahta bağlanmış olduğunu sorar

Ağa da, bütü kuzuyu birden yiyemediğinden etin bozulmaması için kuzuyu birden kesmediğini, hergün taze et yesin diye kuzuyu parça parça kestiğini, bugün için de bir bacağı kesmiş olduğu yanıtını verir.

Emperyalizm, Numarasız Dünya Savaşı'yla, hergün taze et yesin diye kuzuyu hergün biraz biraz kesen ağa gibi, dünyanın bölgelerini parça parça yiyor. Bölgesel ve yerel savaşların anlamı budur; yoksa dünya savaşı olmuyor demek değildir. Bugün Numarasız Dünya Savaşı vardır ve emperyalizm kuzuyu parça parça kesip yemektedir, taze ete meraklıdır.

Bu yeryüzünde öyle meslekler vardır ki, o meslekten olanlar, o mesleği yapanlar, kendilerini tanıtacak kart bastıramazlar. Bunlar, kendilerini tanıtırlarken, yaptıkları işi söyleyemezler. Örneğin orospuların, örneğin hırsızların, örneğin yankesicilerin, örneğin dolandırıcıların, örneğin genelev işletenlerin kartları yoktur ve bu işleri yaptıklarını söyleyemezler.

Genrich Borovik bugünkü önemli konuşmasında bir soru sordu: Dünyanın her ülkesinde değişik türde sosyalist partiler var. Örneğin, Sosyalist Parti, Hristiyan Sosyalist Parti, Sosyal Demokrat Parti, Demokratik Sosyalist Parti, Nasyonalist Sosyal Parti, Konservatif Sosyalistler vb... Biliyoruz ki bu dünyada kapitalistler de var... Ama niçin adında kapitalist olduğunu bildiren tek parti bile yok dünyada?

Yoktur, olamaz; çünkü kimi meslekleri yapanlar o meslekleri yaptıklarını açıklayamazlar, mesleklerini bildiren kart bastıramazlar. Örneğin yukarda saydıklarım gibi...

Federenko — Gülmececi, dünyaya başka türlü mü bakıyor ki, başkalarının görmediği şeyleri de görebiliyor?

A.N. — Sanmıyorum. Gülmececi şaşıl değil, çarpık bakışlı değil... O da normal görüyor herşeyi. Aradaki ayırım şurdan geliyor sanırım. İnsan baktığı herşeyi görmez; görmeyi önceden hazırlıklı olduğu, yani görmek istediği şeyi görür. Aynı şeye bakıp başka başka şeyler görmemizin nedeni de budur. Gülmececi güzel şeyler görmek istiyor.

Göremeyince de, görmek istediği güzelliği bozan, çirkinleştiren şeyleri gözünün önünden ve bütün insanların gözleri önünden kaldırmak için onları herkese göstermeye çalışıyor. Buyüzden gülmececi — halktan yana olan gülmececi — dünyayı en çok değiştirmek isteyen yazardır; başının daha çok belaya girmesi de bundandır.

Yaşamda geçen, yaşamda varolan gülmeceyle hiçbir gülmececi yarışamaz. Yaşamın gerçeğindeki gülmece hep önde gider.

Hayranlık duyduğum Rus gülmececileri, Gogol, Saltikov Şchedrin, Çehov, Zoşçenko, çağdaşlarımdan da Fazıl İskender'i çok beğeniyorum.

Federenko — Gülmece yazınıyla ciddi sayılan yazın arasındaki ayrım nedir sizce?

A.N. — Coşumcu roman okuyanlar, çoğunlukla romanın kahramanını kendilerine örnek alırlar. Örneğin «Genç Werther'in Acıları»nı okuyanlardan, romanın kahramanı gibi kendilerini öldürenler bile olmuştur.

Cinayet romanı okuyanlardan, okudukları romanda öğrendikleri cinayet türünü uygulayanların bulunduğunu kriminoloji tarihinden öğreniyoruz. Yani onlar da romandan örnek alırlar.

Sonu acıyla biten aşk romanlarını okuyanlardan, romanın kahramanı için gözyaşı döken okurlar çok olur.

Bir gülmece öyküsü yada romanı okuyup da, ordaki kahramanı örnek alan, o kahraman gibi aptal, kaba, bayağı olmaya kalkan okur var mıdır? Bugüne dek kaç milyon insan Don Kişot'u okudu, ama ona benzemek isteyen tek okur çıkmış mıdır?

İşte, gülmece yazınıyla öteki yazın arasındaki en büyük ayrım budur.

Nesin Vakfı

22 Ekim 1981

SATRAŇ ÜSTÜNE BİLGİSİZCE BİR SÖYLEŞİ

Bunlar, satranç bilmeyen bir insanın satranç konusunda söyleşisidir. Bir insanın bilmediği bir konuda konuşması, bildiği konuda konuşmasından daha kolaydır, çünkü bilmediğimiz konuda bilgisizliğin yürekliliğiyle konuşuruz. Oysa bir konuyu ne denli çok biliyorsak, içimizde o denli çok ekriliklik ve yanlış kuşkuları vardır.

Satranç ne kertede bilmediğimi bir olayla anlatayım. 1967 yılında çolukçocuk Moskova'daydık. Bir otel dairesinde kalıyoruz. Şimdi biri ABD'de bir üniversitede matematik hocası, biri de Türkiye'de bir yayınevi sahibi olan iki öğlum, Ali'yle Ahmet, biri onbir, biri on yaşında. Otelde durmadan yaramazlık yapıyor ve kavga ediyorlar. Anneleri de iyice bunalmış. Ne sustan, ne durdan anladıkları var. Eisure olsun susturabilmek için bir kurnazlık düşündüm; onlara satranç öğretecektim.

Otelin lobisindeki mağazalardan birinden bir satranç takımını satın aldım. Koydum önlerine:

— İşte satranç, oynayın!

— Nasıl oynanır? diye sordu Ali.

Hah, şimdi tuzağa düşmüşlerdi.

İyi ama, nasıl oynandığını ben biliyor muydum? Ne biliyor, ne de bilmiyor sayılırdım. Bütün kâğıt oyunlarını (iskambil, altmışaltı, prafa, poker, otuzbir, papazkaçı, briç vb.) tavlayı, beştaş, yeditaş, dama, aznif gibi oyunları ve benzerlerini, her oynayışında yeniden öğrenmişimdir. Oynarken, ancak o sırada oynayacak ve hep yenilebilecek denli öğrenir, sonra unuturum. Bu oyunları beşon yılda bir, her oynayışında yeniden öğrenmek zorunda kalırım. Neden böyle olduğu çok şaşılabilir şey. Bu oyunlara önem vermediğimden mi, belleğimin bu yanının zayıflığından mı,

yoksa bu oyunlarda geçen zamanımı yaşamdan saymadığımdan mı?

Oğullarıma satrancı öğretmeye kalkışırken, en son otuz yıl önce oynadığım satrançta, piyadelerin ilk kalkışta bir mi iki mi kare ilerleyeceğini, süvarinin kareleri nasıl atladığını, topçunun mu, kalenin mi çapraz yürüdüğünü, vezirin her yana birden nasıl gittiğini zorlukla anımsamaya çalışıyordum. Her ne olursa olsun, yeryüzünde hiç olmadık bir biçimde satranç oynamayı öğrettiğim iki oğlum, satranç tahtasının üstüne eğilmiş ve susmuşlardı.

Az sonra, rahmetli Ekber Babayef geldi. Ali'yle Ahmet'in ne yaptıklarına baktı, baktı, ne oynadıklarını anlamadığı için,

— Siz ne yapıyorsunuz öyle? diye sordu.

Ali,

— Satranç oynuyoruz... dedi.

— Allah Allah! Kim öğretti size?

— Babam...

— Babanız size satrancı tavla oynar gibi öğretmiş.

Babayef, gülmekten koltuğa yıkıldı. Sonra, çocuklara, satrancın nasıl oynanacağını öğretti, onlarla satranç oynadı. Ahmet, satranca ilgi göstermedi. Ali'ye tersine, satranca büyük ilgi gösterdi. Birbuçuk ay kaldığımız Sovyetler Birliği'nde, her gittiğimiz yerde, oynayabileceği kimi bulduysa onunla satranç oynadı. İstanbul'a dönüşümüzde satranca ilgisi sürdü. Okuduğu Saint Joseph Lisesi'nin satranç kulübüne girdi. Satranç kitapları okudu, dersleri aldı, yarışmalara katıldı, küçük başarılar da kazandı.

İşte o zaman oğlumun bu satranç düşkünlüğünden korkmaya başladım ve onu satrançtan soğutmanın yollarını araştırdım.

Niçin oğlumu satrançtan uzaklaştırmak istediğimi yine bir olayla anlatayım. İkinci Dünya Savaşı içinde Trakya'da çadırılı ordugâhtayız. Ben teğmenim. Satranca aşırı düşkün bir generalimiz var. Emir subayı da çok iyi satranç bilen, olağanüstü gülmece duyarlılığı olan bir yüzbaşı. General, çok iyi satranç bildiği için mi bu yüzbaşayı kendine emir

subayı yapmış, yoksa rastlantı mı bu, bilemiyorum.

Gece gündüz, çadırda yolda, paydosta molada, nerde olursak olalım, işten ve görevden her fırsat ve ara buldukça general, emir subayını çağırır, hemen satranç oynarlardı. Çok iyi satranç oyuncusu olan yüzbaşı, satrancı iyi bilmediğini söylediği generale hep yenilirdi. Bir söyleşimizde generale neden hep yenildiğini şöyle açıklamıştı:

— Kimileri vardır, satrancı meydan savaşı sanırlar. Satranç oynamakla, düşman ordusu karşısında strateji uygulamayı bir tutarlar. Ha satrançta yenmişler, ha düşman ordusunu yenmişler. Yenince, savaşta utku kazanmış gibi sevinirler. Yenilince de yıkılırlar. Bizim general de böylelerinden.

İşte bu zeki ve gülmece duyarlığı olan yüzbaşı, o günlerin zor koşulları altında iyiyürekli generalimizi sevindirmek için, her satranç oyununda generale bir meydan savaşı kazandırır diye yenilirdi. Pek seyrek olarak da, bize önceden söyleyip generali üstüste mat ettiği de olurdu.

Sonraları, satranç oyununu bu general gibi alanları çok gördüm. İyi satranç oynamayı ve satrançta yenmeyi bir zekâ üstünlüğü sayıyorlardı. Örneğin şöyle düşünüyorlardı: On satranç oyununda yedi kez yenen, yenilene göre onda yedi oranında daha zekidir.

Oysa böyle bir değerlendirmenin gerçeğe uygun olduğu kanısında değilim. Bence satrançta on kez yenilenin, yenenden daha zeki olma olasılığı bile vardır.

Üstün zekâ ile iyi satranç oynama arasında doğru orantı olduğu düşüncesi — ki bence yanlıştı — bende satranca bir tepki uyandırdı. Zekâyı geliştirmek ve zekâ alıştırmaları için satranç oynamak gerektiği düşüncesine karşıydım. Böyle düşünenler içinde, günlerinin uzun zamanını satranca ayıranlar çoktu.

Matematik kafası olanların her türlü oyuna aşırı tutkunlukları olduğunu ve alışkanlıklara kolay kapıldıklarını, yaşam deneyimlerimden — görerek, yaşayarak — biliyordum. Oğlumu, kendisine belli etmeden, satrançtan uzaklaştırmak değil, satranç düşkünlüğünden kurtarmaya ça-

lışamamın nedeni buydu.

Moskova'da Gorky Parkı, çok büyük bir kültür parkıdır. O parkta, aşağıyukarı kırk-elli metre uzunluğunda yanyana konulmuş masalar gördüm. Yaşlı ve yaşlıca insanlar karşılıklı oturmuş satranç oynuyorlar, ayaktakiler de oynayanları seyrediyorlardı. Bunlar, emekli olmalıydılar. Bu görünüm bana, çok görkemli bir boş zamanı değerlendirme izlenimi verdi.

Ermenistan'ın başkenti Erivan'da da bir kültür parkı vardır. Orda da, yanyana konulup uzatılmış masalarda, tıpkı Gorky Parkı'nda olduğu gibi, oynayanlar ve seyirciler vardı. Gorky Parkı'ndakiler, koyu sessizlik içinde oynar ve seyredelerken, Erivan Kültür Parkı'ndakilerin gürültü patırtıları, şamataları uzaktan duyuluyordu. Çünkü, Gorky Parkı'ndakiler satranç, Erivan Parkı'ndakiler tavla oynuyorlardı ve üstelik argosuyla, ağdalı deyimleriyle, tatlı şakaları ve iğnelemeleriyle Türkçe olarak...

Ruslar satrançta bikaç dünya şampiyonu çıkardılar ya... Sanırım, bir Amerikalı dışında, satranç şampiyonlarının hemen çoğu Rus. İşte bu şampiyonlardan birinin — adını söyleyemezsiniz — Moskova TV'sinde, oldukça uzun, yaşamından bir belgesel filmini seyrettim. Dünya satranç şampiyonunun zamanını nasıl geçirdiğini, evini, eşini, çocuğunu, konuklarını gösteren bir belgesel film... Bu filmi seyredince kendi çocuklarımdan birinin — soyumdan gelen yada Vakıf çocuklarımdan — dünya satranç şampiyonu olmasını isteyip istemeyeceğimi düşündüm. Bu soruyu lütfen siz de sorun kendinize. Sanırım, çoğunuz çok istersiniz böyle bir başarıyı. Ama benim yanıtlım:

— Hayır!

Öyleyse bu satranç dergisine bu yazıyı niçin yazıyorum? Ben satrançtan yana mıyım, satranca karşı mıyım? Bu sorunun yanıtını da yine bir olayla açıklayayım.

Sanırım, biliyorsunuz, yoksul çocuklar için kurduğum bir Nesin Vakfı var. Şu sıra Vakıf'ta on çocuğum yaşıyor. Bunlar, ilkokul üçüncü sınıftan, lise son sınıfa dek öğrenci.

Vakıf'ın onbeş dönümlük bahçesinde ikisi kuyu başın-

da, biri havuz başında, biri de çardak altında olmak üzere betondan yapılma masalar var. Bu masaların üstüne, Vakıf çocuklarımla birlikte satranç kareleri boyadık.

Bundan başka, Vakf'ın yedi yapısından büyük yapının salonlarından biriyle koridorlarından birinin döşemesine yere karolar döşettik. Bu karolardan dört ayrı yerde satranç oyun yeri yaptık.

Kullandığım cam ilaç şişelerini, teneke ilaç kutularını atmam, biriktiririm. İşte bu ilaç ambalajlarından satranç piyonları yaptık. Ambalaj kutularının, şişelerin büyüklüklerine göre, piyadelerimiz, topçularımız, süvarilerimiz, kalelerimiz, vezirlerimiz, şahlarımız oldu. Bunlarla, satranç karelerine boyadığımız beton masalarda çocuklarımız satranç oynayacaklar. Yere döşenmiş satranç karoları için de, tahtadan büyük boy piyonlar yaptıracağım, orda da satranç oynayacağız.

Oynuyoruz, demiyorum, oynayacağız diyorum hep. «Kaçmaktan kovalamaya zaman» bulamadığımız için daha oynamıyoruz, ama çok yakında oynayacağız. Ne var ki, bir zamanlar Ali ve Ahmet oğullarıma tavla oynar gibi öğrettiğim satranca benzemesin diye, Vakıf çocuklarıma satrançı ben öğretmeyeceğim, bir uzmanı öğretecek.

Peki, sonuç yine öyle açıkseçik ortaya çıkmadı: Satrançtan yana mıyım, satranca karşı mıyım?

Biraz daha sürdürelim söyleşimizi. ABD'deki oğlum Ali'nin bir kızı oldu, Aslı... Torunum, daha on aylık. Ali bana yolladığı mektuplarda Aslı'ya çok küçük yaşında satranç öğreteceğini yazıyor. Bana da, sıklıkla, Vakıf çocuklarına satranç öğretmemi salık veriyor.

Ali haklı. Dediği gibi yapacağım. Vakıf çocuklarım, bu ilkyaz satranç öğrenecekler ve oynayacaklar. Niçin? Satrançta yenenin daha zeki olduğunu sansınlar diye değil. Satrançta yenerlerse, düşman ordusunu yendikleri, meydan savaşını kazandıkları sanısına kapılınsınlar diye hiç değil; dünya satranç şampiyonu olmak için günlerinin üç beş saatini satranca versinler diye de değil.

Öyleyse niçin?

Satrancın çocuk eğitiminde ve önemli bir yeteneğin gelişmesinde çok büyük işlevi ve etkisi olduğuna inanıyorum. Çocukların, hele günümüzde, en büyük eksikliklerinin, dikkatlerini belli bir konu üzerine uzun bisüre yoğunlaştıramamaları olduğunu gözlemliyorum. «Hele günümüzde» diyorum, çünkü günümüzde dikkatleri dağıtacak şeyler gittikçe ve hızla artıyor: Bütün görsel ve işitsel araçlar, bilgisayarlı ve videolu oyuncaklar, kentlerin patlayan gü-rültüleri, yaşamın sıklaşan anlık sürprizleri vb... Salt çocuklar değil, toplantılardaki söyleşilerinde büyüklere de dikkat edince görürüz: Belirli bir konu üzerinde, konuyu dağıtmadan, daldan dala sıçramadan, o konuyu derinlemesine — çok değil, örneğin onbeş dakikacık — konuşabilen insanların sayısı o denli azdır ki... Oysa zihinsel başarı, ancak belli bir konu üzerinde beyinsel melekelerin yoğunlaşıp odaklaşmasıyla olabilir ancak. Karanlıkta yüksek voltajlı bir spot lambasının belli bir yeri aydınlattığı gibi, zihin de bütün gücüyle belirli bir konu üzerinde odaklaşabilirse ancak o zaman o konu bütünüyle kavranır ve ancak o zaman düşünce eylemi yetkinlikle gerçekleşir.

Zihni, dolaylara dağıtıp sıçratmadan belirli bir konu üstünde odaklaştırma alışmasını en iyi gerçekleştirebilecek, bu alışkanlığı sağlayacak araçların başında, bence satranç geliyor. Zihni dağınık, belli bir konuya yoğunlaşma alışkanlığı olmayan, uzun süre belli bir konu üstünde düşünemeyen çocuklara, satranç alışkanlığıyla, bu melekeleri kazandırabiliriz.

Günün birinde seksen Vakıf çocuğum olduğunda — o günü görmesem bile içlerinden birinin şampiyon olmasındansa, sekseninin de iyi düzeyde satranç oyuncusu olmalarını işte bunun için isterim.

Bir kuralım — hatta yaşam — var, söyleyeyim: «Hiçbişey, kendisi için kendisi olmamalıdır.»

Herşey, başka birçok şeyler içindir, öyle olmalıdır. Bu başka şeylerden biri, en başat olanıdır. Bana göre satranç da salt satranç için olmamalı, daha başka şeyler için olmalıdır; bu daha başka şeylerin en başat olanı da, zihni

belirli bir konuda odaklaştırma alışkanlığını kazandırmaktır. ,

İşte satranç bilmeyen bir yazarın, satranç konusunda bilgisizce ve bilgisizce olduğu için de yüreklice bir söyleşisi...

Bilmem, böyle bir yazının satranç dergisinde yayımlanması doğru olacak mı?

Nişantaşı

12 Ocak 1984

İNSANIN PIRLANTASI

Türkiye'de bir genç yazarın kendini tanıtmayı, adını kamuya duyurması gittikçe zorlaşıyor; hani nerdeyse bu koşullarda olanaksızlaşıyor bile diyebiliriz. Ülkemizde, genç bir yazarın, kendisinin ve yapıtının kamuca tanınmasına yardımcı olabilecek örgütler, kurumlar, kuruluşlar yoktur. Türkiye Yazarlar Sendikası, bu görevini de yerine getirmeye çalışıyorsa da bu işi tam başardığı söylenemez. Yete-neği benimsenmiş, yön verebilir güçlü eleştirmenler de yoktur ki, onların eleştirileriyle bir genç yazarın yapıtı günlük kazanabilsin, bir tartışma konusu olabilsin.

Kamunun ilgisi en az on - onbeş yıldan beri daha çok iç ve dış politikaya, renkli basınca yönlendirilmiş konulara dönük olduğundan, yazın tartışmaları basının, özellikle günlük basının dışında kalmıştır.

Eskiden yazın yazarlığıyla gazete yazarlığı birbirinden pek ayrılmazdı. Gazete yazarlığı, böylece, yazın yazarının tanınmasına yardımcı olurdu. Günümüzde gazete yazarlığıyla yazın yazarlığı ayrı uğraşlar olarak birbirlerinden ayrılmış olduklarından, bir yazıncının gazete okurlarına ve gazete aracılığıyla kamuya kendini tanıtmaya olanağı da kalmamıştır.

1938 - 1960 arası, daha sonra da 12 Mart sırasındaki baskı dönemlerinde, yazıncılarımız sürekli kovuşturmalara uğramışlar, yargılanmışlar, tutuklanmışlar, cezaevlerine atılmışlar, sürgün edilmişler ve bu baskılar yüzünden gazetelerin başta gelen olumsuz güncel haberleri arasında birinci sayfalarında sıklıkla yer almışlardır. Bu olumsuz yansımalar bile, yazıncılarımızın kamuda tanınmasına yardımcı olmuştur. Günümüzde bu olasılık da yoktur.

Bugün, yazın ödülleri, yazın yarışmaları, yazıncının ta-

nınmasına azçok yardımcıysa da, bu tanıtma çok dar ilgi alanı içinde yetersiz kalmaktadır.

İşte bütün bu elverişsiz koşullarda bile, adını, yapıtını topluma -- hiç değilse belli bir çevreye -- tanıtabilen yazarlar, sayıları az da olsa, çıkabilmektedir. Bu uygunsuz koşullarda bile kendilerini nasıl tanıtabiliyorlar? Bence, bu zor kazandıkları başarı, yayınladıkları yazının değerinden, özgünlüğünden, ilgi çekiciliğinden ileri geliyor. Onlar, kamuca tanınmanın en zor yolundan geçiyorlar. Bu başarı, ancak, bilgi gücü, kalem gücü, büyük yazın yeteneğiyle olabilir. Bedrettin Cömert işte böyle bir genç incelemeci, bilimciydi. Bir yazar için toplumda tanınmanın en çok olduğu bu uygunsuz koşullarda bile, adını ve yapıtlarını kısa zamanda, salt yayımladığı yazıların bilimsel düzeyleri, değerleri yüzünden tanıtılabildi.

Oldukça sağır, kurugürültülerle sağırlaştırılmış bir toplumda yazar olarak, değerinin gücüyle, kendini duyurabildi. İlk kez, nerde yayımlanan hangi yazısıyla dikkatimi çektiğini şimdi anımsayamıyorum. Ama o ilk yazısını okuduktan sonra, nerde yazısı yayımlanmışsa hemen ilgiyle okudum. Her yazısından yararlandım, bişeyler öğrendim.

İlk kez, Madaralı Ödülü'nün, Ankara Sanat Sevenler Derneği'nde verilışı sırasında tanıdım kendisini. Gülmece üstüne konuşmuştu. Yıllarımı gülmeceye vermiş, gülmece konusunda bunca inceleme okumuş bir yazar olarak, Türkiye'de gülmece üstüne bu denli ciddi, değerli bir inceleme ne okudum, ne de dinledim. Bu konuşmasından sonra, genç bilimcinin değeri gözümde büsbütün arttı. (Yazık ki, ölümünden sonra, gülmece üstüne olan o yazısı bulunamadı.)

Oğlumun yaşındaydı. O da oğlum gibi İtalya'da öğrenim görmüştü. Sanatsevenler Derneği'ndeki o konuşmasını dinlerken, duygusal bir çağrışımla, oğlumu anımsamıştım. Öldürüldüğü gün de yine o çağrışımı, ama bu kez acıyla duymuştum.

Türk Dil Kurumu Kurultayı'nda oluşturduğumuz Demokratik Muhalefet Grubu içinde birlikte savaşım verdik. Mavi seçim çizelgesinin en yaşlısı bendim, en genci de oydu.

Kolların çalışmalarında Bedrettin Cömert Sözlük Kolu'nda çalışıyordu, ben Yayın Kolu'nda çalışıyordum. Şimdi söyleyeceğim küçücük bir olaydır ama, beni çok etkilemiştir, Cömert'in de kişiliğini tanıtmakta önemlidir. Kendisini Sözlük Kolu sözcüsü yapmak istediklerinde, Cömert'in yanıtı şöyle olmuştur:

«Sözcülük için çok gencim. Daha yetkili bir arkadaşı seçin lütfen. Bağışlayın.»

Gençliği yüzünden kendini sözcülüğe bile layık görmeyen bu denli alçakgönüllü bir bilimciydi. Öldürülmesinden kırk saat önceki bu sözü, günlük olağan olaylar biçimine giren son siyasal cinayetleri, kimi resmi ağızların «Karşıt uçlardaki militanların birbirlerini öldürmeleri» diye yorumlamalarına, önceden verilmiş bir yanıt gibiydi. Sözcü olamayacak denli kendini genç bulan, öne çıkmayan, ılımlı bir kişilikteydi.

Kurultay'ın ikinci günü öğlesi (9 Temmuz Pazar), çalışmaların yoğunluğu nedeniyle zaman yitirmemek için yemeğe çıkamamıştık. TDK, üyeler için dışardan pide içinde döner getirtmişti. O gün akşama doğru, yemekten az sonra, Bedrettin Cömert hastalandı.

10 Temmuz Pazartesi günü, Kurultay çalışmalarına gelmedi. Demokratik Muhalefet Grubumuzun mavi çizelgesinden bir kişi eksilmişti. Soruşturduk: Bedrettin Cömert'in zehirlendiğini, hastaneye kaldırıldığını öğrendik. O gün akşam, Demokratik Muhalefet Grubunun toplantısı için Ankara Sanat Sevenler Derneği'ne gitmiştim. Bedrettin Cömert de toplantı için gelmişti. Yüzü çok solgundu. Dün öğleyin yemiş olduğu dönerden zehirlenmiş olabileceğini söyledi. Toplantıya gelmişti, ama toplantıda bulunacak gücü yoktu. Ertesi gün seçim için Kurultay'a kesinlikle geleceğini söylemişti.

11 Temmuz Salı... Kurultay'ın son günü. Her sabah Kurultay çalışmalarına en erken gelenler arasında olurken o sabah gelmemişti. Mavi çizelgemizden yalnız Bedrettin Cömert eksikti. Hastalığının artmış olabileceğini düşündüm.

Saat 9.20'de Nurer Uğurlu acı haberi ilk veren oldu:

— Bedrettin Cömert ölmüş...

Dünkü zehirlenmeden miydi?

— Öldürmüşler... Arabasındayken kurşunlamışlar. Yanındaki karısı da yaralıymış... Hastanede...

Sözcükleri anlayamıyordum. İnanılır gibi değil ki... Alçaklığın bile sonsuz sınırlarını aşan bir alçaklık bu... Kurultay'a gelmek için evinden çıkmış. Eşiyle birlikte arabasına binmiş... Saat 8.45'te vurulmamış olsa, 9'da Kurultay'da olacaktı.

Kurultay'da herkes şaşkın. Kimisi ağlıyor, kimisi suskun... Bir bunalım geçiren Tahsin Saraç'ı yukarda bir odaya götürdük, başında hekimler, dostlar...

Kurultay'a öneride bulundum: TDK olarak, Başbakanlığa ve basına ayrı ayrı iki bildiri verelim, basın toplantısı yapalım, hep birlikte Başbakanlığa yürüyelim...

Kurultay bu önerileri kabul etti.

Vali, yürüyüşe izin vermiyormuş. Çünkü, bugün önceden iki ayrı sağ örgüt de bu sabah için yürüyüş izni istemiş. Böylece durum aydınlığa kavuşuyordu. Sağcı örgütler, o gün için önceden yürüyüş izni istiyor ve o sabah Bedrettin Cömert öldürülüyordu. Her oyun izlencelenmişti önceden. TDK'nın yaşlı başlı üyeleri yürürse, bir çatışma olabilirdi. Bu, önceden düzenlenmiş bir kışkırtmaydı besbelli... Sağ, olayları çok daha boyutlandırmak istiyordu.

Başbakan Bülent Ecevit, büyük bir politik incelik göstererek, Kurultay'a geldi. Cömert'in ölümünden duyduğu acıyı dile getirdi.

Kendisini sözcü bile olamayacak denli genç bulan bir bilimciyi öldürenler, kim olurlarsa olsunlar, ne denli alçak, ne denli hain olurlarsa olsunlar, önünde sonunda insan değil mi bunlar, hiç mi vicdanları yok? Kimi öldürdüklerini hiç mi bilmeyecekler?

Öldürülüşünü duyar duymaz birden, «İnsanın pırlantasıydı...» deyiverdim. Hiç düşünmeden söylemiştim bunu, neden bilmem... Şimdi düşünerek söylüyorum: İnsanın pırlantasıydı. 38 yıl, kendini işleyen, kendini biçimlendiren, kendini ışıklandıran bir insan pırlantası... Tam, o pırlanta ışıklarını çevresine saçıyor, pırıl pırıl ortalığı aydınlatıyordu ki, karanlık tutkunlarınca öldürüldü.

TÖRENSİZ BİR ANMA

Ölüm yıldönümünde anma töreninde bulunduğum ilk yazar Mahmut Yesari'ydi. O zaman Tan gazetesinde fıkracı yazardım. Mezarı başına gidilip Mahmut Yesari anılacaktı. 1946 yılının ya 16, ya 18 Ağustosuydu. Kesin tarih söyleyemiyorum. Çünkü, bugün baktığım sözlüklerin kimisinde 16, kimsinde 18 Ağustos diye yazılı Mahmut Yesari'nin ölüm tarihi. Sanki otuz yıl önce ölmemiş de, üçyüz yıl önce ölmüş gibi, ölüm tarihi kesinlikle bilinmiyor nedense... Aradan kırk yıl daha geçince Mahmut Yesari'nin 16 mı, 18 mi Ağustosta öldüğü tartışmaları sayfalar doldurur ve zavallı öğrencilerin başına edebiyat tarihi oluverir.

Mahmut Yesari birinci ölüm yıldönümünde anılacaktı. On kişi kadardık. Mezarının yerini şimdi kesin anımsamıyorum. Üsküdar'dan iki arabaya dolup, Çamlıca'da bir yerlerde kır - kırak bir mezarlığa gitmiştik. Adının ve ölüm tarihinin yazılı olduğu bir tahta parçası, bir toprak tümseğinin bir başına sokulmuştu. Orada toplanmıştık. Oradakilerden yalnız iki kişiyi anımsayabiliyorum şimdi. Biri gök gürlüyor gibi konuşan, özentiyi kullana kullana kendi doğası yapmış olan Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu, biri de — yanlış kalmadıysa adı aklımda — Mardiros adlı bir meyhaneciydi. O adama meyhaneci demeye dilim varmıyor, ama yaptığı işin başka bir adını da bilmiyorum. O, içki de içilen bir «edebiyat mahfili»nin sahibiymiş. Artık örnekleri kalmamış olan bir Osmanlı Rumu'ydu. Apak sakallı, iriyarı, iyi giyimli, insanda saygı uyandıran bir kişi. Kendi dönemi edebiyatçılarının hepsinin dostu, Ahmet Rasim'lerin, Haşım'lerin, Mehmet Rauf'ların, son kuşaktan da Mahmut Yesari'nin filan... Göçen kendi kuşağının ve bir kuşak sonrasının edebiyatçılarıyla birlikte o da meyhanesini, da-

ha yerinde deyişle «edebiyat mahfili»ni kapatmıştı: Sanki bundan sonraki yazar-çizerle kadeh tokuşturmaya değmez gibilerden...

Cahit Sıtkı'nın ölümünden sonra birkaç gazeteci, onun sık gittiği meyhanenin sahibiyle, garsonlarıyla, Cahit'ten anılar toplamak için konuşmuşlardı. Akşamcı müşterisine gösterilen bu ilgiye pek şaşan meyhanecinin şöyle bir sözü çıkmıştı gazetede: «Yahu, demek o kadar önemli biriydi! Allah allah, hiç farkına varamadık...»

Oysa Mardiros, meyhanesinde dostluk ettiği edebiyatçıların değerlerini o denli iyi biliyordu ki, beni ve benim gibi ordaki birkaç genç yazarı hiç önemsemiyor, orda yok-sayıyor, konuşurken gözü ilişse bile bizi görmüyordu. Ahmet Rasim'lerden, Mahmut Yesari'lerden sonra bu dünyaya yazar mı gelebilirdi! Onların anılarıyla dopdoluydu, anlatırken gözleri yaşıyor, kendini tutamayıp ağlıyordu.

Deli Nizam diye ünlü Nizamettin Nazif, Mahmut Yesari'nin her umarsız kalışında nasıl Mardiros'un ocağına sığındığını, orda parasız yiyip içtiğini, elbet daha da çok içtiğini anlatıyordu.

O mezar toprağı tümseğı başında konuşuldu, Nizamettin Nafiz gümbür gümbür gümbürdedi. Öyle ağlama, sızlama, söylev, demeç yok... Gülme, şakalaşma, kahkaha! Mahmut Yesari, mezarı başında böyle anılmış. «Ah, bir şişe de rakı olmalıydı ki... Nasıl da unutuldu! O zaman işte, merhumun ruhu şad olacaktı ki... Toprağına rakı dökmeliydik ki...

Aramızda, Yesarizadeler'den Mahmut Yesari'nin bir akrabası vardı. Kimdi, şimdi anıyamıyorum. Mezar başındaki anma toplantısına gelenleri, biriki kadeh rakı içerek bu güzel toplantıyı tamamlamak için, evine çağırdı. Çamlıca'da yada Altunizade'de, oralarda bir yerde bir güzel eve gittik. Mahmut Yesari anılarak, «ruhu şad olsun» denilerek, ruhuyla bizi şimdi seyredip mest oluyordur diye şakalar yapılarak bol bol rakı içildi.

Hem mezarı başındaki, hem o evdeki toplantıda, Mahmut Yesari'nin mezarının yapılması, bir mezar taşı dikil-

mesi için karar alındı. Bu iş için de bir Mahmut Yesari'yi sevenler derneği kurulacaktı.

Ben o zaman otuş yaşındaydım; demek, şimdiki yaşamımın yarısındaymışım, aradan otuz yıl geçmiş. Mahmut Yesari'nin mezarı yapıldı mı? Bilmiyorum ama, yapıldığını da sanmıyorum.

Bir yazara bir mezar yapılması için dernek kurulması, yardım sağlanması, para toplanması, o gün o tümsek başında konuşulurken, içimden anlatılmaz bişeylerin koptuğunu duydum; belki umutlarımın geleceğe bağlı telleri kopmuştu... Ben o zaman, daha dört yıllık profesyonel yazardım.

Yardımla, para toplanarak, mezar taşı dikilmesi düşünülen Mahmut Yesari, yedeksubay olarak Çanakkale Savaşına gönderildiği için yüksek öğrenimini yapamamış, o kıyııcı dönemde otuz yıl salt kalemle yaşayabilmiş — daha doğrusu otuz yıl ölmemek için direnebilmiş — seksene yakın oyun, yirmiden çok roman, yüzlerce öykü, binlerce yazı yazmış bir yazardı; demek bütün bunlar bile, yazarına bir mezar taşı yaptırmaya yetmemiş.

Bigün Cem Yayınevi'nde, yaşıttım olan ölmüş bir yazar arkadaşına mezar yaptırmak için para toplanması, yardım çağrısı sözkonusu olunca, neden birden sinirlenip hırçınlaştığımı, orda bulunan Rauf Mutluay anlayamadı sanırım. Biz herşeyden önce yaptığımız işi, edebiyatı savunmak zorundayız; kendimizi de ancak böylece savunmuş olabiliriz. Ölmüş bir yazara ancak el-gün yardımıyla yapılan mezar, Türk edebiyatı gömülmüş demektir.

Mahmut Yesari şöyle demiş: «Yazarlar, kendi eserleri hakkında hüküm, rey veremezler, verseler de boşunadır. Zaman kalburdur ve daima eler. Bu insafsız kalburun deliklerinden kaçmayacak kadar anaç olanlara ne saadet. Allah acaba hangimize mezarımızda bu saadeti gösterecek?»

Ancak mezarda görülebilecek, yani hiç görülemeyecek bir mutluluk! İşte yazarın umudu bu...

O yıl, Mahmut Yesari'yi mezarı başında anışımızdan

üç gün sonra, Tevfik Fikret'i ölümünün 31'inci yıldönümünde anmak için Fikret'in evine, Âşîyan'a gittiğimiz. Orada en az ikiyüz kişi vardı; zamanın eğitim bakanı Hasan Âli Yücel, Hüseyin Cahit Yalçın, Rıza Tevfik, Hakkı Tarık Us, daha pekçok ünlü yazar, gazeteci... Tevfik Fikret'le Mahmut Yesari arasında bir değer karşılaştırması yapmak boşuna ve çok gereksizdir. Ama şu soruyu hep soruyorum kendime: Tevfik Fikret'ten, bahçesindeki taşlara kazılmış yazıtlara, içindeki eşyadan tablolara dek kendi eliyle bir müze gibi düzenlenmiş, adını bile Âşîyan diye koyduğu bir ev kalmasaydı, o ev Tanzimat Müzesi yapılmasaydı, yine de Tevfik Fikret için ölüm yıldönümlerinde anma toplantıları yapılır mıydı? Yada şöyle soralım: Yetmiş yakın oyun, yirmiden çok roman, yüzlerce öykü, binlerce yazı yazmış Mahmut Yesari de ölümünden sonrasına yeterince bişeyler bırakabilmiş olsaydı, ölümünün otuzuncu yıldönümü olan bugün, yine de törenlerle, toplantılarla anılmaz mıydı?

ÖDENMEYEN BORÇ

1944 yılında, şiir kitabımı basınlar diye, biriki yayıneviyle bir de basımevine başvurmuştum. Bunlar küçük kuruluşlardı. Büyük yayınevlerine gitmeye yüreklenememiştim. İyi ki basmadılar şiir kitabımı. Yoksa, sayıları oldukça kabarık olan günümüzün tanınmış ama kötü şair kalabalığına bir de ben katılmış olacaktım.

Dört - beş yıl sonra bu kez öykü kitabımı basmaları için, Babıali yokuşundaki hemen bütün büyük yayıncılara başvurmak yürekliliğini göstermiştim; çünkü artık kendimi tanınmış bir yazar sanıyordum. Doğru, tanınmıştım; ama tanınmışlığım, yazarlığımdan çok solcu sabıkalılığımdan, siyasî polisteki dosyamın kabarıklığından ileri geliyordu. Eleştirmenlerden, yazın çevresinden çok, siyasî polis ve MAH (şimdiki MİT görevini yapan resmi gizli örgüt) ajanları tanıyordu beni.

Kitabımı basmaları için başvurduğlarım arasında Kitapçı Remzi de vardı. O zamanlar ona «Remzi Baba», «Remzi Bey» yada «Remzi Bengi» denilmezdi. Yiğit lakabıyla anılır, o da adıyla sanıyla Kitapçı Remzi'ydi.

Bu, otuz yıl öncesinin bir olayı. O dönemde hangi yürekli — hatta hangi deli — çıkıp da, ya iki polis, ya iki candarma yada silahlı iki er arasında, bilekleri kelepçeli olarak sık sık dükkânının önünden geçirilen bir solcu sabıkalının kitabını yayımlayabilirdi ki... Bu, tek parti iktidarının baskı döneminde işin siyasal yanı, ama bir de ekonomik yanı var: Daha önce hiç kitabı çıkmamış, kitabının satıp satmayacağı bilinmeyen, denenmemiş, bir ünsüz yazarın kitabını nasıl basınlar?

Aradan yıllar geçtikten sonra düşünüyorum da, kitabımı yayımlamayanların o zaman haklı olduklarını ancak

şimdi anlayabiliyorum. Biraz işini bilir bir yayıncı, benim gibi birinin kitabını yayımlamazdı elbet o günlerde. Ama gelin de bu gerçeği, o zamanki bana anlatın!

Kitabımın basımını reddeden her yayıncının yanından ayrılınca içimden şöyle geçiriyordum:

«Ben size gösteririm... Hepiniz göreceksiniz, gün gelecek, hepiniz de kitaplarımı yayınlamak isteyeceksiniz. Ama hiçbirinize yayımlatmayacağım kitaplarımı.»

Kitapçı Remzi de reddetmişti beni; hem de pandomim yapar gibi, sözsüz bir küçümsemeyle... Remzi Kitabevi'nin kapısından çıkınca, ben de ona sözsüz yanıtlamıştım. Gün gelecek, kitaplarımı yayımlamayı isteyecek, ama isteğini reddedecektim.

Aradan yine yıllar geçti. Bıçok kez daha cezaevlerine sokulup çıkarılmıştım. 1952 yılında Nevşehir Cezaevi'nden İstanbul'a geldiğimde, gazete, dergi, kitapçı, yayıncı, basımevi gibi, bütün basın dünyasındaki kuruluşların kapıları yüzüme kapanmıştı. Hiçbirinde hiçbir iş, düzeltmenlik, yönetmen yardımcılığı bile bulamıyordum. Sırtımda bir ailenin sorumu ve geçim yüküyle umarsız, kalakalmıştım.

İsteristemez insan, azçok bildiği işlerin dışına çıkamıyor. Ben de geçinebilmek için bir kitabevi açmayı düşündüm. Birinci bölüm Levent evleri daha yeni kurulmuştu. Bir dostumun verdiği parayla Levent'te bir dükkân kiralamıştım. Yine başka bir dostumla birlikte ikimiz, dükkânın içine kitap rafları, vitrin, dolap filan yaptık. Ama kitap satın alacak param yoktu. Bir zamanlar, kitabımı yayımlamaları için başvurmuş olduğum yayıncılara bu kez dükkânımda satmak için krediyle («Consigné» denilen parası satıldıktan sonra ödenmek üzere) kitap vermeleri için başvururdum. Biri dışında, yine beni hepsi reddetti. Bana kredi açan o tek yayıncı Kitapçı Remzi'ydi. «Ne kadar kitap istiyorsun?» diye soruşunu şimdi duyar gibi anımsıyorum. Paraşal tutarını unuttum, ama şimdiki parayla, sanırım, iki bin lira tutarında kitap istemiştim. Hemen vermişti kitapları.

Levent'teki birbuçuk yıllık kitapçılığım, ondan sonra

da Bursa Sokağı'ndaki (Beyoğlu'nda) birbuçuk yıllık fotoğrafçılığım, yaşamımın en çileli, en acılı günleridir. Anlatması uzun... O kitapçılık işini yürütemedim. Remzi Bengi'ye de borcumu ödeyemedim. O zamanlar Remzi Bey, hep dükkânında bulunurdu. «Borçlu ölmez, benzi sararır» denildiği gibi, kitabevinin önünden gelip geçerken, Remzi Bey'in beni görüp alacağını istemesinden çekinirdim. Sonunda, günlerden bir gün, dükkânına girdim. Zararına dayanamayıp, dükkânı devrettiğimi, (eşya ve kitaplar ve içerdeki herşeyle birlikte bin liraya devretmişim) borcumu param olunca ödeyeceğimi söyledim. Kitapçı Remzi, elisıkı olarak bilinir. Ne dedi bana, bilir misiniz? «İştir bu, zarar da eder, kâr da... Bana hiç 'borcun yok.»

Bir daha da benden alacağını istemedi, ben de bugüne dek ödemiş değilim.

Ve sonra yine yıllar geçti. 1944'te şiir, 1949'da öykü kitabımı yayımlamayı reddeden bütün kitapçılar kitaplarımı yayımlamak için çok üstüme düştüler. Hepsini de, tadını çıkara çıkara reddettim. Bigün, Kitapçı Remzi de, yayımlamak için kitabımı istedi. Onun bu isteğini de reddettim. Yaptığı yardımı, alacağını istemeyişini, iyiliğini düşünerek Remzi Bengi'ye kitabını vermeliydim. Ama, yıllar önce onlar kitabımı yayımlamayı reddettiklerinde, günün birinde kitaplarımı yayınlamayı isterlerse reddedeceğime kendikendime sözvermişim. Sözümü yerine getirmek zorundaydım. Böylece, ödeşmiş olduk.

İşte iyi yanımız, işte kötü yanımız; ama ne yapalım, biz insanız.

Bigün yine Kitapçı Remzi şöyle demişti:

«Çocuklar, Aziz Nesin'den kitap basalım, diyorlar, o bize kitap vermez, diyorum.»

Çocuklar dediği, kızları, damatları yada yayınevinde çalışanlar olacaktı.

«Aziz Nesin bize kitap vermez!» demekle neyi anlatmak istiyordu? Bir zamanlar kitabımı yayımlamayı reddetmiş olmasını mı? Bilmiyorum. Ama reddetmekte haklıydı.

Bernard Shaw'un aşağı yukarı şu anlama gelen bir sö-

zünü anımsıyorum: «Akıllı insan, kendi aklını kullanır. Ama çok akıllı insan, kendi aklının üstüne başkalarının da aklını ekleyerek kullanmasını bilir.»

Kitapçı Remzi'nin, yayıncı olarak en büyük özelliği, yayıncılık işinde başkalarının da aklını kendi aklına eklemiş olmasıdır. Onun gerçekten akıllı akıl hocaları olan danışmanları vardı: Hayrullah Örs, Mustafa Nihat Özön, Hasan Âli Yücel, Hasan Âli Ediz, son yıllarda Sabahattin Eyüboğlu vb...

Ödenmeyen borcumun alacaklısı Kitapçı Remzi'nin Türk yazınına hizmeti çok, çok büyük olmuştur. Kurucusu bulunduğu yayınevinde anısının sürmesini dilerim.

ZOŞÇENKO OLAYINDAN ALINACAK DERS

Sömürge sınıfın sözde aydınları, sosyalist bir yazarı kabiliyetli görür ve akıllarınca kendi işlerine de yarayacağını umarlarsa, şu türlü sözlerle onun gözünü yıldırmaya ve kendi sınıflarından yana çekmeye, hiç değilse onu edilegenliğe itmeye çalışırlar:

«Ne sanıyorsun, Türkiye sosyalist olursa, sen çok mu rahat edeceksin? Şimdikinden daha mı özgür olacaksın? O zaman, bugün yazdıklarını yazabileceğini mi sanıyorsun? Hele bir sosyalizm gelsin de görün: Önce başı derde girecek olanlar, sen ve senin gibiler...»

Bu dedikleri belki de olur. Çünkü, başka sosyalist ülkelerde olmuştur. Ama bu olumsuz olasılık yüzünden bir gerçek sosyalist yazarın, antisosyalist olması... Hayır, işte bu olamaz!

Bireyler de, toplumlar da, geçmişteki, dahası bir önceki olay ve deneyimlerden ders alabilmiş olsalardı, bu türlü olumsuz olasılıklar yeryüzünden kalkardı. Ama ne yazık ki insanoğlu, başkalarınınkinden değil, ancak kendi başına gelenlerden ders alabildiği için, benzer acı olayları bir daha, bir daha yaşamak zorunda kalıyoruz.

Bugün Türkiye'de soldaki kargaşalık ve gereksiz çatışmalar, geçmiş olaylardan hiç ders alınmadığının en açık belirtisidir. Daha şimdiden kendilerini solun yetkili politikacıları sananların, sanatçılara, hem de ağır mücadele vermiş ve vermekte olan solcu sanatçılara yol göstermeye, onların işlerine karışmaya kalkıştıklarını görüyoruz. Böylelerinin içinde sanata bulaşmış politikacıların — hele özellikle hoşgörüsüz gençlerde — sanat alanını sınırlayıp daraltma, sanatı tekdüzeliğe indirme eğilimi daha da aşırıdır.

Aslında daha önceki sosyalist devrimler, onların dene-

yınlarından yararlanmasını bilen, sosyalist olmamış ülkeler için büyük şanstır. Zoşçenko olayını da bu nedenle anlatmak istiyorum.

Büyük Rus mizah yazarı Zoşçenko'nun yaşamı, onun başına gelenler, Türk aydınları için alınacak derslerle doludur. Yalnızca Zoşçenko'ya yapılmış haksızlıklardan ders alınabilseydi, sosyalizmin kuruluşundaki zorunlu yanlışlıklardan, sosyalizm yolundaki ülkeler bir oranda kendilerini koruyabilirlerdi.

Zoşçenko'nun Sovyet Yazarlar Birliği'nden çıkarılmasının nedeni olan hikâyesini okudunuz mu? «Bir Maymunun Başına Gelenler» adlı bu hikâye, Zoşçenko'nun, en güzel, hatta güzel hikâyelerinden biri değildir. Bu hikâye, Zoşçenko'nun toplumsal ve politik eleştiri ve yergisinin ağır bastığı bir hikâye de değildir. Ona gelinceye dek, Zoşçenko'nun ne ağır yergili hikâyeleri vardır. Ama o günlerde Zoşçenko'nun cezalandırılarak bütün yazarlara «Hizaya gel!» denilmek istendiğinden sudan bir bahane bulunması gerekiyordu. Böyle bir zamanda da yazar, «Bir Maymunun Başına Gelenler»i yazmıştı.

O korkunç İkinci Dünya Savaşı sonunda yanmış, yıkılmış ve savaş yüzünden enaz tek ölü vermemiş tek evi kalmamış olan Sovyetler Birliği'nde, yeniden kurulacak olan ülkenin bayındırlığına, kalkınmasına edebiyat da yardımcı, destek olacaktı. Bu kuruculuk döneminin insanları iyimser, umutlu olmalıydılar. İnsanlara umudu, iyimserliği de enbaştaki edebiyat verecekti. İşte, Jidanov'un sanat politikasının edebiyata egemenliği budur. O günkü koşulları düşünürsek, düşünebilirsek, Jidanov'u tümüyle haksız bulmak kolay değildir. Haksızlık, yıkıntılar üstünde, bu kuruculuk dönemindeki uygulamalarda, politikacının kılıcını edebiyatçılar üstünde oynatmış olmasındadır. Sanat, politikanın kesin buyruğuna girince, tarih boyunca her yerde olduğu gibi, kalemlerin en sivrisi olan mizahçının kalemi önce susturulacaktı. Zoşçenko, «Bir Maymunun Başına Gelenler» adlı, toplumsal ve politik yergi bakımından çok hafif olan bir hikâyesi bahane edilerek, Sovyet Ya-

zarlar Birliği'nden çıkarılır. Kitapları yasaklanır, satıştan ve kitaplıklardan kaldırılır. Ansiklopedilerden adı silinmiştir. Artık hiçbir kitabı, hiçbir yazısı yayımlanmayacak, Zoşçenko hiç yazamayacaktır. Böyle bir yargının bir yazar işin ne denli ağır bir ceza olduğunu ancak yazar olanlar anlayabilir. Bu, yaşarken ölmek, yaşarken l olduğunu duymak, bilmek demektir.

Yaşadığı dönemin dünyadaki en büyük mizahıısı Zoşçenko ile şair Ahmedova'nın Sovyet Yazarlar Birliği'nden çıkarıldığını haber ajansları bütün dünyaya duyurmuştu.

Zoşçenko, Leningrat'taki evine kapanır. Artık dostu, arkadaşı kaimamıştır. vresi birden boşalmıştır. Bu, yıllar yılı böyle sürecektir.

Savaş sonunda bisüre, savaş arkadaşı olan Sovyetler Birliği'yle Amerika Birleşik Devletleri'nin ilişkileri, özellikle kültür alanında, çok düzgündü. Bu sırada, Sovyetler Birliği'nin ağrılıısı olarak iki Amerikan gazetecisi Moskova'ya gelince, onlara, 'her zaman yapıldığı gibi, nereleri gezip görmek, kimlerle görüşüp konuşmak istedikleri sorulur. O iki gazeteci de, Yazarlar Birliği'nden çıkarıldığını duydukları Ahmedova ve Zoşçenko'yla konuşmak istediklerini söylerler.

Görüşmelerinde Ahmedova'ya sorularından biri de şudur:

«Sovyet Yazarlar Birliği'nden çıkarılma yargınızı doğru buluyor musunuz?»

O dönemde cevabı zor verilebilecek bir soru olduğu işin Ahmedova, ortalama bir yol bulup «Arkadaşlarım doğru bulmuşlar ki, böyle bir karar vermişler» der.

İki Amerikan gazetecisi Leningrat'a gittiklerinde Zoşçenko'yla da görüşürler. Ona da aynı soruyu yöneltirler. Uzun zamandır susmaktan bunalımış olan Zoşçenko, bu kararın haksızlığını aıık ve kesin olarak söyler. Bu cevabın Amerikan gazetesinde çıkmasından sonra, Zoşçenko'ya yeni bir savaş daha aıılır. Demek, emperyalist Amerika basınına kendi ülkesini ktlemiştir. «Zoşçenko'nun yerinde olсам...» diyecektim, vazgeçtim; çünkü kimse kimsenin ye-

rinde olamaz. Onun için «Falanın yerinde olsam şöyle yapardım» sözlerinin hiçbir değeri yoktur. Değersizliğini bilerek, Zoşçenko'nun yerinde olsam, diyorum, nasıl olsa en büyük yargıç zamanın düzelteceği bu kararın yanlışlığını o iki gazeteciye hiç de açıklamazdım.

Zoşçenko'dan hesap sorulacaktır. Göze girmek isteyen yazarlar, ondan hesap sormak için birbirleriyle yarışacaklardır. Zoşçenko, Leningrat Yazarlar Birliği'ne çağrılır. Büyük salon, ondan hesap soracak olan yazarlarla tıklım tıklım doludur. Her kürsüye çıkan, başka bir açıdan Zoşçenko'yu kötüler, yerer.

Söz, Zoşçenko'nun... Zoşçenko ağır ağır kürsüye gelir. Dikkati çekmek için böyle ağır ağır gelmiyor; çok yaşlanmıştır da ondan. Ordaki yazarlar, onu, yıllardanberi ilk görüyorlar.

Bana anlatılan bu olayı, bir de Nâzım Hikmet'in Zoşçenko'ya davranışını ne zaman anlatmaya kalksam gözlerim yaşarır.

Zoşçenko kürsüde şöyle der:

«Siz bana daha ne yapabilirsiniz? Yaptığınızdan daha ağır bir kötülük yapmak elinizde mi?»

, Kimsede ses yok... Bu yaşlı, bitkin yazarın karşısında başlar öne eğilir.

Zoşçenko yeniden kendi yalnızlığına kapanır.

Hangisi olduğunu unuttum; Nâzım Hikmet'in oyunlarından biri Leningrat'ta sahneye konuluyor. Oyunun ilk gösterilişinde Nâzım da bulunacak. Leningrat'a gelen Nâzım, Zoşçenko'ya telefon edip, oyununun ilk gösteriliş gecesinde bulunmasını diliyor. Zoşçenko şaşırmıştır, çoktaan, çoktanberi hiçkimseden böyle bir çağrı almamıştır. Olsa olsa Nâzım, başına gelenleri bilmiyordur. Üzüncülü sesi titreyerek,

— Nâzım yoldaş, diyor, galiba siz benim durumumu bilmiyorsunuz...

Nâzım hepsini biliyor.

O gece tiyatro salonunda Zoşçenko, hem de Nâzım'ın yanındaki koltuktaadır. Perde aralarında Nâzım, Zoşçenko'

nun koluna girmiş, gösterişli gösterişli fuayyede geziyorlar.

Zoşçenko bugün Sovyetler Birliği'nde «iade-i itibar» etmiş, ölümünden sonra, olmayan suçundan beraat etmiştir. Ama onu suçlayanlar? Ya onlar ne olmuştur?

Zoşçenko'nun eserleri bugün Sovyetler Birliği'nde eskisinden daha çok basılıp yayımlanmaktadır. Ne yazık ki, (Vâlâ Nurettin) Vâ - Nû'nun gazetelerde kalmış, kitap olmamış çevirilerinden, bir de usta çevirmen Hasan Âli Ediz'in çevirdiği iki kitabından (Çarın Çizmeleri ve At Hırsız) başka eseri Türkçeye çevrilmemiştir.

Zoşçenko mizahı, Türk okurlarına çok şeyler anlatabilmektedir. Hiç yabancılık çekmeden, onun mizahtında kendimizi buluruz. Çünkü, bütün yapaysal ayırmalara karşın, Türk insanıyla Zoşçenko'nun insanları arasında çok büyük benzerlikler, yaşayış ve duyuş birliği vardır.

Yeni Edebiyat — Ekim 1970

GÖNDERİLENE ULAŞAMAYACAK MEKTUP

Dostum Konstantin Simenov,

Son kez Sofya'da Dünya Yazarlar Barış Kongresi'nde görüşmüştük. Demek, görüşmeyeli dört yıl olmuş. Sofya'da aynı otelde kalıyorduk. O sevimsiz konuyu görüşmek için odanıza çağırmıştınız beni. Söz konusu olan, benim Türkiye'de yayımlanan bir dizi yazımdı. Benim yanıt vermeme gerek kalmamıştı. Çünkü gereken yanıt benim yerime siz vermiştiniz.

Sevgili Simenov, şu yaşıma dek dostu olmak mutluluğuna erdiğim sayıları çok az dünya iyisi insanlardan birisiniz. Yüzünüze sizi övüyorsam, nasıl olsa bu övgüden haberinizi olmayacağı içindir. İyisiniz, çünkü ne zaman yüzünüze baksam yüreğinizi gözlerinizde görüyordum. Sizinle onbeş yıldan beri her buluşmamızda olduğu gibi, o gün de Ekber Babayef'in Türkiye'yi nasıl ziyaret edebileceğini sormuştum. Onbeş yıldan beri ikimiz de bu iş için uğraşıyor, ama başaramıyorduk.

Sofya'daki son görüşmemizden sonra her Moskova'ya gelişimde, daha önceleri olduğu gibi, ilk arayıp sorduğum dost siz oluyordunuz. Her soruşumda şu yanıt alıyordum: «Simenov Moskova'da değil, hasta, sanatoryumda kalıyor.»

Son buluşmamızda, yüzünüze yansımış toprak sarısı rengi acı duyarak görmüştüm. Bakışlarınızda, dünyayı omuzlarında taşıyanların yorgunluk belirtisi vardı. Yine de ermişlere özgü gülümseyişiniz dudaklarınızdan eksik olmuyordu. Yorgunluğunuzun dış etkilerden çok, içinizden kaynaklandığı belliydi. Duyduğum acı belki de aynı yaşta olmamızın, size bakarken kendimi de düşünmemin bencilliğinden ileri geliyordu.

Türkiye'ye ilk gelişinizin serüveni şaşılası ve oldukça

eğlencelidir. Moskova'daki Türkiye Büyükelçiliği'nden Türkiye'ye gelmek için vize alamamışsınız. Bigün Sovyet Yazarlar Birliği'nden şu telgrafı almıştım: «Konstantin Sime-nov, Mustay Kerim ve Radi Fiş'in Türkiye'ye gelmeleri için vize verilmedi. Vizenin verilmesine yardımınızı dileriz.»

Bu telgrafı alınca gülmüştüm. Siz nasıl Sovyetler Birliği'nde sözü geçen bir yazar ve kimi resmi makamlar üzerinde etkiliyseniz, bir Türk yazarını da öyle sanıyordunuz.

O telgraf iki gün masamın üzerinde bekledi. Evime gelen bir arkadaşım, masadaki telgrafı okuyunca, nasıl bir başvuruda bulunduğumu sordu. Gülümseyerek,

— Ne yapabilirim ki... Hiç! dedim.

Arkadaşım,

— Bir işlem yap da, sonuç çıkmasa bile, sorduklarında, elinden geleni yaptığını söylersin... dedi.

Bişey yapmamış olmamak için, ben de o zamanki Başbakan Süleyman Demirel'e şu telgrafı çekmiştim: «Sovyetler Birliği'nin dünyaca ünlü üç yazarı Konstantin Simenov, Mustay Kerim ve Radi Fiş'e Türkiye'yi ziyaretleri için vize verilmediğini üzülererek öğrendim. Bu yazarların Türkiye'yi ziyaretleri bizim için onurdur. Kendilerine vize verilmesine emirlerinizi rica ederim.»

Çok sonradan öğrendiğime göre, Başbakan telgrafımı alınca,

— Bu yazarları tanımıyorum ama, vizeleri verilsin de bir sorun çıkmasın... demiş.

Bunun üzerine vize verilmesi için Moskova Büyükelçiliği'mize yetki verilmiş. Size vize verildiğinden haberim bile yoktu.

Ellinci yaşıma bastığım gün olduğunu, eşimin bir yazı makinesi armağan etmiş olmasından anımsıyorum. O günün akşamı sokak kapımız çalındı. Gelenler, üç Sovyet yazarı. İstanbul'a gelir gelmez bana uğramışsınız.

O ilk gelişinizde İstanbul'da ancak bir hafta kalmıştınız. Mustay Kerim'le Radi Fiş'i İstanbul'da bırakıp Moskova'ya uçmuştunuz.

— Nedir bu aceleniz? diye sorduğumda şöyle demişti-

niz:

— Gitmek zorundayım. Bizde yuvarlak yaşdönümlerinde yazarlara tören yapmak töredir. Ellinci yaş törenimde kendim bulunmazsam olmaz.

Aynı yaşta olduğumuzu o gün işte böylece anlamıştım.

Sevgili Simenov, dünyaya gelmekte sizden yirmi gün acele davranmışım. Ama siz dünyadan gitmekte benden çok acele davrandınız.

İstanbul'a ilk gelişinizin ikinci akşamı Sarıyer'de bir deniz kıyısında bir balıkçı meyhanesine gitmiştik. Ay ışı-ğıyla yaldızlanmış Boğaziçi önümüzden akıyordu. Üç Sov-yet yazarıyla birlikte yirmi kadar Türk yazarı vardı o ak-şam. O gecenin unutulmaz anısı, sizin «Bekle Beni» şiiriniz olmuştu.

Ertesi günkü basın toplantısında kalabalık Türk gaze-tecilerinin size üstelleyerek sordukları soru, Sosyalist Ger-çekçilik ve Jidanovculuk üzerine düşüncenizin ne olduğuy-du. Çünkü o dönemde sosyalist gerçekçilik Türk edebiyatı-nın baş sorunu-ydu. Verdiğiniz yanıt gerçekten önemli ve uyarıcıydı. Size göre, sosyalist realizm akımını, hangi top-lumsal koşullar içinde doğmuş olduğunu bilerek değeren-dirmek gerekirdi. İkinci Dünya Savaşı sonunda, savaşın yıkıntılarından utkuyla yeni çıkmış olan büyük bir top-lumu yeniden kurmaktı söz konusu olan. Böyle olunca, ede-biyatın başlıca işlevinin toplumsal yararlılık olduğu dü-şüncesi öne çıkmıştı.

Tanışmamızı anımsıyorum. 1965 yılının ilkyazıydı. Ber-lin ve Weimar'daki dünya antifaşist yazarlar toplantısın-dan Varşova'ya, Varşova'dan da Moskova'ya gelmiştim. Yazarlar Birliğinde tanışmıştık. Evinize çağırmıştınız. O gün evinizde öğle yemeğini birlikte yemiştik. Dostluğumuz böyle başlamıştı.

Sovyetler Birliği'nde büyük bir değerbilirlikle kurulmuş olan Nâzım Hikmet Kurulu Başkanısınız. Nâzım Hikmet'in vasiyeti üzerinde birlikte çalışmamız oldu. Bu çalışma-mızda söz konusu olan, Nâzım'ın bütün dünyada yayımla-nacak olan kitaplarının, sahnelenecek olan oyunlarının te-

lif haklarının, kısacası bütün edebiyat mirasının, kendi vasiyetine göre, oğlu Mehmet'in hakkı olduğunu saptamaktı. Ayrıntıları günü geldiğinde açıklanacak olan bu iş, sizin yardımınızla belgelenerek başarılmıştı.

Bir Sovyet uçağına «Nâzım Hikmet» adının verilmesi sözkonusuydu. Siz, bir uçağı değil, bir şilebe Nâzım Hikmet adı verilmesinin daha uygun olduğunu önermiştiniz. Çünkü uçak salt belli havaalanlarında görülebilirdi. Oysa bir gemi, hele bir şilep, yolcu gemisinden de daha çok bütün dünya denizlerinde, limanlarında dolanır, böylece Nâzım'ın adı daha çok yerlerde görülmüş olurdu.

Yugoslav tezgâhlarında yapılmış olan o güzel Nâzım Hikmet şilebinin Odesa limanında denize indirilme töreninde bulunduktan sonra Moskova'ya dönüşümde sizden bir dilekte bulunmuştum: Nâzım'ın, şimdi eşi Vera'nın oturduğu Moskova'daki evinin dış duvarına, Nâzım Hikmet adı yazılı ve bu evde yaşadığını belirten bir plaketin konulması! Bunu yapacağınıza sözvermiştiniz. Her zamanki gibi, bu sözünüzü de yerine getirdiniz. Bikaç yıl sonra, çok görkemli bir törenle Nâzım Hikmet plaketi, evinin dış duvarına konulmuştu. O görkemli törende Nâzım Hikmet'in dostları, hayranları, arkadaşları, yakınları vardı. Törene katılanlardan şimdi anımsayabildiklerim şunlar: Nikolas Gillien, Resul Hamza, Andre Vorjenski, Cengiz Aytmatov, Kaysin Kuliev...

O törendeki konuşmamda size teşekkür etmiş ve başka dileklerde bulunmuştum: Nâzım Hikmet'in evinin bulunduğu bölge kitaplığına, Nâzım Hikmet Kitaplığı adının verilmesi... Çünkü Nâzım, o kitaplık görevlilerinin söylediğine göre, sıklıkla kitaplığa gelip oturur, okurlarla söyleşirmiş. Öyle ki, bir zaman sonra okurlar gelip kitaplıkta Nâzım gelecek diye beklemeye başlamışlar, böyle bir güzel töre kurulmuş.

Sizden dileklerimiz bitmiyordu. Uygun bir alana, yada bir sokağı Nâzım Hikmet adının verilmesi!

Siz, bunların da yapılmasına çalışacağınızı söylemiştiniz. Ne yazık ki, yaşam size bu fırsatı vermedi. Ama yap-

tıklarınızı hiç unutmayacağız. Çünkü bunlar, Nâzım'ın kendi anayurdunda bizim yapmamız gerekip de yapamadıklarımızdır.

Yine bigün evinizdeki bir konuşmamızda, soyunuzda, anadan yana iki kuşak öncesinde Türk bulunduğunu söylemişsiniz de,

— Şimdi anlaşılıyor bu sevimliliğinizin nedeni... diye şaka yapmıştım. Her şaka gibi, bu şakanın da bir ciddi yanı vardı. Sizi, kitaplarınızla Türk okurları bir Türk yazarıymışsınız gibi benimsedi, sevdi. Biz de sizi Türklerin Sovyetler Birliği'ndeki kültür elçisi sayıyor, siz de bunu benimsiyor ve her dileğimizi yerine getirmeye çalışıyordunuz. Kitaplarınızla Türk okurları sizi öyle sevdi, ki, İstanbul'daki evimde bir akşam yemeğini birlikte yiyeceğimizi duyan hayranlarınızdan en az yirmi kişi yemekte birlikte olmaları, sizi yakından görüp tanıyabilmeleri için bana rica etmişti. Bunca kişiyi çağırmanın olanaksızdı, ancak bir okurunuzu ve birkaç dostu çağırabilmişim o akşam yemeğine*.

İstanbul'da ilk kez 1 Eylülde bir Barış Günü düzenlemiştik. Mutlu bir raslantıyla siz de İstanbul'da bulunuyordunuz. O geceki törende sizi Açık hava Tiyatrosu'nun sahnesine çağırmıştım. Güzel konuşmanızı onbin Türk barışçısı coşkuyla dakikalarca alkışlamıştı.

Bigün evinizde birlikte kahvaltı ederken, nasıl çalıştığınızı anlatmıştınız. Okurların, yazarlar konusunda en çok merak ettikleri şeydir bu: Nasıl yazarlar, nerde yazarlar, ne zamanları yazarlar? Siz yazmıyordunuz, sesbandına konuşuyordunuz. Sabahları öğleye dek, romanınızı yada öykünüzü sesbandına söylerdiniz. Öğleyin masanızı öylece bırakıp başka işlere gidiyordunuz. Sekreteriniz evinize geliyor, sesbandına yazılı konuşmanızı yazı makinesiyle kâğıda geçiriyordu. Sonra siz bu kâğıda yazılanlar üzerinde yeniden çalışıyordunuz. Benim çalışma biçimime göre çok daha çağcıl bir çalışma biçimiydi bu. Öğleden sonraları, daha

* O gece konuğumuz olan Simenov'un hayranı da kanserden öldü.

çok toplumsal, kültürel işleriniz içindi. Bunlar, yazmaktan daha çok zamanınızı alıyordu ve yaşlandıkça bu kültürel ve toplumsal işleriniz daha da artıyordu. Bu gittikçe yoğunlaşan işlerden yorgun düşüyordunuz. Yaşlandıkça işlerin artmasından yakınmıştınız. Sevgili Simenov, böyle olması hepimiz için doğal değil mi? Yerçekimine göre düşen cisimlerin toprağa yaklaştıkça hızları, ağırlıkları ve düşüş yüksekliklerine göre gittikçe artar. Biz de yaşlandıkça, düşmek üzere toprağa doğru yaklaşıyoruz, elbet çalışma hızımız da artacak. Altmışbeş yaşımızdaki 24 saat, yirmi yaşımızdaki 24 saat kadar uzun değil. Öylesine hızlanarak düşeceğimiz toprağa yaklaşıyoruz ki, günler, aylar, yıllar, toprağa yaklaştıkça daha hızlı geçiyor. Ve sonunda işte sen topraktasın. Doğurgan toprak, doğurmakta ne denli cömertse, doğurduklarını kendine çekip almakta da o denli açgözlü; ne doğurmaktan yoruluyor, ne koynuna almaktan bıkmıyor...

Bigün İstanbul'un camilerini, müzelerini geziyorduk. Sanat tarihçisi olan eşiniz Larisa'yla kızınız Saşa da vardı. Günlerden Pazartesi olduğunu unutmama olanak yok. Çünkü hangi müzeye gittiysek, Pazartesi günü olduğu için kapalıydı ve ben İstanbul müzelerinin Pazartesi günleri kapalı olduğunu bilmiyordum. Kapalı müzelerin kapılarından dönecek miydik? Hayır, müzelerin müdürleri, o gün kapalı olan müzeleri özel olarak açtırmışlardı. Bu özel ve güzel saygı davranışı sizi pek sevindirmişti. Müze müdürleri bir incelik daha göstermişlerdi. Ziyaretçinin ünlü Sovyet romancısı Konstantin Simenov olduğunu öğrenince, müzeyi gezerken açıklamalarda bulunsunlar diye yanımıza yabancı dil bilen rahber de vermişlerdi. Kurallara uymak disiplindir, ama körükörüne uymak da katılıktır. Müze müdürlerinin kimileyin ayrıcalık tanımak yumuşaklığı pek hoşunuza gitmişti.

Türk okurlarının seni tanıyıp ne çok sevdiklerini de görmüştün. Sultanahmet Camisini gezdiğimiz gündü. At Alanı'nın üzerindeki çayevlerinden birinde oturmuş, çay içiyorduk. Beş kişiydik: Sen, Larisa, Saşa, Vera ve ben. Si-

nıf arkadaşım Muzaffer Ekin'in çayevindeydik. Yoldan geçen üniversiteli gençler beni tanımışlar, az sonra da imzalatmak için kitaplarımı getirmişlerdi. Ben kitapları imzalarlarken seni görüp hemen tanımışlar, şaşkınlık ve hayranlıkla,

— Aaa! Simenov da burda! diye haykırmışlardı ve az sonra da senin kitaplarını getirip imzalatmışlardı.

Kurduğum kimsesiz çocuklar Vakfı'na iki kez gelmiş, konuğum olmuştunuz. İkinci gelişinizde, Larisa'yla Saşa da vardı. Ne güzel anıdır o günler benim için. Küçücük armut fidanları, kocaman, sulu armutlar vermişti. Boyları bir metreyi bulmayan o körpe fidanların dalları, armutların ağırlığından yerlere sarkmıştı, nerdeyse kırılacaktı. O günkü konuklarım, dallarından kopardıkları sulu armutları yemişlerdi.

Sevgili Simenov, Türk okurları kitaplarınızın yeni yeni basımlarıyla sizi unutmayacaklar elbet, ama Nesin Vakfı'nın sayıları hiç eksilmeyecek olan seksen çocuğu — yani benim seksen çocuğum — sizi her zaman anımsayacaklar. Çünkü ben onlara şöyle diyeceğim:

— Çocuklar, dallarından koparıp yediğiniz bu sulu armutlardan, bir zamanlar Simenov amcanız da, Larisa teyzeniz de, Saşa ablanız da yemişlerdi**.

Ve benim, benden sonra bile hiç eksilmeyecek olan seksen çocuğum, sizin kitaplarınızı salt büyük bir yazarın kitabı olarak değil, aynı ağaçların meyvelerinden yemiş insanlar olarak, sizinle aralarında bir ortaklaşalık kurup Simenov amcalarının kitaplarını daha bir lezzetle tadına vara vara okuyacaklar.

Sevgili Simenov, bu mektubum eline ulaşmayacak elbet. Ama ulaşabilseydi de, ölüler mektup okuyabilseydi «Bekle Beni» diye sana kendi şiirinin adını yazardım. Beklesen de, beklemesen de oraya geleceğim. Ne var ki, artık birbirimizi hiç göremeyeceğiz, hiç kucaklaşamayacağız. İn-

** Simenov'un ölümünden bir yıl sonra eşi Larisa da öldü.

sanlığın sonsuz acı yazgısı da işte bu. 1980 yılının 31 Ağustos Pazar gecesi sabaha karşı saat beşte bu mektubumu yazarken, işte insanlık yazgısının bu sonsuz acısını yüreğimin derininde duyuyorum.

Bu yazı, ölümünden sonra Simenov anısına Rusça yayımlanan kitapta yer almıştır.

DÜŞÜN AKRABAMIZ YANNİS RİTSOS

Böyle olaylar olmuştur, çok kişinin başına geldiğini duymuşuzdur: Nerde ve kim olduğunu, hatta varlığını bile bilmediğiniz çok değerli bir kişi olan bir akrabanızın günün birinde karşınıza çıktığını, onunla tanıştığınızı düşünün. Böyle bir akrabanızı bulmanızın sevinci ne büyük olacaktır. Zor yaşanılır duruma getirilmiş bu güzel dünyada, yeni bulduğunuz yakın akrabanızla kendinizi daha güçlü duyar, yalnızlıktan kurtulursunuz.

1967 yılında böyle bir duyguya kapıldım. Çünkü o yıl içinde komşumuz Yunanistan'daki albaylar cuntası yüzünden, kimi şiirleriyle Yannis Ritsos'u ilk kez tanımış oldum. Ne yazık ki, tanışıklığımız çok geç oldu. Ama kimi şiirleriyle Ritsos'u tanır tanımaz, daha önce bilmediğim bir yakın akrabamla tanışmanın sevincini tattım. Bu yakın akrabalık, kan bağı akrabalığı olmasa da, düşün bağı akrabalığı, benzer koşullarda yaşam birliği akrabalığıdır. Bence, düşün bağı akrabalığı, kan bağı akrabalığından çok daha değerlidir; çünkü, kan bağı akrabalarımızı seçmek elimizde değilken, düşün bağı akrabalarımızı istençle ve kendi elimizle yazdığımız yazgımızla, kendimiz seçmiş oluyoruz.

Ritsos, Türkçeye çevrilirken çok şanslı olmuştur. «Umar-sız Penelope»yi çeviren Prof. Cevat Çapan'la, «Taşlar, Yinelemeler, Parmaklıklar» adlı kitabını dilimize kazandıran Özdemir İnce ve kimi şiir çevirilerini dergilerde yayınlayan Sait Maden sayesinde Ritsos'un şiirlerinin tadına varabildik.

Şiir üstüne konuşmak benim yetkimi aşar. Ritsos'u şiirlerini değerlendirmeye de kalkmayacağım. Ama herhangi bir şiirsever, bir şiir okuru olarak, Ritsos'un şiirlerini Türkçelerinden okuyunca şu izlenime vardım: Bu şiirler

bana, boyayla değil de, sözcüklerle yapılmış bir resim gibi geldi. Ritsos'un şiirlerinde, resimler seyrettim, yada resimler dinledim. Bu resimlerde, mitolojisinden, tarihinden, en güncel ve günlük yaşamına dek, çok çileler çekmiş olan Yunan halkının acılarını, sorunlarını, utkularını, yenilgilerini, umutlarını görebiliyoruz.

Ritsos'un şiirleriyle Nâzım Hikmet'in, Pablo Neruda'nın şiirlerinin hiçbir biçim ve biçem benzerliği yok, hatta ayrımları çok belli oluyor. Ama yine de çağımızın bu üç büyük şairinin şiirlerinde sezinlediğim bir benzerlik, bir öz benzerliği var. Bu benzerliğin nerden geldiğini bilemiyorum, yalnızca bir sezinç bu. Belki de bu üç şairin yaşamlarıyla şiirlerinin birbirlerine uygunluğundan ileri geliyor. Çok az da olsa kimi yazar ve şairler vardır ki, yaşamlarını öğrenince, onların halklarının da o dönem içindeki tarihini kendiliğinden öğrenmiş oluruz. Ritsos, işte bu soylu şairlerden. Yaşamını öğrenince, onun yaşadığı çağdaki Yunanistan'ın tarihini de öğrenmiş oluyoruz. Kılcal damarlarla çağının Yunan tarihine, çağının güncelliğine girmiş, toplumuyla sarmaşdolaş... Onyediy yaşından, yani çocukluğundan bu yana, Yunanistan'da hiçbir ilerici eylem yok ki, Ritsos bunu yaşamamış, şiirlerinde yaşatmamış olsun.

1967 yılında kimi şiirlerinden tanıdığım Ritsos'u ilk kez Moskova'da Sovyet Yazarlar Birliği'nin kurultayına katıldığımda gördüm. Yakın bir akrabamı yıllar sonra görmüş gibi sevindim. Türkiye'ye çağırdım. Gelmek istediğini söyledi. Çok inanıyorum ki, Türkiye'deki düşün bağı akrabaları Ritsos'u öz şairleri olarak karşılayacaklar ve ağır-layacaklardır.

Ritsos'la son adalar sürgünlüğünden on yıl sonra, 1977'de Sofya'da yapılan Dünya Yazarlar Barış Kurultayı'nda bikez daha buluşacaktık. Bu sevinçle Sofya'ya gitmiştim. Ritsos gelemedi, ama şu iletisi geldi:

«Meslektaşlarım, değerli dostlarım, hastalığım sizinle buluşmama engel oldu. Bu toplantının çok önemli olduğunun bilincindeyim. Ne yazık ki, böyle önemli bir olgunun dışında kalıyorum. Kiminizin yapıtları bana en zor anla-

rımda arkadaş olmuştur, aramızda kardeşlik sürmüştür.»

Türk ve Yunan arkadaşlar Selanik'te bir gece meyhanedeydik ve o güzel gece Ritsos sağlığı elverirse Türkiye'ye gelmek istediğini söylemişti.

Dostum, yakın akrabam Yannis Ritsos'u, birkaç kez Türkiye'ye çağırdım. Yunanistan'a her gidenle, Türkiye'ye çağrı haberini ilettim. Hastalığı, Türkiye'ye gelmesine engel oldu.

Türkiye'deki dostları, düşün bağı akrabaları, arkadaşları, Ritsos'u özlemle bekliyorlar. Dünya şairi Türk Nâzım, nasıl Yunanistan'ın da şairiyse, Yunanlı Ritsos da Türkiye'nin de şairidir. Onun şiirlerinde kendimizi de buluyoruz. Yetmiş yaşındaki şairimiz Ritsos'a Türkiye'nin bütün ilerici insanları, adına, daha çok uzun yıllar yeni şiirlerini okuma dileğimizi sunuyorum.

Bu yazı, Ritsos'un 70. yaşı dolayısıyla Yunanca yayımlanan kitapta yer almıştır.

PICASSO BANA NEYİ ÖĞRETTİ

Şu soruyu kendime hep sormuşumdur:

Picasso'nun başyapıtlarından Guernica'yı yada o resmin bir röprodüksiyonunun, kimin yaptığını bilmeden görmüş olsaydım, o resmi yine sever, beğenir miydim? Guernica'yı, kimin yaptığını, resmin yapılış nedenini, öyküsünü öğrendikten sonra, beğendim, beğenmek zorununu duydum.

Picasso'nun, alışılmışı daha az zorlayan, daha az yadırgatan, sonradan yaptıklarına göre daha kolay anlaşılan mavi ve pembe döneminden sonraki resimleri için, bu soruyu hepimiz kendimize sormalıyız. Benim bu soruya yanıtım hiç de olumlu olmuyor. Kimin, neden yaptığını bilmesem, Guernica'yı hiç de değerli bulmazdım. Öyle sanıyorum ki, Picasso'nun resimlerini beğenenlerin çoğu da benim gibidirler; o resimleri gerçekten beğenip sevmezler, kendilerini beğenmek, sevmek zorunda duyarlar. İşte Picasso'nun büyüklüğü budur bence. Alışılmışın sınırlarını öylesine zorladı ki, o sınır çizgisini — bizim anlayış darlığımızı bile iterek — biraz daha ileriye vardırabildi. Sanatı anlamak, sevmek, bir alışkanlığın sonucudur; bu alışkanlık da — cigara için bile — başlangıçta zorlamayla olur. Picasso oturduğu yerden, yaptığı resimlerle, dünyanın her bir yanındaki aydınları, kendini ille de anlamaya, beğenmeye, sevmeye zorladı, kendine alıştırdı.

Picasso'nun olduğunu bilmeden bakıp da beğenmediğim, onun olduğunu öğrendikten sonra, kendimi o resmi beğenmeye zorladığım zamanlar şöyle düşünmüşümdür: Hiçbir şarlatan sürgit bütün dünyayı kandıramaz. Benim anlayamadığım, sevedemediğim, şarlatanlık bulduğum bişeyi, o şeyin bütün dünyadaki uzmanları, otoriteleri beğeni-

yorlarsa, ölçülerimi değiştirmem gerekiyor demektir; o şeyi ille de sevmem gerekmesede, değer ölçülerimi değiştirmek zorundayımdır.

Siz hiç aslanı kükrerken duydunuz, gördünüz mü? Ben hayvanlar bahçesinde gördüm. İşte o zaman aslanın boşu-boşuna hayvanların başkanı sayılmadığını anladım. Sürgit süren hiçbir ün boşuna değildir. Onu anlamak, anlamaya çalışmak gerekir.

Picasso, bana, anlayış sınırlarımı zorlatan sanatçıdır.

Picasso'nun, varlıklarından haberi bile olmadığı dünyadaki yüzbinlerce sanatçıdan biri olan bana öğrettiği bir önemli şey de, kendine inanmış, gerçek bir sanatçının, sanata kendi kısır alışkanlıklarına, kendi anlayışsızlıklarına göre yön vermek isteyen ve içlerinde sanatçı olamamanın çok gizli aşağılık duygusunu taşıyan politikacıların, yönetmenlerin, politik kuramcılarının, politika eylemcilerinin öğütlerine, akıl hocalarına boşvermek gerektiğidir. Kimisi burjuva döküntüleri, kimisi de ne yazık ki solculuğun asalakları olarak onlar, çağımıza, yüzyılımıza damgasını vurmuş olan koca Picasso'ya bile, resim dersi vermeye, ona nasıl resim yapması gerektiğini öğretmeye kalkışır. Picasso, onlara uysa gülünç olurdu, uymadı, şimdi o akıl hocalarının nice gülünç oldukları ortadadır.

Belki kimilerimize yararlı olur diye — Ekber Babayef'ten ileterek — Nâzım Hikmet'in Picasso üstüne bir düşüncesini de anlatacağım. Moskova'da bir salonda, Picasso'nun nasıl resim yaptığını gösteren belgesel bir film oynatılmış. Nâzım da bu filmi seyretmiş. O filmde Picasso önce tuvale klasik biçimde bir resim yapıyormuş. Sonra resim yaptığı tuvali ters çevirip, resimden tuvalin arkasına ne geçmişse yalnız onları boyuyormuş. Bunu başka bir tuvale aktarıyor, sonra o ikinci tuvalin tersine geçen resmi boyuyormuş. Bu işlemi birkaç kez yineledikten sonra, o klasik biçimdeki resim soyutlana soyutlana, artıkları atıla atıla, en yalın biçimini, rengini alıyormuş.

Elbette, Picasso'nun bütün resim tekniği bu değildi; bu, onun tekniklerinden bir döneminde uyguladığı biriydi.

Nâzım Hikmet bu filmi seyrettikten sonra,

— İşte, demiş, son yıllarda benim de şiirde yaptığım budur. Picasso'nun resimde bu yaptığını ben de şiirde böyle yapıyorum. İlk yazdığım şiiri, artıklarını ata ata, azalta azalta, en son yalın biçimini veriyorum ona...

Yeditepe

ŞARLO ÖLDÜ, YAŞASIN ŞARLO.

Şehzadebaşı'nda Hilal Şinaması'nın ak gergisinde Şarlo'yu tanıdığım da ya altı, ya yedi yaşımdaydım. O zamanlar filmlerde ses de, söz de yoktu. Ak gerginin önünde piyano çalan kırçıl saçlı, çirkin bir kadın vardı. Emeline karşılık bikaç kuruş almasının dışında boşuna çalışıyordu. Çünkü, salonu dolduranların kahkahalarından piyanonun ne sesi, ne gürültüsü duyuluyordu. O kalabalık salonda, Şarlo'ya tek gülmeyen belki de bendim.

Çarli'ye Şarlo diyerek O'nu kendimizden biri yapmışız. O, bizden biridir. Bu sözü O'nunla çağdaş olan herkes söyleyebilir. Şarlo'nun başarısı nedir, diye sorulsa, yanıtlım işte bu: O'nun için çağdaş olan herkes «Bizden biridir,» diyebilir.

Şarlo, mim ustasıdır. Bir de yüzü mumya gibi donuk, yüzünde hiçbir çizgi kıpırtısı olmadan, yani Şarlo güldürüsünün tam karşıtı olarak bir başka güldürü ustası vardı: Buster Keaton.

Çarli'yi Şarlo yaptığımız gibi, Baster'i de Malek yapmıştık. Malek, yüzüne mask geçirilmiş gibi hiç mimiksiz güldürürdü.

Şarlo'nun altı yaşımdan bu yana gördüğüm bütün filmlerini, o ilk filmini seyrettiğim günkü gibi, bir Malek yüzüyle, yani hiç gülmeden, seyrettim. Ama hepsinde duygulandım. Hangi filmindeydi o, aç insanın karşısındakini kızarmış tavuk olarak görmesi... Hele Diktatör'de ne çok duygulandım: Berta'yı ateşlemek için rütbe sırasına göre her asker arkasındaki birine komut verip de, en sondaki Şarlo arkasına bakınca kimseyi göremediği zaman... Orada Şarlo, Akşehir'e saldıran fillere yakınmak için bir kurulla birlikte Timurlenk'e başvurmaya gidip, Timurlenk'in huzuruna

çıktığında arkasına bakıp birlikte geldiklerinden kimseleri göremeyen Nasrettin Hoca'ydı... Bilir misiniz, İngiliz Yahudisi Şarlo'yla Sivrihisarlı Nasrettin Hoca akrabadırlar.

Duygusuz, hayır duygusuz değil, duygusunu dışa vurmayan donuk bir Malek yüzüyle seyrettiğim Şarlo filmleri içinde beni en çok duygulandıran Sahne Işıkları olmuştur.

Çocukluğumda Şarlo'nun, özü olmayan o hareket güldürülerine, beni etkilemedikleri için güleliyordum. Daha sonraları o filmlere çok özlü olduğu, beni çok etkiledikleri için gülemedim.

Şarlo; niçin, neye, nasıl güldürdüğünü bilen dünyamızın çok az sayıdaki güldürü ve gülmece ustalarının başında geliyordu. Benim Şarlo'ya bir başka hayranlığım daha var: Yokluktan, yoksulluktan, acıdan, çekiden, en soylu biçimde öç alanlardan biridir. Bana göre O'nun bu soylu öcü, milyarlar tutan parasal varlığını, salt soyundan gelenlere kalıtım olarak bırakmasıyla eksik kalmıştır. Geçmişin ezikliğinden, soylu öç alanlara duyduğum hayranlık denli, bu zenginliklerini salt soyundan gelenlere bırakanlara da kızarım. Şarlo, hayran olduğum, kızdığım büyük adam...

Bilir misiniz, Nâzım Hikmet, Şarlo'yu kıskanırdı. Nereden belli, diye soracaksınız. Çünkü Nâzım Hikmet, çok kişiye kıskanç olmadığını anlatmak için, hem de birkaç kez Şarlo'yu ve Picasso'yu bile kıskanmadığını söylemiştir. Vurgulayarak, sık sık kıskanmadığını söylemesi, bana göre, onları gizlice kıskandığını gösterir. Bu duygusunu, bir şiirinde de söylemiştir. Neyini kıskanırdı Şarlo'nun, Picasso'nun? Sanatlarını, ünlerini, değil; onların çok yaşlılıklarında bile kadını yaşamalarını kıskanırdı. Bilerek «Aşk yaşama-larını» demiyorum, «Kadını yaşamalarını» diyorum.

Şarlo, ezik geçmişinden gelen aşağılık yanlarını yücelterek, güçsüzlüğünden kaynaklanıp, güçsüzlüğünü güçlülük kılan insandır. Kimileri düzenli bir yaşam sağlayamayacakları, iyi yetiştiremeyecekleri için çocuk yapmadıklarını söylerler. Şarlo'nun ana babası da böyle akılsızca düşünmüş olsalar, dünya bir Şarlo'dan yoksun kalacaktı. Şarlo'suz bir dünya ne denli eksik olurdu 'bir düşünse-

nize...

Mac Carthy kıyımında Şarlo'nun «Ben komünist değilim!» demesi, yani böyle bir savunma gereğini duyması hiç hoşuma gitmedi. O'nun ille de komünist olmasını istediğimden değil... Ama «Sen komünistsin!» diye işaret parmağını yüzüne uzatan Sam Amca'ya, «Ben komünist değilim!» demesi, Şarlo'nun büyüklüğüne uymaz ve işe yaramaz bir savunmaydı. O dönemde, komünist değillerken «Komünist değilim» diye bir savunma küçülmesine düşmeyen yiğit Amerikan sanatçıları da vardı. Ama Şarlo, dolar'ın anayurdunu bırakıp gitmekle, başka bir büyüklük gösterdi ve nişan verilmek üzere Amerika'ya çağırılmakla da Sam Amca'ya önünde diz çöktürdü.

Şarlo'nun, İngiltere Kraliçesinin verdiği sir'lik şanına sevinmemesine çok kişi şaşırmıştır. Bu sevinç gerçekte, hem ezik geçmişinden, hem Amerikan Mac Carthyizm'inden alınmış bir öç olduğu için sevinmeye değerd.

Her hayran olduğum kişinin ölümünden sonra, salt bireysel değil, toplumsal bir bencillikle, ölen kişiyle birlikte, kim bilir ne zengin deneyimler, anılar, bilgiler, birikimler de birlikte yok oldu, öldü diye acınırım. Çünkü o sanatçı Şarlo bile olsa, vermesi gerekenin üçte birini bile verememiştir.

ÇOCUKLUK ARKADAŞLARIM İSTANBUL ŞEHİR TİYATROLARI

İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları benim yaşıtımdır. Bir kentin çocukları olarak birlikte doğduk, birlikte büyü-
dük, birlikte yetiştik, zorluklarla güzellikleri birlikte ya-
şadık.

Tanışmamız onüç yaşımdayken oldu. İlk orkestra konserini ve o opera şarkılarını «Darülbedayi»de o yaşımda dinlemiştim. O konserden sonra da, haftanın her tatil gününü Tepebaşı Dram Tiyatrosu'nun paradi seyircisi olmuştum. Her yılın açılış oyunları Shakespeare'leri, Rey kardeşlerin operetlerini, Müsahipzade'nin oyunlarını paradiden kuşbakışı seyrederdim. Paradinin bilet parasını sağlayabilmek için Şehremini'ndeki evimizden Tepebaşı'ndaki Darülbedayi'ye yayan gidip gelirdim. Tramvaya bile binmezdim. Param kalırsa, şimdi Etap Oteli'nin olduğu köşedeki Bulgar pastacıdan yedibuçuk kuruşa kocaman — koskocaman — bir çukulatalı pasta alır yerdim. Bu, bana bütün gün yet-
terdi.

Kısacası, Şehir Tiyatroları benim çocukluk arkadaşlarımdır. Bu ilişki niçin Şehir Tiyatrolarını çok sevdiğimi, niçin dertleriyle dertlendiğimi, hiç de üstüme görev değilken niçin herşeyiyle ilgilendiğimi açıklamaya yetmez mi?

Yetmiş yıllık çalışmalarını nasıl mı değerlendiriyorum? Benim ilk tiyatro okulum olmuştur. Tiyatro konusunda öğrenebildiklerimin temelinde Şehir Tiyatrolarında gördüğüm oyunlar vardır.

Gelecekte neler yapılması gerektiğini soruyorsunuz. Bırakın hele geleceği de şimdiye bakalım. Neler yapılması gerektiği konusundaki düşüncelerimi — hatta bilgiçlik taşıyor denilmesini de göze alarak — eski belediye başkanları Ahmet İsvan'a, Aytekin Kotil'e, adını bile unuttuğum — o

zaman da bilmiyordum — general belediye başkanına, son olarak da Bedrettin Dalan'a, kimisine sözlü kimisine yazılı olarak açıkladım. Bedrettin Dalan'a bu konuda düşüncelerimi anlatırken, sonradan Şehir Tiyatrolarına yönetmen olan Gencay Gürün de oradaydı. Sanırım, Dalan, Bayan Gencay Gürün'ü konuşmamıza özellikle çağırmıştı.

Ne diye uğraşır durumum Şehir Tiyatrolarıyla? Bir çıkarım mı var, oyunlarım mı oynasın isterim? Bilen bilir ki, hiç böyle kaygım yok. Ama Şehir Tiyatroları benim çocukluk arkadaşım ya... Bizim töremizde arkadaşlık çok güçlü bir bağdır.

Önerilerimin uygulanması zor yada olanaksız değildi. Ama yine de, adlarını verdiğim dört belediye başkanı, önem ve değer vermemiş olacaklar ki, önerilerim doğrultusunda bir düzeltmeye gitmek gereğini duymadılar.

Kalın çizgileriyle önerilerimin özetinin özeti şunlardı:

1 — Şehir Tiyatrolarının, yıllardan beri Belediyeye parasal yük olmaktan kurtulabilmesi için, kendine yeterli sanat üreten merkezler biçimine sokulması. (Bu, olanaksız değildir. Ayrıntıları açıklanmıştır.)

2 — Şehir Tiyatrolarının demokratikleştirilmesi. (Bütün ülke demokratikleşmeden salt Şehir Tiyatrolarının demokratikleşmesinde çelişki görülebilir. Yine de olabilir.)

3 — Her Şehir Tiyatrosunun ayrı ayrı, sanatsal ve yönetsel olarak özyönetime kavuşması. (Başlangıçta, harcamalarda, oyun seçiminde vb. işlemlerde merkez yönetimin varlığı ve zamanla basamak basamak her tiyatronun özgür olması.)

4 — Özyönetimli Şehir Tiyatroları arasında oyunların kendi istek ve uyumlarıyla dönüşümlü sahnelenmesi.

5 — Özyönetimli Şehir Tiyatrolarının, salt tiyatro olarak değil, çok amaçlı sanat ve kültür merkezi olarak kullanılıp halkla yakın ilişkilerin kurulabilmesi ve geniş seyirci yığınlarına ulaşılması.

6 — Belediyenin özdeksel desteğiyle özel tiyatrolara üstünlük sağlanmamalıdır. Şehir Tiyatroları, özel tiyatrolarla eşit koşullara getirilmelidir. Belediye, Şehir Tiyatro-

larını kayırıp, özel tiyatrolara üvey çocuk işlemi yapmamalıdır.

Daha bunlar gibi, ayrıntılarına girmek istemediğim önerilerim oldu, ama kulak asan olmadı.

Şunu ekleyeyim: Gencay Gürün'ü beğeniyorum. İşbaşına geldiğinden bu yana Şehir Tiyatroları uyuşukluğundan silkelenir gibi oldu. Oyun seçiminden yönetimine, hatta çağrılıkların sunuluş biçimindeki inceliğe dek çok şeyde olumlu değişiklikler, düzelmeler oldu. Teşekkür borcumuzdur. Ama açıkça söylemeliyim ki, kökel (radikal) değişimler yapılmadıkça, yetmiş yıllık çocukluk arkadaşımı, yetmiş yaşın yaşlılığından kurtarmak olanaksızdır. Oysa yetmiş yıllık Şehir Tiyatrolarını, yetmişlik değil, otuzbeşinde iki genç yapmak olanağı vardır. İki otuzbeşlik, her zaman bir yetmişlikten daha güçlüdür, ölüme çok daha uzaktır.

Gümüüşsuyu

13 Ocak 1985

MODERN EMPERYALİZM

29 Nisan'ın sekizinci yıldönümü dolayısıyla Devrimciler Güçbirliği, Zafer Anıtı önünde bir tören düzenledi. Törende Aziz Nesin, Günseli Özkaya, Sencer Güneşsoy, Kâmil Karavelioğlu, Ömer Özerturgut, İlhan Selçuk ve Bahri Savcı, 29 Nisan 1960'ın önemini belirten, faşizmi, yeni emperyalizmi ve azıtan dinsel gericiliği yeren konuşmalar yaptılar. Aşağıda, Aziz Nesin'in konuşmasını okuyacaksınız.

Yabancı sömürgeci, her çağda, sömürmek için bir ülkeye girerken, daha önceden o ülkenin kendilerine bir sömürme ortamı hazırlarlar.

Birinci Meşrutiyet'te böyle olmuştur. Yabancı sömürgeci, Türkiye'nin kurtuluşunu, daha o zamandan, batılılaşmak diye göstermişlerdir. Böylece bizi salt biçimsel olarak kendilerine benzeterek rahatça sömürmek ve stratejik alanda kendi çıkarlarına alet etmek için Batı maymunu yapmak istiyorlardı.

İkinci Meşrutiyet'te yine böyle olmuştur. Alman emperyalizmi, Türk halkını sömürmek için Turancılık afyonunu yutturmuştur. Gerçek tehlikeyi gizlemek ve kendilerine bir sömürme ortamı kurmak ve stratejik çıkarlarına Türkiye'yi alet etmek için gözlerimizi anayurt gerçeğinden Turan rüyasına çevirtiyorlardı.

Cumhuriyet'in kuruluşundan bisüre sonra yine böyle olmuştur. Dünya tarihinin emperyalizme karşı ilk kurtuluş savaşını vermiş olan Türkiye'yi sömürebilmek ve stratejik çıkarlarına alet etmek için yerli burjuva yaratarak kendilerine rahat sömürme ortamı hazırladılar. Bu, tabii ve tarihi gelişimi içinde bir burjuva sınıfının doğuşu değil, yapma, zorlama ve yabancı sömürgeci ilhakı ile ortaya

çıkarılan bir toplumsal piçti, babası belirsiz bir çocuktı.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yine böyle olmuştur. Yabancı sömürgeci Türkiye'yi sömürmek ve kendi stratejik çıkarlarına alet etmek için, Türkiye'de kendilerine bu sınıftan yerli işbirlikçiler, tefeci ortaklar ve komisyoncu uşaklardan kurulu bir sömürme ortamı hazırladılar.

Dünya halkları uzun ve kanlı tecrübelerden sonra çizmeli istilacı emperyalizme karşı savunmasını ve savaşmasını öğrendi. Ama bugünkü emperyalizm, silahlı, çizmeli, zorba olan eski, klasik emperyalizm değildir. Bugün, bütün gece hırsızları, bütün sahteciler ve maskeli yol bağcıları gibi kılık değiştirmiş ve modern emperyalizm biçimine girmiştir.

Modern emperyalizm, sömüreceği ülkeye artık çizme ile, silah zoru ile girmiyor. Tıpkı bir evin güzel kadınında, kızında gözü olan uçkuru düşük bir zengin zampara gibi, elleri kolları hediyelerle dolu olarak, sana yardım edeceğim diyerek, bilemediği keskin dişlerini gizlemek için çirkin suratına güler yüzlü dost maskesi takarak, kanlı tırnaklarını saklamak için canavar ellerine yumuşak eldivenler giyerek sömüreceği ülkeye giriyor. Bunun için de, halkın modern emperyalizmin içyüzünü anlaması geç ve güç oluyor, onu anayurttan kovmak zor oluyor. Ama bugün Türkiye'de modern emperyalizmin maskesi yüzünden düşürülmüştür.

Her yabancı sömürgeci, sömüreceği ülkede, daha önceden kendisine rahat bir sömürme ortamı hazırlar, dedik. Bugünkü Türkiye'de modern emperyalizmin kendine hazırladığı ortam, her alanda gericiiliktir. Modern emperyalizm hangi ülkeye girmişse, orada daha önceden gericilik canavarını hortlatmıştır. Kökü dışarda gericilik, modern emperyalizmin beşinci koludur. Bu gericilik gübresinde Türk halkını daha rahat soymakta, sömürmektedir.

Kimi aydınlar, bugün gittikçe azgınlaşan, kuduran gericilik belirtilerini görüp, 31 Mart hortluyor, diyorlar. Hayır! 31 Mart'ı çoktan geçtiler, aştılar; 32 Martı, 33 Martı yaşıyorlar. Ne var ki, modern emperyalizm, klasik emper-

yalızın gibi silah zoru ile, nalçalı çizme sesleriyle değil, kanser gibi, sinsi sinsi içimize işleyip dal budak sardığından, ağlarını gerdiğinden, karşı koymamız yeterince, gereğince olamıyor. Türkiye'deki gericilik, emperyalizmin ancak bir dış belirtisidir. Gericiliği söküp atmak istiyorsak, önce kökü dışarda gericiliğin besleyicileri olan emperyalizmin kökünü yurdumuzdan kazımalıyız.

İşte, gerçek yurtseverler, gerçek halkçı aydınlar olarak bu dalaverelerin içyüzünü gördüğümüz ve gösterdiğimiz için, Türkiyemizin emperyalistlerin bir ileri karakolu yapılmasına «Hayır!» diyoruz. Bunun için emperyalistlerin durmadan kışkırttıkları gelecek bir savaşta Türkiyemizin bir deneme alanı olmasına «Hayır!» diyoruz. İşte bunun için NATO'ya «Hayır!» diyoruz.

Mustafa Kemal Türkiyesi, yabancılardan on para borç almadan, sömürgeçlerden yardım dilenmeden, demiryollarıyla, endüstrisiyle, herşeyiyle kurulmuştur. İkinci Dünya Savaşı Türkiyesi, Kurtuluş Savaşı sonrası Türkiyesinden daha mı yoksuldu ki gırtlığımızı kadar borca gömüldük? Bu borçlar uğruna, ne olduğu hâlâ halktan saklanan gizli ikili anlaşmalar yapıldı yabancılarla.

Dünyada hangi insan, hangi ulus kendisine yardım yapılmasını istemez? Ama biz, sömürgeçlerin yardım maskesi altında, kanımıza, illiğimize kadar soyduklarını, sömürdüklerini, bizi değil, çocuklarımızı değil, doğacak çocuklarımızı bile borçlandırdıklarını bildiğimiz için bu uluslararası dolandırıcılarla gangsterlere «Hayır!» diyoruz.

İşte bunun için, dünyanın en konuksever halkı olduğumuz halde, bu insan maskesi, ama çanavar ruhluları, defolun yurdumuzdan diye kovuyoruz. Bütün emperyalistlere «Go home!» borusu çekiyoruz.

Halkça, ulusça, önümüzdeki ölüm kalım sorunu şudur: Dünya uygarlık haritasında var olmak, yada yok olmak! Emperyalistler ve onların burdaki aracıları ve gübrelikleri olan gericiler, Türkiye'yi dünya ugralık haritasından silmek istiyorlar.

Gericici güçlerin en belirgin özelliği şudur: İlerici olan,

yeni olan her şeyi, önce ona karşı gelerek yıkmaya çalışırlar; beceremezlerse kendi içlerine alarak boğar, yok ederler.

Gericiler matbaa makinesine karşı gelmişler, ama onu yenemeyince hizmetlerine alıp gerici yayınlarıyla zehirlerini akıtmışlardır.

Gericiler, önce radyoya karşı gelmişler, yenemeyince radyoyu da gerici yayınlarda hizmetlerinde kullanmışlardır. Hoparlöre karşı gelmişler, beceremeyince bütün minarelere hoparlörler yerleştirmişlerdir.

Mustafa Kemal'e karşı gelmişler, beceremeyince Atatürkçülüğü yozlaştırmak için sözde Atatürkçü kesilmişlerdir.

27 Mayıs'tan sonra gericiler ne yaptılar? Önce 27 Mayıs'a karşı geldiler, yenemeyince de 27 Mayısçıların en büyük dalkavuğu kesildiler. 27 Mayısçıların en çığırtkan alkışçıları, gerici basın olmuştur. Ama şimdi aynı gerici basın, aynı gerici kalemler, iktidarda olmayan 27 Mayısçıları yerden yere vurarak, onların kişiliklerinde Türk Devrimini yıpratmaktadırlar.

Gericiler bugün ne yapıyorlar? Şanlı Türk Ordusunun tarih boyunca her zaman ilerici bir güç olduğunu ve yenilmezliğini bilerek durmadan orduya yaltaklanmakta, ordu büyüklerine dalkavukluk yapmaktadırlar. Açınız gerici gazeteleri, hergün orduya ve ordu büyüklerine övgüler göreceksiniz. Orduyu çok sevdiklerinden, ordu büyüklerini saydıklarından mı? Hayır! Onlar, ısıramadıkları eli yalayan yaratıklardır. Tıpkı 27 Mayısçılara yaptıkları gibi, bugün öptükleri eli ısırmak için pusuda uygun zamanı kollamaktadırlar.

Mustafa Kemal, «Ey Türk Gençliği» diye seslenerek Türkiye Cumhuriyet ve Devrimini Türk gençlerine, Türk gençliğine emanet etti. Mustafa Kemal Türk gençleri dedi, Türk ihtiyaçları demedi.

Türkiye'nin gelecek bir savaşın deneme alanı olmasına «Hayır!» diyoruz.

Türkiye'nin emperyalist çıkarlarının bekçisi ve ileri karakolu olmasına «Hayır!» diyoruz. Haysiyetli yaşamak

için, yardım diye uzatılan ellere «Hayır!» diyoruz.

Devrimleri yıpratın ve çürüten gericiilere «Hayır!» diyoruz.

Kendilerini düzenin koruyucusu gibi gösterip Anayasa düzenini bozmak isteyenlere «Hayır!» diyoruz. Sonuna kadar «Hayır!» diyoruz.

Forum — 1 Mayıs 1968

«BAY GANÜ»NÜN YARATICISI

Türk okurlarının tanıştığı ilk Bulgar yazarı Aleko Konstantinov'dur. Ünlü Bulgar gülmece yazarı Aleko Konstantinov'un «Bay Ganü» adlı gülmece romanı Bulgarcadan Türkçeye çevrilmiş ilk yapıttır.

Bulgarların, ulusal değerleri olan gülmece yazarı Aleko Konstantinov'a gereken değeri vermiş olmaları, kendileri için gerçekten övünülecek sevindirici bir olaydır.

Sofya'da yayımlanan Narodna Mladej (Halk Gençliği) adlı gazete Aleko Konstantinov adına uluslararası bir gülmece öyküsü yarışması düzenlemiştir. Yarışmayı kazananlara Altın Kirpi ödülü veriliyor. İlk yarışmayı, özellikle çocuk kitapları Türkçeye de çevrilmiş olan ünlü Alman yazarı (ölmüştür) Arthur Koestler'le birlikte kazanarak Altın Kirpi ödülünü almıştık. İşte bu ilişkiyle, Aleko Konstantinov'un doğum yeri olan Swiştov kentine gittik. Swiştov'da Aleko Konstantinov'un doğduğu ev, yazarın adına müze yapılmış.

Aleko Konstantinov Müzesi'ni gezdim. Büyük Bulgar gülmececinin, bir kurşunla yaralanmış ve bir şişe içinde alkolde korunan yüreğini gördüm. Tarihçe pekçok gülmece yazarının başına gelen bir son bu.

Müzede beni ençok etkileyen iki karikatür oldu. Bu karikatürlerden birinde Aleko Konstantinov'la Kiril görüşüyor. Aleko Konstantinov, Slav abecesinin yaratıcısı Kiril'e «Sana çok teşekkür ederim Kiril,» diyor. Çünkü, Kiril'in yarattığı abeceyle Aleko Konstantinov ölümsüz yapıtı «Bay Ganü»yü yazmıştır. Gerçekte, Aleko Konstantinov'un ağzından Kiril'e teşekkür eden bütün Bulgarlardır. Bu karikatür, çok güzel bir değerbilirliği anlatıyor.

İkinci karikatürse beni içlendirdi. Şöyle: Pazarcık'ta yol-

da giderken bilinmez bir elin çektiği tetikle yüreğinden kurşunla vurulan Aleko Konstantinov kanlar içinde yere düşmüş. Bir eliyle yarasını tutarak, başucunda duran Bay Ganü'ye şöyle diyor:

«Demek, bu işi sen yaptın, ha? Eh, ne yapalım, zararı yok...»

Bu karikatür, Bay Ganü romanını ve romanın kahramanı Bay Ganü'ye yazarın duygusunu bütünüyle özetliyor. Aleko Konstantinov, romanının kahramanı olan Bay Ganü'yle kıyasıya alay etmiş, onu yermiş ama, Bay Ganü'nün hangi toplumsal nedenlerle bu durumlara düştüğünü de bildiğinden Bay Ganü'yü sevmiş, ona hep acımıştır. Bay Ganü, tek bir Bulgar değildir. Yaşadığı varsayılan dönemde, yani Aleko Konstantinov'un çağında birçok Bulgarı simgeleyen bir kişidir, yada pekçok Bulgar'da ortaklaşa bulunan niteliklerden oluşmuş bir roman kişisidir. Romanın ölümsüzlüğü de burdan gelmektedir. Bay Ganü'nün çok kaba, çok kurnaz ve çok çıkarıcı dış görünüşünün altında büyük bir yetenek gizlidir. O'nda gizli kalmış bu yeteneğin, eğitim - öğretimle işlenip ortaya çıkamamasının suçu, elbet Bay Ganü'lerin değil, toplumun bozuk düzeninin ve o bozuk düzeni yürüten yönetmenlerindir.

Aleko Konstantinov, romanda, bilgisizliğiyle, kabalılığıyla, çıkarıcılığı ve kurnazlığıyla amansızca alay ettiği Bay Ganü'yü gerçekte sevdiğini, ona acıdığını romanında belli etmiş ve bunu okura duyumsatmıştır. Aleko Konstantinov'u kurşunlayan, Bay Ganü'lerden biridir ve buyüzden Aleko Konstantinov ölürken bile ona acıyarak «Eh, ne yapalım, zararı yok...» der.

Müzesini gezdikten sonra, Aleko Konstantinov'un Swiştov parkındaki yonutuna çelenk koyduk.

Aleko Konstantinov'un vurulduğu Pazarcık kentinde de Aleko Konstantinov adına bir anma haftası düzenlenmişti. Bu haftanın bir gecesinde ben de bulundum. Bulgar gülmece gazetesi «Stırşıl»ın yazar ve karikatürcüleri olan dostlarımla birlikte Pazarcık'a gittik. Pazarcık sokakları, parkları, alanları ve duvarları, Bay Ganü romanındaki sah-

nelerden esinlenerek yapılmış büyük boy resim ve karikatürlerle donatılmıştı. Pazarcık'ta vurulduğu yere de Aleko Konstantinov'un yonutu dikilmişti.

Pazarcık tiyatro salonunda büyük kalabalık vardı. Stırşıl yazarları, yapıtlarından bölümler okudular. Ben de bir kısa öykümü okudum.

Bulgarlar kendi değerleri olan Aleko Konstantinov'un değerini bildikçe, elbet Bay Ganü de, yazarı da dünyanın her yerinde yaşayacak.

NERUDA, AUSTRIAS, ALLENDE VE ŞİLİLİ SANATÇILAR

Şili Halkıyla Dayanışma Gecesi'ne gelenler! Hepinizi saygıyla, sevgiyle yürekten selamlarım.

Bibakıma çok küçük, bibakıma da çok büyük olan bu yeryüzünün neresine giderseniz gidiniz, Türkiye deyince, Türkiye'yi bilen hemen herkes şu üç adı da bilir: Nasrettin Hoca, Mustafa Kemal Atatürk, Nâzım Hikmet... Bu üç ölümsüz, Türkiye'nin temsilcileridir.

Şili deyince de, Şili'yi bilen hemen herkes şu adları bilir: Pablo Neruda, Salvador Allende... Bu adlar, Şili'nin ölümsüz temsilcileridir.

Tüm yaşamı politik eylemlerle geçmiş olan büyük şair Pablo Neruda, politika uğraşında hiçbir tutkusu olmadığı için, bildiğiniz gibi, Şili Halk Birliği Başkanlık adaylığından, dostu Salvador Allende adına vazgeçmişti. Şili'nin bu yiğit oğlu Pablo Neruda'yla üç yerde üç kez buluşmamızı anlatmama izninizi dilerim.

1965 yılında Berlin'de Dünya Antifaşist Yazarlar Toplantısı yapılmıştı. Ben o toplantıya Türkiye temsilcisi olarak çağrılıydım. Pablo Neruda'yı ilk kez orda gördüm. İkimiz de Otel Berolina'da kalıyorduk. Tanıştığımızda, Türk olduğumu öğrenince, çok duygulanarak, Nâzım Hikmet'ten söz etmiştik. Sonradan öğrendiğime göre, Nâzım Hikmet ve Pablo Neruda, dünyanın bu iki büyük ozanı, çok yakın dosttular. Neruda, her Moskova'ya gidişinde, Nâzım'ın evine kendi eviymiş gibi girer çıkardı.

Neruda'nın şiirlerini Türkçeye ilk kez Enver Gökçe çevirmişti. Ben de Neruda'nın şiirlerini ilk kez Türkiye'de kitap olarak yayımlamıştım. Pablo Neruda'ya, kitabını Türkiye'de yayımlamış olduğumu söyleyince, sanki kitabı ilk

kez yayımlanmış bir genç şair coşkusuyla sevinmişti. Türkçe kitabını göndermem için adresini vermişti. İstanbul'a dönüşümde kitabını göndermiştim.

Guatemalalı Austrias da aynı otelde kalıyordu. Austrias da, Neruda da o tarihte daha Nobel ödülünü almamışlardı. Neruda bana, ne türde yazdığımı sormuştu. Genellikle mizah yazdığımı söylemiştim.

Neruda'yla ikinci kez Weimar'da buluştuk. Weimar'da Goethe-Schiller Tiyatrosu'nda altmıştan çok ülke yazarının katıldığı bir toplantı vardı. Sabah saat onda tiyatroya gittiğimde, Almanca programda adımlı gördüm. Ne olduğunu sordum. O gün konuşacak yazarlar arasına benim de adımlı koymuşlar. Bigün önceden programı öğrenemediğimden, bu benim için bir sürprizdi. Konuşmam diye mezdim. Ama konuşma için de hiçbir hazırlığım yoktu. Dört konuşmacıdan sonra sıra bendeydi. Konuşanları dinledim. Belli ki, çok iyi hazırlanmışlardı. Bir İspanyol şairi Franko faşizmine, Portekizli bir yazar da Salazar faşizmine ateş püskürmüştü. Bir Türk yazarı olarak; ben onlardan aşağı kalmamalıydım. Üstelik, zamanım da olmadığından, çok kısa konuşmalıydım. Kısa bir konuşma yazıp sekreter-yaya verdim. Konuşmalar, altı dile çevrilip yayımlanıyordu. Konuşma sıram geldi. Geniş sahnenin bir yanında Anna Seghers, Fedin ve daha başka büyük yazarlar vardı. Ben sahnenin öbür yanındaki kürsüye geçip konuştum. Her sözüm coşkuyla alkışlanıyordu. Konuşmam bitince salona girmedim, büyük fuayyeye geçtim. Bıçok yazar çevremi kuşattı. Kutluyorlardı. Austrias'la Neruda da onlar arasındaydı.

Pablo Neruda,

— Sız Türkiye'ye dönmeyecek misiniz? diye sordu.

— Niçin dönmeyeyim, döneceğim... dedim.

— Bu konuşmadan sonra nasıl döneceksiniz? dedi.

Bu soru karşısında şaşaladım.

Ben de,

İspanyol şairi, Portekiz yazarı nasıl dönecekler? diye sordum.

Pablo Neruda,

— Onlar dönmeyecekler, Paris'te yaşıyorlar... dedi.

— Ben dönerim. Türkiye'de demokrasi var... dedim.

O zaman Pablo Neruda,

— Şimdi anladım sizin mizah yazarı olduğunuzu... dedi.

Merak edenleriniz varsa söyleyeyim, Türkiye'ye dönüşümde o konuşmamdan ötürü mahkemeye verilmişse de sonunda beraat ettim.

Pablo Neruda'yla üçüncü kez, yüziiki ulustan delegelerin katıldığı Helsinki Barış Kurultayı'nda buluşmuştuk. O konuşurken, bütün delegeler dikkat kesilmişlerdi. Konuşurken sesini hiç yükseltmiyor, bağırıyor, coşkulanmıyordu. Sanki bir giz verirmiş gibi fısıldıyordu denilebilir. Mikrofon sesini yükseltmese, ne konuştuğu anlaşılamazdı.

11 Eylül 1973'te Salvador Allende'nin, satılmışlar, yurt hayınları karşısında son soluğuna dek yiğitçe direnerek ölümünden kırk gün sonra, Moskova'da Dünya Barış Kurultayı toplanmıştı. Kremlin'deki büyük Kurultay salonunda bütün dünya barışçılarının temsilcileri, yiğit Salvador Allende'nin eşi Bayan Matilde Allende bizlere bir saate yakın, Salvador Allende'nin emperyalizmin Şili'deki faşist uşaklarına karşı nasıl yiğitçe direndiğini, halkı ve inancı uğruna canını hiçe saydığını, nasıl öldüğünü, güvenli, kararlı bir sesle anlatmıştı. Bayan Matilde'yi dinleyenler ağlıyor-duk, zaman zaman, Şilili barışseverler, tempoyla «Allende!» diye bağıyorlardı.

Faşizm, her zaman, her yerde olduğu gibi, en başta sanatçıyı kendine düşman saymıştır. Faşizm, sanatın sesini, soluğunu, kanla, ateşle boğmak ister. Buyüzden öz çocukları olan çalgıcısının parmaklarını ezer, şairinin soluğunu keser, yazarının kalemını kırar, ressamının canını alır, sinemacısının ışığını söndürür, tiyatrocusunun dünyasını karrartır. Ama sanat, bu koşullarda da bütün dallarıyla, faşist baskıya karşı savaşımı sürdürmenin yolunu bulur, yine de halkını bilinçlendirme görevini sürdürür. İşte bize göre dünyanın bir ucu sayılan Şili'nin sanatçı çocukları (Angel, İsabel Parra ve Patricio Castrillo) Şili'ye göre dün-

yanın bir ucu sayılan Türkiye'de 14 Kasım 1976 günü faşizme karşı savaşımını ve halklara olan görevlerini sürdürdüler.

Allende, canını hiçe sayıp bilinçli ölümü seçerek dünyaya büyük bir ders vermiştir. Dünya halkları bu dersi almışsa, Allende boşuna ölmemiştir, Allende yaşayacaktır.

Üzerinde yaşadığımız bu büyük dünya, artık avcumuzdaymış gibi küçülmüştür. Bugün, dünyanın atardamarları nabızlarımızda vuruyor. Dünya halklarının sevinci de üzücü de yüreklerimizde çarpıyor. Dünyanın halktan yana bütün insanları bir gövde olmuştur; bunun için Vietnam halkının, Angola halkının utkusuna hep birden seviniyor, Şili halkının acısını da hep birden içimizde duyuyoruz. Halkların bu dünya birliği, sanatı kanla, ateşle boğmak isteyenleri tarihin yargısıyla yok edecektir.

Sanat, uzakları yakın eder. Sanat yabancıları dost yapar. Şili, bize göre artık dünyanın bir ucu değil, yüreğimizdir.

Sanat, dünyanın bir ucundaki Şili'yle, dünyanın öbür ucundaki Türkiye arasında köprü kurar, gönül köprüsü.

Özgürlük, bağımsızlık savaşı veren, faşizme karşı savaşan Şili halkı, Türk halkı, bütün dünya halkları yaşasın, Yaşasın Şili'nin yiğit sanatçıları!...

Vatan — 21 Kasım 1976

ÖNSÖZLER

Kimi dillere çevrilen kitaplarım için yayıncılar önsöz yazmamı istemişlerdi. Başka dillere çevrilmiş kitaplarımın önsözlerini bu bölümde toplamak istedim. Ancak kimi önsözlerimi bulamadığım için, ekte bulunanları buraya aldım. Bu kitabımın yeni basımlarına, ilk basımına alamadığım önsözlerimi buldukça ekleyeceğim.

Sevgili Yunanlı okurlarım,

Yunancada çıkan ilk kitabıma bir önsöz yazmak istedim. İsteğimin nedeni şu: Yunancaya çevrilen bu öykülerimin, iki halk arasındaki ilişkilerin dostluğa dönüşmesine aracı olması. Uzaklarda bulunan ve bize yabancı olan uluslarla dostluk kurmayı istemeden çok daha önce komşu uluslarla barış ve kardeşlik havası içinde yaşamayı istememiz daha uygun olur inancındayım.

Şu noktaya özellikle dikkat etmeliyiz: Türklerle Yunanlılar arasındaki düşmanlık, halklarımızdan kaynaklanmaktadır. Yabancı baskılar ve iki ulusun yararlarına ters düşen kimi etkiler sonucu savaşa sürüklendik. Bugünkü tarih kitapları gerçekleri gizlemeyi yeğlemektedirler. Ne ki tarihsel gerçek, sonuna dek gizlenemez.

Bugün, elli yaşındayım. Yaşımı açıklamamın bir nedeni var. Çocukluk yıllarım, Türk - Yunan çatışmasının en zor döneminde geçmiştir. Yedi - sekiz yaşlarında olduğum sıralarda, Yunan bayrağının renkleri olan mavi - beyaz gömlek yada fanila giymemiz kınanırdı. Ben yaştaki Yunanlı çocukların da Türk bayrağının kırmızı - beyaz renklerine alerjileri vardı.

Neden çocukluk yıllarımız mavi - beyaz ve kırmızı - beyaza karşı düşmanca duygularla geçti? Bu soruları derinlemesine düşünersek, dışardan, bize yabancı güçlerce, sinice zorlandığımız çatışmaların nedenini anlayabiliriz.

Bugün şunu itiraf ederim ki, çocukluk yıllarımda Yunan bayrağının renklerine olan düşmanlıktan utanç duyuyorum. Bayrağımızın renklerine çocukluk yıllarında alerji duyan Yunanlı düşünürlerin de bu duyguları için utanç duyduklarını bilirim. Bu olayları bildiğimize göre, uyanmamız, uluslarımız arasındaki düşmanlıkların kendi içimizden kaynaklanmadığını anlamamız gerekir.

Ben çocukken, Heğbeliada'da otururduk. Orada, Rum mahalleleri de vardı. Biz, Türk çocukları, o yaştan beri, değnekler, sopalar, taşlarla silahlanarak, Rum mahallelerine saldırır, Rum çocuklarını döverdük. Sanıyorum, aynı savaş oyununu Rum çocukları da Türk çocuklarına karşı oy-

nardı.

Bu çocuk oyunları, kırk yıl geride kaldı. Bundan bir ay kadar önce, iki küçük oğlum, eve ter içinde geldiler. Biri sekiz, öbürü dokuz yaşında. Soluk soluğa olmalarının nedenini sordum, «Rum çocuklarıyla çatıştık,» dediler.

Çocukluk yıllarımı anımsadım ve gözlerim yaşardı. Çocukluk yıllarımızdaki düşmanlık duygusunu, aradan kırk yıl geçmesine karşın, çocuklarımızın yüreğinden silip atamadık.

Tarihsel olaylar, insanları hem dost hem düşman yapabilir. Ama biz, uluslarımızı dostluğa götürecek tarihsel olayları görmek, ayırmak zorundayız. İki komşu ülkenin, barış içinde kardeşçe yaşamaları gerektiği çok kez söylenmiştir. Ne ki ben, umutlarımı politikacılar bağlayamam. Uluslarımız arasındaki gerçek dostluk bağlarını ancak yazarlarla sanatçılar pekiştirebilir.

Birbirlerini tanımayan insanlar ancak düşman olur. Dost olabilmeleri için birbirlerini tanımaları gerekir. Politikacıların nutukları, uluslarımızın birbirlerini tanımalarını sağlayamaz. Bu, ancak düşünürlerin yapıtlarıyla başarılabilir.

İkinci Dünya Savaşı'nda ve sonraki yıllarda, büyük yararlıklar gösteren Yunan ulusuna saygım büyüktür. İkinci Dünya Savaşı sırasında subaydım. Bigün, Genel Kurmay Başkanlığımızdan gizli bir bildiri gönderilmişti. Bu bildiriye, büyük devletlerden birinin, Yunanistan'a savaş geçreçleri, tank ve uçak vadettiği, ancak sözünde durmadığı, Yunan Ordusunun eski ve yetersiz savaş araçlarıyla faşist saldırılarına karşı kendini savunamaz duruma getirildiği yazılıydı.

Aynı dönemde bu büyük Güç, çeşitli nedenler ileri sürerek, Türkiye'yi de savaşa sokmak istemiştir.

Yunan Ordusunun, yetersizliğine karşın, faşistlerle Nazilere karşı yaptığı kahramanca savaşı unutmuyoruz.

Genel Kurmayımızın başka bir gizli bildirisinde şunlar yazılıydı: İki düşman uçak filosu, Yunan mevzilerini sürekli olarak bombalamaktadır. Yunan uçakları yetersizdir. Bir

Yunanlı pilot, eski model uçağına atlamış ve havalandırarak düşman filolarının arasına dalmıştır. Düşman uçakları eski model ve yetersiz Yunan uçağını kurşunlarla kalbura çevirmişlerdir. Ancak yaralı Yunanlı pilot, uçağını düşman uçaklarının üzerine çıkarmış ve üç düşman uçağını çarparak düşürdükten sonra uçağı ile yere çakılmıştır. Bu, günümüz insanının, zamanın tekniğine karşı verdiği savaştır. Türk ulusu, Kurtuluş Savaşı sırasında, buna benzer çok örnek vermiştir.

Yunan ulusu, İkinci Dünya Savaşı'nda ve daha sonra, yurdunun özgürlüğü ve ulusal bağımsızlığı için kahramanca savaşarak kanını dökmüştür. Bu kahramanlığı Türkler, dünyadaki bütün uluslardan daha iyi değerlendirir. Çünkü kendisi de Kurtuluş Savaşı sırasında, emperyalizme karşı savaşmıştır.

Politik durumlar, sürekli değişir. Hükümetler gelip geçicidir. Ama uluslar kalıcıdır, ölümsüzdür. Tarih, bugünkü insanların mutluluğu için çalışmaktadır.

İnsanların gülmeleri, gülerken de düşünmeleri için yazdığım bu öykülerim, Türk ve Yunan ulusları arasındaki dostluğu perçinleştirebilir. Bu öyküler, halklarımızın birbirlerini tanımalarında yardımcı olursa, bu bana gerçekten büyük bir mutluluk verecektir.

Yunancada çıkan bu ilk kitabımın, bir defne dalı olmasını ve herbir güleryüzlü yaprağının, Anadolu'dan Yunanistan'a dek yayılmasını dilerim. Şuna inanıyorum ki, ilerici Yunanlı düşünürlerin çoğunluğu bu görüşümü benimseyeceklerdir.

Türk ulusu, Yunan ulusunu ve ilerici düşünürlerini selamlar.

Değerli Suriyeli okurlarım,

Bizim büyük halk şairimiz Karacaoğlu'nun bir şiirinde şöyle der:

*«Karacaoğlu'nun sözün haklı
Düşmanın dostundan çoktur»*

Dost, düşman sayısı bakımından Karacaoğlan'a benziyorum. Benim de düşmanlarım dostlarımdan çoktur. Oysa ben düşmanlarıma bile düşman olmak istemem. Öyleyse neden düşmanlarım çok? Çünkü, bir yazar olarak yazılarımı, okurlarımın hoşuna gitsin, okurlarım ille de beğensinler diye yazmam. Doğruluğuna inandığımı doğruca yazmaya çalışırım. Elbet yanlışım da, yanlış olduğum da olur, ama bile bile doğruyu değiştirmem, saptırmam.

Arap dilinde ilk kez çıkacak kitabıma önsöz yazarken, Arap okurlarımla içtenlikle söyleşmek istedim. Bu önsözümde de, hoşunuza gitmeye değil, doğru bildiklerimi dile getirmeye çalışacağım.

Bir kültür işçisi olan namuslu yazarın görevi, yapıtlarıyla halkları birbirlerine daha yakından tanıtarak, halklar arasında dostluk bağlarının kurulmasına çalışmak, böylece barışa hizmet etmektir. Barışı önce en yakınlarımız, komşularımız arasında kurmaya çalışmalıyız.

Türkiye ile Suriye komşudurlar. Ama biz Türkler Suriyeliler'i ne kerte tanıyoruz, Suriyeliler Türkler'i ne kerte tanıyor? Buna olumlu yanıt verebilir miyiz? Hayır.

Komşu değil miyiz? Bir zamanlar aynı tarihi paylaşmadık mı? Ortaklaşa kültürümüz yok muydu? Halklarımızın birbirlerini tanımaları, tanıyıp sevmeleri için ne yaptık?

Bugüne dek Arap ülkelerinden Mısır ve Irak'a gittim. Mısır ve Irak gezilerimdeki izlenimlerimi önce bir gazete-de yazdım, sonra da bunları bir kitapta topladım. Bu kitabımı Mısır ve Irak yöneticileri beğenmediler. Onlar beğensin diye yazmamıştım ki... O kitabımı, halklarımız birbirlerini tanıyıp sevsin diye yazmıştım; çünkü, ancak birbirlerini yakından ve iyi tanıyanlar arasında gerçek sevgi kurulabilir.

Hükümetler arasındaki resmi ilişkiden söz etmek istemiyorum. O, benim işim değil. Resmi ilişkilerin de dostça olmasını dilerim elbet, ama resmi ilişkiler, ne yazık ki, karşılıklı çıkarlara dayandığı için gelip geçicidir; bugün var, yarın yoktur. Halklar, arasındaki sevgiyse, gönülden ve

yürekten olduğu için gelgeç değil, sürekli dir. Halklar arasındaki barış, yani gerçek barış da sürekli gönülden dostluklarla kurulabilir.

Anlatmak istediğim doğruyu açıkça söylememe izin veriniz. Türkler ve Araplar arasında, ne yazık ki, sevgisizlik yaratıldığını ve bunu yapay olarak yaratanın da emperyalizm olduğunu artık bilmeliyiz ki, halklarımız arasında yeniden sevgi bağı kurulabilir.

Mısır ve Irak'taki gezilerim sırasında gördüm ki — açıkça söylemeliyim — İngiliz emperyalizmi, Mısır ve Irak halklarını kendisinin sömürdüğünü örtbas edebilmek, örtüp gizlemek, gözlerden kaçırmak için, düşmanlık hedefini, daha önceki yani geçmiş dönemin emperyalizmine, daha doğrusu Türkler'e çevirmesini becermiştir. İngilizler sömürgeci olarak ordularıyla bulundukları ülkede, sanki kendileri emperyalist değillermiş de dostmuşlar gibi, sürekli olarak geçmiş dönemin Osmanlı emperyalizmini işleyerek, halkı Türkler'i sevmemeye, tarihsel ve kültürel bağları koparmaya çalışmışlar ve bunu, ne yazık ki, başarmışlardır. Amaçları Arap halkını uyutmak, İngiliz emperyalizmini gözlerden kaçırmaktır.

Suriye'de de Fransız emperyalizminin aynı şeyi yaptığını sanırım. Emperyalizm kendisinin doğurup beslediği bu sevgisizliği Irak'ta, Mısır'da, Suriye'de sürekli olarak kışkırtarak Arap ülkelerinde kendi rahat sömürü ortamını, olanağını ve koşulunu hazırlamıştır. Böylece komşu halklar birbirlerini sevmezliğe itilmiştir.

İşgal ordularıyla sömürülen ülke, Arap ülkeleri.

İşgal ordularıyla sömüren, İngiliz ve Fransız emperyalizmi.

Ama düşman olunan eski emperyalist.

Hiç kuşkusuz Arap ülkelerinde bir Osmanlı emperyalizmi vardı. Ama kendimizi aldatıp avutmak için değil de, bilimsel olarak incelersek, Osmanlı emperyalizmi, endüstri devriminin yarattığı kapitalizmin şişerek sömürme amacıyla başka ülkelere taşması demek olan modern emperyalizm değildi. Ve Osmanlı emperyalizminin, Arap halkları-

na verdiği zarardan pek daha çoğunu Anadolu insanına, Türk halkına vermiş olduğu da ortada bir gerçektir. Böyle olmamış olsaydı, tarihin en uzun imparatorluğunu sürmüş olan — beşyüz yıl — Osmanlı İmparatorluğu'ndan geriye kalan Türkiye bugün bu kerte yoksul olur muydu, hâ-lü azgelişmiş — yada gelişmekte olan — bir ülke sayılır mıydı?

Her tarihin hem güzel ve tatlı, hem de kötü ve acı sayfaları vardır. Bunları bilmek ve unutmamak gerekir. Ama bizler barış istiyorsak, halkların dostluğunu istiyorsak — ki görevimiz budur — tarihin kötü ve acı sayfalarını değil, güzel ve iyi sayfalarını günışığına çıkarmalıyız.

Hem Türk halkı, hem Arap halkı modern emperyalizmin oyununa gelmişler, çok acı çekmişlerdir. Çok geç kalmış olsak bile, artık bu oyunun içyüzünü anlayarak, ortaklaşa tarihimizin, coğrafyamızın ve kültürümüzün gereği olan iyi komşuluk, dostluk ve kardeşlik bağlarını — resmi olanının dışında — kurmalı ve güçlendirmeliyiz.

Çok sevgili Suriyeli okurlarım! Bir Türk yazarı, bir kültür emekçisi olarak benim yapmak istediğim işte budur. Halklarımızın karşılıklı olarak birbirlerini edebiyat aracılığıyla yakından tanıyıp sevmelerine bu kitabım küçük bir hizmette bulunursa gerçekten mutlu olacağım.

Çatalca — Nesin Vakfı

28 Ekim 1981

Sayın ve sevgili Eston okurlarına,

Estonya... Benim düşsel ülkelerimden biridir. Belki çocukluğumda bana anlatılanlardan, okulda öğrendiklerimden olacak, Estonları yumuşak, uyumlu, ılımlı, kavgasız insanlar olarak tasarlıyorum.

Kavgadan bıkip usandığım, çok yorgun bir günümde, Estonya'dan, kitabımın orda yayımlanacağını bildiren mektubu almıştım. Benden Estonca kitabım için bir önsöz is-

teniyordu. O mektup bile beni dinlendirdi.

Öykülerimi, kendimce, birazcık açıklamamı ister misiniz? Öykülerimde genellikle, yurdumun toplumsal topografyasını vermeye ve ülkenin insanlarını anlatmaya çalışıyorum. Bu işi de, kendime bir görev sayıyorum. Çünkü, mutluluğun başıboş özgürlükle değil, halk için görevler yükümlenmekle elde edileceğine inanıyorum.

Gülmece, bence, düşüncenin anahtarıdır. Gülmece, düşünülerek yapılır ve düşünülerek anlaşılır. Ne var ki benim öykülerimde, sanıyorum, duygu da bulacaksınız. Kendi öykülerim üstüne kendi yargımı çok aykırı görmezseniz, şunu söylemeliyim: Benim gülmecemin özelliği, düşünceye dayanan, ama duygulu bir gülmece oluşudur. Her satırımda yüreğimin atışını, nabzımın vuruşunu ve beynimin zonklayışını okurlarıma ne denli duyurabilirsem, yazarlıkta istediğime o denli yaklaşmış olurum.

Birbirinden uzaktaki sevgililer, geceleyin aynı saatte aya bakarak, hedef yaptıkları aydaki bakışlarıyla birleşmiş olurlar. Ben de okurlarımla öyleyim işte... Herbiri okurlarıma mektup sayılabilecek öykülerimin her sözcüğünde yüreğimin atışını duyurabilirsem, okurlarımla aynı zamanda aya bakmış gibi birleşiriz. Benim, yalnızlıktan kuruluşum ancak böyle olabiliyor.

Büyük palyaço Grock'un başına gelenleri bilir misiniz?

Bigün, ünlü bir ruh hastalıkları doktoruna yaşlı bir adam gelir,

— Doktor, der, hayatta hiçbirşeyden zevk almıyorum, neşelenemiyorum, sevinemiyorum... Ne yapayım?

Doktor, hastayı, pencerenin önüne götürür, karşı duvardaki bir sirk afişini gösterir. Afişte büyük palyaço Grock'un resmi vardır. Hastaya,

— Bir zamanlar, der, ben de sizin gibiydim, hayatta hiçbirşeyden tat alamaz olmuştum. Sonra bu palyaçoyu seyre başladım. Her gece onu görmek için sirke gidiyordum. Yavaş yavaş neşem yerine geldi. Siz de öyle yapın... Her gece sirke gidin ve bu palyaçoyu seyredin... Göreceksiniz, hayattan zevk almaya başlayacaksınız...

O zaman hasta,

— Doktor, der, işte o palyaço benim...

Gülmece yazarı da işte budur, dünyanın bütün acılarını, omuzlarında değil, beyinde ve yüreğinde taşıyan ve bu acılardan kahkahalar üreten bir simyager... Siz ona isterseniz bir lanetli yada kendikendini işkenceler çekmeye ve çektiği işkenceleri gülmeceye dönüştürüp insanları mutlu etmeye yargılamış kişi de diyebilirsiniz.

Su, buz ve buğu arasındaki ayrım neyse, kahkahayla gözyaşı arasındaki ayrım da odur. İkisi de özde aynı şeydir; yalnız biçimleri, görünüşleri değişmiştir. Onun için, hem gülünce, hem de ağlayınca rahatlarız. Öyle durumlar vardır ki, ağlayamadığımız için güleriz.

Dünya insanlarına, halkımı, halkımın serüvenlerini anlatan iki'binden çok öykü yazdım. Bunları okurken gülesiniz istedim. Gülün yada ağlayın, ama ne olursa olsun, sonsuz, sınırsız sevgimi duyarak düşüneceksiniz ve o zaman ben de sevineceğim.

Estonyalı okurlarım! Öykülerimle sizlere Türkiye'den dostluk elimi uzatıyorum. Bu yazarın yorgun elini, barışsever ve çalışkan halkımın namuslu eli olarak benimsemişizi dilerim.

Sovyetler Birliği'ndeki sayın ve sevgili okurlarım,

Bilindiği gibi, edebiyatta bir de mektup türü vardır, Kimi yazarların mektupları, ya sağlıklarında yada ölümlelerinden sonra, kitap olarak yayımlanır. Bu mektuplar, onları yazan yazarların kişiliklerini, dünya görüşlerini, karakterlerini, yapıtlarının esin kaynaklarını ortaya koyar.

Bana öyle geliyor ki, yazarlara okurlarından gelen mektuplar, yazarların başkalarına yazdıkları mektuplardan çok daha ilginçtir. Bunun böyle olduğunu, bana gönderilmiş okur mektuplarından biliyorum. Yazara gönderilmiş mektuplar deyince, başka yazarlardan, sanatçılardan, ünlü kişilerden, devlet adamlarından yazara gelmiş mektupları

değil, okurlarından gelmiş mektupları anlatmak istiyorum.

Okurlarından bir yazara gönderilmiş mektuplardan oluşmuş bir kitap var mı, bilmiyorum. Ama benim, sonu gelmeyen tasarılarımdan biri de budur: Okurlarıma bana gönderdikleri mektupları bir kitapta toplamak. Beni, bana da, başkalarına da en iyi tanıtacak olan, okurlarıma mektuplarından derlenecek olan böyle bir kitap olacak. Çünkü o mektuplarda, okurlarıma küskünlükleri, kızgınlıkları, eleştirileri, alayları, sevgileri, hayranlıkları, düş kırıklıkları, övgüleri sövgüleri, akıl vermeleri, öğütleri, yani bana olan bütün duyguları vardır.

Böyle bir kitap yapmayı bana iki olay esinletmiştir, iki mektup; biri bir Türk işçisinin, öbürü de bir Rus işçisinin mektupları...

Profesyonel yazarlığa başladığım günden beri, okurlarıma gönderdikleri mektupları saklarım, onları sıralar, dosyalara koyarım. Ne yazık ki, 1955 yılına dek gönderilmiş okur mektupları şimdi bende yok. O mektupları polisler, evimi sayısız aramaları sırasında, dosyalarıyla, birlikte alıp götürdüler, bir daha da geri vermediler. En büyük umudum, o mektup dosyalarının polis arşivinde korunmuş olmasıdır.

1955 yılından sonraki okur mektuplarım, tarih sırasına göre düzenlenmiş dosyalarda, şimdilik bende bulunuyor. Otuz-kırk dosya dolusu mektuptur bunlar. İçlerinde en ilginç olanı, bana böyle bir kitabı derlemeyi esinleten ikisidir.

Türk işçisi o mektubu, 1958 yılında Adana'dan göndermişti. Yazısı zor okunuyordu. İlkokulu bile bitirememiş olduğu belliydi. Dört sayfalık mektup kâğıdını, en kaba, en ağır, en iğrenç sövgülerle doldurmuştu. Beni bir yurt haini olarak görüyordu. Mektubundaki sövgü yazılarıyla da yetinememiş, kendini tutamayıp, mektup kâğıdına, iskelet kafası, ucundan kan damlayan kama, tabanca, idam selâpası resimleri de yapmıştı. Mektubunun sonunda, gelecek Pazar günü yapılacak Fenerbahçe-Galatasaray futbol maçını görmek için Adana'dan İstanbul'a geleceğini, bu fir-

satı kaçırmayıp, hazır İstanbul'a gelmişken, beni de öldürüp bir yurt hainini ortadan kaldırarak büyük bir yurtseverlik görevi yapacağını yazıyordu.

Okurlarımdan birçok tehdit mektupları almıştım, ama böylesini hiç almamıştım. O mektubu da, özenle öbür okur mektuplarının dosyasına koydum.

O maç oldu bitti. Beni öldüren olmadı. Aradan üç yıl geçti. 1961 yılında, yine Adana'dan bir işçiden bir mektup aldım. Bu kez mektup, «Sayın öğretmenim, benim değerli yazarımı!» diye başlıyordu. Bu işçi, mektubunda, elbette benim kendisini tanımayacağını, üç yıl önce bana bir mektup yazdığını, o mektupta bana çok ağır sövdüğünü, ölümle tehdit ettiğini, gerçekten de beni öldürmeye kesin kararlı olduğunu, ama o maçı seyir için İstanbul'a gelemediğinden beni öldüremediğini, patronu işinden çıkardığı için o zaman İstanbul'a gelecek yol parası bulamadığını, o mektubu yazdığından beri çok değiştiğini, öyle bir mektup yazdığı için şimdi çok utandığını, o zamana dek beni tanımadığını, başkalarının sözlerine uyarak bana düşman olduğunu, ama o tehdit mektubunu yazdıktan sonra merak edip gazetede (Akşam Gazetesi) yazılarımı okumaya başladığını, bir de okumaya başlayınca artık bırakmadığını, böylece gerçekleri öğrenip uyandığını, uzun uzun anlatıyordu. Kendisini bağışlamamı diliyordu.

Bu işçinin mektubunun en değerli yanı neydi, biliyor musunuz? Bu türlü sövgü ve tehdit mektupları gönderenler genellikle korkak ve alçak olduklarından mektuplarına açık adlarını, adreslerini ya hiç yazmazlar yada yanlış ad, adres yazarlar. Oysa Adanalı bu işçi, son övgülü mektubundaki doğru adını ve ev adresini, daha önceki tehdit mektubunda da yazmıştı.

Elbette onu anımsamıştım. Mektup dosyalarımı araştırıp, yeni mektubunu da eskisinin yanına koydum.

Bir yazar olarak yaşamım boyunca ulusal ve uluslararası birçok ödüller, armağanlar, şeref diplomaları aldım. Ama bunların hiçbirisi, Adanalı işçiden aldığım ikinci mektup kadar beni sevindirmemiştir.

Böyle sevindirici bir mektup da bir Rus işçisinden almıştım.

1966 yılında Sovyetler Birliği'nde idim. Moskova'daki Sovyet Yazarlar Birliği adresine benim adıma bir mektup gelmişti. Rusça mektubu Türkçeye çevirttim. Mektup, Gorkıgrad'daki bir Rus işçisinden geliyordu. Bu işçi, mektubunda, bir televizyon programında beni gördükten sonra Moskova'da olduğumu öğrendiğini, çok sevindiğini, çünkü Rusçada yayımlanmış bütün kitaplarımı okuduğunu, o sıralarda yıllık iznine çıkmak üzere olduğunu yazıyor ve onbeş gün konğu olarak beni Gorkıgrad'a çağırıyordu. Beni orda arkadaşlarıyla tanıştıracaklarını, birlikte balık avlayacağımızı, gezip eğleneceğimizi yazıyor, benden bunu esirgemeyin, diyordu.

Bir resmi gezi izlencem vardı. Buyüzden, ne yazık ki, o Rus işçisi okurumun gönülden konuksever çağırısına gidemedim ama, içimde hep bu istek kaldı.

Adana'daki Türk işçisinden sonra, Gorkıgrad'daki Rus işçisinden aldığım mektup, bende okurlarımdan gelen mektuplardan bir kitap yapma düşüncesini doğurdu. Günün birinde «Bir Yazara Gelen Mektuplar» adıyla bu kitabı yayımlamaya fırsat bulabilirsem, şimdi sizler için yazdığım bu önsöz, o kitabın başına koyarak, kitabımın esin kaynağı olan iki işçiyi teşekkür ve sevgiyle anacağım.

Sayın ve sevgili okurlarım, sağlıcakla, dirlik esenlikle hoşça kalınız.

Feneryolu - İstanbul

5 Mart 1973

Sevgili ve dost Çinli okurlarım,

Bu kitabımın aracılığıyla sizinle yeni tanışıyoruz. Oysa atalarımız yüzyıllarca öncesinden tanışmışlar. Sizin atalarınızla benim atalarım, yüzlerce yıl öncesinin zaman zaman dostları, zaman zaman da düşmanları olmuşlar. Biz

Türkler ve siz Çinliler, tarihi yapan çok eski iki ulusun çocuklarıyız. Bir bireyin yada bir toplumun olgunlaşabilmesi için, çok yenilmesi, çok dayak yemesi, çok acılar çekmesi, aynı zamanda çok da yenmesi, çok da dayak atması, çok da güzel günler yaşaması gerekir. Türkler ve Çinliler bu yaşam deneyimlerinin hepsini pekçok yaşamışlardır. Bu yüzden halklarımız dünyanın en olgun insanlarından oluşur. Ne mutlu bizlere ki, tarihi yaratmışız, coğrafyayı da varederek bugün de yaşıyor ve sonsuz yarınlara doğru sürüyoruz.

Benim atalarım, coşkun bir nehir gibi batıya doğru akmışlar, kol kol dallanıp budaklanıp yayılmışlar, sonunda gelip Anadolu'da göllenmişler. Yüzlerimizde hâlâ, ilk kaynağımız olan Ortaasya'nın çizgilerini taşımaktayız: Biraz çekik gözler, çıkık elmacık kemiği, sık ve kara saçlar...

Ortaasya çizgilerini belirten yüzüm dolayısıyla bir anımı anlatayım size. 1952 yılında, İstanbul'da bir cezaevinde tutukluydum. Bir sabah, cezaevinin siyasilere koğuşundan bir işçiyle beni aldılar. İşçi arkadaşla beni bileklerimizden birbirimize kelepçelediler. Çok soğuk, karlı bir kış günüydü. İki candarma bizi tirene bindirdi; sürgün olarak Orta Anadolu'nun bir kasaba cezaevine götürüyorlardı. Kar yağışından demiryolu bikaç yerde kapanmıştı. Tiren, bekleye bekleye gidiyordu. İki gün, iki gece tiren yolculuğundan sonra, Kayseri'de bizi tirenden indirdiler. Ordan sonra kara yolundan götüreceklerdi. Kara yolu da kardan kapalı olduğu için, bizi üç gün candarma karakolunun ıslak bodrumunda kapalı tuttular. Üçüncü günü bodrumdan çıkarıp yine bileklerimizden birbirimize kelepçelediler. Pazar yerine götürdüler. Önümüzdeki bir kamyonu kaya tuzu yükleniyordu. Bizi bu kamyonla götüreceklerdi. Kamyonu tuz yüklenirken, biz de iki candarmanın arasında bekliyorduk. Pazar yerindeki insanlar başımıza toplanıp bizi seyretmeye başladılar. Sonra çevremize bisürü çocuk toplandı. İki candarma arasında, birbirlerine bileklerinden kelepçeyle bağlı iki insan onlara çok ilginç gelmiş olacaktı. İşçi arkadaşım çok sinirli bir insandı. Çevremizde toplanıp bizi

seyreden insanların ve çocukların meraklı bakışlarından tedingin olarak onlara bağırıp çağırmaya başladı. O'nun bağırıp çağırması bize olan ilgiyi daha da artırdı, çevremizdeki çocuklar çoğaldı. Çocuklar, birbirlerine beni gösterip,

— Çinli, Çinli!... diye mırıldanmaya, söylenmeye başladı.

İşçi arkadaşım bunun üzerine büsbütün kızıp çocukları kovalamak için üstlerine yürüdü. Bileğimden kelepçeyle O'na bağlı olduğumdan beni de sürüklüyordu.

— Yapma, aldırma... Çocuklara uyma!... diyorsam da bitürlü yatıştıramıyordum.

Çocuklar, O'nun kızgınlığından büsbütün keyiflendiler. Bu kez kahkahalar da atarak daha çok bağırmaya başladılar:

— Çinliiii, Çinliiii, Çinliiii...

Müthiş kızan arkadaşım çocuklara atılıyor, beni de çekip sürüklüyordu. Ne denli uğraşsam, O'nu durduramıyordum. Çünkü O, çok iriyarıydı, bense kısa boylu ve ufaktefeğim.

— Bana Çinli diyorlarsa sana ne? Karışma söylesinler... diyorsam da, arkadaşım laf anlayacak durumda değildi.

Çocukların hep bir ağızdan ve tempoyla «Çinliii, Çinliiii, Çinliiii!...» diye bağırışları arasında bizi tuz kamyonuna bindirdiler. Kamyonun üstü açıktı. Altımızda kaya kuzuları vardı ve üstümüzden lapa lapa kar yağıyordu. İşçi arkadaş nerdeyse kamyonun, bana hâlâ «Çinli» diye bağırarakta olan çocukların üstüne atlayacaktı. İki candarma, önde, şoförün yanında, kapalı yerdeydi. İşte bu gürültü patırtı içinde kamyon yol aldı. Çocuklar bisüre daha,

— Çinliiii... diye bağırarak kamyonun arkasından koşuştular.

Kamyon hızlandı. Yağan kar, çocuklarla aramıza kalın ve beyaz bir duvar ördü. Çocuklar görünmez oldu.

Arkadaşım kızmıştı ama, o gün ben çok neşelenmiştim.

Sevgili Çinli okurlarım, size bir de resmimi gönderiyorum. Bakın resmime ve otuz yıl önce bana Çinli diye hay-

kıran çocukların haklı olup olmadığına siz karar verin. Yüzümde Ortaasya çizgilerini taşıdığım bir gerçektir. Daha çok bir Özbek'e, bir Türkmen'e benzerim.

«Çin» sözü, bizim deyimlerimize girmiştir. Türk masallarında Çin sözü çok geçer. Örneğin çok uzak yerleri anlatmak için «Çin-maçın» denilir. Çok uzak ve bilinmeyen yerleri gezmiş bir gezgin «Çin-maçın»i dolaşmış, «Çin-maçın»den gelmiş diye anlatılır.

Evet, Çin bize uzak bir büyük ülke ve Türkiye de Çin'e çok uzak bir ülke... Birbirimizden uzaklardayız, ama bizim birbirimize uzaklığımız, uzunlukla ölçülebilen bir uzaklıktır. Asıl korkunç ve kötü olanı, birbirlerinin yanında olup da yine birbirlerinden çok uzak olanlar konumudur. Gerçek yakınlıksa gönül bağıyla bağlı olmaktır. Uzak yerlerde yaşasak da, birbirimize gönüllerimizden uzak olmayalım.

Bu kitabımla, sevgili Çinli okurlarımla Türk halkı arasında bir gönül bağı kurabilirsem çok mutlu olacağım. Yürekten ve gönülden sevgilerimle.

İstanbul — Nesin Vakfı

8 Mayıs 1981

Çok sevgili İranlı okurlarıma!

Birbirimizi görmemiş olsak da tanışıyor gibiyiz. Sizleri bu denli yakından tanımasam, yazdıklarım bu denli ilgi gösterir miydiniz? Demek öykülerimde sizleri anlatıyorum, kendinizi buluyorsunuz. Öyleyse sizleri tanıyorum.

Sizler de beni tanıyorsunuz elbet. Beni çok iyi tanıdığınız şundan da belli: Daha Türkiye'de bile yayımlanmamış kimi kitaplarım İran'da yayımlandı. Daha çıkmamış kitaplarım nasıl İran'da çıkıyorsa, bu gidişle, yakında daha yazmadığım öykülerim de İran'da yayımlanırsa hiç şaşmanı. Üstelik, çok da sevinirim. Çünkü, fırsat bulup da yazamadığım öykülerim de ölümümünden sonra İran'da yayımlanabilecek demektir. Ne güzel, işte ölümsüzlük dedikleri bu

olacak!*

Bu kitaptaki hikâyelerimi Farsçaya çevirmiş olan dostum Samin Baghtceban da bilir: Yıllardan beri İran'a gelip okurlarımla görüşmeyi çok isterim. Ama istediklerimizden hangisi oldu ki... Bildiğiniz, bilmediğiniz türlü nedenler yüzünden, sınır kapısını aşp da komşu İran'a bitürlü gidemem. İşte bunun için kendi kitaplarımı kıskanıyorum; onlar, benim gidemediğim yerlere bile gidebiliyorlar.

Sağlık olsun! Birbirimizle görüşemiyorsak da tanışıyoruz ya... Oysa bu yeryüzünde hergün yanyana olup da yine de birbirlerine yabancı kalmış, dahası, birbirlerinin can düşmanı kesilmiş milyonlarca insan var. Oysa bizler, daha görüşmeden dostuz. Bu mutluluk yeter bize...

Saygılarımla...

İranlı okurlarımla söyleşi

Türkiye dışında kitaplarımın ençok çevrilip basıldığı ülke İran'dır. Öyle ki, henüz Türkiye'de kitap olarak basılmamış yapıtlarım bile İran'da kitap olmuştur. Eksik olmasınlar, İranlı çevirmenler, Türk gazete ve dergilerindeki tefrikalarımı bile toplayıp, Türkiye'den önce İran'da kitap olarak yayımlıyorlar. Farsçaya çevrilmiş kitaplarımın çoğunu görmedim, yalnız duydum. Bir tesadüfle kimi Farsça kitaplarımı görünce, o adda bir kitabım olup olmadığını kestiremiyorum, ne zaman yazmışım diye şaşıyorum.

İranlı okurların öykülerime gösterdikleri bu ilginin nedenini düşündüm, şu sonuca vardım. Gülmece öykülerim-

* İran'da çıkmış kitaplarımın sayısı, Türkiye'dekinden daha çoktur. Çünkü, gazete ve dergilerde çıkıp da benim kitaplaştırdığım yazılarımı da derleyip İran'da kitap olarak yayımlamaktadırlar. İran'da telif hakkı ödemek alışkanlığı ve töresi de yoktur. Ayrıca Farsçaya çevrilen kitaplarım Afganistan'a da ilrâç ediliyordu. Türkiye'de bu tarihte 79 kitabım yayımlanmıştır, ama İran'daki kitaplarımın sayısının doksamı geçtiği söylenir.

de, genellikle, yaşadığım çağ Türkiyesinin toplumsal topografiyasını vermeye çalışıyorum. İkibini aşan hikâyelerim, Türk insanların mahşeridir. Bu öyle bir mahşer ki, orada, kendim de içinde, insanlar bütün güzel ve iğrenç, zavallı ve kıyıcı, ince ve kaba, güçlü ve zayıf, yürekli ve korkak, kısacası bütün duygu ve davranışlarıyla, tüm kişilikleriyle görünmektedirler; o mahşerde, dinsel mahşerdekinin tersine, yalnız korkunun yeri yoktur.

İranlı okurlarım, bu öykülere ilgi gösteriyorlarsa, demek çağdaş Türkiye'nin toplumsal topografyasıyla çağdaş İran'ın toplumsal topografyası arasında büyük benzerlikler vardır; demek, Türk ve İran halkları azçok birbirine benzer toplumsal, ekonomik, politik koşullar altında yaşıyorlar ve ortak sorunlarla uğraşıyorlar.

Ayrı ulus halklarının ortaklaşa sorunları bulunması üzerine sizlere iki örnek vermek istiyorum.

Adını açıklamak istemediğim bir ülkede bir kitabım basılmak üzereyken, editör, bir kitaptan öyküyü çıkartır. Çevirmen, editörün bu öyküyü neden kitaba almadığını öğrenmek ister.

— Kötü öykü mü?

— Hayır, güzel...

— Beğenmediniz mi?

— Beğendim...

— Doğru mu değil, zararlı mı?

— Hayır, çok doğru...

— Öyleyse neden çıkarmak istiyorsunuz kitaptan?

Editör şu yanıtı verir:

— Bu öyküde anlatılan olay ve yerilen kişiler, o denli bizdekilere benziyor ki, yazar sanki bizi anlatmış... Bunu, bilerek, özellikle seçerek bu öyküyü kitaba aldığımızı sanırlar diye çekindim.

Yine adını söylemek istemediğim başka bir ülkede de şu olay geçer. O ülkeden üç arkadaşım taksiye binerler. Konuşmalarında birkaç kez adım geçince, şoför de konuşmaya katılarak,

— Ben o yazarın kitaplarını okudum... der.

— Yaa... Türk yazarıdır o.

Şoför,

— Yok canım, der, Türk değil...

— Türk.

— Değil... Hiç Türk olsa, bizi bu kadar yakından tanır, böyle anlatabilir mi? O da bizden... Ama, başı belaya girmesin diye Türk adı kullanıyor.

Bu iki olay da gerçektir.

Bana öyle geliyor ki, çok istediğim halde, bugüne dek gelip göremediğim İran halkının sorunları ve yaşam koşulları, bizimkilerine çok benzediği için, öykülerime ve romanlarıma İran'da da ilgi gösteriliyor. Bu yapıtlarımda yalnız Türk insanını değil, benzer koşullarda yaşayan başka ülke insanların durumlarını da anlatmış oluyorum.

Türk ve İran halklarının yaşayışlarındaki ortaklaşa koşullar ve benzerlikler, yalnız bugün değil, eski günlerimizde de vardı. Bizim büyük yergicimiz Eşref, Türkiye'deki yönetimin zorbalığını, baskısını anlatmak için, Türkiye ile İran arasında koşutluk kurarak birçok yergiler yazmış ve dolaylı olarak Türkiye'deki kötü siyasal durumu taşılayan böyle bir eserine «İran'da Yangın Var!» adını vermiştir.

Türk ve İran halklarının dünkü ve bugünkü yaşam koşullarının benzerliği ve ortaklaşa sorunlarının bulunması yüzünden, sanırım, toplumlarımızın uzak geleceğinde de bazı benzerlikler olacaktır.

Tarih boyunca, iki komşu ülke arasında sürekli kültür alışverişi olmuştur. Bu alışverişe, pek küçük de olsa bir katkıda bulunması dileğiyle kitabımı komşumuz İranlı okurlarıma sunuyorum.

«Deniz» okurlarına!*

Burgaz'a ilk geldiğim, Slinçevbrek'de iki hafta kaldığım 1967 yılında 52 yaşındaydım. Aradan onbeş yıl geçmiş.

* Deniz, Bulgaristan'ın Burgaz kentinde çıkan bir sanat dergisidir.

Bu onbeş yılda bende değişen nedir? O zaman saçlarımda bikaç ak tel vardı; şimdiyse bikaç kara tel var. Peki, bu onbeş yılda bende değişmeyen nedir? O zaman da âşıktım, şimdi de... Bu bakımdan hiç değişmedim; yine eskisi gibi seviyorum. Elbet onbeş yıl yaşlandığım için de, eskiye göre onbeş kat daha ateşli, onbeş kat daha çok seviyorum. Sevdığım aynı insan değilse, bu benim suçum değil, değişen ben değilim ki, odur.

Çok sevgili «Deniz» okurlarına, en içten duygularıyla.

Nesin Vakfı — 30 Mart 1982

Sevilene karşı duyulan öfke...

Aziz Nesin'in kitapları hemen hemen her yabancı dile çevriliyor. Bugünlerde ünlü yazarımızın, Bulgarcaya çevrilen bir kitabı yayımlanmak üzere. Aşağıda Aziz Nesin'in bu kitaba yazdığı önsözü bulacaksınız. Bu yazısında Aziz Nesin, Türk ve Bulgar halkı arasındaki benzerlikleri belirtiyor ve ortak bir tip diye nitelediği «çarıklı erkânıharp» örneği üzerinde duruyor.

Türk okurlarıma nasıl yazıyorsam, sizlere seslenirken de işte o rahatlık ve özdenlik içindeyim. Bunun nedeni. Türk halkıyla Bulgar halkının birbirlerine pekçok benzeşleridir kanısındayım. Yüzyıllar boyunca bir arada yaşayışımızın kaynaştırması mıdır, Balkanlık ve Anadoluğun benzer etkileri midir, yoksa bütün bunların hepsinin birleşik sonucu mudur, her neyse, halklarımız arasında çok büyük benzerlik olduğunu Bulgaristan'a bikaç gelişimde gördüm. Birden kızıp parlamamızla, bir tatlı sözle hemen yatışmamızla, kolay coşturulup kolay kandırılmamızla, dayanıklılığımız ve savaşçılığımızla, sabrımızla, insan aklını durduran çalışkanlığımız ve taşı çatlatan korkunç tembelliğimizle, kaba çizgiler içinde gizli kalmış içlilik ve duygusallığımızla, bir yerde taştan daha sert ve bir

verde balmumundan daha yumuşaklığımızla, ençok da özdenliğimizle, ya hele hele kurnazlıklarımızla, bizler ne çok birbirimize benziyoruz.

Büyük mizahçınız Aleko Konstantinov'un «Bay Ganü»-sü-nü okurken, bana öyle geldi ki, o romanda anlatılan Bay Ganü, sanki bütün özellikleriyle bizim «çarıklı erkânıharp» dediğimiz, köyden kopma bir kasabalımızdır. Türk ve Bulgar olarak bizlerin bütün zaafımız da, kuvvetimiz de, çok ilkel bir teknik, acemi bir anlatış, ama gerçekçi, doğru ve sağlam bir gözlemle, Bay Ganü tipinde birleştirilerek çizilmiştir. Türkiye'ye gelerseniz, Bay Ganü'nün Türk arkadaşlarının torunlarını göreceksiniz, bütün iyi ve kötü yanlarıyla. Ben de Bulgaristan'da Bay Ganü'nün torunlarını gördüm.

Swiştov'da Aleko Konstantinov'un müzesini gezdiğim zaman, Aleko'nun bir alkol dolu şişede saklanan kurşunla delik yüreğinden daha çok, beni o müzenin duvarındaki bir karikatür içlendirdi, duygulandırdı. Unutamadığım o karikatürü kısaca anlatmaya çalışayım: Vurulmuş yerde yatan Aleko, bir eliyle göğsündeki kurşun yarasını tutarken, başucunda duran Bay Ganü'ye «Beni sen mi vurdun? Eh, ne yapalım, demek böyle... Zarar yok!» diyor.

Burdaki hümanizm, İsa'nın «Sağ yanağına vurana, solunu da uzat» öğütü değildir. Öyle anlaşılıyor ki, Aleko Konstantinov «Bay Ganü» adlı kahramanında simgeleştirdiği tipi hem çok seviyor, hem de ona çok kızıyor. Kızdığı için, alay ediyor onunla, yerden yere vuruyor, onun bütün eksikli yanlarını ortaya çıkarıyor. Ama bu kızgınlığı, ona olan sevgisindendir. Bay Ganü'ye ancak sevilerek kızılabilir. Çünkü, ondaki bütün kusurlar, kötü yönetimin ve eğitimin kusurlarıdır. Gerçekteyse Aleko Konstantinov, yönetimin ve eğitimin bozukluğundan alay edilecek duruma düşmüş olan Bay Ganü'ye olan duygularını şöyle açıklar:

«Gözünüzün önüne getirin baylar! Son dakikada Bay Ganü'ye acımıştım. İnanınız. Onun bu davranışının çok çirkin olduğunu anlıyordum. Biliyordum, nedret edilecek bir cimri, bencil, hileci ve kurnaz, kıyafetli bir çakarcı kaba ve

iliklerine dek bayağı bir insandı. Ama ben ona acıdım. Son bikaç sözünü dinlerken, sesinin ince titreşiminde, kulağım Bay Ganü'nün yüreğinde saklı olan bir acıyı duydu. Ama tanrım Bay Ganü'deki bu özdenlik ne denli az belirliyordu. Bilmem belki de size gülünç gelecektir ama beyler, ben bu dakikada başka bir gözle baktım ona.

«Sanki birisi bana şöyle telkinde bulunmuştu: 'Bu kaba hileci bahtsızdan nefret etme!'

O, yaşadığı ortamın ürünü ve kötü eğitimcilerin kurbanıdır. Kötülük onun kendinde değil, çevresinin kötü etkisindedir. Bay Ganü çalışkandır, muhakemelidir, herşeyi çabuk kavrar. Onun en önemli niteliği de çabuk kavramak ve herşeyi çabuk benimsemek kabiliyetidir.

Onu, iyi bir yönetmenin eline ver, ne yiğitlikler yapacak güçte olduğunu o zaman görürsün. Bay Ganü şimdiye dek salt hayvansı enerjisini dışa vurmuştur. Ama onda yaratıcı manevi bir güç de vardır. Bu kudret, canlı ve yaratıcı bir güce dönüşebilmek için bir özendirme ve iyi eğitim beklemektedir.»

Aleko Konstantinov, boyuna alay ettiği Bay Ganü'yü o denli çok sever ki, romanının bir yerinde, onun kötü yanlarını abartarak gösterdiği için, yarattığı kahramanından şöyle af diler:

«Sen de affet Bay Ganü! Senin hikâyelerini anlatırken yalnız temiz duygularla coşkulu olduğuma Tanrı tanıktır. Kalemimi, ne kötü niyetle azarlamak, ne nefret etmek, ne de hafiflikle gülmek amacıyla yürüttüm.

Ben de yaşadığım dönemin çocuğuyum; belki bazı olaylar beni de tüm yansız ve nesnel olmaktan alakoymuştur. Ama ben acı gerçeğin özünü canlandırmak istedim. Bay Ganü, kardeşlerinin senin gibi olmadıklarını biliyorum; ama şimdilik onlar ikinci, üçüncü yerlerdedirler. Sen ön plandasın. Senin ruhun toplumsal oluşumumuzu kaplamakta, politika ve basına damgasını vurmaktadır.»

Edebiyat sanatı bakımından, bir yazarın romanı içinde kendi kahramanlarıyla ve okurlarıyla bu türlü söylevlerle konuşmasını doğru bulmayabilirsiniz bugün. Ama bu

sözleriyle hümanist Aleko Konstantinov, onu öylesine çok sevdiği için affedecek «Demek sen vurdun Bay Ganü... Eh, ne yapalım zarar yok» diyecekti.

Bu kitaptaki hikâyelerimi Bulgarcaya çeviren dostum Paruşev, bana gönderdiği mektupta şöyle yazıyordu:

«Çevirdiğim hikâyeler kitabın için 'bir yazı gerekli. Rica ederim, en kısa zamanda bu yazıyı hazırlayıp gönderiniz. Yazı, kendi hikâyelerinize dair olsun.»

Bir yazarın kendi eserlerine değgin yazması hem çok kolay, hem de çok zordur. Bugüne dek, ikibinden çok hikâyeye yazdım. Bunların ancak beşyüzünü seçip kitaplarıma aldım. Kendim için yangım doğru sayılırsa, hikâyelerimde üç evre vardır derim. Birinci evrede ve hikâyelerimin pek çoğunda, yurdumun toplumsal topografyasını vermeye çalıştım ve bu işi bilinçle yapmaya uğraştım. İkinci evrede «Memleketin Birinde Hoptirnam» adlı kitabımda topladığım masallar ve üçüncü evrede «Yeşil Renkli Namus Gazı» adlı kitabımdaki hikâyeler vardır.

Türkiye'nin toplumsal topografyasını vermeye çalışırken, bu işi kendi insanlarımla alay ederek, onları gülünçleştirerek, yererek yaptım elbet, çok da kızdım onlara. Ama bütün bunların hepsinden daha çok, hepsinden daha üstün bir duyguyla sevdim onları. Her ne yazdımsa, halkımı gerçekten, özden severek yazdım.

«İnsanları sevmek» diye çok klişe bir söz var. Dış anlamıyla beğenmiyorum, doğru bulmuyorum bu sözü. Çünkü, insanları sevmek, halkı sevmek deyince, onları olduğu gibi, şimdiki durumlarıyla mı seveceğiz? Yani kötü olanlara kızmadan, kötülükleri hoş görerek mi seveceğiz? Hayır, ben kızarak seviyorum, ama kızmamın kökünde sevgi var. Bugünkü durumu beğenmediğim için kızıyorum. Ama hikâyelerime aldığım insanları çok sevdiğim için de, durumlarının değişmesini istiyor ve buna çalışıyorum.

Ben bir mizah yazarıyım. Kızmadan, öfkelenmeden, her an öfke üstünde olmadan, durmadan öfkesi bilenmeden nasıl mizah yapılabilir? Ve o kızdığın insanları sevmeden nasıl sanat yapılabilir? Yaşadığım çağda yurdumun top

lumsal topografyasını çizmeye çalıştığım hikâyelerim, ikisi de aynı duygu kaynağından gelen kızgınlığının ve sevgimin ürünleridir, demek yanlış olmaz sanırım.

Mutlulukları için çalıştığım kandırılmış insanların, taşlarla, sopalarla üstüne yürüdükleri, bağırıp yuhaladıkları, beni tartakladıkları çok oldu. Elbet kızdım onlara, ama acıyarak, severek. Çünkü onlar benim düşmanlarım değildi.

Aleko Konstantinov'un Bay Ganü'ye olan duygularını çok iyi anlıyorum. Çünkü, onun bu duygusu, benim hikâyelerimde kendileriyle alay ederek yurdumun toplumsal topografyasını vermeye çalıştığım insanlara olan duygumun tıpkısıdır.

Hangi etkilerle bu hikâyeleri yazdığımı anlatabildim sanırım.

Bu kitabım, birbirlerine çok benzeyen Türk ve Bulgar halklarının kardeşçe ilişkilerine, dostluklarına bir küçük, küçücük bağ olursa ben bundan büyük mutluluk duyacağım.

Aleko Konstantinov'un yaşadığı dönemde, ikinci, üçüncü yerlerde kalmış olan Bay Ganü'nün kardeşlerinin bugün birinci yere geçmiş olan çocuklarına, torunlarına en içten selam ve sevgilerimle.

Yön — 3 Şubat 1967

Aziz Nesin'den mektup

Sevgili Atina'daki İstanbullular!

Dostum Panayot Abacı'nın söylediğine göre, sizler, Atina'daki «İstanbul Üniversitesi Birliği» üyeleri, benim üç öykümden uyarladığınız bir oyunu sahneye koyabilmeniz için benden izin istiyormuşsunuz.

İzin sizin... Benim herşeyim sevdiklerimin ve beni sevenlerindir.

Herşeyden önce Atina'da bir «İstanbul Üniversitesi Birliği» kurmuş olmanıza çok sevindim. Ne güzel bir iş

yapmışsınız, sağolun!

İstanbul! Ne demek bu? Her kentten olmanın kendine göre elbet bir önemi vardır, ama İstanbullu olmanın önemi çok daha başka, çok daha büyüktür; hayır, büyüktür değil, büyüktü... İstanbul'un kendi geleneği, ayrı bir görgüsü, töresi, terbiyesi, kültürü vardı. Türkü ile, Rumuyla, Ermenisiyle ve her ulustan halkıyla kaynaşıp bütünleşmiş, iyice süzülüp incelmış bir kültürdü bu. Öyle ki, bir insanın konuşmasından, oturup kalkmasından, giyinip kuşanmasından, hoşgörüsünden, çelebiliğinden, İstanbullu olup olmadığı anlaşılırdı. Bu kültürün adı «İstanbulculuk»tu.

İstanbullu olmak kolay değildi. Kırk yıl İstanbul'da yaşamış, kırk anahtar sahibi olmuş, ama İstanbullu olamamış insanlar çoktur İstanbul'da. «İstanbul kaldırımını çiğnemek» üstün düzeyde bir «İstanbulculuk» kültürü edinmeyi anlatır. İstanbulculuğa aykırı davranışlar eskiden «Bundan başka İstanbul yok!» diye uyarılırdı.

İstanbulculuk bir zamanlar doktora yapmak, master yapmak, uzmanlık kazanmak gibi insanların övüneceği bir düzey, bir üstünlüktü. Çok insan «Ben İstanbulluyum!» diye övünürdü. Yaşatım olan kırk yıllık dostum bir Bulgar var. Sofya'da yaşar; doğma - büyüme İstanbulludur. Bugün bile hâlâ bir kabalık, bir çirkinlik karşısında dayanamazsa «Ben İstanbulluyum!» diye tepkisini gösterir.

Çok şaşılacak şey ama «İstanbulculuk» İstanbul'da zenginlerden çok yoksulların ve orta tabaka insanlarının mülkiydi.

Şimdilerde nerde İstanbulculuk? Hoyratlıktan, kabulluktan, çirkinliklerden, hoşgörüsüzlükten, bapnazlıktan bu yerlere kaçıp saklanmış gibidir. Onurunu koruyabilmek için pek öyle ortalarda dolaşıp görünmez.

İstanbul'un herhangi bir köy yerinde bulunan bir köy çıkarsa, tanıyırırsınız onu. Kimleyin İstanbulluları Sofya'da, herhangi bir taşra ilinde gördüğünü de aynı köyde birinde bir bakarsanız Sofya'da İstanbullu bulamazsınız. İstanbulculuk bir yerde İstanbulculuk bulamazsınız.

Çok sevgili Atina'daki «İstanbullu Üniversiteliler Birliği» üyesi olan gençler! Dilerim ki sizler Atina'da o güzel İstanbulluluğu yaşatıp sürdürersiniz.

Dünya barışına katkınız olmasını, insanlığa yararlı olmanızı dilerim. Öykülerimden uyarladığınız oyunu da güle oynaya oynamanızı isterim.

Candan, yürekten sevgilerim ve başarı dilekleriyle.

Nişantaşı

25 Mart 1984

Filistinliler için Birleşmemiş Milletler

Hitler'in kendisi bile, Hitlerizmi haklı çıkarmak için İsrail hükümetleri kertesinde çok çaba harcamamıştı. İsrail hükümetleri ne yapmak istiyorlar? Hitler'in, altı milyon Yahudi'yi öldürmekte, haklı olduğunu kanıtlamaya mı çalışıyorlar? Yoksa, Hitler daha da çok Yahudi'yi öldürmeliydi mi demek istiyorlar?

Bir yazar olarak, çok yerde ve çok zaman hükümetlerle halkı birbirlerinden ayırmak isterim. Hükümetlerin, seçimle iktidara gelmiş olsalar bile her zaman ve her konuda halkı temsil edebildiklerine inanmıyorum. Buyüzden, İsrail'deki hükümetlerle İsrail halkını — hiç değilse bir bölümünü — birbirinden ayırmak istiyorum; gönlümden böyle geçiyor. Nasıl Hitler Almanyasında susturulmuş, sesleri kısırılmış antinazî insanlar vardıysa, günümüzde de elbet dünyada ve İsrail'de antisyonist Yahudiler elbet vardır, olmalıdır. Onların kısılmış seslerini içimde duymak istiyorum.

Yurdundan edilen Filistin halkının başına gelenler, bana, Birleşmiş Milletler örgütünün ne işe yaradığını da düşündürüyor. Bir halkın anayurdundan kovulmasına, yurdunun işgal ve halkının sürgün edilmesine ve o halkın genel kırımına, bütün bu haksızlık ve adaletsizliklere gözyumuyor ve bunlara engel olunamıyorsa, Birleşmiş Milletler örgütü kuruluş amacına ihanet ediyor demektir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra, sözde yeni bir dünya

savaşını önlemek ve uluslararası anlaşmazlıkları barış içinde gidermek için Cemiyet-i Akvam (Ligue des nations) örgütü kurulmuştu. Bu örgüt de, yaptırım gücü bulunmadığı, amacını gerçekleştirmediği, haksızlık ve adaletsizliklere gözyummak zorunda bulunduğu için İkinci Dünya Savaşı patladı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, yine bir dünya savaşını önlemek, uluslararası anlaşmazlıkları barış içinde çözümlmek için Birleşmiş Milletler (UNO) örgütü kuruldu. Bugün UNO, Filistinliler olayında görüldüğü üzere, bir zamanlar Cemiyet-i Akvam'ın yaptığı gibi, amacına aykırı bir umarsızlık içindedir. Bu durumda, dünyamızın yarınını da, bugününü de güvencede görmek olanaksızdır.

Filistin halkının uğradığı kırım ve kıyım karşısında Türkiye'nin politik tutumu çok ilginçtir. Belki de ilk kez Türkiye'de birbirine karşı politik güçler ve ideolojiler Filistin sorunda birleşmiştir. Türkiye'nin sağcı güçleri, dinsel yakınlıkları dolayısıyla Filistin halkıyla biriktir. Sermaye çevreleri ve Türk hükümetleri, Arap dünyasıyla iyi ilişkileri bakımından Filistin halkını desteklemektedir. Türkiye'nin solcularıysa, insancıl açıdan ve ilkeleri gereği elbet Filistin halkının acılarını paylaşmakta, sosyal ve siyasi haklarını savunmaktadır.

Yıllardır Filistin halkının çektiği çileleri düşündükçe Birleşmiş Milletler örgütünü, bir birleşmemiş milletler topluluğu olarak görüyorum. Belki de kimi büyük devletlerin, Birleşmiş Milletler örgütünün birleşmemiş milletler olmasından yararı vardır.³

Bu yazı, İngilizce, Fransızca, Almanca ve Arapça olarak LOTUS Dergisinde yayımlanmıştır.

Ukraynaca kitaba önsöz

Ukraynalı okurlarıma,

Her insan, gezdiği ülkenin nasıl olduğu kendisine so-

rulunca, güzel olduğunu söylemek zorunda kalır. İncelik, böyle söylemeyi gerektirir. Ama bir de bu konukluk inceliğinin dışında, insanın kendikendisiyle kaldığında anımsadığı, güzelliğini bitürlü unutamadığı yerler, zamanlar, anılar vardır. Kiev, benim için işte böyle, güzelliğini hiç unutamadığım bir yerdir. Kiev'in güzelliğini daha da güzelleştiren, orda birlikte olduğum insanlardı. Kiev'de geçen üç günüm, yaşamımda çok az tattığım mutluluk dolu bir zaman parçasıdır. O güzel üç günümün anısını unutamıyorum.

1965 yılında gelmiştim Kiev'e. Aradan onüç yıl geçmiş. Bu onüç yılda Kiev elbet o zaman olduğundan daha da güzelleşmiştir. Bana gelince, bende de değişimler oldu: O zamanki kapkara saçlarım şimdi apak... Göbeklendim. Yanaklarım, gözkapaklarım ve gıgım sarktı... Söylemek istemediğim başka değişimler de oldu. Ve şimdinin saatleri çok ileri gidiyor nedense. Oysa onüç yıl öncesinin bir saati tam altmış dakikaydı. Zamanlar kısaldı, buna karşılık yollar çok uzadı. Örneğin Moskova'daki Gorky caddesini nasıl edip neresinden böyle uzattıklarını hiç anlayamadım. Onüç yıl önce ben de o caddeyi geze geze en çok onbeş - yirmi dakikada geçerdim. Oysa şimdi Gorky caddesinden geçmem yarım saatten çok sürüyor. Ama caddeyi neresinden çekip uzattıklarını anlayamadım.

Günümüzde domatesler, lahanalar, elmalar, armutlar, eskisine göre irileşti, daha renklendi. Ama o eski tatları kalmadı. Çünkü suni gübreyle besleniyorlar.

Günümüzde yumurtalar da daha iri eskisine göre ve inekler de daha çok süt veriyor. Ama yumurtaların da, sütlerin de o eski tadı kalmadı. Çünkü hayvanlar suni yemle besleniyorlar.

Günümüzdeki gençlere baksanıza, eskisine yani bize göre hepsi de boyluboslu, yakışıklı, iri ve güzel. Ne var ki, hiçbirinde o bizim tadımız yok. Çünkü hepsi de vitaminle besleniyor. Yaşlandığım, gençleri kıskanmamdan da belli oluyor işte... Kısacası, dünyanın o eski tadı - tuzu kalmadı. Aaaah, dünyanın o eski tadı - tuzu!... Örneğin, onüç yıl

önce bir gece Kiev'de dostlarla ormanda ateş yakıp sabahlamıştık. Önümüzde balık tarlaları vardı. Rejisör Vladimir Denisenko'yla kuru odunlar toplamış, ateş yakmıştık. Ocakta yemek pişirmiştik. Bol bol votka içmiştik. O güzel geceyi dostum gülmece yazarı Feodor Makifçek düzenlemişti. Şair Nikola Singayevski de vardı, o zaman incecik bir delikanlıydı. Ormanda ateş yaktığımız o unutulmaz gecenin dostları arasında İgor Petroviç Kazimirov da vardı. Benim için unutulmaz bir kişidir Kazimirov, bütün gece sabaha dek içmiştik de ne ceketini çıkarmış, ne boyunbağını çözmüştü. Sanki hemen oradan bir resmi ziyafete gidecekmiş gibiydi.

Peki, ben Türk yazarı Aziz Nesin, bütün bu Ukraynalı dostlarla hangi dille, nece konuşmuştum o gece? Söyleyeyim: Vera'ca konuşmuştuk. O gece dilmaç Vera Feonova hepimizin ortak dili olmuştu.

Güzel Kiev, olağanüstü doğasıyla, ormanı, balığı, birbirli votkası, o toz pembe ve tadı hâlâ damağımdaki şampanyası ve hele hele o güzel insanlarıyla, renkli bir düşünce gibi belleğimde kaldı.

Sevgili Ukraynalı okurlarım, bu kitabımdaki öykülerim sizleri güldürüp biraz mutluluk ederse, ben de on üç yıl önce Kiev ormanlarında ateş yakıp, yiyip içtiğimiz o gecede olduğu gibi mutluluk duyacağım.

Sayın ve sevgili Özbek okurlarıma,

Sizlere epiy uzak bir yerden, Türkiye'den, ama çok yakın ve kardeşçe duygularla sesleniyorum.

Üç yıl öncesine kadar Taşkent ve Semerkant, çocukluğumun masal dünyasını dolduran bir rüya ülkesiydi. Üç yıl önce Taşkent ve Semerkant'a geldiğim zaman, hem en çok sevindiren şey, oldukça uzak coğrafya bölgelerinde yaşadığımız halde Özbeklerle dilmaçsız anlaşmamız oldu. Üç yıl bir geziden sonra, en umulmadık bir yerde en yakın dostumla akrabamla karşılaşmış gibi sevindim. Ortak bir dil

limiz ve çok eski geçmişlere dayanan ortak kültürümüz var. Buyüzden aranızda hiç yabancılık çekmeden, kendi ülkemde ve hemşerilerimin arasında olduğumu sandım.

Bu kitapta öykülerini okuyacağınız yazar hakkında, yazarın kendi ağzından, bazı şeyler öğrenmek istersiniz diye düşünüyorum. Anlatayım: Yirmibeş yıldan beri gülmece yazıyorum. Gülmece yoluyla yaşadığım toplum ve çağı belgelemek istiyorum. Elbette en inanılır ve doğru belge, her zaman olduğu gibi, tarihtir, bilimsel yapıtlardır. Ama o bilimsel yapıtlar ve tarihler, insanların ve toplumların kimi yanlarını anlatamazlar, eksik bırakırlar. Çünkü, o tarihlerde, istatistiklerde ve bilimsel eserlerde, şu «...» üç nokta işareti gibi, şu «!» ünlem işareti gibi, noktalama işaretleri yoktur. Siz hiç, kanunlarda, askeri emirlerde ve bütün resmi evrakta hiç şu ünlem «!» ve «...» üç nokta işaretlerini gördünüz mü? Görmemişsinizdir. Onlarda yalnız, asık suratlı, çok ciddi, nokta, iki nokta üstüste, virgül, noktalı virgül, soru işareti gibi, noktalama işaretleri vardır. Oysa bütün aşk mektuplarında, bütün anılarda, üç nokta ve ünlem işaretleri vardır. Bana öyle geliyor ki, resmi evrakta da ünlem ve üç nokta işaretleri girdiği zaman, insanlar şimdikinden çok daha mutlu olacaktır. Çünkü, bu iki noktalama işaretinde, insanın yüreği çarpar. Onun için, hiçbir ticaret anlaşmasında, hiçbir devletler arası anlaşmada, insan duygusunu dile getiren «...» üç nokta ve «!» ünlem işaretleri yoktur.

Gülmece, toplumumun ve çağımın öyle bir belgesini sunmak istiyorum ki, çok kuru ve çok asık suratlı belgelere girmemiş olan insan yüreğinin çarptığı da benim gülmeceimde duyulsun...

Bence, gülmece, iki büyük görevi var, biri kendine dönük olanı, biri de dışa dönük olanı... Gülmece, kendine dönük olduğu zaman, kendikendini eleştirir, yani özeleştirelidir. Dışa dönük olduğu zaman da, sınıflı toplumlarda egemen sınıfı yeren, zorbaları, kötü yönetmenleri yerin dibine batıran çok keskin bir silahtır. Bu keskin silah, çok zaman, onu kullanan gülmececiyi de yaralar. Buyüzden bu

rih boyunca, gülmececilerin başı dertten kurtulamamıştır.

Kendine dönük olan gülmeceyi, yani özeleştiriyi yapabilen, kısacası kendi eksikliklerini görüp kendikendisiyle alay edebilenler, kötü insan olamazlar. Hitler'in resimleri bütün dünyaya yayılmıştı. Siz hiç Hitler'in gülerken, gülümserken çekilmiş bir tek resmini gördünüz mü? Hitler, gülmesini bilmiyordu, çünkü özeleştirisi yoktu.

“Dünyanın en büyük gülmececisi olan Nasrettin Hoca’nın bugünkü torunları olan Türk halkı, gülmesini, yani hem kendisini eleştirmesini, hem de gülmece yoluyla kötü yönetmenleri, zorbaları yermesini çok iyi bilir. Bu, bizim gülmecemizin ulusal geleneğidir. Benim gülmecemin hem kaynağı, hem amacı, Türk halkı olduğu için, öykülerimde ulusal gülmecemizin bu iki yanlı görevini sürdürmeye ve gerçekleştirmeye çalışıyorum.

Özbekistanda yayınlanacak olan bu ikinci kitabımın, Özbek ve Türk halklarının birbirlerini daha iyi tanımasını ve sağlam dostlukları için küçük bir hizmeti olursa, bundan büyük mutluluk duyacağım.

Sayın ve sevgili Özbek okurlarıma, Türkiye'den candan selamlar...

Özbekce kitaba önsöz

Sevgili dostum Miad Hakimov.

Özbekistan'da yayımlanacak ikinci kitabım için iste
dığım önsöz, sana bir mektup biçiminde yazmak istiy
rum.

Bu kısa önsözümde sana ve senin aracılığıyla aynı dil konuştuğumuz kardeş Özbek okurlarıma, genel amaç ve layışımı, Türkiye'de sanatçının halkla olmasına çalıştıklarını gülmeye yazınımda ne yapmaya çalıştıklarını açıkladım. El yorum.

[illegible]

leyse benim sanatım, insanları daha iyiye, güzele ve doğruya doğru değiştirmeye çalışarak, kendimi ve okurlarımı mutlu kılmak içindir.

Türkiye’de büyük zorluk burda başlıyor işte. Çünkü, sanatçının daha iyiye, güzele, doğruya doğru, kendisiyle birlikte, özde ve biçimde değiştirmeye çalışarak mutlu kılmaya uğraşacağı halkla kendi arasında, aşılması zor, hatta olanaksız görünen engeller, uzaklıklar, duvarlar vardır. Buyüzden sanatçı, seslenmek istediklerine seslenemez, sesini onlara duyuramaz.

Büyük gülmece yazarı Zoşçenko’nun bir öyküsünü anımsıyorum. Öykünün özeti şöyle: Sovyet devriminin ilk yıllarında, bir fabrikanın yönetmenleri, fabrikanın okur-yazar olmayan işçileri için bir öğretim kursu açmaya karar verirler. Öğretim yapılacak salonun kapısına ve fabrikanın duvarlarına, filan gün şu saatte şu salona okuryazar olmayan işçilerin gelmeleri için yazılı ilanlar asılır. O gün ve o saat gelir. Öğretmenler ve yönetmenler salonda toplanır, ama tek işçi yok... İşçiler nasıl gelsinler ki, okur-yazar olmadıklarından, kendileri için yazılmış ilanları okuyamamışlardır.

Türkiye’de sanatçıyla halkın durumu, bu öyküdekine az çok benzemektedir. Yüzdeyetmiş abecesiz olan Türk halkının yüzdeotuzu okuryazar sayılırsa da, bu yüzdeotuzun ancak yüzdeonu gazete okuru, bunun da en çok yüzdebiri edebiyat okurudur. Buyüzden sanatçının yapıtlarıyla asıl seslenmek istediği halka ulaşması zordur. Bu zorluk, salt edebiyat okurumuzun azlığından kaynaklanmamaktadır. Bundan başka, yüzyıllardan beri halkımızın çıkarıcı çevreler ve kötü yönetmenlerce ters birikimlerle olumsuz yönde koşullandırılmış olmasının da, halka sanatçının birbirlerinden kopmasında etkisi olmuştur. Ekonomik durumun zorluğu yüzünden, ne yazık ki sanatın bir lüks haline gelmesi de, halkla sanatçının ilişkisini önlemektedir. Örneğin kitap fiyatları, okuryazar halkımızın alım gücünü bile aşmıştır. Bütün bunlardan başka, yine yüzyıllardan beri halkımız, kendi yarattığı olan halk sanatı dışında, sanatla iliş

ki kurmaya alıştırılmamıştır.

Bu görünüm karanlık olsa da, genellikle biz Türk yazarları, halkımızla bütünleşmenin savaşımı içinde olduğumuzdan, hiç de karamsar değiliz. Bugünkü koşullarda halkla bütünleşmemizin iki yolu olduğunu görmekteyim. Birincisi, yazar olarak salt yazarlıkla yetinmeyip gerekli görülen bütün toplumsal ve kültürel etkinliklere katılmak ve katkıda bulunmak. İkincisi de, halkımıza ulaşmada ara tabakaların (memurlar, teknokratlar, bürokratlar, esnaf, öğrenciler vb.) aracılığından yararlanmak.

Başlangıçta ille de gülmece yazarı olmak gibi bir düşüncem yoktu. Ama kişisel yeteneğimin ve doğamın gereği yazılarımın ağırlığı kendiliğinden gülmece oluyordu. Sonradan, gülmece yazarlığını bilerek, bilinçle seçtim. Çünkü, öteki yazın dallarına göre gülmecenin çok daha etkili ve çok daha yaygınlaşabilir olduğunu gördüm. Böylece gülmeceyi, geniş yığınlara, her sınıftan insanlara ve halka ulaşmanın bir yolu olarak benimsedim.

Sevgili Miad, senin aracılığıyla, tarihsel akrabamız Özbek okurlarıma en içten duygularımı iletiyorum.

Yetmişlik Aziz Nesin'den kırklık Hosteni'ye

Sevgili Hosteni,

Senin doğup büyüdüğün, bu yaşı geldiğin güzel ülken de onbeş gün konuk kalmış ve seni ziyarette gelmiştim.

Dünyada en şaşılası ve en güzel iki şey senin ülkende görmüştüm:

1. Arnavutluk Krallığının parlamenterliği, çocuk tiyatrosu olmuştu. Bir zamanlar Krallık ve nazılarına palatolarının alkışlayan milletvekilleriyle yarıda kaldırdıkları toplantıları kahkahalarla alkışlayan çocukları seyredip olmuş olmuştum.

2. Halkın çığlıkları ve gülmeleriyle bir Arnavutluk Krallığı sarayına son yetlemboda Theodor Haude'nin adı da vardı.

Dünyada bazan işte böyle güzel ve şaşırtıcı şeyler de oluyor. Baktım ki sen saraya yerleşmişsin ve bir sultan Hosteni olmuşsun, ben de senin başredaktörün dostum Nikola' ya Sultan Nikola demeye başladım.

Dostum Hosteni! Biçok ülke kartalı kendisine simge yapmıştır. Ama bana göre kartal simge olarak hiçbir ülkeye, Arnavutluk'a yakıştığı kadar yakışmaz. O sarp dağların dik kayalı doruklarında yaşaya yaşaya Arnavutlar da kartallaşmışlar. Kartal kadar mağur ve kartal kadar tepeden bakan insanlar... Öyle ki Arnavut, ovada, düzde, kentte bile, kolları kanatlaşmış olarak uçar gibi yürür, kartal kartal...

Sevgili Hosteni! Siz Arnavutları başka halklardan ayıran özelliğin ne olduğu sorulsa bana, şöyle derim:

Diyeğim, bir Arnavut, pekçok ulustan insanların arasında bulunsun ve bu Arnavut çok kısa boylu, ötekiler de çok uzun boylu olsun. İşte bu kalabalık içinde hangisinin Arnavut olduğu hemen anlaşılır. Onca kişinin içinde hangisi hepsinin tepesinden bakıyorsa işte o Arnavuttur. O en kısa boylu Arnavut bile, bütün öteki uzun boyluların tepesinden bakar. Nasıl mı bakar? Artık onun orasını Arnavut bilir.

Sevgili Hosteni! Arnavutluk'tan Türkiye'ye dönerken yanımda ne getirdim, biliyor musun? Üç tane Alipaşa elmasının fidanını... O fidanları, İstanbul'da Nesin Vakfı'nın bahçesine diktim. Şimdi Alipaşa elmaları koca ağaç oldu. Nesin Vakfı'nın çocuklarına kıpkırmızı yanaklı elmalarını veriyor.

Çok sevgili Hosteni! Senin ülkende geçirdiğim onbeş günü, orda yaşadığım sımsıcak dostluğu, sözüne güvenilir insanların arkadaşlıklarını, o kartal bakışlı hemşerilerini, şimdi bir güzel ve renkli dünya olarak anımsıyorum.

Dostum Hosteni, sen bir mizah dergisisin, ben de bir mizah yazarı... Aramızdaki fark şu: Ben, yetmiş yaşımdan sonra hergün, bigün daha yaşlanıp tükeneceğim. Oysa sen, bu kırk yaşından sonra hergün bigün daha büyüyüp gelişeceksin.

Kırkinci yaşın dolayısıyla seni candan kutlar, daha pek-
çok kırk yıllar yaşarken beni de anımsamanı dilerim.

Nesin Vakfı — 30 Haziran 1985

**Viyetnam «Edebiyat» gazetesi
için yazılmıştır:**

Çok sevgili Viyetnamlı okurlarım!

Uzak coğrafyaların insanlarıyız. Coğrafyalar uzaklaştıkça, o uzak coğrafyalarda yaşayan insanların da birbirlerine benzemezliği, ayrılığı artar. Buna karşılık, coğrafyaları ne denli uzak olursa olsun, benzer toplumsal koşullar, coğrafyaları ayrı insanlarda benzerlikler, ortaklaşalıklar yaratıyor.

Viyetnam'a geldiğimde, burda Türklere çok uzak, Türklere çok ayrı insanlar göreceğimi sanıyordum. Bibakıma öyle de oldu. Ama Hoşimin (Saigon) ve Hanoi'de on gün yaşayınca, iki uzak coğrafya insanı olan Türk ve Viyetnam halklarının çok benzer yanları olduğunu da gördüm. En benzer yanımız, halklarımızın gülmesini bilmesi ve gülmece duyarlılığımızın olmasıdır. İyi ki gülmesini unutmamışız. Bugün dünyada gülmesini bilen halk çok değildir.

Bir gülmece yazarı olarak elli yıldanberi gülmece yazdığım için, insanların nelerce, niçin ve nasıl güldüklerini kendimce araştırıyor ve gülmelerin türleri, bu türlerinden ayrımları üzerinde gözlemlerde bulunuyorum.

Herkes güler, her halk güler. Ne var ki bu cümlelerde nedenleri, kaynakları ve gülmenin biçimleri arasında farklılıklar var. Salt halkların gülmeleri arasında dağıtık ve ulusun ayrı sınıfları arasında bile değişik gülmeler vardır. Herkes güler, gerek gülmek bilmeden ve gerekse bilerek.

Türk ve Viyetnam halklarının gülmece türleri, gülmece duyarlılıklarında benzerlikler vardır. Her iki halkın da gülmece ve gülmek bilmeden ve bilerek farklı türleri vardır.

mek için çok kısa sayılabilecek Viyetnam'daki on günlük gezim sırasında çok dikkatli gözlemlerime dayanarak şunu söyleyebilirim: Viyetnam halkının gülmesinin nedeni, tıpkı Türk halkının gülmesinin nedeni gibi, kendini savunmaktır. Bizler, yoksulluğumuzu ve yoksunluğumuzu, acılarımızı, dertlerimizi, üzüncülerimizi, gözyaşlarımızı, hatta umarsızlıklarımızı, gülüşlerimizin arkasına gizleyerek, kendimizi yaşamın sert ve katı koşullarına, acımasızlığına, kıyıcılığına karşı korur ve savunuruz; böylece yaşama gücü kazanırız. Bizlere yaşama gücü verdiğinden, bizim için gülmek, tıpkı besin gibi, hava ve su ve ışık gibi bir gereksinimdir. Gülmeden yapamayız. Gülmek, yaşama gücümüzün kaynağıdır.

Hoşimin (Saigon) sokaklarındaki yarı çıplak, hatta yarıdan daha çıplak, evsiz barksız, geceleri sereserpe sokaklarda yatan o dertli insanların neden sürekli gülümsediklerini, bu psikolojiye yabancı olanlar anlayamazlar. Türkiye'de de pekçok insan için gülmek, Viyetnam'da olduğu gibi, yaşam gücü kazanmaya yarayan bir kendini savunma biçimidir.

Nedeni bu olan gülmelerimizin biçimi bile başkadır. Bizim gülmelerimiz, yüksek sesli, gürültülü, çok uzaklardan duyulan kahkahalar biçiminde patlamaz. Göbek çatlatan kahkahalara pek seyrek rastlanır bizde. Çünkü bizler, çoğun ağlamamak için güleriz. Sessiz ve içten bir gülüştür bu. Dudaklarla gülmekten çok gözlerle gülümsenir.

Viyetçeye çevrilip yayımlanan ilk kitabımın Viyetnam'da gördüğü ve beni mutlu eden büyük ilgi de, halklarımız arasındaki gülmece duyarlılığımızın benzerliğini gösteriyor.

Bence dünyada en büyük barış gücü gülmecedir. Çünkü, birbirlerini öldürmek için birbirlerinin üstlerine saldıran askerleri o anda güldürebilsek, silahları ellerinden hemen düşecektir. Gülen insanın silahı ateş almaz. Gülen insanın eli yumruk olmaz. Gülen insanın dişleri sıkılmaz. Gülen insanın kaşları çatılmaz.

Silahlar sussun, yumruklar çözülsün diye gülmeceler yazarak dünyayı güldürmek istiyorum. Gülmek, bizim gibi-

leri yaşama bağlayan bağıdır. İyi gülüyoruz, gülebiliyoruz. Gülmek, bizim iç zenginliğimizi gösteriyor.

En ağır koşullarda bile gülmesini unutmamış ve gülme-yi bir kendini savunma ve özvarlığını koruma diye kullan-mış olan yiğit Viyetnam halkının hep barış içinde yaşayıp gülmesini dilerim.

7 Kasım 1982

(Moskova - SSCB Yürek Hastalıkları
Araştırma Merkezi - 506. oda)

Çok sevgili Bulgar okurlarım,

Bulgaristan'a kaç kez geldim? Anımsamıyorum. Belki on, belki daha çok.

Bulgarcaya kaç kitabım çevrildi? Onu da anımsamıyo-rum. Belki on, belki daha çok.

Elli yaşımdan sonra Türkiye dışına çıkabildim. Çünkü, elli yaşına dek bana pasaport verilmiyordu. Neden? Hiçbir nedeni yoktu.

Şimdi altmışdokuz yaşımdayım. Yine Türkiye dışına bı rakmıyorlar. Neden? Yine hiçbir gerçek nedeni yok.

Bir yazar, ancak kitaplarıyla, yazılarıyla vardır, onlar la yaşar. Benim bugüne dek yazdığım yetmişbeş kitabımı ol masaydı, Aziz Nesin adlı bir yazar da dünyada olmazdı el bot. Bana pasaport vermiyorlar, ama yine de benim yurt dışına çıkmama engel olamıyorlar, çünkü, kitaplarım dün- yanın her yanına yayılıyor ve oyunlarını dünyanın her ve- rinde sahneye konuluyor. Demek, yapıtlarıma yurt dışına çıkma yasağı konulmuyor. İşte bir yazarın ya da düşünürün mesanın ayrımı budur. Yazarın yurt dışına çıkma ya da ge- nulamaz, yazarın dıvırı yoktur. Yazarın yapıtlarıyla buluş- man her yerdedir, hatta ölümünden sonra da.

Bu kez de Bulgaristan'a tek tek değil, toplu olarak ge- liyorum. Bu romanda, şifreli bir kitap, belki yeni- cizler de imzalıktır. Bu şifreli kitap, bu romanın adı- hiçbir güc- üne yene yene. Bulgaristan'a gideceğim, bul-

nuşmamızı önlemeye, yasaklamaya çalışırlarsa, bizler daha sık birlikte olacağız. Tarihte hiçbir hükümetin gücü, yazarı dar sınırlar içine kapamaya yetmemiş, yetmiyor ve yetmeyecek.

«Tek Yol»da, Paşazade, yani Paşaoğlu adında birini anlatıyorum. Bu Paşaoğlu'nu sizler de tanıyorsunuz. Ona biz Paşazade yada Paşaoğlu diyoruz, sizler Paşayev diyorsunuz. Türkiye'de de, Bulgaristan'da da Paşayev'ler pekçok. Dünyanın her yerinde var Paşaoğlu'ları. Yani ben size bu romanda bir yabancıyı değil, içinizden birini, tanıdığınız bir insanı anlatıyorum. Daha başka bir anlatımla, dünyadaki Paşaoğlu'lardan Türkiye'de yaşayanını, Türk olanını anlatıyorum.

Türk okurlarımdan çoğu bu romanı okuduktan sonra bana şöyle sormuşlardır:

— Paşazade gerçekten yaşayan biri mi? Siz onu tanımış mıydınız?

Bir Paşazade'yi değil, birçok Paşazade'yi tanıdım. Tek Yol'da anlattığım, toplumda tanıdığım Paşazade'lerden yогurularak yeniden yaratılmış bir roman Paşazade'sidir.

Bu romanın bir de bildirisi var. Bu bildiriği romanın kendisi söylediği için ben gevezelik etmek istemiyorum.

İşte sevgili Bulgar okurlarım, Tek Yol adlı romanımla bikez daha Bulgaristan'a gitmiş, aranızda katılmış oldum. Daha önce de yine Tek Yol'la Federal Almanya'ya gitmiştim.

Sanırım, bundan sonra daha başka yapıtlarımla da Bulgaristan'da pekçok kez olacağım, hatta ölümömden sonra bile...

Hepinize sevgilerimi sunarım.

Türk ve Bulgar halklarının sonsuz mutluluğu dileğimdir her zaman.

Nesin Vakfı

21 Eylül 1983 Çarşamba

Çinli Okurlarımla «Zübük» Üzerine Söyleşi

Dostum ve çevirmenim Wu Shi Liang, 4 Temmuz 1985 tarihli mektubunda şöyle yazıyor:

«Lütfen Zübük romanınızın Çince çevirisi için bir ön-söz-yazınız. Çünkü bu, Çin'de yayımlanacak ilk romanınız olacak. Çok rica ederim.»

Daha önce bir öykü kitabım çıkmıştı Çin'de. Zübük de Çince ilk romanım olacak.

Zübük ilkin Almancaya çevrilmişti. Sonra Farsçaya, Yunancaya ve Bulgarcaya çevrildi. Bütün bu dillerde romanın adı hep «Zübük»tür. Çünkü bu dillerde «Zübük» kavramı olmadığından, «Zübük» sözcüğü başka dile çevrilemez. Türkçede de «Zübük» sözcüğü yok. Türkçe sözlüklerde «Zübük» bulunamaz.

«Zübük» sözcüğü ilk olarak bu adı taşıyan romanla ortaya çıktı. Öyleyse size, bu «Zübük» adının nasıl doğduğunu ve bu romanın nasıl oluştuğunu anlatayım.

1958 yılında bir gazeteci olarak yurt gezisine çıktım. Orta ve Kuzey Anadolu bölgelerini dolaşmışım.

Türkiye'de, batı anlamında burjuvazinin oluşması ve kapitalizmin etlenip kemiklenmeye başlaması 1950 yılında başladı. Benim yurt gezisine çıktığım o tarihte Türkiye ekonomisi, dış borçlanmalara, kredilere, hibealara ve yitirdiği topraklara dayalı yani dışa bağımlıydı. Halâ da böylece kalmaktadır. Bu koşullardaki çok yavaş gelişme, kapitalizmin sonradan görme burjuva yönetimi tarafından toplumsal yaşamı idare edemez ya da tam olarak idare edemez. İçindeki Anadolu'yu pekiyen bu durum, 1950'li yıllarda Anadolu'da meydana gelen büyük değişiklikler, köylülerin zeytin meşamları gördüğü baskıların sona ermesi, şehirli gençlerin illerde ayrı ayrı sosyalist hareketler yapmaları ve bu hareketlerin bir araya gelmesiyle Türkiye'de kurulan yavaş yavaş sosyalist bir hareketin başlamasıyla birlikte, Türkiye'de sosyalizmin bir parçası olarak, Halkın İktidardaki partisi olan Türkiye İşçi Partisi'nin kuruluşuyla da, Türkiye'de sosyalist hareketin bir parçası olarak, Türkiye'de

sa, gizledikleri öbür yüzleri de o denli çirkin ve iğrençti. Ortaklaşa özellikleri, sırtlarını bir devlet büyüğüne (Devlet Başkanı, Başbakan yada bir milletvekili) dayamış olmaları yada böyle görünmeleriydi.

Türk halkı onları şu Türk atasözüyle anlatıyordu:

«İt kağı gölgesinde yürür de kendi gölgem sanırmış.»

Bir insan kılığındaki bu itler, bir devlet büyüğünün koskocaman gölgesinde yürüyüp, devletin büyüklüğünden gelen o koskoca gölgeyi halka kendi gölgeleri diye gösteriyorlardı.

Nasıl olup da belli bir dönemde, ayrı ayrı yerlerde birbirlerine benzeyen bu insanların birden ürediklerini düşündüm. Yiyecek artıkları, kavun karpuz kabukları gibi çöpler bir yerde uzun zaman kalarak ekşiyip kokuşunca, nasıl belli türde sinekler, böcekler, kurtçuklar orda ürerse, işte toplumun bir kesimi de kokuşunca bu birbirine benzeyen insanları üretiyordu. Yani onları yaratan yine bizlerdik.

Romanımı yazarken, ayrı ayrı yerlerde gördüğüm bu insanların hepsini birden karıştırıp yuğurup o çamurdan yeni bir roman insanı yaptım ve bu insanın adını «Zübük» koydum.

Bu romanı yazdığım zaman, bana pasaport verilmediğinden yurt dışına hiç çıkmamıştım. 50 yaşımdan sonra yurt dışına çıkabildim. Kapitalist ve sosyalist olan pekçok ülkede bulundum. Çin'den başka hemen bütün sosyalist ülkeleri gezdim. Türkiye'deki «Zübük»ü gittiğim her ülkede gördüm. Zübük, salt Türkiye'ye özgü bir insan değil.

Çin'de var mı? Bilemiyorum. Ama sanıyorum ki, her yerde olduğu gibi Çin'de de Çin Zübükleri vardır. Her yerde Zübük varsa, ordaki insanların hepsinde bir oranda zübüklük var demektir.

Amacımız, dünyanın neresinde olursa olsun, Zübüklerin doğmasını önlemeye çalışmak olmalı. Zübükleri ve zübüklüğü büsbütün yok edemesek de, zübüklüklerini azaltabilir ve Zübük sayısını gittikçe indirebiliriz.

Önce Türkçede yeralan «Zübük» adı, sonra Almanca, Farsça, Yunanca ve Bulgarcaya girdi; şimdi de Çinceye

giriyor. Zübük, dünyanın her yerinde olduğu için bir tip-
tir. Ama ben romanda Türkiye'deki Türk Zübük'ünü anlat-
tığım ve Türkiyeli Zübük'ün davranışlarını gösterdiğim için,
Zübük tip olmayı aşarak üçüncü boyut kazanmış ve bir ka-
rakter olmuştur.

Zübük romanı kitap olarak basılmadan önce İstanbul'
da bir gazetede tefrika edilirken çok şaşılacak şöyle bir du-
rumla karşılaştım. Türkiye'nin pekçok yerinden, kendileri-
ni yazdığımı iddia ederek yalanlamalar gönderenler oldu.
Bunlardan kimisi «Ben Zübük değilim!» diye yazıyor, kimi-
si de romanda yazdığım olayları yalanlamaya yada düzelt-
meye çalışıyordu.

İşte Zübük romanının özetleyin öyküsü böyledir.

Dileğim, ülkelerimizde Zübüklerin üreyip çoğalacağı
ortam ve koşulların olmamasıdır.

Sevgilerim ve saygılarımla.

Aziz Nesin

Nesin Vakfı

6 Ağustos 1985

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Ah Biz Ödlek Aydınlar	11
1983 Yılında Türkiye'de Yazarın Durumu	15
Sayın Suyum Yok	20
Özeleştir	24
Ey Güzel Yetmiş Yaşım, Merhaba!	37
Televizyon ve Edebiyat	45
Zincirin Halkaları Kopmuş	49
Aziz Nesin'in Dünya Gençlerine Mektubu	54
Hükümet Desteği	57
Kaçıncı Dünya Savaşındayız?	61
İki Dünya	65
Sanat Dallarının Kopuşması ve Nasıl Bütünleşebileceği	67
Sanat Eğitiminin Yığınsallaşması ve Sanatın Demokratikleşmesi	79
Bir Mektup	88
Çağımızın İnsanı ve Politika	94
Tatilde Ne Okurmuşum?	98
Otuzbeşinci Yılındayız	101
Dönem Dönem Dil Sorunları	106
Adam İki Yaşında	110
Ödül Konuşması	116
Heykel Yerine	120
Atatürk Okulu Yapmalıyız	124
Karl Marx'ın Yanlıları	127
Türkiye'de Fikir Gazeteciliği ve Sorunları	132
Sovyet Yazarlar Birliği Yedinci Kurultayı İle İlk Kurultayda Yakup Kadri'nin Konuşması	140
Satranç Üstüne Bilgisizce Bir Söyleşi	140
İnsanın Pırlantası	147

aziz nesin

AH BİZ

ÖDLEK AYDINLAR

"Yaşım yetmiş diye ölmeye hiç de niyetim yok. Ama ölüm, ta gençliğimdenberi beynime saplanmış bir kıymık gibi bana kendisini anımsatmaktadır. Böyle olmasından da memnunum. Çünkü bu, bana bir ayak önce işlerimi yetiştirmek çabası ve iyi olma ve iyilik yapma ve dünyaya olan borçlarımı ödemeye çalışma duygusu veriyor. Ölüm ki, dönüşü olmayan bir göç yolculuğudur. Alışkanlığım gereği, bu yolculuğa çıkmak üzereyken, geride bırakacaklarımı derleyip toparlayıp düzenlemek istiyorum. Benden sonra herşeyimi yerli yerinde ve düzenli bulmalarını diliyorum. Örneğin nelerimi? Neyim olabilir ki benim. Yazılarım, notlarım, müsvettelerim, mektuplarım, belgelerim, andaçlarım vb. İşte bu kitabım da, benden geriye kalacak yazılarımdan derleyip toparladıklarımın bir bölümüdür. (...) Sevgili okurlarım, 'Ah Biz ÖdleK Aydınlar' adlı bu kitabım, bir yolculuğa hazırlığın sizlere armağanıdır."

— Aziz Nesin